

№бр. 1864

№бр. 1667

Л-134

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

ГОДИНА I

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 27 маја 1932 год.

ДЕКСИ
Срп. Краљ. АКАДЕМИЈА
ЈАНУАРИЈСКИ ОДСЕК

БЕОГРАД, 1933

ШТАМПАРИЈА „МЛАДА СРБИЈА“ УСКОЧКА 4.

Влад. М. Анђелковића — Грачаничка 12.

Телефон 21-3-52

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Гојко Ружичић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић и Радосав Бошковић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30.— Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

С А Д Р Ж А Ј

I године Нашег језика

	СТРАНА
Алексић Р.: <i>Коња или коњима</i>	22—26
Он <i>се је</i> радовао или он <i>се</i> радовао	43—50
Из нашег правописа	35—86
<i>Помоћу и сјомоћу</i>	241—242
Белић А.: Српскохрватски књижевни језик	4—10, 33—38, 65—71
О „ <i>честољубљу</i> “	12—15
О „ <i>светогледу</i> “	43—47
О стварању нових речи	72—76
Да се разумемо!	161—165
Један пример	193—199
Прави пут	225—230
Поводом једног питања	230—236
Насиље над језиком	257—262
О грађењу глаголских именица на <i>-ње</i> и <i>-ће</i>	262—268
Восанас С.: „ <i>Bugarska zverstva</i> “	71—72
Бошковић Р.: О трећем лицу множине у глагола као <i>умешти</i> , <i>усјешти</i> и сл.	26—27
Нешто о употреби наставка <i>ар</i> у једној групи туђих речи	205—210
Поводом чланка г. А. Паунова	275—278
Вушовић Д.: <i>Доћи ћу</i> , а не <i>доћићу</i>	21—22
<i>Олакошан</i> и <i>ошегошан</i>	118—119
Нешто о употреби партиципа на <i>-вши</i>	212—213
О употреби заменице <i>свој</i>	238—241
Неправилна употреба неких бројних израза	243—245
Гл. Ст. Ђ. и Костић Д.: И моје две три мрвице	119—122, 143—144
Ђорђевић П.: „Чехословачки језик“	84—85
<i>Леишење</i> и <i>лећење</i>	173—174
Култура језика код Чеха	213—218
Елезовић Гл.: Чије су речи <i>калдрма</i> , <i>кирија</i>	202—205
И.: За исправније штампање	55—57
Слобода народног језика или језичка грешка	168—171
Ивковић М.: Обе очи или оба ока	110—112

J.:	Из интерпункције	177—178
Костић Д.:	Правобранилаштво или правобраниоштво	15—18
	Каљаче—снежњаче	47—48
	Откад и откако	82—84
	Преудешавање грчколатинских међународних речи на <i>-ium</i> (ion)	149—154
	Како речи добијају нова значења	199—202
	Мало из историје речи	236—238
	Око изговора и писања неких туђих речи	268—273
Лалевић М.:	Вокатив сингулара од именица <i>мама, шайша, ујна</i> <i>баба, шейка, сјрина</i>	52—55
	О роду у личним глаг. облицима	116—118
Мареџић Т.:	Primjedbe nekim dojakošnjim člancima u „ <i>Našem jeziku</i> “	166—168
Милетић Б.:	Употреба предлога у са генитивом	112—116
	О изговору <i>ч, џ и њ, љ</i>	174—177
Московљевић М. С.:	<i>Nastava maternjeg jezika u našim srednjim</i> <i>školama</i>	11—12
	Глаголи на <i>-еши, -им</i> и <i>-иши, -им</i>	18—21
	Погрешна употреба предлога <i>код</i>	27
	<i>Klonimo se varvarizama</i>	76—82
	Лекар и лечник	171—173
	Још о глаголу <i>несјашти</i>	210—212
Рауков А.:	Тачка гледишта	273—274
Rospond St.:	Negovanje književnog jezika kod Poljaka	278—283
Уредништво:	Наша реч	1—4
	Шта ми хоћемо	98—100
	Неколико начелних питања	100—110, 129—143
	После прве године	289—296
Језичке поуке:	28—33, 58—64, 86—91, 122—126, 154—158, 178—188, 219—224, 245—251, 283—287	
Наша пошта:	57—58, 64, 91—97, 126—129, 158—161, 188—193, 224, 251—257, 287—288.	
Регистар I год. Нашег језика		296—320

НАШ ЈЕЗИК

Год. 1.

св. 1.

НАША РЕЧ

Одавно се осећа потреба да се покрене часопис у којем би се расправљало на разумљив и широкој публици приступачан начин о особинама нашег књижевног језика; али нам се чини да та потреба није била никад тако велика као данас.

Наш се народ ослободио и ујединио, и тако се једно другом приближило оно што је раније било вековима одвојено. Иако је наше мишљење да ће наше уједињење и у књижевном језику дати на крају позитивне резултате, ипак ће дотле бити и тешкоћа које треба пребродити. Да олакша тај посао свима који воле наш књижевни језик, и јавља се овај часопис.

Он је поникао из уверења да у савременом књижевном језику нашем у различним деловима нашег народа има сјајних елемената, из којих се мора развити и сјајни књижевни језик целокупне наше народне заједнице. За то је највеће јемство наше уједињење у књижевном језику, које је било претеча и нашем народном уједињењу. Отуда је дошло да готово у свима деловима нашег народа има књижевника који једнако пишу, у делима којих живи исти, наш заједнички књижевни језик. Ми само и желимо да се оно што је најбоље и најправилније у језику свих тих писаца прошири на цео наш народ.

То се не може брзо постићи без заједничког рада свих оних који могу припомоћи да се оно што је најправилније, најбоље, што најтачније приказује

особине народнога духа нашег књижевног језика и његове спољашње (формалне) правилности — одвоји од онога што није такво, да се покажу разлози за то и изнесу докази. Зато Уређивачки одбор овог часописа позива све зналце нашег језика, све стручњаке и све књижевнике који добро познају наш језик, да му помогну у вршењу овога задатка. Одбору је врло мило што је од првога дана наишао на предусретљивост код г. г. Драг. Боранића, проф. Универзитета у Загребу, А Белића, проф. Универз. у Београду, и Степана Ившића, проф. Универзитета у Загребу, који су пристали да на овом часопису сарађују; али се он нада да ће му и сви остали стручњаци наши слати своје прилоге.

Наш програм је врло прост и разумљив: ширење у што већој мери међу претставницима нашег образованог друштва правилних погледа о нашем књижевном језику и о језику уопште; изношење сметњи његову правилноме развиту и предлагање онога чиме би се каква неправилност или језичка погрешка могла заменити.

Да би се овај програм могао остварити, потребна је сарадња и живо интересовање за питања ове врсте нашег образованог света. Уредништво ће увек радо и примати питања својих читалаца и на њих одговарати, не би ли тако потстакло и друге да учествују у овом живом општењу уредништва са свима пријатељима нашег језика.

Исто онако као што је главни покретач овог часописа била жеља да се помогне нашим књижевницима и свима другим који траже поуке о својој матерњем језику, тако љубав према књижевном језику треба да се огледа у сваком прилогу његову. И онда када се буду износили недостаци књижевног језика

каквог дела, и када се буде вршила анализа језика каквог писца или када се у тражењу правих језичких особина морадне и одбацити понешто за што је везано име кога од ауторитета наших, — то ће се вршити само са намером да се дође до истине. Зато ће се објављивати и примати прилози написани само у духу трпељивости, помирљивости и узајамног поштовања.

Објављујући први број овог часописа, ми њиме показујемо како мислимо остваривати свој задатак. Шаљући га свима за које мислимо да су пријатељи овог покрета, ми их молимо да нам не одрекну своју моралну и материјалну помоћ.

Уредништво нашег језика

СРПСКОХРВАТСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Вук Караџић и Људевит Гај творци су јединства нашег књижевног језика и правописа. Истина, они се нису у свему у потпуности слагали, али су обојица, сваки на свој начин, доприносили изграђивању јединства нашег књижевног језика. У томе заједничком раду чешће се чуо глас великог Караџића. Схватање које је он од 1839 г. па све до смрти своје, до 1864 г., имао о жњижевном језику, крчило је све више себи пута у књижевним и културним срединама српскохрватског народа. Оно је добило израза на познатом књижевном договору Срба и Хрвата 1850 год., међу којима су били Караџић, Даничић, Иван Кукуљевић, Димитрије Деметер, Иван Мажуранић и др. Прве су речи акта о томе договору да „један народ треба једну књижевност да има“, и Караџић је био одређен да напише правила за јужно наречје, коме је било намењено да постане заједничким књижевним језиком. Али овај одговор није имао ничег принудног у себи. Он је утицао својом разумношћу, својом љубављу према заједничкој култури нашој и својом критиком наше књижевне подвојености. Они који су и хтели за њим ићи могли су га врло неједнако — према своме личном познавању народнога језика — остваривати. За његово потпуно остварење није било довољно материјалне могућности, јер се никад и нигде у свету књижевни језик није стварао прогласима и договорима, већ стварношћу, самим књижевним развитком.

Тај књижевни развитак морао је бити донекле различан у различним, доста удаљеним центрима нашег народа, јер је истицао из духовног живота самих претставника тих центара, који није могао бити свугде потпуно једнак. Зато, и поред заједничке основне тежње ка јединству, ипак су се полако стварала два центра, сваки са нарочитим обележјем својим, један на истоку, други на западу.

Тако нам је XIX век дао књижевни језик на новим, народним основама, у којем није било ничег принудно једнаког, али у којем се ипак ишло ка језичкој заједници. Та језичка заједница стварана је тиме што је свугде у нашем народу у

случајевима неслагања или неспоразума узиман као излаз — језик Вука Караџића. Тако Вук Караџић није само реформатор књижевног језика нашег него је и онај добри геније који стално лебди над његовим развитком.

Много се говорило о нашем књижевном језику, његову развитку и у вези са тим о значају Вука Караџића и његова језика за данашњи књижевни језик. Када бисмо хтјели једном реченицом одредити свој однос према томе, тада бисмо рекли: и данас је највећи учитељ наш у томе правцу Вук Караџић. Он треба да нам стално казује не само у чему су основне особине чистоте и правилности нашег књижевног језика, већ и да нас учи како ћемо се и даље позитивно развијати. Било би жалосно када савремено поколење не би онако разумело великог учитеља свог како заслужују принципи које је он о нашем књижевном језику изнео. Било би неразумно када бисмо сматрали да је само оно добро што се код њега налази; он то није никад тражио и према свом дубоком схватању народног и књижевног језика не би ни могао тражити. Стварно, Вук живи у оном књижевном делу у којем се књижевни језик развија у духу књижевног језика његова.

Према томе, дух књижевног језика Вукова, у којем се огледа дух народног језика који је узет за основицу књижевног језика, и данас је основни критериј правилног књижевног језика. Питање је само на које ћемо стварне знаке свести ту апстракцију, тако неодређену, на први поглед. И ту нам сам Караџић може помоћи.

1. У неколиким својим дефиницијама заједничког српско-хрватског књижевног језика Караџић је рекао да, у погледу гласова, у књижевном језику нашем све мора бити једнако сем заменика старог јата; другим речима, гласови књижевног језика морају бити гласови његова књижевног језика сем разлика у замени јата. Он је допуштао, у прво време, тројаки изговор тога звука, али се то тројство књижевних изговора svelo у току времена на познато двојство, на источни и јужни књижевни изговор. У току времена он је додао својој гласовној системи писање у јужном изговору *шј* и *дј* место *ћ* и *ђ*, који су тамо постали од *ш* и *д* са *је* од јата (*ћераши*, *ђевојка*); он је унео такође у систему гласова свога језика правилно по етимологији писање звука *х*, који раније није писао.

2. У промени речи, како је Вук често говорио, може бити само оних облика који су „опћенити“ дијалектима који

чине основицу нашег књижевног језика, а то су облици које је он у своме језику употребљавао. За тај део граматике књижевног језика имамо, дакле, позитивну основицу. По себи се разуме да и у Вука има по кашто колебања (он пише на пр. *људма* и *људима*, *зубма* и *зубима*, а тражи да се једино употребљава *коњма*, зато што је тако било у његову говору; али је не само у духу осталих облика да се употребљава и *коњима*, него се тако стварно и говори у великом делу нашег народа); и Даничић је покушавао да по нешто нормализује више него што је то материјал нашег језика допуштао; најзад, развитак наш од сто година иза почетка Вукова рада нешто је уједначио и одлучио међу облицима што је било раније колебљиво и неуједначено; али све су то маленкости, ситнице којима се зграда облика књижевног језика нашег коју је саградио велики неимар нимало не мења. Према томе, та страна књижевног језика нашег утврђена је правилно већ у Малој српској граматици Даничићевој од 1850 год. и од тога времена она не задаје великих брига нашим граматичарима, сем у некој појединости која не задире ни у колико у саму граматичку систему нашег књижевног језика. Иако су се неки провинцијализми и даље употребљавали код неких од наших писаца, иако је „простота“, како је Карацић говорио, и даље у језику грешила, па су се њене грешке увлачиле и у књижевни језик, ипак смо с те стране у делима Вуковим и Даничићевим имали јасно одређен књижевни „канон“, који је ваљало учинити заједничким, „опћенитим“. Као што је и природно, највећи резултати у ширењу особина књижевног језика и постигнути су баш у том правцу.

3. Један од најважнијих одељака наше практичне граматике — јесте наука о грађењу речи. Свакоме је познато како се на сваком кораку у данашњем животу, са развијеним културним и научним захтевима, сусрећемо са потребом стварања нових речи. И уколико се будемо културно више развијали, та ће потреба постајати све већа. Никада као данас, можда, није се осећао недостатак потребних упутстава у том правцу.

Истина, већ готово пре сто година (1845 год.) Друштво српске словесности отпочело је да ствара српску терминологију. Тај посао, који је прерано и без довољно претходне спреме отпочет, омео је сам Вук непосредним учешћем у скуповима тог друштва. Он је то учинио зато што творци

тадашње терминологије — нису стварали речи од народних речи и према својствима њиховим, већ су их произвољно ковали према словенским речима или туђим особинама речи. Караџић није био против прављења нових речи, када коме устребају. Али је био за то да нове речи стварају појединци од народних речи и према законима народних речи, тако да их други могу оцењивати, примати или одбацивати. Био је против тога да неко одређено тело *ствара* речи и прописује да се тако саграђене речи морају употребљавати.

Када је Караџић преводио Нови завет морао је и сам начинити извештај број нових речи, и он сам о њима говори у предговору I-ог издања Новог завета (од 1847). И он их је градио врло опрезно. Или се угледао на готове народне речи (према *коњокрадица* — *људокрадица*, према *злочинство* — *прељубочинство* и сл.) или је градио нове речи само најобичнијим и најживљим наставцима (*викач*, *вребач* и сл.: *избављење*, *извршење* и сл.; *грабљив*, *неосељив* и сл.; *избраник*, *освешћеник* и др.).

Према свему овоме јасно је да наш народни језик, који је веома богат речима, може дати довољно упутства како да се граде нове речи. Само се та упутства морају утврдити на основу особина народних речи.

Није тешко одговорити на питање, да ли је наша досадашња наука пружила довољно практичних књига, приручника, да се свако може снаћи у послу око грађења нових речи. Упутства која треба у овом правцу утврдити — нису још утврђена или нису утврђена онако како би требало, па да свако лако може наћи што му у том правцу недостаје. Истина, и ту је највише урадио Ђ. Даничић. Он је још 1876 год. израдио књигу Основе српскога или хрватскога језика, у којој је скупљен драгоцен материјал за грађење речи; али тај је материјал потпуно сиров, тако да се њиме може служити само стручњак. Истина, тај је материјал врло богат, тако да би могао послужити као основица за овај одљак наше науке о језику; али овакав какав је, он је, у ствари, само на једном месту сабрана и по спољашњим знацима класификована грађа. Њоме се не може са коришћу служити широка публика. За њу она мора бити из основа прерађена, са свих страна проучена и у таком облику изнесена да се принципи грађења нових речи издвоје тако јасно и рељефно да по њима може свако

градити онако нове речи како то одговара духу савременог нашег језика. Иако је по нешто у овом правцу урађено у нашој граматичкој литератури, морам ипак признати да је све то сасвим недовољно. Зато се ту често грешило више него што би се очекивало према другим особинама нашег језика које су се огледале у делима истих писаца. То ће се јасно видети из прилога које ћемо у овом часопису објављивати.

4. Иако је и грађење речи једна од врло важних страна нашег књижевног језика, несумњиво је најважнија од њих синтакса. Лако се може поправити каква погрешка у гласовима или исправити какав провинцијализам — погрешке у употреби облика обично су такве врсте —, али ако синтаксичка страна књижевног дела није исправна, оно се тада противи најосновнијим законима нашег језика. У синтакси је скривен дух језика, у најужем значењу речи. Нема никакве сумње да и гласови, и облици, и наставци и дух грађења речи мора одговарати — особинама нашег језика, али душа је његова у начину како се све то везује у реченици.

У овоме делу наше науке још више, можда, него и у једном другом упућени смо на посматрање тих особина у језику Караџићеву, Даничићеву и добрих писаца наших. Истина, Даничић је већ 1858 године отпочео у великим размерима проучавање синтаксичних особина нашег језика у својој Србској синтакси (део први), али је ту обухватио само науку о падежима (без предлога и са предлозима). После њега било је о истом предмету и других испитивања (на пр. П. П. Ђорђевића и др.); али је све то и по начину обраде и по критеријима и недовољно и неупотребљиво за практичне циљеве књижевног језика. Истина, рађено је доцније много и у другим областима наше синтаксе; ту морам поменути заслуге пок. Л. Зиме, а нарочито двојице загребачких професора — А. Мусића и Т. Маретића. Ја мислим да је и најбоље и најпотпуније што је досад дато на пољу наше синтаксе оно што је дао у својој великој граматици (од 1899 год.) Т. Маретић. Он је имао срећну идеју да у својој синтакси, уосталом, као и у другим деловима своје граматике, да грађу поглавито из дела Караџићевих и народних умотворина које је, на првом месту, Караџић издао. То је добро, зато што се из грађе једне врсте као што је ова лакше могу одредити основне особине овако сложеног и у исто време тако тананог

предмета као што је синтакса једног језика. Можда би било добро да неко још исцрпније, можда, још дубље, изради синтаксу само Караџићеву. Иако то неће значити да би се у таквој синтакси садржавало све што наш књижевни језик у себи има, али би несумњиво то била одлична основица за дефинитивну синтаксу нашег књижевног језика. Али, и поред свега богатства Маретићеве књиге, његова је граматика више описна него ли синтетична; она даје грађу, а не њен унутрашњи смисао, у главном, оно у чему се садржи дух нашег језика, а не сам дух његов.

Ја нисам хтео у овим редовима дати преглед историског развитка рада на проучавању нашег језика; тада бих морао поменути и много штошта друго из одељка наше науке о којима сам говорио. Ја сам овим речима више хтео да оцртам стање у којем се налази просвећени читалац или писац који би хтео, у случају потребе, да затражи поуку о некој особини нашег језика. Није поуздано да ће је он увек моћи лако наћи. То је свакако и један од разлога покретању овог часописа: да му у том правцу помогне, док проучавање нашег језика не буде дошло до тога да му могадне у приступачном облику пружити оно што му је потребно. А овај ће часопис свакако помоћи и класификовању, оцени и проучавању грађе нашег језика.

И тако, видели смо да је основица нашег књижевног језика, и у гласовима, и у грађењу речи, и у промени облика и у синтакси дата на првом месту у делима Вука Караџића. Гласовна страна његова обрађена је довољно у правописним упутствима и савременим књигама о правопису; промена речи — у главном је дата у савременој граматичкој књижевности; али одељци о грађењу речи и синтакси, који су данас нарочито важни, нису — према стању у којем се савремена наука наша о језику находи — још онако обрађени да се савременици у сваком посебном случају потребе могу њима лако и са успехом послужити. Како се наука стално креће унапред, нема никакве сумње да ће и ти недостаци бити попуњени.

Да поменем још и наше речнике који у поменутих правцима могу бити од користи онима који траже обавештења о каквој језичкој црти. Пре свега поменућу Вуков Српски рјечник (3-ће издање од 1898 г.). Већ зато што је овај речник Вуков, реформатора наше књижевности и књижевног језика,

чија су дела од толиког значаја по основну структуру нашег књижевног језика, — он заузима нарочито место у лексичкој збирци нашој; али он је значајан и са друге стране. То је, на првом месту, речник језика једног човека и једног краја; за утврђивање употребе и значења речи — то је од великог значаја, јер даје једну систему у целини. Истина, Караџић је унео и неколико хиљада речи у свој речник из других крајева; али је то увек код њега означено, тако да се може лако, кад год је потребно, издвојити. Нема сумње да је Караџићев речник врло непотпун, нарочито је за жаљење што је у њему фразеологија мало заступљена; али и овакав какав је, он нам још увек може чинити знатних услуга. Донекле је његова фразеологија полуњена у речнику Броза и Ивековића (1901 године). Они су узели за основицу свога речника — Српски рјечник Вуков, па су га на првом месту поцунули грађом, нарочито фразеолошком, из дела Караџићевих и Даничићевих, а затим и из неких (врло малобројних) других писаца; са те стране а и по својој солидној изради уопште и тај речник може корисно послужити. 1982 године изашао је и речник Ристића и Кангрге, који може дати обавештења о лексичкој грађи која чини део савременог разговорног и књижевног језика београдског центра. Још две речи о великом историском речнику нашем. И поред тога што још није потпун и поред тога што је његова намера да пружи речничку обраду дела наших старих писаца, а на XIX веку се задржава само узгред, па и ту више на нашем народном језику неголи књижевном, у много нам прилика врло поучне и корисне грађе може дати речник Југославенске академије, који је засновао и почео издавати Даничић, који је доцније обрађивао Будмани (сасвим кратко време и Ваљавац), а који данас уређује Т. Маретић. Само треба имати на уму да је у њему сабрано све што се код старих писаца налази, и зато треба увек критички оцењивати вредност факата који би могли послужити данашњим циљевима нашим.

У продужењу овог чланка зауставићу се још на туђицама и њихову уклањању из нашег језика, на књижевном изговору и акценту (тј. на односу наших савремених дијалеката према књижевном језику), на питању књижевног стила према књижевном језику и на употреби старијег лексичког блага у савременом књижевном језику.

А. Белић

NASTAVA MATERNJEG JEZIKA U NAŠIM SREDNJIM ŠKOLAMA

Vršeći svoj zadatak čuvara pravilnosti, čistote i lepote našeg književnog jezika, naš list ne treba samo da iznosi pogreške u jeziku, njihovo objašnjenje i ispravke, već da se bavi i teoriskim raspravljanjem principskih pitanja i pojava koje su u vezi s njima. Biće potrebno ne samo izneti pogreške već ih i grupisati u kategorije i izneti uzroke koji su ih izazvali.

Da bi se razumele izvesne pojave u našem jeziku, koje mi danas zovemo pogreškama, a koje će nekad, možda, biti pravilo, biće potrebno pisati na ovim stranama o elementima našeg današnjeg književnog jezika, i o svim činionicima koji utiču na promenu i razvitak jezika. Da pomenemo samo činioce savremenog života: školu, književnost, nauku, žurnalistiku, sport, modu, administraciju, zakonodavstvo, trgovinu, saobraćaj. Svi oni utiču na promenu narodnog jezika uopšte, tj. narodnih dijalekata, ali nas ovde u prvom redu interesuje uticaj njihov na književni jezik.

Danas ćemo govoriti o jednom od najvažnijih činilaca tj. o *školi*.

Čim se jedno naše narodno narečje podiglo na stepen književnog jezika za ceo narod, škola je dobila presudan uticaj na život književnog jezika. Ona je postala njegov glavni propagator, potiskujući iz književnosti pokrajinske govore. Nosioci su književnog jezika svi obrazovani ljudi, ljudi koji su prošli kroz školu, koji su duhovni lik dobili preko književnog jezika, ma kom dijalektu pripadali prema svome rođenju. Ali ima vrlo mnogo negativnih činilaca, od kojih smo najvažnije već pomenuli, koji razorno utiču na književni jezik. Da ne idemo dalje, uzimamo za primer sam Beograd. Treba posmatrati jezik beogradske dece pa videti, kako se iz mešavine pretsavnika različitih dijalekata i pod uticajem različitih činilaca stvara naročiti govor, čije se osobine polako unose i u književni jezik. Tu se vidi nesumnjiv uticaj ulice, koji je utoliko veći ukoliko je slabiji uticaj škole, koja treba da bude čuvar čistote književnog jezika i da uravnjuje dijalekatske raznolikosti, bar kod učenika. Njen uspeh u tome zavisi od mnogih stvari.

Danas se mnogi nastavnici žale da uticaj škole na pravilnost jezika ometa rdava lektira, sport, jednom rečju, neškolorana ulica. To je tačno, ali to samo znači da škola danas nema sve potrebne uslove da odoli navali onih negativnih činilaca koji i kod

đaka izazivaju kvarenje jezika. Stoga je potrebno pokazati da li za taj neuspeh ima krivice i do današnje školske organizacije uopšte, a posebice do nastave srpskohrvatskog jezika.

Da li je nastava maternjeg jezika, onakva kakva je danas, pogodna da kod učenika razvije ljubav i smisao za pravilnost, čistotu i lepotu maternjeg jezika?

Treba ispitati sem svega drugoga, da li je dobro da nastava književnog jezika bude jednolika za sve krajeve, i one čiji govor čini osnovu književnog jezika, kao i one koji su se u nekim osobinama dosto udaljili od prvog, u Tetovu kao i u Šapcu, na Sušaku kao i u Mostaru?

Da li nastava drugih jezika i predmeta pomaže ili odmaže nastavi maternjeg jezika?

Jesu li udžbenici i druga pomoćna sredstva za učenje maternjeg jezika podešeni da uspešno suzbijaju rđav uticaj bulevarskih romana, bioskopskih tekstova, reklama i ulice?

Da li je predavanje maternjeg jezika tako uređeno da se pri učenju drugih jezika jasno ističu razlike među njima i narodnim književnim jezikom, tako da jedno ne može ići na štetu drugoga; jednom rečju, da li je uopšte nastava jezika dovoljno difnrencijalna?

Najzad, jesu li nastavnici uvek dobro naoružani teoriskom spremom, savršenim poznavanjem književnog jezika, pedagoškim smislom i metodskom okretnošću, da bi u očima svojih učenika bili veći autoritet i privlačniji primer za ugledanje nego što su svi oni negativni ulični činoci?

Smatrali smo da će biti korisno, ako još u prvom broju pokrenemo pitanje nastave maternjeg jezika u školama i ostala podređena pitanja, od čijeg rešenja zavisi njen uspeh. „Naš jezik“ će rado ustupiti svoje stupce svakom ko želi da se ozbiljno pozabavi ovim pitanjima, a ovo nekoliko reči nek posluže kao uvod i poziv za rad u ovom pravcu.

M. S. Moskovljević

О „ЧАСТОЉУБЉУ“

При читању врло интересантног и врло умно написаног чланка г-ђе И. Секулић о честољубљу (С. К. гласник, књ. XXXIV бр. 8, стр. 595—598) учинило ми се да је она овој речи дала неште друкчије значење него што је она обично има. Она овако одређује честољубље. „Частољубље је само ово и је-

дно: чист и племенит однос према идеалу; скривен, завезда, однос према своме раду и дару. Честољубље се не види не зна; оно се не потрза и не претвара у ишта што може бити документ, оружје, монета; честољубље се само има или нема“...

Наш језик нема праве речи за ово дубоко и скривено осећање унутрашњег поноса. И све је питање било у томе, која би се реч могла најбоље употребити за то значење од оних које наш језик има за сличне појмове. Сем *чаштољубља* или *чаштољубивости* ми имамо још *понос* или *поносишост*. Ја мислим да онако одређеном појму честољубља одговара пре *понос* или *поносишост* неголи *чаштољубље*; јер и поред додирних тачака у значењу ових речи, међу њима има и знатне разлике.

У нашем књижевном језику *чаштољубље* не значи особину која се крије и не показује, већ напротив ону која се у радњама лица јасно оцртава и која тражи видљиво обележје. Честољубив човек жуди за славом, за почастима; он своју част брани и износи на видљив начин. Он тражи задовољења те части, тако исто видљива и одређена. Иако у основици честољубља може бити племенито осећање, начин на који се оно у људи јавља чини да та особина добија све више негативно обележје. Она добија све више значење славољубља, таштине, надмености, пожуде за почастима и сл.

Међутим *понос* или *поносишост* нема таквог значења. У реченицама — он има поноса, он то неће урадити; он је толико поносит да му неће ни речи рећи и сл. — понос је баш оно унутрашње осећање које је блиско ономе појму који г-ђа Секулић даје речи честољубље. Наравно, оно му није једнако; али би тешко било наћи му потпун еквивалент и у другим језицима; довољно је да му је близак. Према овоме, понос има позитивно значење; то је племенито осећање; и по томе оно боље него честољубље пристаје уз појам који је г-ђа С. оцртала.

Већ поодавно су ове речи у нашем књижевном језику добиле ово разликовање. Већ Вук у своме речнику вели за *понос* — *Der (edle, erlaubte) Stolz* — „племенита, допуштена охолост“, честољубље — Вук нема; Даничић у Акад. речнику има честољубље из Стулићева речника и преводи га са *ambitio*; Броз-Ивековић понавља за Вуком о поносу оно што стоји у Вукову речнику, а за честољубље додаје, поред ат-

bitio: immoderata honorum cupiditas, fastus (претерана жудња за почастима, таштина) и додаје Ehrgeiz, Ruhmsucht (пожуда за почастима, славољубље), затим: „радња којом тко љубећи части грамзи за њима“. Тако исто и Ристић и Кангрга врло јасно осећају разлику међу овим речима: честољубивост, честољубље је за њих — Ehrliche, Ehrgeiz, Ehrbegierde, Ehrsucht; а понос — Stolz, Selbstgefühl (поноситост, поносност — преводе такође речју Stolz).

Могло би се за ово навести доста примера из наше књижевности. Ја ћу невести тек по нешто што ми је овог тренутка на расположењу. За понос: са учитељем он неће из неког поноса да се меша, К. Руварац, Списи I 107, 1866.; у народном енглеском поносу сучељава се енглеска величина, енглеско првенство, слобода, Љ. Ненадовић, Дела XIII 1892. 5, 63.; оно велико кинеско царство... нема тога лепог поноса, што га има мала Швајцарска *ibid.* X 49; допада ми се племенитост Манзорова, љубим Манзоров мушки понос, Јак. Игњатовић, Дјела I 1874, 149; жарко осјећање и здрави понос народни убија се немилице, Н. Беговић, Живот и обичаји Срба граничара, 1887, VIII итд.

За честољубље: од овога се битно разликује честољубље, које иде само за спољашњим одликовањима и тежи само за тим да друге надмаши, В. Јерусалем, Уџбеник психологије 1923, 156; јер то нису сузе . . . за увређеним честољубљем . . . Ј. Миодраговић, Нар. Педагогија 1914, 386; честољубље, тј. вољење своје части, Вој. Бакић, Општа педагогија 1807, 103; њихово честољубље ради неким чудноватим путовима; оно не може да отрпи малу каштигу, М. Ђ. Милићевић, Путничка писма. 1868, 63; чудне ми муке, видети очима њихово им гануто честољубље, М. Ђ. Милићевић, Емило XIX века, 1872, 85.

Из велике збирке примера Лексикографског отсека С. к. академије могло би се навести још примера који би ово или потврђивали или давали и нека друга, даља значења поменутих речи; али мислим да је и оволико довољно. Узгред ћу поменути да је г-ђа И. С. већ и раније у својим делима употребљавала честољубље у значењу у којем га је и у горњем чланку употребила. Исп. на пр. код ње у Ђакону Богородичине цркве (стр. 250): Је ли вам тешко у ту палату честољубља, рада и лепоте узидати телесну своју срећу?..

Због разлике између поноса и честољубља и позајмљена је та реч из руског језика, у којем има значење као и у нашем језику (исп. руско *честолюбие*, које је посрбљено у честољубље).

Наплеткуа да поменем да се код неких писаца у последње време шири у значењу поноса, како га је оцртала г-ђа Секулић, покрајинска реч *чојство*, коју је својом познатом књигом увео у књижевност Марко Миљанов.

A. Белић

ПРАВОБРАНИЛАШТВО ИЛИ ПРАВОБРАНИОШТВО

Један млађи адвокат београдски, радујући се појави *Нашег језика* пита нас: шта је правилније — *правобранилаштво* или *правобраниоштво*, *стиралаштво* или *стираоштво*, *заступништво* или *заступство* и сл.

Ове речи у данашњем језику имају двојако значење: или дужност, звање, занимање, или место на којем се врши извесна дужност или поменуто занимање. Према томе, јасно је да је основно значење апстрактно, исп. *богајство*, *убоштво*, *мноштво* итд. Зато се обично и граде те именице од придева, било онаких што значе особину било присвојних: *краљевство* — краљево „достојанство“, а после и место на којем се врши; *детињство* — време детиње, узраст и сл. Рекло би се према томе да се такве именице граде увек од придева и тада не би било тешко одговорити на питање мога пријатеља. Али има именица код којих то на први поглед није сасвим јасно, па ипак када се мало дубље загледа, види се да је тако. На пр. *божанство*, *човечанство* и сл. постало је од *човечни* (са старим полугласницима *човѣчьнѣ*), а одатле и *човечанство*, па су се према таквим именицама градиле после и друге. Или, *злочинство* према *злочинац* изгледа као да је саграђено од *злочин*, именице; међутим оно је саграђено од придева (*злочин*, *злочина*, *злочино*) који је у основици свих ових именица.

Према томе јасно је да се за савремени књижевни језик може рећи да су ове именице у вези са придевима и да се

граде или од потпуне придевске основе (*богаџство: богаџ*) или од онога дела придевске основе који се налази пред придевским наставком *ски* (*злочин-ски: злочин-ство*). Нарочито треба обратити пажњу на ову другу групу образовања.

У ову другу групу долазе и именице као *девојаштво* од *девојач-ки* (= *девојач-ски* — *с* између *ч* и *к* у нашем језику испада) када се одбије *ски* (овде управо *ки*) и дода *-ство: девојач-ство*. У нашем језику *с* испада између *ч* и *ш*, а *ч* прелази испред *ш* у *ш* (исп. старо *чшо* = *чшто* које даје у нашем језику *шшо*). Према томе, потребно је од именице саградити придев; ако је тај придев на *чки*, онда ваља ставити место наставка *чки* — *штво* и добијамо потребну именицу. Тако је од *правобранилац* придев *правобранилачки*, те *-чки* ваља заменити наставком *штво* и добија се правилан облик *правобранилаштво*, од *стара лац* — *старалачки* — *старалаштво*, од *засшуйник* — *засшуйнички* — *засшуйништво*.

Али, као што је познато, има оваквих именица и на *-ство*. Оне се добијају онда када придеви имају наставак *-ски: поповски* — *поповство*, *брајски* — *брајство*.

Иако је несумњиво да су придеви служили као мост за прелаз ка овим образовањима (зато ове именице и имају апстрактно или мисаоно значење), ипак у току времена могло се језичком осећању учинити као да су те именице грађене од 1 пад. именица. Када смо имали *брај*: *брајство*, зашто да се и од *кум* не сагради *кумство*, иако имамо придев *кумовски* или *кумов*, према којему би требало саградити *кумовство*, а не *кумство*. Међутим, некада је у нашем језику било и *кумовство*, па га данас има сасвим мало (у Дубровнику је обичније од *кумства*) или га и сасвим нема. Али чим смо у језику добили однос:

бан — *бански* — *банство*
цар — *царски* — *царство*
брај — *брајски* — *брајство* и сл.,

од тога су створена два односа:

бан — *банство*
цар — *царство*
брај — *брајство* и сл.,

и други однос:

бан — *бански*
цар — *царски*
брај — *брајски* и сл.

Друге именице које су се слагале са једним чланом овог односа могле су добити и други члан. *Кум* је именица као *бан*, *цар*, *браћ*, па је могла добити именицу *кумсџво*, иако нема *кумски*. Ширење и сужавање тих односа у језику се врши стално.

Према томе, када би се повели и за овим спољашњим знаком, ми бисмо морали рећи да у основици именице *правобранилашџво* морају бити особине првог пад. једн. (исп. *браћ* — *брџсџво*); и тада би било правилно једино *правобранилашџво*, пошто граматика наша не допушта у 1 п. јд. *правобраниоц*, већ *правобранилац*; иначе, све друго што се тиче гласова исто је као у горњем случају (*правобранилац-џсџво* = *џсџво* = *џџво* = *шџво*).

Па ипак, и поред ових отступања, ја мислим да нећемо погрешити, ако дамо као правило да се именице које значе занимање и место занимања на *сџво* граде од придева изведених од именица које значе лица која имају неку дужност, занимање или какво друго обележје; ако је придевски наставак *џки* или *џки*, онда ће именица имати наставак *шџво*, ако је придев на *ски*, онда ће именица имати наставак *сџво*:

- а) *џобраџим* — *џобраџимски* — *џобраџимсџво*
ђаво — *ђаволски* — *ђаволсџво* (према томе и *враголсџво*)
жена — *женски* — *женсџво*
људи — *људски* — *људсџво*
власџелин — *власџеоски* — *власџеосџво* и сл.
- б) *јунак* — *јуначки* — *јунашџво*
момак — *момачки* — *момашџво*
незнабоџац — *незнабоџки* — *незнабошџво*
хајдук — *хајдучки* — *хајдушџво*.

Према томе имали бисмо и:

- џрегалац*: *џрегалачки* — *џрегалашџво*;
зајоведник: *зајоведнички* — *зајоведнишџво*;
чиновник: *чиновнички* — *чиновнишџво* и сл.

Реч *засџуйсџво* није добро начињена, јер је доведена непосредно у везу са глаголом; међутим ове именице не значе *вршење извесне радње*, већ обележавање особина претставника једног реда, вршилаца неког занимања или носилаца каквих других црта. А то се може добити само преко придева од именица које значе *имаоце* таквог значења.

Д. Косџић

ГЛАГОЛИ НА *-ЕТИ*, *-ИМ* И *-ИТИ*, *-ИМ*

Од глагола с наставком *-им* у 1 л. сад. времена неки имају завршетак *-иџи* (носити) у начину неодређеном, неки *-еџи* (видети), а неки *-аџи*, с претходником *ј* или т. зв. „непчаним“ сугласником (бојати се, држати, трчати).

Пошти су глаголи на *-иџи* најмногобројнији, то су се, под утицајем истог завршетка *-им* у сад. времену код обе групе глагола, почели и глаголи на *-еџи* употребљавати још од давних времена са завршетком *-иџи* у начину неодређеном. Али се ово изједначавање инфинитивног завршетка не би у толикој мери извршило, да није било утицаја икавског изговора и, можда у западним крајевима, прошастог придева мушког рода. Јер, као што је познато, наст. *-еџи* добио се од старијег *-љџи*, а *љ* се у икавском изговара као *и* (дљло дјело-дело-дило); исто тако познато је да је у јекавском *љ* испред самогласника *о* прешло у *и*: *дљл* > *дио*, *видљл* > *видио*. У нашим западним крајевима под утицајем икавских говора и, свакако, и прошастог придева, многи глаголи на *-еџи* данас се и у књижевном језику говоре и пишу са завршетком *-иџи*: *видиџи* м. *видеџи*, *леџиџи* м. *леџеџи* и сл.

Али ову појаву налазимо и у источном, екавском делу нашег књижевног језика, где ју је такође изазвао икавски утицај. У стварању „централног“ (шумадиско-војвођанског) дијалекта суделовали су и икавски говори, чијих трагова има још доста у северозападној Србији, Срему, Бачкој и Банату, па је сасвим разумљиво што у тим крајевима нема глагола на *-еџи* *-им* и што се код наших писаца пре Вука ти глаголи увек свршују на *-иџи*. Али у источним, архаичнијим екавским говорима завршетак *-еџи* никад се не замењује завршетком *-иџи*, већ су обрнуто, неки глаголи на *-иџи* добили завршетак *-еџи*, па се на пр. говори: *џлечеџи*, *оздравеџи*, *мислеџи*, *радеџи* и др.

Под утицајем народних говора данас се многи глаголи на *-еџи* употребљавају погрешно и у писаној речи са завршетком *-иџи*, а за неке од њих одавно се заборавило да су и имали завршетак *-еџи*, јер га немају ни код Вука.

Прво ћемо поменути глаголе који су некад гласили на *-еџи*, али их је још Вук записао са заврш. *-иџи*, јер су се само тако говорили, па их тако и треба писати и изговарати.

То су: *висити* (код Вука има и *висјети*), *дубити*, *жалити*, *ојознити*, *росити* (код Вука има и *росјети*), *свећити*, *свиријети* (поред *свирајети*), *ћушити* (пор. *ћушајети*), *(х)ишити* (пор. *хишајети*), а биће и још који.

Ови глаголи забележени су код Вука на *-ити*, а треба их употребљавати на *-ети*: *вредети*, *гњилети*, *загрдети*, *лебдети*, *оглувети*, *огрубети*, *чамети*.

Најзад, ови се глаголи често чују, па и пишу са завршетком *-ити*, а треба их писати и говорити на *-ети*: *беснети*, *бледети*, *болети*, *видети*, *вољети* *врети* (у 3 л. мн. *вру*, а не *врију*), *врвети*, *вршети*, *гладнети*, *горети*, *грмети*, *завидети*, *зашруднети*, *зрети* (3 л. мн. *зру*, а не *зрију* или *зреју*), *жеднети*, *желејети*, *кијети*, *којнети* *лејети*, *лудети* *милети*, *немети*, *одољети*, *окорети* *се*, *осиројети* (постати сирота), *омилети*, *џламјети*, *џоружнети*, *сврбети*, *сједети*, *сједети*, *смрдети*, *сјарети*, *сјудети*, *шамнети*, *шрејети*, *шрејети*, *хладнети*, *цвилети*, *шједети*, са свима глаголима сложеним од њих.

Много је чешћа замена завршетка *-ети* завршетком *-ити* код глагола који имају оба завршетка, према томе да ли су прелазни или непрелазни (с малим изузетком). На пр. глагол изведен од придева *слеп* има два вида: *ослејети* је непрелазни вид и значи „постати слеп“, а *ослејити* је прелазни вид и значи „начинити некога слепим“; *жушети* је непрелазно и значи „постајати жут“, а *жушити* је прелазно и значи „правити нешто жутим“. И један и други вид ових глагола може постати повратан са истим завршецима: *белети* се значи „бити бео“, „имати бео изглед“, а *билијети* се значи „мазати се белом бојом“.

Поред разлике у начину неодређеном, ови глаголи имају и двојак акценат у садашњем времену, иако им је једнак у начину неодређеноме. Тако н. пр. глаголи на *-ити* као *белети* у сад. вр. има исти акценат *бѣлѣм*, а *белити* мења у *бѣлѣм*.

За практичну употребу треба се држати овога: кад треба да се од неког придева направи непрелазни глагол који значи да неко или нешто има или добија особину коју показује придев, онда тај глагол треба да се завршује у начину неодређеном на *-ети*; а ако треба од истог придева направити прелазни глагол који значи да се на неког или нешто преноси особина коју показује придев, онда тај глагол мора имати завршетак *-ити*.

Ево неколико таквих глагола који могу имати оба завршетка.

Непрелазан	Прелазан
бѣлети—бѣлѣм (= постајати бео)	бѣлити—бѣлѣ (= правити белим)
бѣлети се—бѣлѣм се (= бити бео)	бѣлити се—бѣлѣм се (= мазати се белом бојом)
зелѣнити—зелѣнѣм (= постајати зелен)	зелѣнити—зелѣнѣм (= мазати нешто зеленом бојом)
зелѣнети се—зелѣнѣм се (= бити зелен)	зелѣнити се—зелѣнѣм се (= мазати се зеленом бојом)
жүтети—жүтѣм (= постајати жут)	жүтити—жүтѣм (= правити нешто жутим)
жүтети се—жүтѣм се (= бити жут)	жүтити се—жүтѣ се (= мазати се жутом бојом)
огѡлети—огѡлѣм (= постајати го)	огѡлити—огѡлѣм (= начинити некога или нешто голим)
осирѡтети—осирѡтѣм (= постати сирота)	осирѡтети—осирѡтѣм (= начинити кога сиротим)
опүстети—опүстѣм (= постати пуст)	опүстити—дпүстѣм (= начинити пустим)
ослѣпети—ослѣпѣм (= постајати слеп)	ослѣпити—дслѣпѣм (= начинити некога слепим)
плáвети—плáвѣм (= постајати плав)	плáвити—плáвѣм (= мазати нешто плавим)
полүдети—полүдим (= постати луд)	залүдити—зálүдѣм (= начинити неког лудим)
поскүпети—поскүпѣм (= постати скуп)	поскүпити—пѡскүпѣм (= начинити нешто скупим)
црвѣнети—црвѣнѣм (= постајати црвен)	црвѣнити—црвѣнѣм (= чинити нешто црвеним)
црвѣнети се—црвѣнѣм се (= бити црвен)	црвѣнити се—црвѣнѣм се (= мазати се црвеним)
црнети—црнѣм се (= постајати црн)	црнити—црнѣм (= чинити нешто црним)
црнети се—црнѣм се (= бити црн)	црнити се—црнѣм се (= мазати се црном бојом)

Утицај глагола типа *носиш*-*носим* претрпели су и неки глаголи на—*аши*—*ам*, па се и неки од њих чују са завршетком *иши* у нач. неодређ. Тако се у обичном говору може чути: *блејиши, дреждиши, звиждиши, зујиши, јечиши, клечиши, ии-*

шћишћи, њљушћишћи, шћајишћи, цичишћи, чучишћи, шушћишћи. Сви ови глаголи треба да се завршују на-*ашћи*, па је правилно: *блејашћи, дреждашћи, јечашћи* итд.

Пошто се прошастаи придев добија од основе начина неодређеног, то се испред наставка - *о*, - *а*, - *ло*, мора назначити исти самогласник који и испред наст.-*шћи* у нач. неодређ. дакле: -*ешћи-ео*, -*ишћи-ио*, -*ишћи-ао*. Према томе, треба говорити и писати: *видешћи-видео* (*видела, видео*), *седешћи-седео*, *желешћи-желео*, *носишћи-носио*, *жушћешћи-жушћео*, *жушћишћи-жушћио*, *кљешћи-кљечао*, *шушћашћи-шушћашћео* и сл.

М. С. Московљевић

ДОЋИ ЋУ, А НЕ ДОЋИЋУ

Пре неколико година у Друштву за српски језик и књижевност, при једној дискусији о нашем језику и правопису, речено је да би требало претресати питања писања облика будућег времена као *доћи ћу* и др. и спровести начин састављеног писања *доћићу* и сл. Колико се сећам, био је одређен пок. М. Башић да на једној седници у Друштву о томе реферише, али ми није познато да ли је о томе реферисао, ни он нити ико други.

Познато је да и по старом и по новом правопису треба писати те облике одвојено: *доћи ћу*, *рећи ћу* и сл. Међутим у последње време неки их писци стално пишу састављено, тј. *доћићу*, *рећићу*, *рећићемо* и сл. И Српска књижевна заједница, у својим издањима, консеквентно је спровела, последњих година, састављено писање тих облика, што ме је и навело да то питање овде изнесем. Шта је руководило Задружине уређиваче да спроведу такво писање поменутих облика у својим издањима и какав су критеријум имали за то? Несумњиво је да је за њих било главно *уједначавање* у писању код свих облика будућег времена. Зашто, мислили су, да се пише *чишћашћу*, *радићу* и др. — заједно, а *доћи ћу*, *рећи ћу* и сл. — одвојено?! Зашто то не уједначити?! Да ли су они у томе имали право? Ево због чега.

Пре свега сложени глаголски облици *чишћашћу* и сл. и *доћи ћу* и сл. по своме склопу нису истоветни. Код облика типа *чишћашћу* имамо, у ствари, спој *основе начина неодређеног*

(*чиша*, од *чишай* са изгубљеним крајњим *ш*) са глагол. обликом *-ћу*, и тај се облик, свакоме је јасно, мора састављено писати, — јер у каквом, рецимо, *чиша ћу* или сл. ово *чиша* не би значило ништа, пошто је то, као што рекосмо, само глаголска основа, а не засебан облик; то је, другим речима, скамењен облик у којем нити *чиша* има своју самосталност нити има *ћу* своју: не може се рећи *ћу чиша*.

Други је случај са облицима типа *доћи ћу*. Овде имамо, у ствари, конструкцију од два потпуно засебна глаголска облика (*доћи* — пун облик начина неодређеног и *ћу* — помоћни глагол). То се потврђује тиме што делови овакве конструкције (тј. *доћи* и *ћу*) као *шакви* могу мењати своја места у реченици (ја *ћу* данас *доћи* и сл.) где претстављају *пошћуно засебне речи*. Одавде је јасно да се те засебне речи тако јављају и у облику *доћи ћу*, па се зато морају писати одвојено.

Најзад, они који би хтели да усвоје састављено писање поменутих облика (*доћићи*, *доћићемо* и сл.), морали би по истом критерију састављено писати и сложене глаг. облике прошлог времена као: *дошаосам*, *дошаоси* итд. (м. *дошаосам . . .*). То би био исти однос: везивање енклитике помоћног глагола за претходни акценатски глаголски облик.

Д. Вушовић

КОЊМА ИЛИ КОЊИМА

Када се ове зиме покренуо интерес у јавности за питања о чистоћи и правилности нашег књижевног језика, чешће су помињати и облици *коња* и *коњима* у вези са њиховом употребом у књижевном језику. Зато и ти облици, као и сви други који су се јавили тим поводом или каквим другим, заслужују пажњу „Нашег језика“. Они — утолико више, што је заиста постојало у погледима на њих извесно двојство. Већина наших добрих граматичара саветује да се искључиво употребљава *коња*, а већина књижевника употребљава *коњима*, и не сањајући да тиме чини какву грешку. И ти су књижевници пролазили кроз школу, и њима су наставници у задацима исправљали *коњима* у *коња*, и они су читали у својим већим и мањим граматикама *коња*, па ипак нису тај облик уводили у свој књижевни језик, већ су упорно остајали при *коњима*. Јасно је да су за то морали имати каквих разлога. То бих хтео овде да испитам.

Главна је питање о тим облицима у овоме: да ли, у довољној количини, има и облика *коњима* поред *коња* у нашем народу, и да ли он по својим особинама одговара духу сличних образовања у нашем језику. Пре свега обик *коња* је новији, образован је према другим основама (врсте *речма*, *људма* и сл.), а обик *коњима* старији је и изворнији. Међутим и речи као *људи*, *реч* и сл. имају поред *људма*, *речма* и *људима*, *речима*; чак и друге речи као *зуб* кад имају *зубма*, имају и *зубима*. Према томе, не би било теориских разлога да именица *коњ* има само облик *коња*. Али, наравно, овде теориски разлози вреде тек на другом месту; главно је за нас како је у народу (у граматикама основаним на народном језику и у нашим дијалектима). То и да видимо.

Први је Караџић у Српској писменици од 1914 г. рекао да „коњ има и у дат. и у твор. множ. коњама; но друго никакво име овога скланьња, у сербском језику не губи оно и пред *м*, као што неки пишу, господарма, књазевма и пр. које је против говоренња народњег“ (Скупљ. грам. и полемички списи I, 1894, стр. 21¹). То још одређеније износи Караџић и у својој граматици уз речник од 1818 год.: „*коњ* има у дат. твор. и у сказ. млож. *коња* (а не *коњима*), а *зуб* има и *зубма* и *зубима*“ (Српски рјечник, 1818, XXXIV).

Не треба се чудити што је то од речи до речи примио Даничић и изнео у својој Малој српској граматици (у Бечу, 1850), која је израђена сва на основу Вукова језика: „у овоме падежу (трећем) и у шестоме и седмом *коњ* има *коња* (а не *коњима*), а од *људи* има и *људма*²) и *људима*, од *зуб* и *зубма* и *зубима*“ (стр. 9). Од Даничића је то узео и Новаковић и има то правило и у целокупном издању своје граматике од 1894 год.: „Реч *коњ* гласи у *шрећем*, *шестом* и *седмом* падежу *коња*. Тако *зуб* има у тим падежима и *зубима* и *зубма*: *људи* — и *људима* и *људма*“ (чл. 335, стр. 155). Слично и Љуб. Стојановић (Српска граматика за II разред гимназије, 1928, 34).

Одавде је старије поколење наших књижевника и образованих људи, који су пролазили кроз школу, и добило прет-

¹) Овде је Вук заборавио облик *зубма* који је доцније додао.

²) Интересантно је да се ова штампарска глешка *људма* провлачи и кроз Облике Даничићеве; налазим га и у 7 изд. од 1847 год. (Облици српског језика, 8).

ставу као да је *коњма* једино правилан и књижевним каноном допуштен облик. Али од тога су се времена прилике промениле и граматичари су почели друкчије гледати на овај блик.

Прво Будмани у Акад. речн., истина одмерено, али ипак са довољно енергије устаје против једине употребе *коњма*. Он вели: „да се у дат., инструм. лок. пл. уз старији облик *коњима* налази и *коњма*, и то код великога дијела нашег народа, тј. у Херцеговини, у Босни, у Србији (у Дубровнику се каже само *коњима*, али је у оближњим селима, у којима је говор херцеговачки, други облик познат, а може бити и обичнији“). Затим помиње Будмани како су на овај облик гледали Вук и Даничић и наводи да се заиста у прве 4 књиге Вукових песама наводи 46 пута *коњма*, 2 пута *коњима*, 1 пут *коњим*. Најзад истиче да се *коњма*, потврђује од XVIII века.¹⁾

Из овога се види да Будман ставља на прво место облик *коњима*, иако можда ређи, али старији и правилан, а *коњма*, тек на друго место као облик скорашњи. Како је Будмани истицао још да се у Дубровнику искључиво употребљава *коњима*, нашли смо се пред фактом да се у неким говорима нашим као што је Вуков — искључиво употребљавало *коњма*, а у другим као што је дубровачки — искључиво *коњима*. Већ из тога је било јасно да се и у књижевном језику није могло остата при искључивој употреби *коњма*, утолико пре што дубровачки говор у употреби облика *коњима* далеко није био усамљен.

Маретић, као што се и могло очекивати од великог поштоваоца Вукова и Даничићева језика, држи се њих, али примећује: „Вук... и Даничић изријеком вели да облика *коњима* нема“ (Gramatika i stilistika, 1899, стр. 149). Он сам то не тврди, већ оставља одговорност за то тврђење великим ауторитетима наше науке. Али наша наука у доцнијем развоју није потврдила тврђење Вуково и Даничићево, као што га већ у то време није потврђивао ни Будмани; већ, напротив, видело се да у различним крајевима нашег народа има доста употребе и облика *коњима* поред *коњма* или да има и у другим местима сем Дубровника и искључиве употребе облика *коњима*.

Тако Решетар бележи у Озринићима *коњима* поред обичнијег *коњма* (Die serbokroatische Betonung südwestlicher

¹⁾ Рјечник hrvatsk. ill srpskoga jezika V, 1898—1903, 280—281.

Mundarten, Wien, 1900, стр. 49); Вушовић утврђује за источну Херцеговину *коња* поред *коњима* исто као и *људма* поред *људима* (Српски дијалектолошки зборник III, 1927, 38); Ружићић бележи за плеваљски говор искључиво *коњима* (ibid.); а већ много година раније има за поцерски говор Московљевић искључиво *коњима* (Српски дијалектолошки зборник II, 1911, 318).

Навео сам ово неколико бележака, које би се могле и знатно увећати, да покажем да су и у Поцерини у северозападној Србији, и у Санцаку и Дубровнику говори искључиво *коњима*, а у Црној Гори, и старој и новој, поред *коња* и *коњима*. А свакако тога има и знатно више. Једна анкета која би се могла приредити за те облике, то би несумњиво показала. А то показује, са своје стране, да Вуково и Даничићево тврђење није тачно. Зато и писци последњих педесет година који су употребљавали облик *коњима* нису морали грешити, већ су употребљавали само онај облик за који су имали *језичко осећање*, и који су из народа донели.

Пред овим фактима нису могли остати равнодушни ни наши граматичари. Они су, видећи код књижевника *коњима* поред *коња* и знајући да се *коњима* поред *коња* употребљава у знатним размерама у народу и да пристаје лепо у систему *људима*: *људма*, *речима*: *речма*, морали признати да Вук није имао права и да нема разлога гонити из језика, иначе сасвим правилно и старије, *коњима* и прописивати искључиво *коња*. Тако је и Маретић изменио свој ранији поглед и у своје школско издање граматике унео сасвим правилно: „у дативу, локативу и инструменталу плур. именице *коњ*, *зуб* имају *коња* и *коњима*, *зубма* и *зубима*“¹⁾. А тако имају и новији граматичари. Жив. Н. Стефановић, на пример, ставља код именице *коњ*: „3, 6 и 7 падеж множине гласи правилно *коњима* и неправилно *коња*“ (Српска граматика за ученике нижих стручних и средњих школа, 1925 год., стр. 161)²⁾.

Из овога се види да *коњима* није неправилан облик и да га наша савремена граматика допушта на основу његове напредне употребе у народу са обликом *коња*.

Р. Алексић

¹⁾ При руци ми је пето издање од 1918 год. (Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole, стр. 55).

²⁾ „Неправилно“ је овде узето свакако као отступање од обичне системе наставака и облика.

О ТРЕЋЕМ ЛИЦУ МНОЖИНЕ ВРЕМЕНА САДАШЊЕГ У ГЛАГОЛА КАО УМЕТИ, УСПЕТИ И СЛ.

Још се једнако, чак и у универзитетским уџбеницима, срастају „неправилни“ облици трећег лица множине *разуму, усїу, досїу* и сл. уместо *разумеју, усїеју, досїеју*. Има свега неколико глагола овога реда, и они су по нашим школским граматикама махом изређани. Тако су споменуте: *смети, досїети, присїети, усїети, умети, разумети, изумети*. Сви они у промени времена садашњег пружају нешто сложеније прилике за данашње језичко осећање. Код њих је, наиме, некако изван системе треће лице множине са својим завршетком — *еју* (*разумем, еш, е, разумемо, еше: разумеју*). За оне који се служе једним наречјем нашега језика тога нема; промена је тамо „нормална“, по сасвим обичном и познатом односу наставка (*разумијем, — ијеш...: разумију*). Нас се, према томе, тичу само екавска обличја ових глагола, у којих су гласовни процеси довеле до сасвим нових и необичних односа. Тај необични однос облика *умеју, разумеју, усїеју, присїеју* према осталим облицима времена садашњег и крив је што се ови глаголи поводе за променом многобројних глагола у којих наставцима *ем, ем, е, емо, еше* одговарају у трећем лицу множине, а нарочито, можда, за глаголима као *продреши, прождреши* и др., који су им и онако врло блиски. Ако томе додам да је групи — *еј* — готово права реткост уопште у облицима ових глагола (имперфекат, уколико га имају уопште ови глаголи, реџак је облик, те остаје само начин заповедни), онда је равнање још пруродније. Тако су се јавили облици *усїу, досїу*, који су, у ствари, ако се не гледа на акценат, облици од сасвим других глагола, — *усуши* („улити“), *досуши* („долити“); тако су поникли овакви облици и код осталих глагола ове групе: *разуму, изуму* и сл.

Ни на томе се није стало. То равнање обухватило је и облике заповедног начина, па се и тамо јавило *разуми — разумимо — разумише* место *разумејмо — разумејше* (преко везе: *разумем — разуму — разуми* као *продрем — продру — прудри*). Или: *уми — умимо — умише, досїи — досїимо — досїише, присїи — присїимо — присїише* и др. уместо *умеј — умејмо — умејше, досїеј — досїејмо — досїејше, при-*

сїеј — ѿрїсїејмо — ѿрїсїејше. Дабогме, сви ови облици на у, и не иду у књижевни језик. Они су још и ретки и сувише нови да би добили право на то.

Р. Бошковић

ПОГРЕШНА УПОТРЕБА ПРЕДЛОГА КОД

У нашим западним крајевима врло је уобичајена употреба предлога *код* с глаголским и мисленим именицама (или њиховим заменицама), као н. пр. *код доношења закона, суделовати код поделе добити, остајем код тога* и сл.

Оваква употреба предлога *код* нимало не одговара духу нашег језика, нити за њу има и једне потврде у нашим речницима народног језика. Она је свакако постала угледањем на немачки предлог *bei*, али је за човека са здравим језичким осећањем права накарада.

У нашем језику предлог *код* иде уз конкретне именице и њихове заменице, а никако уз глаголске и друге мислене именице, јер означава *просјорни* однос, а не временски. У наведеним примерима место *код* треба рећи у или *при*, дакле: при доношењу закона, суделовати у подели добити, остајем при томе.

М. С. М.

ПИТАЊА УПУЋЕНА РЕДАКЦИЈИ

1. Да ли се поред *сем* и *осим* може у књижевном језику употребити и *осем*? (И. Л. Скопље).

2. Да ли је правилније рећи *чистоћа* или *чистоша*? (К. Р. Београд).

3. Може ли се рећи као што се често налази на штампаним позивницама једне школске установе у нашој вароши: „Позивнице се могу добити у школске управе?“ (Р. В. Нови Сад).

4. Треба ли рећи *дослук* или *дослух*? (М. К. Београд).

5. Да ли је боље рећи *раденик* или *радник*? (М. К. Београд).

Одговори на ова питања, а тако исто и на сва друга која нам се буду слала, излазиће редом у идућим бројевима.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

Свако добро зна колико се данас греши у употреби речи и облика у књижевном језику нашем. Они који то чине свакако не осећају и не знају да греше; зато би и најблажа опомена могла учинити да припазе на по нешто у своме језику и избегавају очигледне неправилности. Тога ради редакција и покреће овај одељак у своме часопису.

За овај одељак сарадници овога часописа слаће језичке грешке где их нађу у текућој књижевности са тачном ознаком књиге, часописа или дневног листа; али ће обрађивачи тих бележака саопштавати на овом месту само грешке, кад је потребно и у целом наводу, али неће помињати ни књигу, ни часопис или дневни лист у којим је грешка забележена, ни лице од којег је потекла. За редакцију је главно да се грешка поправи и да само у том правцу свако нађе овде поуке.

Нема сумње да многим ове поуке неће бити потребне, јер ће се овде износити само несумњиве неправилности. Али чим има и данас људи који их чине, значи да ће неке ове поуке ипак бити и потребне и корисне. Они остали, којима је много штошта од овога познато, наћи ће ипак, надамо се, и за себе понешто у овим белешкама, јер ће видети на шта све треба да пазе, ако желе да им књижевни језик буде чист и правилан.

1. *„Овом приликом драго ми је да се могу захвалити многобројним сарадницима и пријатељима“.*

Свеза да употребљена је овде у узрочном значењу; међутим она нема у нашем језику тога значења. Место ње треба употребити свезу *што*: драго ми је *што* се могу итд. Неки је писци употребљавају под утицајем немачке синтаксе, јер немачко *dass*, које обично има значење наше свезе *да*, има и узрочно значење, па је тако пренесено и на наше *да*.

2. *„Сви су разрезани ојерважени златним бордирама а украшени са бисером“.*

Место „бордира“ може се употребити наша реч, у овоме случају, „ивица“; а предлог *са* није овде на свом месту. Предлог *са* значи у нашем језику *друштво* или *заједницу* („био сам са њим“), а не значи *средство* или *оруђе* којим је нешто извршено или урађено; то значење има сам б п. без икаквог предлога, дакле: „украшени бисером“.

3. „Ја сам одмах поднела оставку на свима својим положајима“.

Овде предлог *на* стоји са глаголом којим се одређује правац у којем је нешто извршено, а не место на којем је што вршено. Та се два значења често код наших писаца мешају, јер има и народних дијалеката (по Црној Гори, Далмацији и другде) у којима се они мешају. Али, књижевни језик то не допушта. Када предлог *на* значи правац у којем је каква радња извршена (метнути књигу на сто), онда стоји са 4 пад. (дакле поднети оставку на све своје положаје), а када значи место на којем се што наводи (била сам на различитим положајима), онда се употребљава 7 п. Очигледно је да у горњој реченици не може стајати 7 п.

4. „Тако је долазио под Турцима, Млечићима, Шпанцима, Французима“... „Нови долази под Млечићима“.

Предлог *под* (као и *над*, *пред*, *међу* и сл.) кад стоји уз глаголе који значе правац кретања или какве радње стоји са 4 п., а када стоји уз глаголе који значе *место* под којим се што врши, употребљава се са 6 п. („идем под стреху“, али: „стојим под стрехом“). Јасно је да се у горњим реченицама одређује правац (куда је долазио), дакле: „Нови долази под Млечиће“... „под Турке, Млечиће, Шпанце, Французе“... Поменућемо да глагол „долази“ у овим реченицама место „потпада“ није такође срећно употребљен.

5. „Најдивљи народ на свешу“.

Није добро речено „најдивљи“, већ треба *најдивљији*. Основни је облик *диваљ*, *дивља*, *дивље*, а за поређење треба додати наст. *-ију* (*сџар* — *сџарији*, *круџан* — *круџији* и сл.); за највиши ступањ поређења ваља ставити још испред пометутог облика *нај*, дакле *најдивљији*.

6. „Бујну вегетацију испод поднебља сачињавају“...

Овако се не може рећи, јер „*поднебље*“ значи „клима“; овде је употребљено у значењу онога што је над површином вегетације. Тога значења та именица нема. Овако стилизована ова реченица нема никаквог смисла.

7. „Посрћући за свим пишањима живоша, они (тј. књижевници) остају сџално у шоку његову“.

Врло некњижевно, нејасно и нетачно стилизована реченица. Писац је хтео, вероватно, рећи „да књижевници, иако не успеју да реше сва питања живота, ипак се њима стално баве, остају стално са њима у додиру“. Овде се види да готово ниједна реч у горњем цитату није на свом месту. Метафоре су сувише удаљене и смеле, речи и мисли неодређене. „Остају стално у току његову“ — може се разумети и овако: „Грешећи у одговорима на питања живота, они ипак

живе“... У „току његову“ требало би да се односи на живот, али смисао би тражио да се односи на „питања живота“; и због тога читалац мора да нагађа.

8. *Подене кавгу за буди зашћо“.*

Прво је за непотрабно; а *зашћо* треба раздвојено написати. Дакле треба да гласи: „Подене кавгу буд(и) за што“.

9. *„Широки огрџач лелуја ваздухом завишћан“.*

Место *лелуја* треба „лелуја се“; јер се друкчије не разуме, да ли је огрџач ветром завитлан (као што је овде) или је „огрџач ваздухом залелујао“. Ово последње није могао рећи писац; а кад то није хтео, он мора додати *се* уз *лелуја*.

10. *„Убезекнух...“.*

Не може се рећи, већ „убезекнух се“ или „забезекнух се“.

11. *„Па да се колико можеш бориш са њом... и не даш да те она превлада“.*

Сасвим је нетачно употребљено „превлда“: може се рећи „да тобом овлада“, „да тобом превлада“, „да те она савлада“; али овако се не може рећи.

12. *„И иђрујеш читаве низове наше фамилије“.*

Врло неспретно речено; писац је имао на уму да је у његову роду било толико потрованих људи крвљу ранијих поколења да они чине читаве низове; али овако се не може рећи. Свакако би било боље „читава поколења нашег рода“. На смисао и употребу речи треба добро пазити. Нека читалац уђе у све незгоде од овако склопљене реченице.

13. *„Фамозни боксер, бивши свейски шампион ишеке категорије развео се“.*

Овде се хтело нешто друго рећи. Писац је мислио, вероватно, да „фамозни“ значи у нашем језику „чувени“; али „фамозни“ то не значи, већ „тобоже славни, чувени“, „по злу чувени“ итд. Иако лат. *famosus* „значи чувен и по добру и злу“, тако исто и француско *fameux*, код нас је ова реч уопштена само са негативном нијансом; у немачком *famos* има напротив само позитивно значање. Можда се писац белешке за њим и повео; али треба пазити, макар и страна реч била какво значење има у нашем језику, па је тако и употребити.

14. *„Дуња прородев л у четвртој години“.*

Ни „прородити“ није обично, а камоли „прородевати“ које је начињено од „прородити“ сасвим неправилно, јер од *родити* учестани глагол гласи *рађати*; али од овога глагола учестаног глагола у нашем језику уопште не може бити због његова значења. Треба зато то рећи описно: „дуња почиње рађати“ и сл.

15. „А као небо њлава кићанка високо отскаче са његових рамена“.

Предлог *са* је неправилно употребљен, јер предмет који уз предлог *са* са другим пад. стоји одваја се сасвим од онога места са којег полази (скочи с куле па повиче са града девојка итд.); овде се показује не одвајање, него привремено удаљавање. То значење има предлог *од*: високо отскаче од његових рамена.

16. „Јер их је за мало зашћа све одреда тукао“.

У ствари, писац је хтео рећи „за мало што“; али и тако, без непотребног понављања онога *за*, не би било добро речено. Исправно би било: јер их је *ма за шћо* све одреда тукао.

17. „А у кући нађе двоје њаса са младима“.

Двоје није добро употребљено. То је збирни број и употребљава се само или уз збирне именице (двоје пашчади) или уз именице које имају само множину (купи ми двоје новине). Како именица пас има и једину, овде се мора употребити обичан број *два*: *нађе два њса*.

18. „Једнога њојподнева наџусћио је кућу“.

„По подне“, „до подне“, „после подне“ итд. не мењају се. Требало је, дакле, рећи: *једно њо њодне*.

19. „Корисћио сам њрилику да њи кажем“.

То је груб германизам („Ich habe die Gelegenheit ausgenutzt, um dir zu sagen“). У нашем језику постоји тај глагол у овом значењу само у повратном облику „користити се приликом“. Истина, у старом језику нашем употребљава се *корисћићи* са дативом (3 пад.) у значењу „бити коме од користи“, исто онако као што се и „користовати“ употребљава у таквом значењу у нашем језику; али када се употребљавају у значењу: употребити штогод у своју корист, тада су оба глагола повратна, дакле *корисћићи се чим* или ређе *корисћоваћи се чим*.

20. „За нас је Славенсков кварћеш у њом њравцу: њеома њнћересанћан“... „Славенсков кварћеш број 2 је дело о коме се с респекћом може говорити“. „Он није био њредмет њМушицкове њоезије“..... „Он сћанује у Зринсковој улици“...“

Ови су присвојни придеви, *Славенсков*, *Мушицков*, *Зринсков* рђаво саграђени, јер су та презимена још увек придеви, који се тако и осећају. Зато се облик за присвајање од њих мора саградити од 2-ог пад. једине: *Славенскога*, *Мушицкога*, *Зринског* и сл.

У првој би се реченици „интересантан“ могло заменити речју „занимљив“, а место „с респектом“ — боље би било „са поштовањем“, „са чашћу“ или сл.

21. „Одело, оџанци, кожуси, кабанице, све се *што* кући *производи*“.

Ово се често употребљава, нарочито у разговорном језику; али је груба грешка: *кући* је само 3-ћи пад. и значи циљ кретања, мету, предмет према којем се нешто врши: *идем кући, дај кући *што* јој је *пошребно**. Када се хоће да употреби у значењу места, онда се мора рећи *код куће*, особито када се тај израз ставља насупротив (прилошки) ономе што се изван куће ради, тј. у значењу прилога *дома*. Ако се хоће да обележи да се у самој *кући* ради, ставиће се испред *кући* и предлог *у*: *у кући* (овде се појачава значење да сами укућани врше какав посао). Ова погрешна употреба *кући* дошла је, вероватно, отуда што у нашем језику прилог *дома* има оба значења и *код куће* („он је дома“) и *кући* („он иде дома“); али зато што један прилог може имати два значења, не значи да та оба значења *мора* имати и други прилог који се са њим по значењу додирује.

22. „Када је основано и ко су били оснивачи. Српског *пољопривредног друштва*“.

Није добро сложено. Мора се рећи: „Када је основано Српско пољопривредно друштво и ко су му били оснивачи“. Не могу се оставити овако крњи делови реченица због непотпуности смисла; уз „Када је основано“ — могла би стајати и нека друга именица, а не Срп. п. др.

24. „Узбуђен, уверен и *ушврђен* у *пашње* његове“.

Овако се не може рећи, пошто се *са* слаже са 6 пад., а *без* са другим. Зато се мора или поновити именица („са боловима и без болова“) или се други пут именица може заменити заменицом („са боловима и без њих“).

23. „*Сјорије* или *брже увећање* *са* и *без болова*“.

Може неко бити *уверен* у чије патње, алу *ушврђен* бити у чије патње — није могуће. Вероватно је писац мислио на „тврдо уверен“ како се често говори, па је од прилога, који би се граматички овако могао употребити, начинио глаголски придев „утврђен“, који нема оног мисленог (апстрактног) значења које му писац приписује, и који, да то значење и има, не би могао бити употребљен у оваквој вези са именицом.

НАШ ЈЕЗИК

Год. I

св. 2

СРПСКОХРВАТСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

— наставак —

5. Наш књижевни језик претставља уздизање на степен књижевног језика — народног језика неких наших крајева у оној обради коју је тај језик добио код Вука Караџића и других добрих писаца наших. То је истина; али то не значи да је тиме наш књижевни језик прекинуо све везе са народним језиком и да се данас развија искључиво као књижевни језик у делима писаца која се стално једна на друга настављају. Напротив, он и даље не може прекидати везе и са народним језиком нашим.

Када је Караџић говорио о томе шта се може сматрати у речничкоме правцу као особина књижевног језика, он је рекао да то може постати она особина његова коју већина књижевника као израз већине народа прими. Али он тиме није хтео ограничити право књижевника да из народа унесе речи у књижевност; само је сматрао да ће те речи постати општекњижевне и престати бити покрајинске онда када се утврди да су у употреби у већине нашег народа¹⁾.

Јасно је да овде могу наступити два случаја. Или ће једна реч постати општекњижевном зато што је у употреби код већине народа или зато што је у употреби код већине књижевника. Ово друго може наступити и онда када неки писац, нарочито писац више врсте, унесе својим делима какву народну реч, која је месне употребе и меснога карактера, али која, захваљујући његову утицају, постане општекњижевна. Бивало је случајева да књижевници несумњиве вредности покушају да унесу какву покрајинску реч (исп. на пр. у новијем књи-

¹⁾ „Док народ нема особитога књижевног језика, дотле не може имати ни *предјелнијех* ријечи, које се у *књигама* не могу *употребљавати*. У таквоме је стању и наша данашња књижевност. Данас је у нас свака ријеч народна која се у народу говори, макар и у једноме селу, особито ако је од словенскога коријена; а кад скупимо све народне ријечи, колико се то може у живоме језику и кад књижевници наши управо познају свој народни језик: онда ће се тек моћи казати које су ријечи свега народа, које ли су *предјелне*, и које не ваља употребљавати у *књигама*“ (В. С. Караџића и С. Текелије Писма Платону Атанацковићу о српском правопису и језику 1845, 75 — 6).

жевром језику приморско *дајбуди* или *пре него* место *пре него што* и сл.), која се неко време одржава, па је после нестане, не прими се, као што има и обрнутих случајева да се реч прими или бар да се још одржава (на пр. такво је *пре него без што*).

По себи се разуме да ће нове речи и изразе из народа књижевници узимати онда када нађу да се њима боље обележава нарочито значење које хоће да изнесу него дотадашњим начинима, и када утврде да књижевни језик нема сличних речи по изразитости и снази. Према томе, истоветне по значењу и по језичкој служби речи само зато што се у неком крају употребљавају нема ни потребе ни смисла уводити у књижевни језик. Гласови и облици књижевног језика одређени су јасно оним правилима која је Карацић утврдио; али како ћемо се владати у речничком правцу? Да ли могу књижевници уносити речи из свих дијалеката, без обзира да ли ти дијалекти чине основицу књижевног језика или не чине. Има ли ту каквих других ограничења сем оних општих које сам изнео?

Ја мислим да књижевници, и према досадашњој традицији и према основним принципима стварања савременог књижевног језика нашег, имају права да позајмљују речи из свих народних говора, али морају тим речима давати обележје књижевног језика и по гласовима, и по облицима, и по синтаксичкој вредности. Те речи не би требало да су у каквој супротности са речима књижевног језика ни по облику ни по значењу. Према томе, ја мислим да у случајевима потребе речи могу бити позајмљене не само из штокавског него и из чакавског и кајкавског дијалекта, али морају добити одећу књижевног језика.

Ако се са овим сложимо, онда не можемо примити на пр. речи *ладање* које и уважени испитивач нашег језика г. Т. Маретић препоручује. То је кајкавска реч која, када би добила штокавско рухо, морала би гласити *владање* и не би, са успехом, могла имати — због глагола *владати* и сл. речи — значење „летовалиште“, „добро“, како би требало да има. Или на пр. *испричати се* употребљава се у неким крајевима у значењу *извиниши се*; али тај се глагол (*причати*) употребљава тако много у сасвим другом значењу у књижевром језику да би било врло тешко дати му значење које је од њега тако далеко: оно не улази у систему значења тога глагола.

Књижевни се језик и сам речнички стално развија. Као што добро знају они који посматрају живот језика, у њему је све у сталном кретању, тако да увек има могућности да се неко значење помери. Нека се само замисли, колико се метафоре у језику употребљавају, како се на различне начине спајају појмови у реченичке целине. Све то ствара сталне услове за развијање нових прелива у значењу. Према томе, и речи се, и кад се не мењају са гласовне стране, у књижевном језику стално речнички развијају. А књижевници имају права и да стварају сами нове речи са новим значењима у духу оних које у језику постоје или да нарочито истичу оне преливе у значењима речи који су им потребни; јер су и књижевници који добро владају духом народног језика равноправни део народа. Има их чак који су у том правцу врло плодни и корисни.

У сваком случају, књижевни и народни језик заједнички сарађују на речничком развоју савременог књижевног језика. То по типу и природи нашег језика мора бити. Он је поникао на основици народног језика сталном употребом у књижевности сличних израза и истих речи. Њихова значења могу избледети, добијајући сувише општи карактер, и тако постати стилски безбојна. Корисно је каткада да буду живља и свежија. То освежавање може пружити нашем књижевном језику — народни језик. Тако ће се у нашем књижевном језику још доста времена укрштати обе компоненте, и народна и књижевна, и давати увек нове стране његову развоју. Многи књижевници, који су стекли име добрих стилиста и познавалаца народног језика, то су добро осетили и према томе су се и владали.

6. Једно од крупних питања развоја нашег књижевног језика и питање је о туђицама у њему. Наш народ је био у прошлости изложен многобројним туђинским утицајима истока и запада. У најстарија времена наводио се између двеју култура — византиске и романске. Под влашћу романском (млетачком) наводио се један део нашег народа готово 400 година. Тако смо добили већ у прво време утицаје византиске културе, па према томе и језика грчкога, у старој држави Рашкој на истоку и код оног насеља које се находило и у средњем веку и доцније у вези са њом; на југозападу, дуж целе обале Јадранског Мора и на острвљу где је

у почетку било такође и грчких утицаја, остали су многобројни трагови утицаја романског далматског језика и доцнијег млетачког. Они се и данас огледају у многим позајмицама те врсте у нашег становништва у поменутих крајевима; али све је ово био само почетак туђинског утицаја на наш језик.

Више од 500 година наше су многобројне покрајине биле под туђинском турском влашћу, којој је пошло за руком да придобије један део нашег живља за своју културу а други да држи у слепој, полуропској потчињености. То је учинило да велики број турских речи уђе у наш речник Македоније, Старе Србије, Босне и Херцеговине, Србије и других крајева. Истина, број је тих речи врло неједнак у различним од поменутих крајева; али је свугде доста велик. Оне су толико срасле са културом нашег народа у тим крајевима да ју је немогуће без њих и замислити. Па ипак је у уклањању тих туђинских наноса већ доста урађено. Откако се ослободила Србија, за последњих сто година њена самосталног живота, многе су од тих речи замењене народним; неке су се већ сасвим изгубиле, а неке знају још најстарија или старија поколења; али их је ипак још доста код свих остало.

Други део нашег народа ушао је у хиљадугодишњу културну и државну заједницу, прво, за неколико векова са Угарском, земљом друге културе и језика, а затим и са Аустријом, такође претставницом још веће стране културе и туђег језика. Како је било и непосредног додира и насеља тих народа са нашим, а сем тога и њихова великог културног утицаја у току дугог заједничког државног живота, велики је број речи отуда ушао у наш језик. Многи су претставници нашег језика били принуђени да говоре тим језицима. Будући двојезични, они су преносили каткада и начин изражавања (мишљења) са тих језика на свој. Али када се пробудила национална свест у нашег народа; када се отпочело, почетком XIX века, материјално ослобођење од туђина на истоку и духовно ослобођење од туђинства на западу, северу и југозападу, ти су страни утицаји донекле заустављени. Покушало се да се наш језик очисти и од онога што се већ раније одомаћило; каткада је тај рад био срећан, а каткада — није. Тек принцип ослобођење од ненародних језичких наноса истакнут је снажно и дубоко је продро у слојеве нашег културног друштва.

Али, то морам одмах признати, лакше је било уверити наш народ у потребу ослобођења његова језика од туђих наноса неголи то и извршити. Јер туђе речи нису улазиле обично као „дублети“, као други израз или друга реч поред народне речи која је била у употреби; већ их има много које су ушле заједно са предметом као његова „етикета“ или са појмом као његов знак. Како се могу те речи отстранити док узајамни саобраћај постоји у којем поменути предмети и појмови имају своје место и када оне у самом нашем језику добијају диференцијално значење према другим речима. Тако је Караџић с правом говорио да *калуп* није ни *крој*, ни *направа* ни *вид*, како су хтели да га прекрсте други књижевници његова времена; да *боја* није *шара*; да *чаршав* није ни *простирач*, ни *простирка*, ни *поњава*; тако је тражио да остану и *камиш* и *чибук*, *лула* и *шеспија*, *бурмут* и *бурмушица*, *сарма* и *ћевап* и многе друге.

Речи морају добити добре народне замене, па се могу гонити из језика и онда када их је сам народ раније позајмио. И данас има доста примера, на којима ће овај часопис имати прилике да се задржава, када неко у жељи да замени коју страну реч нашом речју не добаци новом речју до оног значења коју је имала страна реч и због којег је и позајмљена. То већ није права замена. Треба причекати док се боља не нађе. Ако се не нађу одмах добре замене туђим речима, не треба очајавати. Иако је наш народни језик био изложен толиким туђинским утицајима, он је као неким великим и моћним жрвњем млео туђе елементе, тако да је ипак, и по особинама гласовним, и акценатским, и нарочито синтаксичким остао један од најизворнијих, најархаичнијих и најсловенскијих словенских језика. Он није нимало изгубио способност да се сам из себе поднавља и подмлађује. Он је и тим речима дао своје обележје, да их је каткада тешко разликовати од домаћих изворних речи.

У једноме правцу моћи ће се несумњиво учинити доста. Оне стране речи које су заједничке целом језику нашем тешко је гонити из језика без добре замене; али оне које су се одомаћиле само у једном крају, за које има у другом или домаће речи или место које се у другим крајевима већ употребљава која распрострањенија туђа реч, моћи ће се или сасвим избацити из језика или свести на једну од две или

више страних речи за исти појам. Уопште, ако морамо још за које време трпети једну страну реч за неки појам, не морамо трпети по две или три. Оваквих речи има доста и досадашњи су напори у овом правцу већ дали добрих резултата (исп. *прозор* м. *пенџер*, *стакло* м. *срча*, *џам* итд.).

Ово је само једна страна питања о туђицама. Ја сам говорио о речима које је народ позајмио и које се јављају као резултат нашег историског и културног развитка који се не може данас изменити и о којем се мора водити рачуна. Али друга је страна његова — позајмице које књижевници и други претставници нашег народа стално врше. О томе — идући пут.

А. Белић

НАШ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

У јавном животу се сви људи, поготову они који заврше средњу школу, на сваком послу морају служити књижевним језиком. И несумњиво је први задатак средње школе да онима који кроз њу прођу да потпуно познавање књижевног језика. Међутим, у знатном броју случајева омладина по завршетку средње школе, то признају и они који је воде кроз школу, ступа у јавни живот са оскудношћу и напрегнутошћу у писменом изражавању мисли, са честим грешењем у разговору, па и са непознавањем најобичнијих граматичких правила. То је тешка оптужба за средњу школу, а нарочито за оне који у њој предају наш народни језик. Питање је сад да ли ови морају понети сав грех, један део његов или га могу и сасвим збацити са себе. Да би се на то могло одговорити, треба прегледати услове под којима раде они који су дужни испунити овај тешки задатак, у каквим околностима раде, која су им помоћна средства при руци, ко су њихови помагачи, шта их омета, да ли је, најзад, овај важни посао у рукама људи који су се спремили за њ — једном речју, како се изводи настава народног језика у средњој школи.

У послератно време код нас је, у градовима нарочито, настало мешање становништва из различних крајева, а с тим и мешање различних дијалекатских особина. Ово мешање је изазвало пометњу и код књижевника, да се ни они често не могу снаћи шта је од свега тога правилно. У друштву и код

школске омладине несналажење у оваквим приликама још је разумљивије. Психологија данашњег ђака и склоност његова духа к спорту, забави и практичном у животу, школску омладину на све друго пре упућује него на лепу и добро написану књигу из које се језик учи. У своје слободно време ђаци траже забаве на игралиштима и у биоскопима. На игралиштима се друже најчешће са шегрчићима и децом са улице. Против тога дружења не би имали ништа кад би утицај ђака био надмоћнији. Али како се тамо не говори језиком који се у школи учи, већ језиком улице, а он се скоро у свим градовима нашим више или мање разликује, и облицима и конструкцијом, од чистог књижевног језика — налазимо да би било корисно спречити његов утицај. На улици се брзо заборави оно што се у школи научи, а школа има сто мука док ученике одвикне од језика којим на улици говоре. Нарочито у крајевима где цело становништво, изузев по неколико чиновничких породица, говори месним дијалектом, те се књижевни језик не чује ни код куће, ни на улици, па ни у школском дворишту, већ једино на часу у учионици, тешкоће у постизању успеха су несавладљиве. За језик данашњих филмова је утврђено да квари и језик одраслих. Негативни утицај његов је, разуме се, јачи код школске омладине. Неправилан облик или туђа конструкција с платна, психолошки је оправдано, много лакше прирасте за осећање једног ученика него најзанимљивије речи које ће на часу у школи чути од својих наставника. Књигу данас ђак врло мало воли; у њој данашња омладина ретко тражи забаве. Чести су случајеви да поред школских уџбеника у току свих осам година у средњој школи ђак не прочита ни једну другу књигу. То је узрок да писменост школских генерација све више опада. Од свих језика најмање пажње се поклања учењу нашег народног језика. Практичне ће користи имати, ако науче француски, немачки или који други страни језик — такве користи им неће донети ни најбоље познавање нашег књижевног језика, — сматрају и ђаци и већина њихових родитеља. Има, наравно, и ученика који би читали, али у многим школама не могу доћи до књиге, јер су ђачке књижнице врло сиромашне. Све су ово опште, и, нарочито, материјалне невоље које је време донело. Ни с најбољом вољом и великим трудом оне се не могу лако отклонити. Њих ће, можемо

се надати, временом нестати. Али то не значи да све треба и оставити времену и пустити да иде својим током; надзора мора бити, а у њему најзнатнија улога припада школи.

Код овог питања има много и врло важних ствари, које се могу мењати и које би требало мењати, а том променом ће се, несумњиво, и зло лечити. Наставу српскохрватског језика у средњој школи не држе стручњаци. Доста је генерација по многим местима у нашој земљи којима у току осмогодишњег школовања стручни наставници никад нису предавали овај предмет. Мени лично предавали су га математичари, наставници науке о вери, наставници латинског, наставници немачког језика и географије, а никако они који су се стручно спремали да га предају. У многим средњим школама су предавали учитељи основних школа, правници, порезници, официри. То је било одмах после рата, у оскудици наставника, и добро је што се онда налазило и непозваних за тај мучан и незахвалан посао. У свим овим случајевима, а ја сам навео само мени познате, ти су се људи трудили и успевали су да даду онолико колико се од њих могло захтевати. Али да ли је то могло бити довољно? Није, разуме се. Па и данас, кад универзитети наши дају довољан број редовно школованих људи, још увек је оскудица у наставницима српскохрватског језика. У мањим местима обично је горе, а ни у већим каткад у том погледу није много боље. Баш ове школске године у једној гимназији, и то у месту са неколико средњих школа и са једним факултетом, српскохрватски језик у појединим разредима предају наставници историје, француског језика, географије и биологије. Тај предмет као ниједан други, мисли се, може предавати сваки наставник, нарочито у нижим разредима. Због тога, а и зато што нема ко да предаје, нађе се, готово у свим школама, да се дода по неколико часова српскохрватског језика сваком наставнику коме недостају часови његове струке. Природно је да се сваки наставник интересује првенствено питањима своје струке, ма који предмет у школи предавао, и нико неће да прионе и да проучи предмет који му је по потреби наметнут да га предаје. Цело знање српскохрватског језика оних наставника који га на силу предају у најбољем је случају правилан говор и познавање правилности облика, а то није довољно, — то они и сами признају. Даље, успеха у

раду могу имати само они који с љубављу предају предмет, а откуда љубави према ономе што је силом наметнуто? Тако је настава српскохрватског језика мимо све остале предмете који се у средњој школи уче још и данас ненормална, а последице ове ненормалности су тим кобније што се језик обавезно учи само у разредима нижег гимназиског течаја, а у вишим разредима уз књижевност узгредно, при поправци писмених радова и по личном схватању предметног наставника. Језик, дакле, у нашој средњој школи деца теориски уче док га још не осећају, док од свега онога што из граматичких образаца науче врло мало могу применити у говору и писменим саставима својим. Тражи се сад да наставник за неколике године узгредно и осврћући се помало на језичка питања, док у ствари предаје други предмет (на пр. југословенску књижевност), накнади све оно што су ученици при ненормалној настави и у незрелости духа пропустили. И најбољи познаваоци језика с највећим педагошким искуством тешко у томе могу успети. Још кад се има на уму да ти наставници обично држе преко 20 часова недељно, и покатак у разредима са 60 до 65 ученика (реч је о разредима вишег течаја), онда је јасно да ни воља, ни љубав к послу и предмету, ни педагошко искуство, ни сигурно познавање предмета не могу донети жељени успех.

У нашој школи врло важну улогу играју којекакви обзир. Ученик дође до вишег течајног испита са slabим, па и врло slabим познавањем народног језика, наравно, због тога што за језик није имао стручног наставника. Овај обзир му помаже да срећно положи и испит зрелости, те пође на универзитет, где ће опет, ако покаже нешто стручног знања, положити све испите и поред тога што му ни последњи писмени рад није без обичних граматичких грешака. Ти су кандидати свршили школу и пошли су с факултетском спремом у администрацију, да пишу законе, да предају у средњој школи, можда баш српскохрватски језик. Професори су их пропустили, без сумње из обзира што су нередовно учили средњу школу; зато и они с правом кривицу бацају на њу.

И, заиста, средња школа би, по моме мишљењу, и при оваквим приликама могла много више дати, кад би сви наставници српскохрватског језика уложили више труда за успешније извођење наставе свог предмета, и кад би настав-

ници свих осталих предмета обратили довољно пажње на правилност језика код ученика.

Позивом својим на већи труд наставника нисам хтео да кажем како се он не улаже, али мислим да се притом не обраћа највећа пажња ономе што је битно и најглавније у учењу народног језика у нашим приликама. Прво, наставници народног језика требало би да у току вишег гимназиског течаја, од V—VIII разреда, иако формално учење језика програмом није предвиђено, уз поправку писмених задатака и баш на њима, обрађују по реду све важније одељке из граматике. Тако ће ученици, сад кад језик већ осећају, на сопственом говору моћи да провере шта је у њему правилно, а шта треба исправљати и како треба исправљати. За то ће, наравно, бити потребно много више часова него што се обично узима за писмене задатке и напомене о грешкама у њима. У сваком случају, два часа недељно треба посветити писмености и језику ученика виших разреда, друга два часа ће бити доста за обраду програмског градива из књижевности. И држим да бацању кривице на програм нема места и да су неоправдана вајкања многих наставника како су им програмом везане руке да раде онако како би постигли најбољи успех.

За овим, наставници тамо где је потребно, а та се потреба мање или више скоро свугде јавља, морају обратити нарочиту пажњу на месна наречја. Кад се утврди однос појединих дијалекатских црта према истим појавима у књижевном језику и ученици се са њима упознају, несумњиво ће се они и у говорном језику и у писању много брже исправљати. Не треба страховати да ће то време бити изгубљено. Напротив, на часовима посвећеним таквом учењу језика даће се ученицима највише стварног језичког знања.

Приговор наставницима осталих предмета, да врло често не пазе довољно на правилан говор и тачно казивање мисли код ученика, чини ми се да је сасвим оправдан. Ретки су појави да, рецимо, наставник историје, земљописа, ботанике, или ма којег другог предмета, исправи ученика, ако при одговарању погреша у језику. Иако нисам тако дуго у школи, имао сам прилике да чујем где ученик у причању историје поред других грешака каже: „Кад Турци из Босне упадну у Србији“. Чекао сам да га предметни наставник исправи, а он му је место тога непрестано одобравао. Кад сам по завршетку часа

колеги скренуо пажњу на ученикову грешку, он се бранио да ученик није погрешно, а пошто сам га у то уверио, рекао ми је да не може ученика прекидати кад онако лепо прича и да није његова дужност исправљати језик, већ историске нетачности. — Шта би онда радили наставници српскохрватског језика кад би и сви остали учили ђаке правилности језика, — прекратио је разговор колега, мислећи да ме је уверио да тачно гледа на ову ствар. На часу сам хемије чуо да ученик каже „спој је састављен на елементе“. Погледао сам предметног наставника, чекајући да ученика исправи, али кад сам видео да је наставник задовољан ђачким одговором и намерава да пређе на друго питање, ја сам био принуђен да учињену грешку исправим. А кад сам после тога међу неколико колега ово испричао, казали су ми исто што и онај историчар, и к томе да је мој поступак на часу хемије био врло непедagoшки; већ да су примери „наша Краљевина има 9 бановине“, да су „Турци победили Србе на Косово“, да је ваздух „спој од кисеоник, водоник, азот и други елементи“ и сл. тамо где се говори сличним месним наречјем, — обични и „тачни“ одговори.

Кад наставници српскохрватског језика прихвате ову напомену о обради граматичких правила на писменим задацима, а сви остали наставници их помогну у вршењу надзора над правилношћу језика школске омладине, ученичко познавање књижевног језика на крају осмогодишњег школовања биће много потпуније. А кад настава народног језика буде у рукама искључиво стручних наставника; кад они не буду оптерећени превеликим бројем часова; кад у једном разреду не буде и сувише велики број ученика; кад наше школе буду имале мало богатије ђачке књижнице; кад, што је врло важно, престану важити разни обзир — наша ће средња школа испунити свој задатак, дајући у току од осам година свима ученицима одлично познавање књижевног језика.

Мих. Стефановић

О „СВЕТОГЛЕДУ“

Одавно се осећа потреба за једном речју којом би се исказивало оно што се разуме под нем. Weltanschauung, а што су Руси превели својом речју, по угледу на речи старо-

словенског језика које су тако исто вештачки, према грчкоме језику, начињене: *миросозерцање*. Нашим би се језиком то могло, опет приближно, описно рећи: поглед на свет, животна филозофија, филозофија о свету и животу или што сл. Али све то не даје оне јединствене претставе коју даје немачка реч *die Weltanschauung*.

Отуда су и дошли покушаји да се место неколико речи за тај појам да једна реч. У новинарском чланку један од добрих књижевника наших, који нарочито тражи што боље и подесније речи — или их и сам гради — за различне преливе мисли, употребио је реч *светоглед* за описани појам. По целој стилизацији његова чланка јасно је да он ту реч износи са извесним устежањем, јер поред ње он исти појам исказује и на друге начине. Можда је он износи и другим начинима само зато да би се нова реч при увођењу у књижевност тачно разумела; али и то би већ показивало да она није лако разумљива. А то је довољно да и сам творац њен не буде њоме сасвим задовољан и да је даје са неким устежањем.

Због свега тога потребно је да покажемо двоје: 1) да ли је ова реч добро начињена и 2) да ли у овом облику може имати оно значење које јој њен творац даје.

Светоглед је начињено од именице *свет* (*mundus*) и *глед* од глагола *гледати* као што се именице или њихови делови и делови глаголске основе или глаголски корени употребљавају у другим речима, на пр. *пад* и *лист* у *листопад*, *креш* и *сунце* у *сунцокреш*, *плав* и *вода* у *водоплав*, *сад* и *рука* у *рукосад*, *вал* и *ками* у *камивао*, *мет* и *пушка* у *пушкомет*, *пис* и *рука* у *рукопис*, *шрес* и *кук* у *кукошрес* и сл. Према овоме, ова је реч начињена слично другим речима које се у нашем језику употребљавају. С те стране не би имало шта да јој се замери. Али то је само једна страна питања. Много је знатније питање, да ли та реч може имати оно значење које јој њен творац приписује. У томе је главно питање. Јер творци нових речи и имају највећих тешкоћа у слагању тих двеју страна код речи: начина грађења њихова и њихова значења. То ћемо најбоље видети, ако испитамо какво је значење макар и само оних речи народнога језика које сам горе споменуо, а које су начињене на исти начин као и *светоглед*.

Можемо их поделити у три групе (а наравно изван њих има и других група):

- 1) *листопад, сунцокреш;*
- 2) *водоплав, рукосад, пушкочеш, рукопис, кукокреш;*
- 3) *камивао.*

У свима се овим примерима налазе два дела, први — именички, а други — глаголски; али однос међу њима врло је различан. У првој и трећој групи однос је именичког дела према глаголу као номинатива према глаголу, у другој као инструментала према глаголу. Али као што ћемо одмах видети, тај је однос споредан, а главно је да све те именице имају основну заједничку црту: значење које се налази у саставним деловима тих сложеница и у односу тих делова — увек се приписује неком трећем. На тај начин све те именице као да су изведене од придева; оне значе да именица коју оне претстављају има ону особину која је у значењу сложеничких делова.

Да их узмемо редом. *Листопад* има два значења: прво, лишће које је опало са дрвећа, па покупљено и остављено да се њиме гноје њиве и виногради, дакле, *листопадо* лишће, а не *узбрано* или какво друго; друго, значи месец октобар по многим крајевима, дакле, опет месец када пада лишће, *листопад* месец. Из овога се види да *листопад* никада не значи *падање лишћа*, дакле, не значи оно што значе понаособ делови његови, већ приписивање тога као особине неком или нечем трећем: *листопадо лишће, листопад месец.*

Сунцокреш значи познату биљку са великим жутим цветом који се управља према сунцу (*Helianthus annuus L.*). Према томе *сунцокреш* не значи никад *сунчево кретање*, већ цвет, биљку са таквим кретањем, дакле, *сунцокрешу биљку.*

Водоплав не значи плављење водом, већ биљку која се јавља када вода плави, дакле, водоплавну или водоплаву биљку (*Cichorium intybus L.*). *Рукосад* не значи сађење руком, већ „виноград мојом руком посађен (а не купљен)“ као што вели Вук у латинском или немачком објашњењу те речи: „*vineam manu mea primum consita (non emta)*“, дакле, не купљен, већ *рукосад* виноград. *Пушкочеш* не значи *пушком мешање, бацање, пуцање*, већ значи даљину до које може пушка да добаци, дакле, *пушкочешу даљину.* Узгред ћу поменути да је реч која се данас много употребљава — *ногочеш* добила код нас погрешно значење: *игра, бацање лопте ногом*; она то не може према духу нашег језика значити. Исто као и *пушкочеш, ногочеш* — је она даљина која се може ногом домет-

нути, добацити, и ништа више; могао би значити и место за ту игру (*ногомешо место*). *Рукопис* има два значења, од којих ниједно не значи „писање руком“; оно значи или начин писања — „рукопис начин писања“ (на пр. књига за разлику од штампаног начина, отуда, мој рукопис је на пр. крупан, а његов је ситан, тј. мој начин писања) или значи оно што је руком написано за разлику од онога што је штампано, дакле: рукописа књига или *рукопис*, а штампана књига или просто — књига. Одавде је јасно да и *земљопис* у значењу *опис земље* („писање о земљи“) није начињено у духу нашег језика, исто онако као што не би било добро *књигопис* у значењу *описа књига* и сл. Реч *кукотрес* наводи Вук из народне песме:

Оштети му суру бедевију
Од крај репа до врх кукотреса,
Да не ваља седлу ни самару.

Као њено значење наводи Вук под питањем „бут“. Јасно је да је певач сам начинио ту реч и начинио је сасвим правилно, давши јој значење „место где се кук тресе“, *кукотрес* место на коњу; то и јесте горњи део бута. Према томе, и ту немамо значења које би истицало из самог значења саставних делова: „тресење куком или кука“. Зато и реч *земљошрес* не одговара својим значењем особинама нашег језика, јер она баш значи оно што значе њени саставни делови „тресење земље“. Оно би могло значити само „место које се тресе“, „земљотресно место“ или сл.

Да узмемо још *камивао*. Вук о тој речи вели: „особито се говори instr. *камивалом*, кад се показује каква граница, и значи врхом планине, одакле би се *камен* сам, само да га ко потисне, могао *одваљати* на обје стране, *aüßerte Spitze eines Gebirges, easumen montis*“. У именици *ками* имамо врло стари облик за именицу *камен* (*камы*). Цео израз не значи „одваљивање, сурвавање камена“, већ место на којем се то врши: *камивало место* (горња ивица планине, која је тако оштра да се са ње ваља, одроњава, сурвава камење, чим се стена распадне).

Ја сам узео ово неколико примера да покажем природу сложеница састављених од два дела, именичког и глаголског. Као што је у почетку речено, те именице *никад* не значе оно што значе њихови саставни делови, већ приписивање неком

трећем, предмету или лицу, *махом* предмету, оне особине која је у значењу саставних делова њихових.

Да видимо како према томе стоји реч *светоглед*. Из свега што је досад речено потпуно је јасно да она *не може значити* „гледање на свет“, „погледи на свет“, јер је то значење баш у значењу саставних делова те сложенице, а, као што смо видели, то значење овакве сложенице *немају*. *Листопад* не значи „падање лишћа“, већ „време кад лишће пада“, „листопадо време“. Тако исто и овде, „светоглед“ може значити — место одакле се посматра свет, нешто светогледо, нешто што даје могућности да се свет посматра (какав начин за то, справа или слично), али никако „посматрање света“.

Из овога излази да се према духу нашег језика не може употребити реч *светоглед* за нем. *Weltanschauung*, већ се то мора рећи каквим описним начином, док се не нађе реч какве друге врсте која ће боље пристајати у наш језик

А. Велић

ЌАЉАЧЕ — СНЕЖЊАЧЕ

У анкети „Правдиној“ о кварењу књижевног језика нашег г. Т. Маретић је по саопштењу г. И. Невистића рекао: „Управо ме чуди (оваква конструкција иде, свакако на рачун г. Невистића?) колико су се тамо (у Београду; опет, свакако, место онде) одомаћили германизми, на пр.: *веш*, *шнешеу* и др.“

Иако се наведене речи не јављају у правом књижевном језику београдском, у књигама, па ни у новинама ван огласа, не треба их, заиста, ни ту трпети, кад имамо и можемо имати своје. За прву се, и ван правог књижевног језика, употребљава већ добра реч наша: *рубља*, а у причама и записима о животу народном на селу и простонародна *пребука*.

И за другу, сасвим новог постанка у нас, за име ствари, раније, пре годину две даћа, непознате нам још, покушава и сама чаршија, „сокак“ да јој нађе нашу замену. Место *шнешеу* јавиле су се убрзо, лане, *снег-ципеле*, сад већ и *снежне* *ципеле* па и *снежна обућа*. Тражи се још *једна* згодна реч народска. А она се у овом случају готово сама намеће.

Грађењу њеном могло би помоћи, најбоље, употреба јединог наоко потпуно народског назива нашег за ствар

такође унету из туђине, и са првобитно туђинским именом. Пре ратова, деведесетих година прошлога века, и раније, можда, почели су се и у Београду, чувеном по свом благу, носити руске праве петроградске „галоши“ или „калоши“, што су опет Руси узели од Француза (la galochе ципела нарочите врсте). Оне су у огласима београдске чаршије гласиле у правилном женском роду *галоше*. Затим су се, можда према немачком облику: *Galoschen*, преобразиле у *галошне*, а према другој паралели немачкој *Kalochen*, и у *калошне*. У том облику оне су, случајно и „подсвесно“, доведене у стварну и узрочну везу са београдским *калом*. Са осећањем те везе, за ову горњу обућу против *каљања* у *калу* и *каљугама* београдске калдрме, а по угледу на праве народне називе за ствари, справе, алатке (*вешрењача*, *бркљача*, *варјача*) и др. или, ближе, према варошким народским називима за делове одела (марама *повезача*, поред „везоглаве“, па *капуљача* и, чак, *јегерача* за вунену поткошуљу д-ра Јегера и др.), начињена је и — *каљача*, обично, с обзиром на пар, у множини: *каљаче*.

Сличан процес преобличавања, чини ми се, чека и *шне-шуе* — *снег-ципеле* — *снежне ципеле* — *снежну обућу* у протесте — *снежњаче*.

Д. Костић

ОН СЕ ЈЕ РАДОВАО ИЛИ ОН СЕ РАДОВАО

Већ је Вук у својој Писменици (Скупљ. грам. и пол. списи I.73) скренуо пажњу на ову особину. Износећи промену давно прошлог времена од глагола *карати се* он испод текста даје ову напомену: „Овде би управо морало бити: *он се је карао*; но ово *је*, у овом случају, народ не изговара, него само *се* растегне“. У речнику Југославенске академије стоји код глагола *јесам*: „U novije vrijeme drži se kao zakon da se *је* poslije enkl. *me, te, se* ne izgovara i ne piše, to je Vuk uveo već u svojijem najstarijim knigama (u kojima je tad zamjenicu biležio akcentom ') n. pr. prinudila mé da zažmurim. Skuplj gram. i pol. spisi. I 5, Teško sé od ní sačuvati I 7, vidi daље: I ako me rodila Vlahaña. Nar. pj. I 3, Tad se dever od sna razabrao. Nar. pj. I 41., *ali је istina* da se gdjegdje (dajbudi u Dubrovniku) još svagda izgovara i govori: *он ме је* vidio, *он те је* vidio, *он се је* vjerio itd. vidi i: *онде се је* crkva sagradila. Nar. pj. II 17“.

Међу нашим данашњим писцима, међутим, не само да их има који овако пишу, тј. који пишу *је* иза енклитике *се* (на пр.: он *се је* радовао, он *се је* верио и сл.) него их има који *је* пишу испред енклитике *се*. Писац чланка „Из мемоара маршала Вилијама Робертсона“, објављеног у „Политици“ од 1 јануара 1932 год. на пр. пише редовно *је* испред *се*: Процењивало *је се...*, па *је се* мислило..., Фор Рупел... предао *је се* Немцима и Бугарима..., *чија је се* посада предала... итд. Овако су писали и неки наши старији писци. *Лаза Лазаревић*: она *је се* чинила да ништа даље не слуша, *Смејала је се*. Припов. 11, она *је се* била откравила. Припов. 15. Преметало ми *је се* по памети. Припов. 38 итд. (издање С. К. З.); *Јанко Веселиновић*: да им *је се* теже тући. Сlike из сеоског живота (издање С. К. З.); *Љ. Недић*: Тако *је се*; примера ради, *Змај* умео прилагодити расположењу духова у политици. Из нове српске лирике, стр. 14 итд.

Песање *је* испред енклитике *се* није у духу нашега језика. У духу је нашега језика да се оно пише иза других енклитика, на пр.: он *ми је* дао, он *ши је* дао, он *му је* рекао и сл., јер *је* није енклитика оне врсте које су остале глаголске енклитике — Он, као што је речено, супротно свим осталим енклитикама стоји у реченици после заменичке енклитике. Објашњење овоме појаву дао је још П. Ђорђевић у својој расправи: *О реду речи у српском језику*. Глас Српске краљевске академије LIII 224—125: „Као разлог зашто само глаголска енклитика *је* увек и у свим српским крајевима стоји иза заменичких енклитика — биће да је релативна старина свих других заменичких и глаголских енклитика према глаголу *је*, који се и данас употребљава и неенклитично, и то у вези с енклитичким савезом *ли* (као питање *је-ли*) свугде, а у неким крајевима и сам“.

Писци који *је* пишу испред енклитике *се* руководе се, несумњиво, тим што се *сам, си, смо, сте* и *су* пишу испред *се*. Дакле, према на пр. ја *сам се* радовао, ти *си се* радовао, ми *смо се* радовали, ви *сте се* радовали, они *су се* радовали пишу и он *је се* радовао и сл., што, наравно, није у духу нашега језика (Никад се на пр. не каже и не пише: он *је му* дао, он *је ши* рекао и сл.). Из овога се види да је правилно писати: он *се је* радовао и сл. Али, ни писање *се м. се је*, у ствари, није неправилно, него је оно *с обзиром на изговор*

правилније од писања *се је*, јер се сугласник *ј* у оваком положају и у положају *ме је*, *ше је*, као што и Вук каже, не чује (Ово наглашава и П. Ђорђевић у поменутој расправи, стр. 224), већ се чује *се*, *ме*, *ше*. Али ипак иако се обично говори *ме*, *ше* м. *ме је*, *ше је* треба писати *ме је*, *ше је* (он *ме је* позвао, он *ше је* срео и сл.), јер је у оваквим случајевима друкчији однос субјекта и глаголске радње, него у првом случају, тј. када је глагол са *се*. Данашњи писци обично овако и пишу — *се*, а не *се је*: он *се* радовао, он *се* верио и сл. и *ме је*, *ше је*, а не *ме*, *ше*: он *ме је* позвао, он *ше је* видео и сл.

Р. Алексић

ТРАНСКРИБОВАЊЕ ПОЉСКИХ ИМЕНА

Многима се дешава да им је потребно да транскрибују какво пољско, руско или чешко име или географски назив, па се налазе у тешком положају како то да учине. Наш правопис даје пропис врло опште природе: да гласове који одговарају гласовима нашег језика — треба и преносити без промене; а остале — најближим звуцима и знацима наше азбуке. Да не би различни писци ипак на различне начине бележили гласове поменутих словенских језика којих нема наш језик — дакле где их треба обележити најближим звуцима и знацима — зауставићу се овога пута на пољском језику и показаћу како би се најбоље могао применити на наш језик поменути правописни пропис.

Узмимо редом и самогласнике и сугласнике пољске који су нешто друкчији неголи наши, јер за све остало вреде општи прописи.

1. Међу самогласницима имамо у пољском *ą*, *ę* и *ó*. Носне гласове *ą* и *ę* треба бележити нашим гласовима *он* и *ен* свугде у речима, само пред усненим сугласницима *ń* и *ń* треба их писати као *ом* и *ем*. Вокал *ó*, иако се чита као *у*, писаћемо као *о*, због тога што се он у пољском бележи као *о* и што се често у промени и замењује гласом *о*.

Drwęca — Дрвенца, *Częstochow* — Ченстохов, *Wąchock* — Вонхоцк, *Dąbrowice* — Домбровице, *Poddebice* — Подембице и сл.
Kraków — Краков, *Jadów* — Јадов, *Góra Kalwarja* — Гора Каљварја и сл.

2. Умекшани сугласници *ć, dź* и *ń* — тј. умекшано *ц, дз* и *н* у пољском се пишу на три начина: пред сугласницима и на крају речи пишу као *ć, dź ń*; пред самогласником *i* — као обични гласови *c, dz n*, а пред осталим вокалима као *ci, dzi* и *ni*. Међутим у свима тим случајевима изговарају се на исти начин — као наше *ћ, њ* и *њ*; према томе у свима тим случајевима треба их писати у нашем језику на исти начин, као *ћ, њ* и *њ*.

Łódź — Лођ, *Działdówka* — Балдовка, *Grodzisk* — Грођиск, *Brodziński* — Брођињски итд.

Sopoćkinie — Сопоћкиње, *Chęciny* — Хенџине, *Ciechanów* — Чеханов, *Franciszek* — Франџишек и сл.

Sterdyń — Стердињ, *Szreńsk* — Шрењск, *Szymański* — Шумањски, *Krasiński* — Красињски, *Nida* — Њида, *Kopornicka* — Копоњицка, *Niemce* — Њемен, *Nieszawa* — Њешава, *Nietojewski* — Њеомојевски итд.

3. Умекшано *ś* и *ź* пишу се тако на крају речи и пред сугласником. Пошто у нашем језику нема гласа и знака за те звуке у том положају, писаће се простим *c* и *z*; али када се пред самогласницима они пишу као *si-* или *zi-*, преносиће се као *sj* или *zj*.

Świder — Свидер, *Koźminek* — Козминек, *Osieck* — Осјецк, *Kozieńce* — Козјењице, *Jeziorna* — Језјорна, *Kosiakiewicz* — Косјакјевич, *Świętochowski* — Свјеншоховски, *Sienkiewicz* — Сјенкјевич и сл.

4. Пољски језик има два глас врсте *ł* — тврдо *л* (*ł*) и меко (*l*). Свако *ł* — писаће се обичним знаком *л*, свако *l* — знаком *љ*. *Łów* — Илов, *Firlej* — Фирљеј, *Skulsk* — Скуљск, *Chołm* — Холм, *Kowal* — Ковал, *Lelów* — Љељов, *Liwiec* — Љивјец, *Chmielowski* — Хмјељовски, *Stovacki* — Словацки и сл.

5. Пољски језик има нарочити знак *rz* који се чита иза звучних сугласника и између самогласника као *ж*, а иза муклих сугласника као *ш*; тако га треба и писати.

Dobrzyń — Добџињ, *Jastrzęb* — Јасџшомб, *Koprywnica* — Кошшивњица, *Wierzbica* — Вјежбица, *Wieprz* — Вјејш, *Urzędów* — Ужџендов итд.

6. Када се иза сугласника *m, p, w, b, k*, и *g* пише *i* испред вокала, то ће се *i* бележити знаком *j*.

Miechów, — Мјехов, *Lubień* — Љубјењ, *Bieżuń* — Бјежунь, *Sierielów* — Фејјељов, *Skierniewice* — Скјерњевице, *Zgłowiączka* — Згловјончка и сл.

Као што се види, ми смо се руководили овим обзирима:

- 1) да се са мало муке може свако пољско име лако пренети нашим знацима на основу његова писања у пољском језику;
- 2) да се нашим гласовима замењују само они пољски гласови који су им заиста блиски;
- 3) да се у наш језик не уведе начини писања који би се противили духу његова правописа или изговора.

А. Белић

ВОКАТИВ СИНГУЛАРА ОД ИМЕНИЦА МАМА, ТАТА, УЈНА И БАБА, ТЕТКА, СТРИНА

Осврнућу се овде на облик вокатива сингулара неких именица женског рода на *-а* које показују имена чељади, а које су двосложне и које имају на другом слогу од краја који други акценат сем дугоузлазног (*!*). Овамо иду именице, као што се види, сличне и по једној унутрашњој црти коју називам породичним, сродничким смислом. Пада у очи да су то све речи из породичног круга, из породичних односа. То су називи сродничког карактера за лица која живе у заједници стварној или само крвној. Као да би се хтелo њима да означи лице које нам је само тако, под тим именом, познато.

Да истакнем да нисам случајно поделио те именице у две групе. Оне се по смислу тако издвајају. Именице *мама*, *тата*, *ујна* имају увек само једно значење: оне се дају лицима која имају увек само утврђен однос према нама. Тако зовемо *своју* мајку, *свог* оца и *своју* ујну. Именице пак *баба*, *тетка*, *стрина* имају по два значења, управо једно уже и једно шире значење. Тако, сваку стару жену зовемо *баба*, а каткада према себи старију жену зовемо местимично и *стрина* или *тетка*. Оне су, дакле, уопштене по значењу и ознаци: показују уопште стару жену, много старију од нас (*баба*) или релативно старију, можда око десетину година (*тетка* или *стрина*). Поред тога ове именице имају и специјална значења: *баба* — мајка очева или мајчина, *тетка* — сестра очева или мајчина, *стрина* — жена стричева. Види се да су ту два значења: породично и ванпородично.

Судећи по облику ових именица и по њихову акценту, очекивали бисмо да наставак за овај падеж буде онакав као

код жена, риба, кућа и сл. Али се врло често место облика на -о чују облици с наставком -а. — Откуда то? Одговарам одмах да узрок треба тражити у аналогiji. Идаље излагања то ће бити јасније.

Већ и Т. Маретић вели да се многи изузеци од гласовних правила тумаче аналогijом, па наводи и „u vokativu je *dušo, kućo* po analogiji riječi u kojih je *o* po zakonu ostalo nepromijenjeno n. pr. *ženo, ribo...*“ (Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika II izd. Z. 1931. str. 35 § 38 в). Ђ. Даничић вели: „Ни *o* ни *e* него први пад. јед. мјесто петог имају она имена сва и мушка и женска (nomina propria) која имају два слога а на првом слогу у првом падежу јед. немају акцента ' него други какав, и која имају више од два слога, на пр. и у првом је и у петом пад. Ружа, Ма̀ра, Са̀ва, Ми́лка, Лу́ка, Ста̀ниша, Ми́лија, Ни́кола, Та̀дија, Је́лена...“ итд. У напомени, даље, вели да су овакве речи „управо изгубиле пети пад. па га замјењују првим, али се опет још налази Маријо...“ итд. (Облици српскога или хрватскога језика VI изд. З. 1872 стр. 20). Иако се ово тиче имена лица, јасно је да се тај појам (имена лица) може узети или у ужем смислу у значењу особних именица или у ширем личних именица уопште, без специјалне ознаке на које се лице односи. — Маретић једном вели: „Pravilo je za vokativ sing. imenica koje ne rastu, da im se svršuje na *o*: *ženo, glavo, ribo, dušo, kućo, zemljo*“ (Gramatika i stil... II, str. 140 § 168 а). Видимо да су ту наведене именице, иако двосложне, али и с акцентом ' (ду̀ша, гла̀ва), Он их је овде узео заједно. Па и поред тога он одмах потом вели: „Ali od toga pravila ima dosta izuzetaka; mnoga imena koja znače kakvo čeljade, a osobito vlastita imena imaju u vokativu na kraju *a*, tj. taj je padež jednak s nominativom.“ Он ту уочава баш разлику и двојност личних именица (особних и уопште личних; Мара: жена). Јасно је да и Маретић налази да се вокатив у оваквим случајевима у истим речима јавља сад с наставком *o*, сад с наставком номинатива, тј. *a*. Ту непрецизност и двојност налазимо опет у Маретића кад вели да женска имена на *a* која имају на првом слогу (sc. од почетка) узлазни акценат ('), — имају у вокативу *o*. Сва друга женска имена из групе на *a* у номинативу „имају вокатив понајвише као и номинатив; слабо им када вокатив има наставак *o...*“ итд. (Српска или хрватска граматика I изд.

ћирилицом 1928, стр. 66). Он овде, у даљем излагању, даје своје мишљење о *заједничким* именицама ове врсте (мушког и женског рода) и износи поред осталог опет с непрецизношћу: „Неке именице мушкога и женскога рода, које значе чељад, те по правилу имају у вокативу синг. *о*, на пр. *аго* и *ага*, *бабо* и *баба*, *тетшко* и *тетшка*, *ујно* и *ујна*“ и др. — Јасно је да смо сад дошли до правога питања.

Већ сам истакао зашто овде издвајам наведених шест именица. На то сам поред осталог потакнут и тиме што три прве имају специјално значење, а друге три — и такво и шире, уопштено значење. У томе и тражим узрок у двојном наставку. Та двојност у промени находи се у зависности од значења тих речи.

Облици вокатива *мамо*, *шато*, *ујно*, па *бабо*, *тетшко*, *стрино* требало би да буду, судећи по акценту и дужини, једино правилни. Али појав облика вокатива *мама*, *шата*, *ујна* настао је према облику вокатива особних именица мушког и женског рода *Сава*, *Ма̀ра* *Рљжа*, *Бѐра* и сл., јер, у ствари, облик и значење речи *мама* и др. употребљава се само у породичном односу. Ту ове именице и имају праву и једину ознаку личних и чак особних именица, имају, дакле, специјално значење. Отуда и имају облик за вокатив узет према тим именицама без обзира на род, него само према дужини и акценту. — Облици пак вокатива од именица *баба*, *тетшка*, *стрина* могу имати један или други наставак (*о* или *а*). Кад те речи имају значење родствених, сродничких односа, породично значење, и оне се придружују првој групи (*мама* и др.) и имају наставак *а*, дакле: *баба*, *тетшка*, *стрина*. Ако пак имају оно друго значење, ознаку уопште старе жене, нешто што није одређено као значење именица породичног и крвног сродства, оне имају наставак *о*, баш као и друге именице које немају специјалних ознака, него носе опште значење (*жена*, *риба* и сл.).

Из овога излази: именице *мама*, *шата*, *ујна*, које имају специјално значење матере према детету, оца према детету, жене ујакове према његову (ујакову) сестрићу, имају у вокативу сингулара наставак *а* као што би имале да су праве особне именице (*Ма̀ма*, *Та̀та*, *Ујна* према *Мйла*, *Пѐрка*), дакле *мама*, *шата*, *ујна*. Облици с наставком *о*, опет оправдано, иду као обичне заједничке именице по парадигми *жена* и сл. —

Именице *баба*, *тетка*, *стрина*, кад имају опште значење, имају у вокативу наставак *о* као и друге именице са заједничком ознаком (као *жено* тако и *бабо*, *тетко*, *стрино*). Кад пак и те именице имају специјално значење у породичном смислу, кад као губе заједничке ознаке а приближавају се особним именицама, кад дакле, значе: *баба* — мати очева или мајчина, *тетка* — сестра очева или мајчина, *стрина* — жена стричева, имају као *мама* и др., односно као *Мама* или *Мйла* и сл., јер се њима приближују по тој унутрашњој сродничкој вези и значењу, — наставак *а* у вокативу сингулара, дакле, *баба*, *тетка*, *стрина*.

М. С. Лалевих

ЗА ИСПРАВНИЈЕ ШТАМПАЊЕ

Сви који се баве штампањем књига знају колике су тешкоће са исправљањем првих текстова које из штампарија добијају, са т. зв. коректурама. Па и после неколиких исправљених коректура, и поред најбоље пажње, остаје доста грешака. Откуда је то ?

Ми узимамо као пример најбоље штампарије и најбоље слагаче. Несумњиво има кривице и до писаца. Код нас није још ушло у обичај да се све што се шаље штампаријама откуца на машини, а рукопис се махом тешко чита. Али ако претпоставимо да су тешкоће са рукописом преброђене, сад тек настаје нова мука. Наше штампарије махом не врше саме прво („домаће“) исправљање текстова, већ га шаљу писцу. Писац којему је главна брига да нешто није пропуштено или да гдегод смисао текста није нагрђен, иде углавном за смислом и исправља само најгрубље омашке у словима које му у очи падају. Многе ситније грешке остају неисправљене. Од њих он при последњим исправљањима понешто и уклони, али увек остаје знатан део т. зв. типографских грешака неисправљен. То долази са две стране. Прво, што надзорни стручњаци (фактори) по штампаријама занемарују један део своје дужности: да се брину о техничком распореду градива, да уједначе натписе, да и они мотре на техничку страну текста, а да не остављају све то писцима итд.; и, друго, што сами слагачи имају свој начин стављања техничких знакова врло често, тако да се писци, читајући текст, имају стално да се боре

и са грешкама различне врсте које слагачи, каткада врло систематски, — уносе у слог. И дешава се често да писцима пође за руком само један део тих грешака да уклоне. На тај начин текст остаје рђаво опремљен, аљкав и небрижљив, и поред свег старања пишчева.

У корист што исправнијег штампања књига истаћи ћемо ове услове од којих су многи лако остварљиви.

1. Рукописе треба, по могућству, откуцавати на машини и у њима извршити све потребне исправке, тако да рукопис одлази у штампарију у дефинитивном облику. Ако се то не учини одмах, накнадна исправка текста биће знатно тежа, а каткада и изводљива само у малом степену.

2. Ако се у таквом, готово полуштампаном облику, рукописи не могу, са различних узрока, слати штампаријама, онда они треба да су написани тако читким, разговетним и прегледним начином да ни у ком случају не побуђују никаквих сумњи о читању каквог места рукописа. Време утрошено на ово увек се двоструко награђује уштедама у времену при исправљању т. зв. коректура.

3. Штампарије не смеју мешати раднике дајући слагање текстова и недоученим и недовршеним радницима, као што се често чини, да би се смањила цена за слагање текстова и тако издржала утакмица са јевтинијим понудама. Ово снижавање цена иде на уштрб каквоће рада и ствара понижавање културне висине наше књиге.

4. Крајње је време да и све наше штампарије заведу прво прегледање текста које би се у самој штампарији вршило. Људи који би то радили, морали би добро познавати правила нашег правописа уколико се она тичу стављања техничких знакова.

5. Али ако се ово последње не оствари одмах са извесних разлога, морали би сами слагачи који су квалификовани као стручни радници, поред познавања самога посла, добро знати и све прописе о стављању техничких знакова. Та знања морала би претстављати један део њихове стручне спреме као услов да им се посао ове врсте може поверити. У другим земљама се штампају упутства нарочито за њих са исцрпним речницима издељених речи на слоге итд.; било би корисно да им се и код нас то пружи. Али док се то не би учинило, утврђена правила и прописи нашег правописа дали би им могућности

да се и сами у свему овом снађу. Са мало добре воље они би лако савладали потребну грађу и знатно би писцима олакшали исправљање текстова. Тако се не би дешавало да се на више начина пише у истом тексту оно за што је тачно утврђено да се може писати само на један начин.

Ово рекосмо, не бисмо ли побудили оне који блиско стоје штампарској вештини да размисле о овоме и са своје стране допринесу исправнијем штампању књига код нас.

И.

ОДГОВОРИ НА ПИТАЊА УПУЋЕНА РЕДАКЦИЈИ

1. Предлог и прилог *сем* има неколико облика: *сем*, *осем* и *осим*. Он претставља прераду старог *освѣнѣ*, *свѣнѣ*: *свѣнѣ*, и као што се из овога види за наш књижевни изговор (после мењања *н* на крају речи у *м* под утицајем других прилога као *чим*, *шим*, *сасвим*, *пошом*, исп. и *после*: *послен*: *послем* итд. и *после* губљења *в* иза *с*, као у *двѣћи* — *дићи* и сл.), били би најправилнији облици *сем* и *осем*; али је у основни дијалекат нашег књижевног језика ушло из западног (икавског говора) *осим* које је добило право грађанства на целој територији нашег књижевног језика. Према томе у књижевном језику источног изговора може се употребљавати све троје, и *сем*, и *осем* и *осим*.

2. Иако се све више *чистоћа* употребљава за материјалну чистоћу, а *чистоша* за духовну, ипак та разлика не лежи у самим наставцима *оћа* и *оша*, већ у томе што се за поменути именицу могу употребити два наставка *оћа* и *оша*, а она може имати два значења, па се једно све више везује за један наставак, друго за други (то је т. зв. диференцијација облика). Иначе друге именице ове врсте имају или само наст. *оћа* или само наст. *оша*, а исто значе: *срамота*, *лепота* и сл.; *бледоћа*, *вредноћа*, *тврдоћа*, *хладноћа* и сл. Тамо где није могућно извести диференцијацију значења у вези са различним наставцима, именице са оба наст. исто значе: *глухоша*, и *глухоћа*, *доброша* и *доброћа*, *сухоша* и *сухоћа*, *страхоша* и *страхоћа* и сл.

3. Одговору о употреби предлога *у* са генитивом биће посвећен чланак (Д-ра Б. Милетића) који ће ускоро изаћи (у 3-ћем или 4-ом броју).

4. Именица *дослук* (пријатељство) турска је реч која је постала од *дост* и наст. *лук*, тако да је њен правилан облик *дослук*. Што се употребљава *дослук*, то је дошло (народном етимологијом) довођењем у везу те именице са именицом *послук*. Правилно је, дакле, писати *дослук*.

5. Обичнији, старији и потпуно правилан је облик *радник*; *раденик* је новије и дошло је према другим именицама ове врсте: *посленик*, *службеник*, *шрудбеник*. Боље је употребљавати *радник*, јер би се *раденик* погрешно доводило у везу са *раден* (вредан) место са *радиши*.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

25. „Клонили су се другови од мене као од поманишталог“.
„Избегавати кога“ обично се од *клонити се* гради без предлога *од*: „Клонили су се мене као помахниталог“; истина је да се употребљава и *клонити се* каткада са предлогом *од*, али тада је у њему јаче истакнуто значење „бежати од чега“, „крити се од кога“ или сл.; кад нема те нијансе, није потребан ни предлог *од*. Исп. код Вука само *клонити се кога* или *чега* (Срп. речник).

26. „Па како то, да ти увек трезан и свестан упаднеш у бишку“.

Овде се може видети, пре свега, како интерпункција квари смисао пишевих речи. Ако тачно схватимо смисао текста овако обележеног знацима интерпункције, он ће значити: Па како то, да ти кад си трезан и свестан упадаш у битку (а кад то ниси, не упадаш); међутим писац је нешто друго хтео рећи: „Па како то да ти који си увек трезан и свестан упаднеш у битку“. Овде се не мора додати који, па да се добије жељени смисао. Може се то учинити и само интерпункцијом: „Па како то да ти, увек трезан и свестан, упаднеш у битку.“

Сем овога и реч *свестан* није добро употребљена на овом месту. Писац је хтео рећи „са свешћу“, „са чистом свешћу“, „разуман“, „свеж“ или сл. Данас *свестан* не значи то у нашем језику, већ „имати сазнање о чему“, „имати претставу о чему“; „свестан грађанин“ — „који зна своје дужности“, „који осећа грађанску свест“, а не који је „са свешћу“.

27. „*Стеже обе шаке и поче ломиши прсте на њима, да они силно у зглобовима пуцаше.*“

Пуцаше није добро употребљено, већ треба *пуцаху*, пошто се не говори о тренутку глаголске радње, када би се могао употребити аорист, већ о радњи која је неко време трајала; зато се овде мора употребити 3 л. множ. имперфекта. Можда је писац и правилно мислио, само је у имперфекту употребио наставак аориста; тада би била грешка само у облику, а не и у значењу речи. Али код овог глагола, овако написаног (без акцента), немогуће је једно одвојити од другог.

28. „... *Билансија*“.

Ова реч није потребна када већ имамо реч *биланс* према немачком *Bilanz* (исп. лат. *bilanx*, фр. *balance*, тал. *bilancia* — теразије, равнотежа), које је већ у знатној употреби. Затим, њезин гласовни облик (тј. билансија) не одговара ниједном од страних облика које смо навели, већ је вероватно ова реч саграђена према речима као финансија и сл. Када имамо у употреби позајмљених речи са правилним обликом, боље је њих задржати неголи градити без потребе нове облике према другим речима код којих облик није такође беспрекоран.

29. „*Ми смо... сваке године... чинили обећања... и то смо откупљавали.*“...

Није добро речено, јер се реч, обећање не откупљује (тај глагол има као главно материјално значење: за новац или слично — нешто купити), већ *искупљује*. То је русизам и значи: ослободити што каквом ценом која може бити различно схваћена, у овом случају добрим прилозима. Док се не нађе боља наша реч за овај појам, може се задржати.

30. „*Стари Београд ишчезава, а овај наш гломазни књижевник* (говори се о Бр. Нушићу) *у њему је претстављао најинтересантнију фигуру.*“

И ово није добро речено. Писац је речју *гломазни* хтео да рече колосални, необично значајни, велики или сл.; али *гломазни* то *не значи*. Гломазни значи у *материјалном* смислу велики, тешки и незграпни и има увек мало негативно значење.

31. „*Зашто се једном не одканеш тих твојих лудорија.*“

Место одканеш треба *отканиш* или још боље *оканиш*, јер, иако се много употребљава *оканути се* (отканути се) —

једино је правилно *оканиши се* (отканити се); место *д* у од-треба писати *ош-*, јер се налази пред муклим сугласником *к*, па и *д* мора прећи у мукли глас који му одговара, а то је — *ш*.

32. „Како је оживила школска авлија.“

Место „оживила“ треба рећи — *оживела*, јер је овде начин неодређени *оживети* и значи „постати жив“ (исп. Наш језик I, 17-29).

33. „Не достаје му оригиналности...“ „Не достаје правог драмског укуса...“ „Не достаје дубине...“ „Не достаје постојаности...“ „Не достаје“, као што се види по броју примера, није овде штампарска грешка, већ се *не* пише засебно од *достаје* зато што се мисли да је глагол одречан. Истина је да се одречно *не* пише засебно од глагола; али и ту има једно отступање, и такве је природе баш овај случај. Не сме се, наиме, у садашњем времену (а тако и у начину неодређеном и у другим глаголским облицима сем трпног глаголског придева) *не* писати одвојено од глагола кад глагол не постоји као засебна реч; отуда: *нема*, *немати*, па и *недостаје*, *недостајаш*, јер „достаје“ и „достајати“ не постоји.

34. „...Украђени...“ „Премијера раскошног тон-филма „Украђени рај.“

Глагол *украсти* је из реда оних глагола код којих се пред наставком *-ен* (за трпни глаголски придев) не мења основински сугласник. Зато треба рећи — *украден*; „украћен“ би било само онда када би садашње време било *украдим*, *украдиш* итд.

35. „Да буде поштрешена смехом...“

И за глагол *поштрести* вреди исто што и за *украсти* (в. бр. 34). Правилно је, дакле, само — *поштресена*.

36. „Његову европску славу помрачиће његов срећни последоваоц.“

Реч „последоваоц“ није по својој основи у духу нашега језика, да и не говоримо о томе да би морала гласити *последовалац*. Јер основног глагола са којим би ова именица стајала у вези по значењу и грађењу — *нема*; не каже се „последовати“, бар не у оном значењу које тражи горња именица, тј. ићи за ким, следовати, следити. Начињена је према

руској речи послѣдоватељ. Она није, тј. реч последоваца, добра замена досадашњој речи у томе значењу: следбеник. Исп. у сличном значењу и ове речи: присталица, приврженик, присташа.

37. *„Његов је интелектуалан рад врло опсежан и далекосежан.“*

Место „интелектуалан рад“ треба рећи *интелектуални рад*, са придевом у одређеном облику. Придев и именица претстављају овде назив за рад извесне врсте, дакле, извесне врсте технички термин. Придев је саставни део тога назива, а у таквим се случајевима код нас употребљава увек само одређени придевски облик; на пр. прави члан Академије, редовни професор, а не као што се често погрешно пише редован професор; бели лук, часни пост итд.

38. *„Врлине опсерватора и хумористе Голдсмиша могу се видети у две добре комедије.“*

Иако бројеви *два, три, четири* све више губе своју променљивост у нашем језику, преносећи ту особину и на именице уз које стоје и стварајући на тај начин нарочите бројне конструкције — иако је данас *преко две воде, код две жене* исто толико обично колико и *преко двеју вода, код двеју жена*, — ипак би у горњем примеру локатив био и правилнији и обичнији. Дакле: у *двема добрим комедијама*.

39. *„Он је комишашор и преписач“.*

Именице које значе име радника, његово занимање, граде се наставком *-ач* у нашем језику само од трајних глагола. Може се рећи, дакле, само *преписивач* (исп. свирач, слушац, пушач, копач, помагач). „Преписач“ би, од беде, могао бити само назив каквог оруђа, какве машине за преписивање (исп. потпасач, привезач); али писац ово значење није имао на уму.

40. *„Харди је написао најмање осам стотине комада.“*

Уместо „осам стотина комада“. Груба језичка грешка. *Стотина* је бројна именица, и горњи облик може имати само уз бројеве од 2—4; дакле: *две, три, четири стотине*. Уз бројеве од 5—9 долази само генитив множине: *пет, шест, седам, осам, девет стотина*.

41. *„Спев има само четири хиљада стихова“.*

Овде, обрнуто ономе што имамо у претходном примеру (бр. 40), облик бројне именице *хиљада* који је могућан само уз бројеве од пет па навише употребљава се и уз бројеве од 2—4, што је, наравно, језичка грешка. За употребу исп. оно што је речено у претходном примеру за именицу *стотина*; дакле, *четири хиљаде*.

42. „Једва је ходао водећи синове за руку а ћерцицу у наручју.“

„Водећи“ се овде не односи и на други део реченице: „а ћерцицу у наручју.“ Према томе и цела реченица је рђаво сложена — други њезин део непотпун је по смислу. Треба рећи: *а ћерцицу носећи у наручју*.

43. „Свој лички троугао спасио је Пеција од баналности“.

„Спасио“ није исправно, — треби рећи *спасео*. Начин неодређени гласи само *спаси*. „Спасити“, које се често чује у разговорном језику и које је у неким нашим говорима готово обичније но *спаси*, — не иде у књижевни језик. Зато је неправилно и — *спашен* (м. *спасен*), *спасих* — *спаси* — *спасимо* (м. *спасох* — *спасе* — *спасосмо*).

44. „Који болују на бубрезима, жучи и камену у бешици“.

Глагол „боловати“ слаже се у овом значењу у нашем језику са предлогом *од*: *боловати од какве болести*. Отуда: *боловати од бубрега, жучи, камена у бешици, јетре, главе, туберкулозе, уображења и сл.* Горњи обрт — *на бубрезима* — груб је германизам (исп. немачко: *an etwas krank sein, an den Nieren krank sein*) који треба избегавати.

45. „Пред конференцијом за разоружање“.

Предлог „пред“ овде је употребљен у временском значењу, а у том се значењу он слаже с акузативом. Дакле, треба рећи: *пред конференцију за разоружање*; исп. у таквој употреби: *пред зору, пред растанак, пред повратак, пред крунисање, пред венчање и сл.*; *пред конференцијом* употребило би се само онда када би се какав предмет налазио, одлуке или већања ради, *пред конференцијом*.

46. „Њено лице га сети једне [мале, црне] попадије...“
„Грдне евенке сећале га винограда“.

И један и други глагол наш књижевни језик познаје само у повратном облику: *сетити се* (кога, чега), *сећати се* (кога, чега). Једино с предметима они могу бити и без заменице *се*; али тада имају и друго значење; на пр.: *пошесетити*, *пошесећати* кога на што. У овом је значењу писац и употребио глаголе „сетити“, „сећати“, свакако према своме месном говору (у том се значењу на пр. они употребљавају у нашим војвођанским говорима); али то наш књижевни језик не допушта. Требало је, дакле, рећи: њено га је лице потсетило на једну малу, црну попадију. Грдне евенке потсећале су га на виноград.

47. „Господар Панџа мећао је у своју каву...“

Глагол „метати“ у начину неодређеном и у свима облицима који се од његове основе граде може имати само глас — *ш*, а не *ћ*. Правилно је према томе само — *мећао*. Тако исто не ваља ни *зрћати* — *зрћао*, *врћати* — *врћао*, *обрћати* — *обрћао*, *глоћати* — *глоћао* и сл., већ *зршати* — *зршао*, *вршати* — *вршао*, *обршати* — *обршао*, *глошати* — *глошао*. Глас *ћ* и *ђ* уносе се из облика времена садашњег (мећем — мећеш — мећемо, глоћеш — глоћемо), где су они гласовно оправдани; али то још никако не значи да су оправдани и у другим глаголским облицима.

48. „Задруга сматра за пријатну“ дужност да... заблагодари... Југословенском... друштву...“ Исто тако „благодари онима...“

Ово су, бар у значењу како су овде употребљени, свим непотребни русизми (исп. руско благодарить кого, захваљивати коме; отблагодарить кого, захвалити коме; благодарный, захвалан). Истина, оба су ова глагола — и благодарити и заблагодарити — све чешћи у нашем разговорном језику, али их треба избежавати, јер нема никакве потребе да на место нашег правилног *захваљивати*, *захвалити* увлачимо у језик непотребне туђице.

49. „Јер мајка воле своју децу“. „Посланик... је послат у Ниш да приволе српску владу...“

Иако облици водем — волеш — воле — волемо — волете, приводем — приволеш — приволе — приволемо — приволете, узимају све више маха у источном наречју нашега језика, правилно је само — *волиш*, *приволиш*

итд. То исто вреди и за остале сличне глаголе: *болети* — *желети* и сл. Сви они имају исту промену као глаголи *видети* — *видим*, *седети* — *седим*, *вршети* — *вршим*; т. ј. гласу *е* пред наставком *-ши* у начину неодређеном одговара и пред личним наставком у облицима времена садашњег (у трећем лицу множине завршетак је *е*), те се у промени овога времена они ни по чему не разликују од глагола реда *носиши* — *носим*, *водиши* — *водим*. Они, дакле, нису исто што и глаголи *умети* — *умем*, *надрети* — *надрем* и сл.

НАША ПОШТА.

Уредништво је добило више писама у којима се срдачно поздравља почетак излагања Нашег језика. Уредништво Нашег језика свесрдно захваљује свима својим пријатељима и стараће се да оправда њихове наде.

Овде ћемо давати кратке одговоре на писма у којима се о нечем пита.

1. Г. Љуб. Гарч. Б. Ви ћете већ у овом броју наићи на одговор на нека од питања која сте у писму ставили. На друга ћемо одговорити или у засебним чланцима или у одговорима на питања. Ви сте врло лепо покупили многа занста спорна језичка питања.

2. Давидовић и Ко. Б. Треба писати *ошворенойлаво*, *зашворенойлаво* (или *мрколаво*). За боју *браун*, која је узета од боје једне морске животиње, најбоље би пристајао придев *кестенаси* (и Немци веле *kastanienbraun*); *мрк* није довољно одређено. *Динар* треба писати увек малим словом, било да је скраћено (*ђ*) или да се испишује потпуно.

3. И. Поп. Ст. Сивац. *Стрши* коса на глави (када усправно стоје длаке); а *штрчи* оно што се издиже изван свега осталог (вели се и да *стрчи*).

4. П. П. Београд. Међу Вашим напоменама има добрих, на којима ћемо се задржати, има стилских које нису још грешке. Али Вас молимо да продужите пабирчење и шаљете и даље своја опажања неком од чланова редакције.

5. П. Гр. П. Београд. У идућем броју одговорићемо на сва питања која сте нам упутили.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарија „Јовановић“, Иванбегова 4. Телефон 20-602

НАШ ЈЕЗИК

ГОДИНА I

СРПСКОХРВАТСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

7. Народ је наш примио много туђица у различно време свога живота и развитка; то је истина; али је такође истина да има у сваком језику још знатно више туђица које су позајмили књижевници и различни стручњаци. Оне иду на десетине хиљада у нашем језику. Сећам се једног руског речника такве врсте на којем је стајало као реклама: 100.000 страних речи! Дакле, равно двапут више неголи свега речи у Вукову речнику. Па ипак и то није сметало руском књижевном језику да се сјајно развија; а сем тога, ја сам уверен да и у том речнику нису побројане све туђице руског књижевног језика!

У данашњем друштву не можемо бити без интернационалних позајмица. Наука и култура постају општечовечанске, па тако и речник њихов постаје општи. Замислите само некога ко би хтео данас у хемији, геологији, минералогiji, математици и сличним наукама преводити техничке термине (терминологију и номенклатуру). Па не само у тим наукама, већ и у граматици, теорији књижевности или историји има увек термина који у свима језицима исто значе, па се не могу називати различним речима, ако је какав интернационални назив срастао са њиховим значењем; на пр. монархија, револуција, република и сл. Колико је незгода било за наше ученике што су падежи називани по томе које место заузимају у промени (први, други и сл.), а не по њиховој служби у реченици. Како бисмо превели, кад бисмо баш и хтели, на пр. *геништив* једним нашим називом. Знамо да је његово значење *деоно* (партитивно), *џрисвојно* (посесивно), *за њорекло* и *за одвајање* (аблативно). Ма помоћу којег од ових значења начинили ми нови назив, он ће за нас значити само једну службу; а генитив све то заједно значи. Та условност његова значења и гони нас да задржимо међународни назив, као што је то учинила већина данашњих културних народа. У савременој међународној науци све се чешће чују на конгресима протести против увођења у науку поред општих, интернационалних термина и нових, на-

ционалних дублета — који отежавају узајамно споразумевање. Али, и поред најбоље воље, када би неко „пуристичко“ друштво баш и хтело да створи народну терминологију и номенклатуру за све називе данашње науке и културе, то би било немогуће, јер у народним језицима нема толико општих и апстрактних речи које би могле садржавати у себи све преливе значења новооткривених предмета и појмова. Било је покушаја и код Немаца и код других народа (и словенских) да се то учини, па се увидело да је немогуће.

Али то не значи да треба отворити широм улаз свакојаким туђицама у наш језик. О томе је већ говорено и у овом часопису, па и у овој свесци један је чланак посвећен т. зв. варваризмима. Напротив; туђице се допуштају само у случајевима несумњиве потребе. Нарочито треба осудити навiku да се без икакве потребе навлаш узимају стране речи и онда када за њихова значења имамо добрих народних речи.

У нашем језику има доста речи позајмљених из словенских језика, а нарочито из руског или чешког језика, за које мало ко зна да су туђице, тако су се помешале са нашим речима. На пр. из руског: *лични*, *награда*, *наука*, *природа*, *предео*, *огроман*, *ошширан* и сл. Многе су од ових речи (као на пр. *предео*) добиле у нашем језику друго значење него што га имају у руском језику. Или на пр. из чешког језика: *бишан*, *доследан*, *наслов*, *околност*, *збирка* итд. Има их доста и једне и друге врсте које још нису добиле општу употребу (на пр. из чешког *огаван* — „одвратан“, *дојам* — „утисак“, *садра* — „гипс“ итд.), али их има које су већ заузеле одређено место у нашем речнику, тако да их је одатле врло тешко у неким случајевима, а каткада и немогућно и непотребно удаљавати. Оне су сведоци нашег културног развика у XIX веку и према томе — део наше духовне културе. Тога има у свима књижевним језицима са прошлошћу.

Наравно, и ту не треба престајати са покушајима да се оно што се укоренило у нашем књижевном језику, а што није наше, замени нашом речју; али, то морам одмах признати, то није лак посао. Све речи које се употребљавају у књижевном језику образују једну целину, готово једну систему. Оне се узајамно допуњују, или боље да речем, узајамно помажу. Њихова се значења некако настављају, тако да је кат-

када тешко одредити где је њихова граница. За то је потребно добро урођено језичко осећање које ће се умети снаћи у свима тим односима. Ако се почне прекрајати и преправљати без тога, разрушиће се онај хармонични сплет значења и односа који се у језику ствара невидљивим начинима. Колико тај посао има несумњивих тешкоћа, нека покаже један пример.

Пре неколико година наш уважени граматичар г. Т. Маретић написао је књигу „Hrvatski ili srpski jezični savjetnik“¹⁾, у којој је изнео много грађе, управо већину оних речи којима се понешто могло замерити, а које су се више или мање одомаћиле било на истоку у нашем народу било на западу. Када је други стручњак наш, пок. Љуб. Стојановић, узео да прикаже то дело Маретићево, он се, одајући све признање његовој стручности и користи коју може донети нашем књижевном језику, ипак није могао сложити са многим предлозима уваженог ветерана наше науке. Из тога се види како је сложен посао баш око нахођења добре замене позајмљеним речима.

Али не треба ни ту очајавати. Један је посао вршити анализу речи и језичких израза и показивати њихове унутрашње особине, а други је — стварати нове речи у духу народног језика или осетити истоветност или приближност значења различних речи. Та два рада треба да се допуњују, али једно не мора претпостављати друго. Када се буде пробудило у нашем друштву за једно и друго веће интересовање него што је досада било, нема сумње да ће се и у томе више напредовати.

8. Старо је питање о изговору, и, нарочито, о акценту књижевног *говорног* језика. Јединство књижевног језика тражи и јединство књижевног изговора и књижевног акцента. То је потребно утврдити нарочито за установе које треба да постану расадници јединства књижевног језика: за наше школе, за позоришта која треба и нарочито да негују лепу реч и лепу дикцију. Зна се свугде у свету који је тај књижевни говорни језик; међутим код нас има и ту неке неодређености.

Позната је ствар да се и код људи књижевно образованих може познати по говору књижевног језика из кога су

¹⁾ U Zagrebu, 1924.

краја. Парижанина није тешко разликовати од Бретонца или Марсељца, Берлинца од северног Немца, Баварца или Саксонца. Тако је мање или више свугде; али се ипак свугде тежи једном, „идеалном“ књижевном говорном језику.

Такав књижевни говорни језик постаће и код нас онај који се буде развио у најјачем књижевном и културном центру и одатле буде зрачио на све стране. Али дотле чему ваља тежити? И код нас има различних покрајинских изговора књижевног језика, тако да се Сремац, Београђанин, Нишлија, Македонац, Мостарац, Далматинац, Загрепчанин или човек са острвља лако познају, и кад мисле да говоре савршеним књижевним језиком. Али кад знају да греше и кад желе да се поправе и усаврше, како ће то учинити? И ту нам не остаје друго него да им као највише мерило књижевног изговора ставимо опет језик Караџићев. У изговору гласова то није тешко постићи (на пр. у београдском изговору књижевних кругова имамо то остварено са гласовне стране); али се то не може рећи у потпуности и за акценат. Иако на пр. језик београдских културних кругова има потпуну акценатску систему од четири Вукова акцента који се у њему добро разликују, ипак има у њему и знатних отступања, нарочито у чувању кратког узлазног акцента у двосложним речима и у чувању ненаглашених дужина. Тако исто и у Загребу у претставника књижевног језика осећају се врло јасно основне црте домаћег говора које се не слажу са Вуковом системом. Али има у нашем народу још доста мањих центара у којима се акцентуација Вукова добро држи.

На акценат се код нас досада најмање пазило. Школа је у том правцу чинила врло мало. Иако има у нашој науци одличних акценатских студија — ја ту имам на уму радове Даничићеве које досада још нико није надмашио, — ипак нема још довољно практичних упутстава која би помогла да се лако нађе и одреди најправилнији акценатски изговор. Досадашњи акцентовани речници (Вуков и Броза-Ивековића) нису за то довољни. У њима је још увек мало речи и мало облика; а и они претстављају сирову, а не обрађену грађу. Међутим према сличности односа међу речима извесне врсте и од њих изведеним и других нових може се увек одредити и акценат сумњивих случајева. Дакле, и у овом правцу имамо

одређену мету којој треба težити. Истина, и досада су граматичари наши у својим делима обележавали акценте по Вуку и Даничићу; али је то остајало, у правом смислу, мртво слово на хартији. Потребно је да се оно оживи. А оно ће моћи оживети тек онда када будемо имали средстава да се све разлике лепо покажу: диференцијалне речнике у којима ће бити показана акценатска отступања великих књижевних центара (као Београда и Загреба) од Вукове системе и када акценатска грађа Даничићева буде сређена према категоријама основних речи и различне врсте изведених, тако да се из тих односа могу извести проста практична правила која би се могла лако савладати. Тада ће се моћи с правом тражити да се поведе више бриге око уједначавања нашег акцента; а дотле ће се оставити да свако ко жели напретка нашем књижевном језику сам допринесе што више може остварењу изнесеног јединства нашег књижевног изговора и акцента.

9. Позајмице из старијег језика нашег, нарочито из дубровачке и далматинске књижевности, јавиле су се у већој мери нарочито код претставника Гајева покрета. Караџићу, који је тражио да савремени му народни језик постане књижевним језиком и да се од старијих писаца не узима ништа, — била је на уму само књижевна реформа и правилност књижевног језика. Караџић је знао да и код Гундулића, Качића-Миошића, Дивковића и Рељковића, најпопуларнијих писаца старијих епоха, има облика који отступају од народног језика који је он узео за књижевни. Зато је он био против њих. Код Гаја је било међутим и других обзира. Његов илирски покрет колико је био књижевни, био је још више културни и политички. Гај је више него идејни претеча савременог југословенства. Зато је он хтео да захвати својим покретом и у књижевности што дубље и што шире. И оно што је Вук тражио, дакле, тадашњи народни језик, али народни језик свих покрајина, и старији језик тих покрајина и све друго што је у садашњости или прошлости припадало југословенском (илирском) племену — требало је да сарађује на стварању заједничког књижевног језика, у којем би свако нашао помало и себе. Истина, све је то добијало општу штокавску боју, али је ипак било прилично удаљено од онога што је тражио Караџић. И

ма како да се доцније западна струја приближавала источној књижевној струји, ипак је и из овог времена и из каснијег остао у њој приличан број старијих речи (као сврха у значењу „крај“, навластит, становит, урота и сл.).

Питање је остало још и сада отворено, хоћемо ли спречавати наше писце да у случајевима потребе узимају од прошлости оно што им не даје савремени језик? Мислим да је само време решило то питање.

Караџић се бојао да старији језик не уђе у савремени и са својим облицима, као што је било код појединих писаца на западној страни, и не разруши његову језичку систему. Те бојазни данас не може бити. Према томе, не може бити ни оног противљења такве врсте позајмицама као што је код њега било. Али се и ту морају учинити извесне напомене и истаћи извесна ограничења.

Савремени писци, напајајући се делима прошлости, могу узимати отуда само оно што стварно богати наш језик, што даје нове народне речи за нове појмове или што различне преливе у значењима речи јасније, живље обележава. Али и то не сме постати навика или „мода“. Већ код писаца наших између шездесетих и осамдесетих година, а и доцније, има таквих позајмица. У великој их је мери уносио Матија Бан у својим делима која су утицала и на друге, а и други писци. Нарочито у речнику лирске поезије има позајмица те врсте доста. Али треба и ту имати једно на уму. Далматинско-дубровачки писци имали су стално пред очима латинске и талијанске узоре. Утицаји језика тих књижевности знатно се осећају и на многим лексичким творевинама њиховим и често на особинама њихова реченичнога склопа. Зато треба увек критички прилазити њихову речничкоме благу.

10. Као што се види из свега што је доведе речено, наш књижевни језик већ је добио свој одређени облик. Иако он више није у потпуности оно што је био у почетку свога развитка, он се и даље логички развија на оној основици коју му је обележио Вук Караџић. Из ових напомена видело се такође да је он извојевао себи и слободе које истичу из друкчијег стања у којем се он данас налази од онога у ком је он стваран. Али поред многих, мањих или већих, разлика које можемо забележити

међу оним што је било у његову почетку и што је данас, има и једна од крупног значаја. Ако је за време Вуково његов херцеговачки дијалекат почео да живи књижевним животом, данас, после сто и нешто више година, књижевни језик који живи у делима књижевника од Вука до данас почиње да живи народним животом. То значи да је књижевни језик почео да врши свој велики задатак уједначавања и окупљања око једног духовног идеала свега народа нашег.

Из тога карактера књижевног језика нашег истичу велике и неопходне потребе његове дефинитивне граматичке и речничке обраде. Оне се саме намећу као један од првих услова његова даљег успешног развитака.

11. Ја мислим да је одавде јасно за сваког да данашњи књижевни језик пружа широко поље стваралачком раду оних који њиме пишу и говоре. Није добар стил у насилном грађењу нових речи и израза и бежању од онога што је обично. И Микел-Анђело и Рубенс су употребљавали иста средства као и други уметници, па су ипак дали пуну оригиналност својим делима. Наш књижевни језик својом неукалупљеношћу и богатством свога речника даје хиљаде начина за уметничко стварање, све у духу непомућене правилности своје структуре и свога склопа. Нема краја разноврсности стила, ако књижевници пођу од добра познавања књижевног језика. Стваралачка моћ не треба да се огледа у анархичном рушењу онога што је основно у нашем језику, већ у проналажењу његових дубина, његових лепота и изразитости. Тада ће се књижевни стил находити у складу са духом нашег језика. Та хармонија је основни услов за право уметничко стварање и у широкој области књижевног језика. Уосталом, добри књижевници наши то су својим радом већ и доказали.

А. Белић

„BUGARSKA ZVERSTVA“

Kad čovjek pročita gornje riječi, šta će pomisliti o čemu se radi? Nema sumnje da će svatko moći pomisliti samo na zvjerstva što ih čine Bugari, a znamo, na žalost, da su ih oni zaista i činili. Pa ipak kao da nije tako. U Božićnom dodatku Politike napisao je i prošle godine svoj članak priznati naš naučenjak *Slobodan*

Jovanović. Članku je natpis „Bugarska zverstva i hercegovački ustanak“. Ne govori se tu ni o kakvim zvjerstvima što bi ih *počinili* Bugari, nego je riječ o zvjerstvima što su ih Bugari *pretrpjeli* od Bažibozuka g. 1876. To su ona zvjerstva na koja je plamenim riječima udario Gledston iz svojega političkoga zatišja i tako uzbunio sav engleski narod da je napokon na izborima srušena turkofilska vlada Dizraelijeva, pa je na čelu vlade Dizraelija odmijenio Gledston.

Smije li se izričaj „bugarska zvjerstva“ upotrebiti u tom smislu da se pridjev „bugarski“ uzme u „objektivnom“ značenju mjesto u „subjektivnom“, tj. da su Bugari *objekt* mučenja (mučenici), a ne *subjekt* (mučitelji). Ja mislim da je takova upotreba protivna jezičnom osjećanju, dakle pogrešna, a u najmanju ruku takovo je izricanje stilistički nejasno i dvolično. To se protivi jezičnom osjećanju tako kao i na drugom jednom mjestu¹⁾ kad isti pisac piše ovako: „Izuzimajući *profesora* i *sudija* (mj. profesore i sudije) činovnicima svih ostalih struka naređeno je da glasaju za vladinu listu.“ Ako je dobro reći: „*Osim* profesora i sudija činovnicima svih ostalih struka naređeno je da glasaju za vladinu listu“, ne valja: „*Izuzimajući* profesora i sudija činovnicima svih ostalih struka naređeno je da glasaju za vladinu listu“, jer se takova analogija protivi jezičnom osjećanju.

To su u jeziku Slobodana Jovanovića, istina, „*paucae maculae*“, ali ne mislim da ćemo ih moći pridružiti onima Horacijevim koje nam ne smetaju, ako je sve drugo sjajno rečeno. S tim više nam takove griješke mogu smetati upravo u pisanju Slobodana Jovanovića koji se — kako je poznato — odlikuje ne samo temeljitim obrazlaganjem u svojim djelima i raspravama — povijesnim i pravnim — nego uz to pravilnim oblikom pisanja i stilističkom ljepotom u sklapanju pojedinih rečenica i u arhitektonici cjelokupnoga sastava.

Zagreb.

Dr. S. Bosanac.

О СТВАРАЊУ НОВИХ РЕЧИ

Наш језик је врло богат речима. Истина, све речи још нису по народу покупљене, али и оно што нам је познато довољно јасно сведочи о томе. Сетимо се само, колико код

¹⁾ Vlada Aleksandra Obrenovića, II, 318.

различних справа и оруђа има лепих народних речи које нам могу послужити као углед како ваља градити речи, ако нам нове речи те врсте устребају. По себи се разуме да без потребе не треба градити нове речи; али има великих области знања и вештина где је потребно имати велику множину нових речи за нове предмете и појмове. И ту се у извесним случајевима, тамо где и други језици имају међународних речи, морају задржати међународни термини; али тамо где и странци имају своје називе, морамо и ми имати своје.

Како су ови редови намењени широкој публици, то ћу узети једну прегршт термина на пр. из хемиске технологије, и то из различних књига које се њоме баве, да покажем како треба поступати у овим случајевима. Изворе одакле сам речи узимао ја нећу наводити, јер је то у овоме случају споредно. Главно је да се на њима покажу принципи грађења нових речи, о којима ћу говорити у другим чланцима у примени и на грађу из које друге науке.

Међу тим речима имамо ове за обележавање машина или сличних справа: *дробљача* — машина за дробљење камена, *дизалица* — Lift, ascenseur, *дувалке* — машине за дување ваздуха у високе пећи, *вешреница* или *вешрењача* — машина за чишћење жита ваздушном струјом.

Код сваке речи треба испитати троје: 1) да ли је добро саграђена према употреби основе и наставка; 2) да ли добро предаје значење које се од ње тражи и 3) да ли своју службу по значењу врши добро према другим речима (да ли је према другим речима довољно јасна). Узећемо изнесене речи редом.

Дробљача — саграђена је од глагола *дробити* наставком *ача*; међутим у нашем се језику од таквих глагола не граде такве именице. Имамо: *дељача*, *дрљача*, *запињача*, *испирача*, *набијача*, *назувача*, *зујача*, *стојача* и сл. према *дељати*, *дрљати*, *запињати*, *испирати* и сл. Све се те именице по значењу своме не би противиле и значењу справе, машине која је у вези са глаголском радњом коју њихова основа значи; али образовања врсте *дробљача* немамо, јер немамо глагола од којег би потицала. Истина, имамо именицу *варјача* која према глаг. *варити* стоји у сличном односу; али и *варјача* по своме грађењу није јасна и можда се своди на старије

„варијача“; сем свега, по значењу *варјача* и *варити* претстављају сасвим усамљен однос, тако да не би могао послужити стварању нових речи, утолико пре што је у осећању нашем *варјача* (исп. *кутлача* и сл.) одвојена од глагола *варити*. Зато би била много боља реч за ову справу *дробилица* која се у технологији нашој употребљава у смислу *точка за дробљење*, дакле за један део целе справе; међутим исто онако као *дизалица* за справу за дизање, она боље пристаје као назив за целу справу (исп. ниже). Називу *дробилица* не би сметале друге речи сличног образовања, јер се она не употребљава за радницу. Тако је исто добро начињена и *сејалица* — машина за сејање; јер, напоменемо су имена за оруђа често истог порекла као и називи радника, наш језик кад год може повлачи разлику међу њима; овде би радницу обележавала имен. *сејачица*. Када сам већ поменуо *дизалицу*, да поменем и *усињачу*, која се напоредо са њом употребљава. Иако Т. Маретић у своме Језичном саветнику (Hrvatski ili srpski jezični savjetnik, u Zagrebu, 1924) вели за њу да „може поднијети“, ипак је несумњиво да она може мање поднети од *дизалице*, јер се *дизалица* налази у правом односу према глаголу *дизати* (справа којом се неко или нешто диже), а *усињача* нема обично прелазног глагола од којег би била образована, већ стоји уз непрелазни глагол *усињати се*.

Налазим даље *дуваљке* у значењу машине за дување ваздуха у високе пећи и мислим да нису срећно направљене. Именице са наст. *аљка* значе малу справу, често део справе; у томе наставку, управо у крајњем *ка*, има нечег деминутивног. Исп. именице као (ја узимам само најобичније): *дудаљка*, *казаљка*, *набијаљка*, *писаљка*, *пухаљка* (Bläserohr), *штрцаљка*, *чегршаљка* и сл. Иако и ове именице значе справе, ипак би било више у духу нашег језика саградити за назив *целе* машине за дување — *дуваче*, *дувалице* или сл., а *дуваљке* оставити за онај део неке справе који служи непосредно за дување. *Дуваљка* у значењу машине за дување било би као кад би се *писаљка* употребила за машину за писање.

Навео сам такође два облика *вешрењачу* и *вешреницу* за исти предмет, и колико видим, жеља је неких стручњака да се реч *вешрењача* замени *вешреницом*, јер се *вешрењача* упућује на *вешреницу*. Врло је вероватно да су наши струч-

њаци хтели да имају напоредну реч *воденици*, па су саградили *ветреницу*. Пре свега, када постоји добра народна реч као што је *ветрењача*, нема потребе замењивати је начињеном речју. Да му је било потребно, народ би саградио и *ветреницу*. Именица *ветрењача* саграђена је наставком *ача* онда када је био обичан придев *ветрен*. Данас такав придев није у широкој употреби; према томе, не треба ни градити именицу која не би била јасна нашем језичком осећању. Узимати пак од именице *воденица* цео наставак *еница* и њиме градити именицу *ветреница* није потребно, јер су ветар и вода два предмета који су у нашем језичком осећању потпуно одвојени; зато се код њих у народном језику није ни јавио један наставак, ма и за справу којој је намена иста и која се креће помоћу једног или другог. Исто онако као што би место *воденица* било тешко начинити *водењача* са значењем које има *воденица* (*водењача* значи крушку извесне врсте), тако је непотребно градити ново *ветреница* и давати му произвољно значење *ветрењача*.

Истина је да су сва ова образовања врло слична: *ветрењача* начињена је од придева *ветрен* и наст. *ача* и значи предмет који стоји у вези са ветром (зато и значи и *лопашу* за вејање и *пушку* извесне врсте, Windbüchse); *водењача* која је исто тако образована од придева *воден* и наст. *ача* значи предмет који је *воден* или стоји у вези са водом. То може бити и *крушка*, а може бити и *воденица*. Питање је само са којом ће претставом у којем случају везати придев језичко стваралачко осећање народно. Када се та веза једном изврши, онда можемо добити две речи образоване истим наставком, а са удаљеним значењима. Али се може овако створено значење и јаче везати са неким наставком и постати врло продуктивно. Тако на пр. именице са наставком *овина* — *брезовина*, *буковина*, *боровина*, *брестовина*, *грмовина*, *дреновина* итд. — значе *брезово*, *буково* итд. *дрво*, иако у самом наставку *ина* нема ничега што би тражило баш то значење. Веза придева *брезов* и наставка *ина* могло је дати много значења, обележавајући предмет у вези са придевом *брезов*; то може бити *брезово дрво*, али је могло бити и што друго. Када се извршила веза овог значења са ове врсте облицима, онда је *-овина* могло добити са тим значењем општији карактер. Већина је наставака са специфичним значењем тако постала (исп. *брезовача* — *брезова*

батина, *брезовац* брезов прут и сл.). Зато се мора и о овоме покрету наставака водити рачуна када се стварају нове речи.

Налазим међу узетим речима и велики број таквих којима се обележавају поједини делови машина који врше извесну службу. Тако: *ваљци за глачање, ваљци за затезу, ваљци за мешање, ваљци за намотавање и сабијање, ваљци за влажност* (sic) итд. Ово нису термини, већ њихови описи, обележавање њихове намене. Међутим њих треба заменити правим терминима. Наш језик пружа довољно упутстава за ово. Сетимо се само речи које значе оруђа којима се извесна радња врши као: *бадало, бућкало, дрдало, жвало, клепало, клептало, огледало, црпало* и сл. Зар сви горњи изрази не би могли бити исказани речима: *глачало, затезало, мешало, савијало, намотавало, влажило* у једнини или у множини *глачала* итд. То су све врло стари начини грађења речи који су још и данас у употреби. Сетимо се и речи *рало* (које би било идентично са данашњим „орало“ у којој имамо некадашњи корен *ор* који се налази у *орати*. Народ наш овакве именице врло радо гради. Тако исто међу поменутих речима налазим и *вишао за бројање*¹⁾ — опет опис, израз, а не термин. Зашто то не би могло бити *бројило* кад имамо *шило, цидило, страшило, огњило, носила* и сл. Ако се баш жели задржати *вишао* могао би бити *бројилни вишао* или *бројилник* као што је добро начињена реч *будилник*.

Као што се види из овога, баш за грађење назива справа, алатки, оруђа и сл. предмета наш језик пружа много добрих и простих начина. Другом приликом ћу се задржати на другим начинима за грађење оваквих речи, полазећи од оно неколико примера што ми је преостало од оних које сам узео из поменуте области.

А. Белић

KLONIMO SE VARVARIZAMA

Nema toga čoveka, pa bio on prost ili školovan, književnik ili neknjiževnik, koji svaki dan ne upotrebi po neku stranu reč. Upotreba tuđih reči i izraza umesto narodnih zove se u stilistici

¹⁾ Справа за одређивање броја жица у пређе.

varvarizam i smatra se kao pogreška u jeziku. Ali to ne znači da bi sve strane reči trebalo izbaciti iz našeg jezika, jer nema jezika koji je bez njih. I najstariji i najkulturniji narodi imaju i uvek su imali u svom jeziku veliki broj tuđih reči. U latinskom je bilo dosta grčkih reči, nemački je primio u svoje vreme mnogo francuskih, a svi kulturni jezici su puni grčkih, latinskih i arapskih reči. Gde god je među narodima bilo kulturnog dodira i uticaja, bilo je i međusobnog pozajmljivanja reči.

Nije, dakle, nikakvo čudo što je i naš narod, nalazeći se na neobičnoj vetrometini, u toku mnogih vekova svoga istoriskog razvitka bio izložen uticajima okolnih kulturnijih naroda, pa je tako poprimao i prima i mnogobrojne tuđinske reči u svoj jezik. Svako važno istorisko doba i svaki kraj imaju svoje pozajmice, i u našem jeziku se mogu lepo razlikovati horizontalni i vertikalni slojevi tih pozajmica. Neke tuđice je primio još u prado-movini slovenskoj, neke pre 500—1000 godina, neke u toku poslednjih 500 godina, a neke prima i danas. Posle najstarijih pozajmica, iz germanskog, kao što su: *krst, crkva, hleb, pop, kralj, knez, post* i dr., za koje bi malo ko rekao da su tuđeg porekla, došle su pozajmice iz grčkog, kao: *andeo, davo, dak, krevet, kirija, ćelija, jevtino, miris, kaldrma* itd., i većina crkvenih tehničkih izraza. Pod uticajem duge turske uprave uvrežile su se vrlo mnoge turske reči, i to utoliko više ukoliko su gde Turci duže vladali. S odlaskom njihovim iz pojedinih krajeva malo po malo je nestajalo i turskih reči, a njih su zamenjivale ili narodne ili, dosta puta, nemačke, ako su se stare narodne reči bile već izgubile, ili ih uopšte nije ni bilo. Iako u našem jeziku ima još dosta turskih reči, ipak ih je daleko manje nego, recimo, pre sto godina, kada su bile sasvim obične mnoge turske reči koje mi sad ne bismo ni razumeli. Najzad, u krajevima koji su bili manje pod turskom upravom ili koji nisu pod njom bili nimalo, došli su drugi uticaji, na zapadu talijanski, na severu nemački i mađarski, pa su politička uprava i kulturni uticaji dotičnih naroda ostavili dubokog traga i u našem jeziku.

Danas bi bilo besmisleno tražiti da se iz našeg jezika izbace sve tuđe reči, od kojih se mnoge već odavno osećaju kao svoje u celom narodu, ili su u skorije vreme uzajmljene, zato što je to bila potreba našeg brzog, kulturnog, duhovnog i materijalnog razvitka, koji je stvorio nove pojmove, za koje naš na-

rod nije imao svojih reči. Čime biste, na pr. zamenili reči: *teorija*, *praksa*, *istorija* (*povest* takođe nije naša reč i u mnogim krajevima ne bi znali šta znači), *profesor*, *politika*, *tehnika*, *kultura*, *sport*, *moda*, *grupa* (*gomila* drugo znači, *četa* opet nešto sasvim drugo), *roman*, *organizam*, *organizacija* (*ustrojstvo* je ruska reč), da i ne spominjemo prastare pozajmice kao: *knez*, *kralj*, *car*, *breskva*, *dunja*, *trešnja*, *škola* i dr. Naročito se ne daju izbaciti mnogobrojni t. zv. „tehnički termini“ u svima naučnim oblastima, čiji se broj naglo povećava sa sve većim napredovanjem tehnike kao što su, na pr.: *fizika*, *hemija*, *tehnika*, *astronomija*, *geologija*, *mehanika*, *taktika*, *atom*, *energija*, *elektricitet*, *telefon*, *radio* i dr. Zameniti te reči narodnim nemoguće je, jer narod nema reči koje bi ih mogle tačno zameniti, kovanice bi bile nakaradne i nerazumljive, a svaka zamena bi nas izdvajala iz opšte čovečanske kulturne zajednice, koja te reči svuda podjednako upotrebljava.

Ima, istina, tuđih reči koje bi se, možda, mogle i zameniti, ali ne uvek i ne na svakom mestu, jer i ako se u govoru ili spisu namenjenom narodu mesto poneke takve reči može kazati neka narodna reč ili se opisno objasniti, u naučnom delu ona mora imati jednu reč, da se od nje mogu graditi i pridevi i da se može upotrebljavati u vezi s drugim rečima. Sem toga, ima stranih reči koje su u našem jeziku dobile nešto izmenjeno značenje, ili samo jedno značenje od mnogih koje imaju, pa je njihova upotreba dopuštena pored pravih narodnih čije značenje odgovara značenju uzajmljene reči u originalu. Na pr. u običnom govoru se često čuje francuska reč *maler*, ali ona znači kod nas „nezgoda“, dok *malheur* znači „nesreća“ „nedaća“. Francuska reč *ordinaire* — *ordinaran* upotrebljava se kod nas samo u značenju „prostački“, „sasvim prost“, dok joj je u francuskom osnovno značenje „redovan“, „običan“. I kad mi ne bismo imali svojih reči za značenja u kojima se ove tuđe reči upotrebljavaju, opravdana bi bila njihova upotreba.

Ali ima mnogo reči i izraza uzetih iz tuđih jezika bez ikakve potrebe, to je velika pogreška protiv čistote jezika upotrebljavati ih u živom i pisanom govoru umesto čistih i lepih narodnih. Zašto će nam, na pr.: *šnajder*, *šuster*, *tišler*, *vešerka*, *fruštuk*, *curuk*, *šnuftikla*, *šparati*, *tancšul*, *grao*, *braon*, *lihtplavo*, *ruž*, *kloš* i mnoge druge kojim naročito kipti rečnik varoškog ženskinja, za kojima se sve više povodi i seosko. Jer upotreba

stranih reči ide uporedo s modom, a njenom pobedničkom nadi-
ranju malo se ko može odupreti. Nije potrebno govoriti kako se
ove reči kažu na našem jeziku, ali valja naglasiti da upotreba
tuđih reči namesto svojih lepih narodnih znači siromaštvo ili le-
nost duha, oskudicu nacionalnog ponosa ili slepo robovanje modi.

Iako se ove poslednje reči vrlo često čuju u svakidašnjem
govoru, ipak ih u pisanju izbegava svaki iole pismen čovek, jer
oseća koliko su nepotrebne. Ali ipak ima dosta tuđih reči koje
su se već odavno uvukle ili se polako uvlače i u književni jezik,
iako se mesto njih mogu upotrebiti čiste narodne reči. Takve su,
na pr.: *kirija* (zakupnina, stanarina, najam), *avlija* (dvorište), *čoše*
(ugao, rogalj), *kaldrma* (pločnik), *kapija* (vratnice), *štikla* (pot-
petica), *pelc* (krzno), *adidar* (dragocenost, nakit), *čuprija* (most),
kuražan (hrabar), *rezon* (razlog), *sterilan* (jalov, besplodan), *tre-
tirati* (raspravljati, postupati s nekim), *baza* (osnova), *intransin-
gentan* (nepomirljiv), *kompenczacija* (naknada), *aranžman* (spora-
zum, pogodba) i dr.

Neke od ovih reči se vrlo mnogo upotrebljavaju, koliko i
narodne sa istim značenjem, ili čak i više, što zavisi od onog
ko se njima služi, kao i od toga kome su namenjene i gde se
upotrebljavaju. One su već ušle u sastav našeg jezika i trebalo
bi mnogo vremena i truda da se ljudi od njih odviknu i počnu
upotrebljavati narodne reči, koje se s malo više volje mogu u
narodu naći čak i za neke tuđe reči za koje se misli da ih je
nemoguće zameniti narodnim. Druge se opet ređe upotrebljavaju,
naročito u pisanju, jer svako zna kako se one kažu na našem
jeziku. Ali pri malo većoj aljkavosti i one će se odomačiti i
ugnezditi kao i one prve.

Ali mi ovde hoćemo da ukažemo na jednu naročitu vrstu
varvarizama, koji se u poslednje vreme sve više šire u našem je-
ziku, čak i kod samih književnika. To je upotreba nekih tuđin-
skih sintaktičkih i stilskih osobina i pravljenje složenih reči po
ugledu na druge jezike, a suprotno duhu našeg jezika. Školujući
se u tuđim zemljama i čitajući knjige na stranim jezicima, mnogi
vrlo obrazovani ljudi ne samo da upotrebljavaju tuđe reči i kad
pišu na svom maternjem jeziku, već počinju neosetno da upo-
trebljavaju i pojedine sintaktičke obrte u duhu tuđeg jezika. To
se naročito opaža u našim severozapadnim krajevima, koji su
dugo bili pod uticajem talijanskog i nemačkog jezika. Kad tamo

i danas ima sveta koji, po navici, češće govori talijanski ili nemački nego svojim narodnim jezikom, ili govori čas tuđim čas svojim jezikom, — onda nije čudo što ti ljudi unose tuđe osobine i u srpskohrvatski jezik. Tome mnogo pripomažu i stranci (Nemci, Jevreji), koji mogu biti i „naturalizovani“, ali koji misle na svom maternjem jeziku, pa, budući na uticajnim mestima, utiču mnogo na kvarenje jezika. Treba samo pročitati pojedine zakone, uredbe, oglase i reklame, pa videti da su ih pisali ljudi koji su poreklom tuđe narodnosti. I taj talas varvarizama nadire sve jače i ovamo, na istok i jug, gde doista ima mnogo turskih reči, kao zaostatak petvekovnog turskog gospodstva, ali je bar sintaksa čisto narodna. Danas već nije tako, i svakog poznavaoца narodnog jezika i prijatelja njegove čistote mora srce zaboleti kad vidi kako se i kod najboljih pisaca uvlači sve više osobina tuđih jezika.

Naš narod ima bezbroj divnih reči, slikovitih i izrazitih, koje nisu poznate u književnom jeziku, ili se upotrebljavaju samo u nekim krajevima, a bile bi razumljive svugde i mogle bi vrlo zgodno zameniti tuđe reči ili nakaradne kovanice. Treba raditi na tome da se te reči unesu u književnost, da se njima, a ne tuđim rečima, bogati naš književni jezik, i uredništvo „Našeg jezika“ će biti vrlo zahvalno svima čitaocima i prijateljima koji nam budu slali takve ređe reči, zajedno s mišljenjem koje bi se tuđe reči mogle njima zameniti.

Danas ovde iznosimo, primera radi, nekoliko običnijih slučajeva varvarizama.

Čudi me, veseli me, raduje me su čisti germanizmi, koji se sve češće mogu čuti i pročitati i kod najboljih naših pisaca. Baš ovih dana u svojim člancima upotreбили su izraz *čudi me* jedan kritičar i jedan romanopisac, a to je prema nemačkom *es wundert mich*, dok se srpski kaže *čudim se* (nečemu ili nekome) ili *čudno mi je*. Tako isto nije dobro reći *veseli me, raduje me*, jer je i to prema nemačkom *es freut mich*, već treba reći *veselim se, radujem se* (nekome ili nečemu).

Uspelo mi je stvoreno je prema nemačkom *es ist mir gelungen*, a na našem jeziku se kaže *uspeo sam*, ili *pošlo mi je za rukom*, ako se hoće da upotrebi dativ.

Vežbam u poslednje vreme govori sva školska omladina koja uči sviranje ili radi gimnastiku, na pr. „Imam da vežbam skalu“ ili „idem u sokolanu da vežbam“. Glagol *vežbati* je prelazan u

našem jeziku, ali može biti i povratan — *vežbati se*; u prvom slučaju traži uza se predmet u akuzativu, ali on uvek mora označavati živo biće. Prema tome, može se reći *vežbam vojnike, dake, majmune* i dr., jer to znači *obučavati nekoga u nečemu*, a mrtvu stvar ne možeš ni u čemu obući. *Vežbam Šopena* bi značilo „poučavam Šopena u nečemu“, a nikako „učim se da sviram Šopenove kompozicije“. Pošto je *vežbati* prelazan glagol, on se ne sme upotrebljavati kao neprelazan, kao što se na pr. nepravilno kaže „danas moram da *vežbam*“, već se tu mora reći *da se vežbam*.

Iz svega rečenog izlazi da se može reći *ja vežbam*, ali se mora kazati i koga (neko živo biće); reći samo *ja vežbam* bez oznake predmeta prevod je nemačkog *üben*, što je protivno našem jeziku, jer mi kažemo *ja se vežbam* (u nečemu).

Iskoristiti (nekoga ili nešto) u značenju „upotrebiti“ je takođe germanizam, stvoren prema nemačkom *ausnützen*, koji je, na žalost, postao vrlo običan. Samo ljudi s neobično razvijenim jezičkim osećanjem neće ga upotrebiti. Mesto „iskoristiti“ treba reći *koristiti se* (nekim ili nečim), ili *upotrebiti, poslužiti se*.

Da mesto *što* skoro redovno upotrebljavaju ljudi iz zapadnih krajeva, pa kažu na pr. „Raduje me *da* ste došli“ m. „radujem se *što* ste došli“. O ovome smo već govorili, v. Naš jezik, knj. I 1, str. 28.

Ubediti, ubedenje su rusizmi, odavno odomaćeni kod nas. Upotreba je vrlo važan činilac u razvitku jezika, ali su ove reči prave nakarade, jer su izvedene od iste osnove od koje i *beda* tj. *nevolja*. Pošto nema nikakve logičke veze između „ubeđivanja“ tj. *uveravanja* i *bede*, to umesto ruskih reči *ubediti, ubedenje* treba upotrebljavati reči *uveriti* i *uverenje*.

Ako nekom izgleda da „ubeđenje“ znači nešto dublje nego „uverenje“, može se reći „duboko uverenje“ a m. „ubeđen“, „potpuno, duboko uveren“. Svakako će biti ljudi koji smatraju da se ne sme tako daleko ići pa izbacivati i one tuđe reči koje su zbog opšte upotrebe već stekle „pravo građanstva“. Na to bi se moglo odgovoriti da se ove dve reči ne upotrebljavaju u celom narodu, već da su čisto knjiške, pa pošto mesto njih imamo lepe narodne reči, možemo ih lako izbaciti. Pored toga, ni upotreba nije nešto neprikosnoveno, i nju stvaraju ljudi. Šta je bilo od „slavjanoserbskog“ jezika u našoj književnosti posle pojave Vukove, iako je bio u opštoj upotrebi? Nestalo ga je pod navalom bujnog narodnog dijalekta. Dakle, samo jedan čovek istrajnim radom uspeo je da

izbaci iz upotrebe ne pojedine reči već čitav jedan književni jezik. Pa zašto ne bi mogli književnost i škola izbaciti poneku nakaradnu reč! Uostalom, o ovome ćemo govoriti drugi put.

Evo i dva-tri varvarizma u složenicama.

Isprodaja je prema nemačkom „Ausverkauf“, a srpski se kaže *rasprodaja*. Od gl. *prodati* napravljeno je *prodaja*, ali pošto nema gl. „isprodati“, ne može biti ni imenice *isprodaja*, jer iako ima gl. *isprodavati*, od njega se takva imenica ne može načiniti.

Novogradnja je takođe germanizam, prema nem. „Neubau“. U našem listu biće naročiti članci o pravljenju složenih reči, a ovde samo da istaknemo da se u našem jeziku ne mogu praviti složene reči onako kao u nemačkom. Kad pridev stoji kao odrednica uz imenicu, ona se ne može u našem jeziku sastaviti sa tom imenicom kao jedna reč. Nemci prosto slepe po nekoliko reči, pa na pr. kažu: *Donaudampfschiffahrtsgesellschaft*, a mi moramo reći: Dunavsko parobrodsko društvo. U našem jeziku reči koje sačinjavaju jednu složenu gube svoje posebno značenje, pa zajedno znače nešto novo, a u nemačkom nije tako. Oni kažu „Neubau“, i to znači „nova građevina“, gde svaka reč ima svoje značenje, pa 'se zato ne može reći „novogradnja“. Ima, istina, i takvih složenica u kojih je prvi sastavni deo pridev, ali je on izgubio svoje obično značenje. Kaže se na pr. *Beograd*, ali se tu ne misli na „beli grad“; *crnograb* ne znači „grab crne boje“, već jednu vrstu graba.

Predradnja nije ništa srećnije skovana, jer je i to prost prevod nemačkog „Vorarbeit“. Čim se ovde oseća posebno značenje predloga *pred*, on ne može srasti u jednu reč s imenicom *radnja*, a pošto on po smislu i ne stoji pred njom, jer bi ona došla u akuzativ ili instrumental mora se reći „prethodni posao“ ili „pripremni posao“.

M. S. Moskouljević

ОТКАД И ОТКАКО

Упућено је питање о разлици међу овим речима. Да ли значе исто или не значе? Покушаћу на то да одговорим.

Нема никакве сумње да има случајева када ове речи исто значе. У реченици „откад осећам да си крај мене, миран сам“ — може се „откад“ заменити речју „откако“, па да се зна-

чење реченице не измени. Дакле, у реченици у којој се *оћкад* употребљава у вези са неизреченим, али замишљеним *оћад*, оно значи исто што и *оћкако*; иначе, има међу њима и велике разлике. „Откад“ је прилог за време, начињен од претог прилога за време „кад“ и предлога „од“; а *оћкако* прилог је за време који је начињен од *како*, *прилога за начин* и предлога „од“. Види се да је прилог за начин „како“ морао прво променити своје начинско значење, да би се могао употребити са предлогом *од*. И, заиста, то промењено значење налазимо у *како* употребљеном у сложеној реченици: „*како* *ће* нисам видео, има три године“; у тој реченици место *како* можемо ставити и *оћкако* или *оћкад*.

У овој реченици *како* има значење свезе и може се заменити свезом *да* или *шћо*; према томе и *оћкако* има такође значење свезе (наравно, временске). Зато и прилог за време *оћкад* када врши службу временске свезе — може бити замењен прилозима *оћкако* или *како* који врше такође службу временске свезе.

Одавде је јасно када може *оћкако* (или *како*) замењивати *оћкад*, а кад не може. Када *оћкад* има прилошко значење — оно не може бити замењено са *оћкако*. На пр. у питању *оћкад* си дошао? не можемо употребити *оћкако*. Или кад *оћкад* има значење прилога „дуго време“, „давно“, „одавно“; на пр. „откад они говоре“, „откада вас зовемо“ и сл.; јер је и у том значењу *оћкад* прави прилог.

И обрнуто; када *како* има прилошко значење, оно никад не може бити замењено прилогом *кад*. Како си? Како си лепо то урадио! и сл.

Али чим *како* добије значење временске свезе, оно може бити замењено са *кад*, исто онако као што *оћкако* може бити замењено са *оћкад*. На пр. *како* дође, он седе (чим дође, он седне) може се рећи *кад* дође, он седе.

Према томе, *оћкако* значи „од оног тренутка како“, „од оног времена како“; дакле, оно исто што и *оћкад*. Јасно је из овога да је временско значење добило прво *како* и са временским значењем употребљавало се као свеза: *како* седе има *пола сћта*. Нема никакве сумње да је *како* имало овде значење поређења којим се једна реченица поредила са другом; а из тога је јасно и то да је *како* (спајајући и поредећи две

реченице) имало ту, управо морало имати, значење свезе. Чим је оно могло бити употребљено уз реченице временске (тј. извести поређење у времену), оно је и само могло добити временско значење; а када је *како* добило временско значење, могло је бити употребљено и са предлогом *од* (тј. откако).

Д. Косић

„ЧЕХОСЛОВАЧКИ ЈЕЗИК“

После светскога рата постале су две државе са сложеним именом: Југославија и Чехословачка. Назив *чехословачки* који се код нас одомаћио (исп. речник Ристића и Кангрге) место правилнијег облика *чешкословачки*, као што је и у чешком и у словачком језику *československý*, постао је вероватно под утицајем страних назива: немачког *Tschechoslovakei* или француског *Tchécoslovaquie*, енглеског *Czechoslovakia* итд. Као што сам назив показује, та држава састављена је од Чеха и Словака, који имају и свој засебан књижевни језик и књижевност, и оба су језика равноправна и у званичној употреби. Назив *чехословачки* може, према томе, да обухвата оно што се односи на државну заједницу Чеха и Словака и све што је у вези са том заједницом. То је на пр. Чехословачка Република, застава, народна скупштина, трговина и индустрија, војска, железнице итд. То све, међутим, ипак не значи да и чехословачки грађани морају да говоре чехословачким језиком. Али је данас скоро постало правило да се кад је говор о Чехословацима мешају две различите ствари: државно припадништво и језик. Тако се често може читати у новинама да је госте из Чехословачке, који уосталом нису ретки, тај и тај господин поздравио на чехословачком језику. Јасно је, међутим, да је тај говорник могао да говори само чешки или словачки. Такве нетачности лепо показују како се код нас још врло мало познају словенски народносни односи, а што је нарочито занимљиво, у самој нашој средини имамо довољно прилике да та два језика чујемо од Чеха и Словака.

Назив „чехословачки језик“ могао је, дакле, да постане из незнања, али исто тако и свесно, у тежњи да се тиме истакне чехословачко народно јединство.¹⁾ То је, као што је

¹⁾ Оно се огледа у самим облицима *чехословачки*, *Чехословачка* који се пишу састављено, без иртице, али: бивша *Аустро-Угарска*.

речено, и погрешно и неумесно исто као и употреба назива *југословенски* језик који код нас има, ваљда, да замени називе српскохрватски, односно српски или хрватски. Тако је у општем каталогу књига Г. Кона (1932), стр. 104, познати правописни речник проф. Белића добио назив „Правопис југословенског књижевног језика“.

П. Ђорђевић

ИЗ НАШЕГ ПРАВОПИСА

У примени правописног правила о писању назива установа, празника, улица, књига многи се наши писци колебају у два случаја. Прво, у писању назива као: Гласник Историског друштва у Новом Саду и, друго, у писању скраћеница за све горње називе. Једни пишу Гласник Историског друштва у Новом Саду, а други Гласник историског друштва у Новом Саду; неки пишу С. К. Г. (Српски књижевни гласник), а неки С. к. г. или С. к. гласник. За први случај одређено је, само га треба разумети, јасно правило у нашем новом правопису (Правопис српскохрватског књижевног језика. Према прописима Министарства просвете саставио А. Белић, редовни професор Универзитета у Београду. Друго прерађено издање, Београд, 1929, стр. 9): „Сви називи установа, празника, улица, књига пишу се само почетним великим словом: Горски вијенац, Српска књижевна задруга, Српско црквено певачко друштво...“ Према овоме, дакле, треба писати: Гласник Историског друштва у Новом Саду, Глас Српске краљевске академије, Гласник Географског друштва, Гласник Југословенског професорског друштва, Гласник Скопског научног друштва, Рад Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини итд., а не Гласник историског друштва у Новом Саду, Гласник географског друштва и сл., јер су: Историско друштво у Новом Саду, Географско друштво, Југославенска академија знаности и умјетности у Загребу и др. називи установа који се морају писати великим почетним словом. За други случај, за писање скраћеница у Правопису нема изрична правила. У њему је одређено само како треба ове називе писати када се скраћено употребљавају: „Када се који од ових назива скраћено употребљава, и тада се пише вели-

ким словом: Општина (тј. Општина града Београда), Универзитет (тј. Универзитет у Београду), Академија (тј. Војна академија или Српска краљ. академија) и сл.“ Из ових се речи види, у ствари, и како треба писати скраћенице за ове називе, тј. види се да треба сваку самосталну реч ових назива написати великим словом: С К Г (Српски књижевни гласник), С К З (Српска књижевна задруга), Г С К А (Глас Српске краљевске академије) или: С К Гласник, С К Задруга и сл., а не: С.к.г. (Српски књижевни гласник), С. к. з. (Српска књижевна задруга), Г. с. к. а. (Глас Српске краљевске академије) или: С. к. гласник, С. к. задруга и сл. како неки пишу. Иза скраћених речи није потребно писати тачку, пошто је јасно из начина скраћивања да је реч скраћена. Правило о оваквом скраћивању назива постало је готово већ међународно. Мислим да би се оно могло и код нас примити.

Р. Алексић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

50. „...Боље је да... не фарба на зид ђавола.“

„Фарбати“ значи код нас *бојити*, а не као што писац мисли „моловати“, сликати нешто. Затим, уз предлог *на* овде мора доћи локатив, тј. *на зиду*; *на* овде значи место на којем се глаголска радња врши и у томе се значењу овај предлог слаже са локативом, а не са акузативом. Горња реченица према томе треба да гласи: *да не слика на зиду ђавола.*

51. „Најзад се досећи и оде код лекара.“

И ово је погрешна употреба предлога *код*. Он у нашем језику има или чисто месно значење или значење припадања. Међутим јасно је да га писац овде није употребио ни у једном од тих двају значења; он није хтео да каже да је неко кретањем заузео место у непосредној близини лекара. Он је израз „код лекара“ употребио место *намерног дајива*, који стоји уз глаголе кретања и показује да је оно према чему се глаголска радња врши уједно и циљ те радње. Зато и горња реченица мора гласити: *Најзад се досећи и оде лекару.* Ништа не значи што је у неким нашим крајевима употреба предлога „код“ у оваквим случајевима готово истиснула намерни датив; она је неправилна и треба је избегавати.

52. „А духови који бдију над ланцем среће.“

Ни облик „бдију“ није правилан. Начин неодређени од овога глагола гласи *бдеиши*, а време садашње *бдим* — *бдиш* — *бди* — *бдимо* — *бдише* — *бде*. Он, према томе, иде у исту групу глагола у коју и вртети — вртим, видети — видим, те су и остали облици времена садашњег, начињени према односу крити — кријем, неправилни и не иду у књижевни језик; дакле, нетачно је бдијем — бдијеш — бдијемо — бдијете.

53. „Жриве одабиру... *йраше* их...“

„Одабирати“ је трајан глагол према тренутном „одабрати“, али се у промени ни по чему не разликује од простог трајног глагола — бирати. Време садашње има: *одабирам* — *одабираш* — *одабира* — *одабирамо* — *одабираше* — *одабирају*. Дакле, „одабиру“ је неправилно, као год што би неправилно било и какво „испиру“ м. испирају од испирати. Не треба се у оваквим случајевима заводити глаголима као продирати — продирем (продрети — продрем), затирати — затирем (затрети — затрем); они су друге природе, и код њих је овакав однос правилан.

54. „Разошкривајући све њихове ојасне шрикове.“

Нема у нашем језику уопште ниједног глагола где би био овакав ред предметака: да се употреби предметак *разкада* први предметак (овде *од*) има своје потпуно значење. Зато је и од открити немогуће направити „разоткрити“, па од овог даљим грађењем трајни глагол „разоткривати“. Може се, према томе, рећи само — *ошкривајући све њихове ојасне шрикове*. Ово, дакако, не вреди и за све друге предметке; каже се на пр. поразбијати, испреламати, пооткривати, пораскривати, па и овде распознати, када *йо* у *йознаши* има само перфективно значење и сл.

55. „...Да нашоји да ју добије (књигу)... *што* ју желим (главу) да расијем...“

У акузативу једнине личне заменице за треће лице имамо за женски род две енклитике: *ју*, *је*. Прву од њих *ју* већ Вук је у случајевима као што је горњи нерадо употребљавао. Данас је она у тим случајевима само архаизам у језику. Али то не значи да се она уопште не употребљава; напротив, пред глаголском енклитиком *је* она је једино оправдана, иако данас

многи писци пишу и ту само једно је. Отуда: он ју је видео, он ју је ударио и сл.; али: ако је видим, да је ухватим итд.

56. „*Srem je, kao što je poznato za ovih dve stotine godina znatno promeniо etničku sliku.*“

Место *promeniо* треба *promenio*, јер иако се много употребљава *променуџи* (заменути, изменути), а тако и *оскврнуџи*, *окануџи се* (отканути се, исп. Наш језик, књ. I 2, стр. 59—60, бр. 31) — једино је правилно *промениџи* — *променим* (заменити — заменим..., изменити — изменим...), *оскврниџи* — *оскврним...*, *оканиџи* (се) — *оканим* (се) и *променио* (заменио, изменио), *оскврнио*, *оканио*.

Иза „*као што је познато*“ треба ставити запету (зарез), јер је „*као што је познато*“ *права* уметнута реченица.

57. „*Двајуџ се женио, имао многобројне љубавне везе, неколико деџеџа.*“

„Неколико детета“ је груба граматичка грешка. „Детета“ се употребљава само уз просте бројеве од 2—4. Уз неколико мора се употребити облик множине, пошто *неколико* значи више од четири, тј. облик *деце*.

58. „*...нејоврајно и нејојравимо... Нејојравими оџџи-мисџ.*“

Облик *нејојравим* и слична образовања као: *нејобедим*, *неумолим* — јесу недопуштени русизми који се лепо могу исказати нашим наставком ан, љив, дакле: *нејојрављив*, *нејобедан*, *неумољив* и сл.

59. „*Има аџџрактџивне силе која ће их кроз свих џре-џрека... џривуџи.*“

Предлог „*кроз*“ слаже се у нашем језику само са акузативом. Зато је требало да писац каже: *кроза* све препреке.

„Атрактивне“ је недопуштена туџица, јер имамо своју реч *џривлачан*.

60. „*Цео је Београд склој разних друџџава који се ме-џусобно џодуџирују...*“

„Подупирују“ би било само онда правилно када би био у употреби и неодређени начин „подупиривати“, као на пр. што има *џоџџириваџи* — *џоџџирујем...* *џоџџирују*, *додириваџи* — *додирујем*, али глагола *џодуџириваџи* нема у књижевном језику, па тако ни *џодуџирују*. Треба рећи — *џодуџираџи* — *џодуџирем...* *џодуџиру*.

61. „Улазимо и у априлу, а по свим тим пословима нико није ни цртицу повукао.“

Предлог „у“ у оваком се случају слаже, тј. када стоји уз глаголе који обележавају кретање, са акузативом, а не са локативом. Треба према томе рећи „улазимо и у април...“ „А по свим тим пословима нико није ни цртицу повукао“ није добро речено, јер у нашем језику *по* нема још тако апстрактно значење; оно значи или *према* или место по површини чега; зато треба рећи: *а што се тих послова тиче, нико није у њих још ни дирнуо.*

62. „Једна крмача и седам прасади.“

Прости број „седам“ неправилно је употребљен уза збирну именицу „прасад“ која се слаже само са збирним бројем. Дакле, не „седам прасади“ него *седморо прасади*, или, обратно, *седам прасића*. Исп. Наш језик, књ. I 1, стр. 31, бр. 17.

63. „Много писаца црпи мајеријал из драмских догађаја рашног доба.“

Облик „црпи“ није правилан. Треба рећи „црпе“, према неодређеном начину *црпши*, од којег садашње време гласи: *црпем, црпеш, црпе...*, а не *црпим, црпийи...* Исп. Наш језик, књ. I 1, стр. 62, бр. 43.

64. „На пролећњем сунцу... Пролећња изложба.“

Место „пролетњем“ и „пролетња“ треба рећи „пролећном“ и „пролећна“, јер овај придев гради се од именице *пролеће* и правилно гласи: *пролећни, пролећна пролећно*. Облик *пролећњи* начињен је према *лећњи* од *лешо*.

65. „Да од улагача примљени, а у привреду иласирани новац, безодвлачно реализира.“

„Безодвлачно“ груб је германизам — превод немачке речи *unverzüglich*. Употребљен је погрешно и противи се духу срп.-хрв. језика, пошто се у нашем језику каже на пр.: *решење се одгађа* или *одлаже за идућу седницу*, а никако: *решење се одвлачи* итд. Та кованица је, сем тога, и непотребна, јер за значење у којем је овде употребљена — имамо неколико добрих израза: *одмах, сместа, брзо, без оклевања, без одгађања, без одлагања* и слично.

66. „Говорити ујоредно с Крашевским, Етвезем, Игњатовићем о Цанкару значи гломазно нејознавање Цанкара.“

Рђаво стилизовано. Писац је хтео рећи да значи не познавати Цанкара кад ко хоће да га пореди с Крашевским, Етвежом и Игњатовићем. Овако пак састављена реченица значи да писац, о коме је реч, упоредно с Крашевским итд. говори о Цанкару.

Придев „гломазан“ у нашем језику нема значење које му је писац дао у наведеној реченици. Исп. Наш језик, књ. I 2, стр. 59. Место „гломазно“ треба рећи — *велико*.

67. *„Његов хладан разум љоушћао је ђред сувишном љубави ђрема Цени.“*

„Сувишан“ значи у нашем језику *излишан, неџоџребан*, а не *џрекомеран*, како би писац хтео.

68. *Најауџоризованиџих џреџџавника Раџа.“*

Придев „ауторизован“ по своме грађењу стоји у вези са именицом *ауџор*; може се рећи на пр. за превод да је ауторизован, тј. да га је писац одобрио. „Ауторитативан“ је међутим, нешто друго: он је саграђен од именице *ауџориџеџ* и има сасвим друго значење — *угледан*. У овом значењу писац је употребио реч ауторизован, а она то значење код нас нема, већ само значење које смо горе навели. Требало је према томе рећи: „најауторитативниџих претставника Раџа“ или још боље „најугледниџих...“

69. *„Рестџорациџа, зидање и живоџисање манасџира и цркава... џодигнуџо... или рестџорисано девеш манасџира и цркава.“*

Облици „ресторација“ и „ресторисан“ латинског су порекла и у наш језик дошли су преко немачког (*Restauration*). Нема разлога писати по француском изговору *рестџорациџа* место *рестџаурациџа*, јер би онда требало и место *рестџорациџа* писати *рестџорасиџа*; то би била бар доследна примена француског изговора. Према томе не ваља ни *рестџорисан* место *рестџаурисан*.

70. *„Ако би се Бог уџиџџе могао замиџљаџи у некоџ форми, нечеџу џрисџодобљаџи...“*

Глагол „присподобљати“ неправиљан је са два разлога. Учестани глаголи ове врсте данас се граде помоћу наставака *иваџи (објављиваџи не објављаџи)*. Друго, у нашем књижевном језику нема глагола *џрисџодобиџи*, и према томе не може

се изводити и облик *присјодабљаши* или *присјодобљиваши*. Место тога имамо већ обичне глаголе: *поредиши*, *изједначаваш* с *чим*, с *ким*.

71. „Али *пажња шућинца... збуњује*, и *обесхрабљује...*“

Облик „обесхрабљује“ начинио је писац свакако према сличним облицима *примамљује*, *пријављује*, који су правилно постали од свршених глагола *примамити*, *пријавити*. Међутим у глаголу *обесхрабљује* имамо основу *храбр* - (храбар, храбра, храбро), и према томе изведени глагол треба да гласи: *обесхрабриваш*, *обесхрабрује*, као што од основе *мудр* - има *надмудриваш*, *надмудрује*.

72. „*На... концерту оркестра Краљеве гарде, под диригентством истакнутог диригента... г. П...*“

Именица „диригенство“ значи управо звање, достојанство које припада *диригенту*, а одатле је и постала реч *диригентство*, као и *ајостол* — *ајостолство*, кум — *кумство* (Исп. Наш језик, књ. I 1, стр. 15—18).

Према томе у наведеном случају она се не може употребити, и зато треба рећи *дириговање*.

73. „*Поједини углови изложбе представљају необично интересантно сликање.*“

Када је говор о изложби која је приређена у Уметничком павиљону, дакле у кући, онда место „углови“ треба казати „кутови“, јер је *угао* споља, а *кућ* изнутра. Каже се: „на углу“, али „у куту“.

74. „*Све што људски ум и душа могу конципираши.*“

„Конципирати“ је глагол туђег, латинско-немачког порекла (*konzipieren*), који се може у овом случају лепо заменити народним облицима *замислиши*, *схваћити*, *разумети* и сл.

НАША ПОШТА

— Овде смо ставили како одговоре на писма тако и на питања која су нам поштом упућена. —

1. Госп. Ст. Б. Сарајево. Ево Вам одговора на Ваша питања: а) Да ли „у *гоштову*“ и „*погоштову*“ треба писати једнако или различно.

Иако оба ова израза имају међусобне спољашње сличности (предлог и придев), ипак је разлика међу њима велика.

„У *гоштову*“ — значи у новцу који се одмах полаже, исто онако као што за *гоштво* значи „за положен, готов новац“. Неки пишу место „у готову“ „у готовом“; али „у готову“ није неправилно, пошто не само одређени него и неодређени придеви могу вршити службу именица (исп. послов. „Клони се луда као и света“, „Сит гладну не разбира“ и сл.). Дакле, у *гоштову*, за *гоштво* мора се писати раздвојено.

Израз „поготову“ има прилошко значење „он поготову не може ићи“ = „тек он“..., „а он нарочито“, „а он највише...“ Као што се види, овај израз добија све више значење речце за појачавање (асеверативне) или за противност (адверзативне); али још није изгубио и један део прилошког значења. Отуда долази да се „поготову“ може употребити и као свеза са поменутиим значењима. Одавде је јасно да се *поготову*, које је један израз са једним, новим значењем (прилога или свезе) мора заједно писати.

б) Да ли треба писати „у *главном*“ или „у *углавном*“?

Овај израз има два значења: придевско и прилошко; према њима ће се и писати одвојено или састављено.

Када се рече: он у главном има право, али у поједино-стима нема, тада би „главно“, значило „оно што је главно“, „главне ствари“ и имало би придевски облик, а именичку службу. Тада би се писало одвојено. Али ћемо одмах приметити да је таква употреба овог израза ређа од друге.

Најобичнија је употреба прилошка: „у *главном*, о томе не треба говорити“ (= како ми мислимо, како је најбоље, како је најпрече), „у *главном*, он није лопов; а да ли је што год скривио, то је друго питање“.

Али у језику има и прелазних случајева. Нема никакве сумње да је прилошки „у *главном*“ постало од придевско-именичког, па зато има израза који тај прелаз и по значењу показују: „ове су грађевине у *главном* византиског стила“. Овде се „у *главном*“ може разумети двојачко: или по главним особинама грађевине, а не споредним или по главним деловима, а не безначајним; али се може разумети и као „како је наше мишљење“, „оно што је најважније“ и сл.; у том би случају било „у *главном*“.

Због овог колебљивог значења овог израза неки га пишу увек одвојено, а други опет увек састављено. Међутим би га требало писати кад год има прилошко значење заједно, а кад има *значење* предлога и именице — одвојено.

2. Р. П. Тузла. Истина је да су речи „цигаршпиц“ и сл. наказне за наш језик; али *пушица*, начињена од глаг. *пушићи* (можда према *лушица*), не одговара духу нашег језика. Имен. на *ица* граде се или од именичке или од придевске основе најразличније врсте; само не од глаголске.

3. Dr. But. V. Zagreb. Најбоља је засада за употребу одраслих мала или велика Маретићева граматика. — Има више теорија књижевности са покојом добром страном (П. П. Ђорђевић, К. Богдановић, Драг. Лапчевић и др.), али нема ниједне сасвим добре.

4. А. Д. П. М. Београд. Правилно је речено „међутим она нема у нашем језику тога значења“; али наш језик допушта када одрицање није одвише јако (тј. када се не употребљава више негација, исп. он нема ни пребијене паре) да се место генитива употреби акузатив; дакле, могао је писац рећи и „међутим она нема у нашем језику то значење“. Чак је акузатив уз просту негацију данас обичнији од генитива; али и генитив, иако није сасвим обичан, није још постао архаизам (исп. ниже т. 10 ђ).

5. Р. Сим. Врање. Иако је *циљ* немачко *Ziel*, ипак је оно дубоко ушло у књижевност нашу и употребљава се у м. р.: *циљ*, *циља*; *цељ* је према руском *цѣль* и није нам потребно. Придев *проишки* не постоји у нашем језику. Ако је потребно означити да је *канцеларија за проше*, онда можете употребити *прошинска* канцеларија, као што су *агинске* куће, *пашинско* робље, *газдинско* одело итд. Овако је исто саграђен и *поповски*, тј. узет је присвојни придев од *поп* — *попов* и додат му је наст. *ски*; као што од именице *проша* имамо присвојни придев *прошин*, са додатим *ски* — *прошински*.

6. Душ. М. Загреб. — Хвала на љубазним напоменама. Уписни табак ћемо Вам одмах послати. Најбоље би било Ви да скупљате претплату и да нам је шаљете чеком било за сваки месец било одједном за више месеци. Насловни ћемо лист променити кад завршимо ову књигу. Поздрав.

7. а) П. М. И. Београд. У нашем се народу, истина у малом броју дијалеката у Хрватској, употребљава реч *сиол*; *иол* је позајмљено из руског или црквенословенског. Према томе, боље је *сиол*.

б) Глагол *нишодаштвавати* добра је реч као и *уништивати*; она је начињена од израза *нишодашти* ставити, узети; новог је порекла, из наших војвођанских крајева.

в) Од глагола *борити се* нема у нашем језику ниједног другог облика; напредно са њим употребљава се још једино именица *борба*; према томе, глагол *изборити* био би начињен од именице *борба* по угледу односа *молба*: *измолиши*, *жалба*: *ожалиши*, *гозба*: *угостиши* и сл. Та реч није противна духу нашег језика и добро пристаје уз друге сличне речи.

г) *Сквозираши* је начињено према „*луфширати*“ и сл. у значењу *вештиши* (исп. руско *сквозить*, *сквознякъ* промаја), а затим и у другим значењима: *пробиши*, *проћи кроз нешто* и сл. Није за књижевни језик.

д) Ни *водосџај* ни *водосџој* није добро. То је превод немачког *Wasserstand* са значењем саставних делова какво у правим сложеницама саставни делови не могу имати (в. чланак О „светогледу“ у Нашем језику, књ. I 2, 43—47). Боље је то рећи описно *водно сџање, водни положеј*.

ђ) Речи *радиџи* и *радосџи* већ у прасловенском образују две групе: *радосџи* је постало од придева *рад* (*libens*), а *радиџи* глаг. стоји у вези са глаг. *радиџи* у ст. слов. у значењу бринути се, ст. руско *ошрада* утеха, наслада.

е) По себи се разуме да се „јуниори“ не могу писати *Млађани*, већ *млађани*.

ж) Вероватно „причанци“ („мати назула причанце“ у сев. Далмацији) значи „опанци који се пречају“ (везују унакрст).

з) Члан Црвенога крста незгодно је да се назове *црвенокрсџаш*, јер би то значило особину неког човека (човек са црвеним крстом), исп. *орлаш* — талир са орлом, *илџаш* врста граха („плећаст“), *џриџкаш*, *џачкаш*, *џркљаш* врсте пасуља итд.; тако су некада *крсџаши* и носили на себи крст (били су са крстом). И *црвенокрсџовац* је врло тешка реч; тако исто: од придева *црвенокрсџи* — *црвенокрсџац*, у мнж. *црвенокрсџци* или *црвенокрсџик*, *црвенокрсџици*. Зашто да се бежи од „члан Црвеног крста“?

8. Читалац.

а) У реченици наводимо *баш њега заџо, јер је и он један од ових посленика на овом пољу* — требало би да стоји: *заџо џџо је* итд. или *без заџо само јер је и он један* итд. *Јер* има значење једнако изразу *заџо џџо*. Употребити и *јер* и један део од *заџо џџо* и сувишно је и неправилно.

б) *Часџим се* — превод је немачког *ich ehre mich*; *часџиџи се* или још боље *часџиџи кога* значи у нашем језику себе или кога другог чашћу (чашћењем) угостити (*traktieren*) Зато је сасвим тачно у 3-ћем издању Вукова речника стављено гостовати = гостити се = частити се. Код Вука се употребљава још *часџиџи* активно у значењу *ehren, honore*, али је данас то у књижевном језику архаизам. Место њега се употребљавају готово искључиво *поџџоваџи*. Међутим сасвим је правилно „мени је част јавити вам“ итд.

в) *Акоџрем* је покрајинска реч која не иде у књижевни језик (треба *џремда, ма да, иако*).

г) У *јесџном случају* — начињено је без потребе и није по значењу јасно; истина, у старом језику има *јесџа-сџво* или *јесџво*, али и то су за невољу сковане речи. Обичније је данас у *поџврдном случају*.

д) У данашњем се књижевном језику код добрих писаца држи разлика, и то врло одређена, између *ради* и *због*. *Ради* има увек намерно (финално) значење (ради подизања моста беше упућен понтонски батаљон), а *због* има увек узрочно

(каузално) значење (због порушеног моста није био извршен прелаз).

ђ) Истина је да *оштеретиши* може имати два значења: ставити на кога терет (о + теретити) и скинути са кога терет (од + теретити = оттеретити = отеретити). Зато сам језик тражи излаза из тога неодређеног положаја и ствара за прво значење *оштеретиши*, а за друго — *расштеретиши*. Тако и на пр. речник Ристића и Кангрге *оштеретиши* упућује само на *оштеретиши*, а *оштеретиши* у другом значењу и нема, већ има само *расштеретиши* (entlasten).

9. В. М. М. Београд.

а) *Борна кола* за тенк није срећно скована реч. Она је сасвим нејасна. Зашто се није узео назив на пр. *оклојна кола* или сл.

б) Било би несумњиво јасније да се употреби *Водена задруга* према *водна обука*; али за војника је увек јасно да је *водна обука* — обука о воду, а не о води, исто онако као што би претставницима *Водне задруге* и другима који имају са њом посла било јасно и кад не кажемо *Водена задруга* да је у питању *вода*, а не *вод*. Речи добијају своје значење и према средини у којој се употребљавају.

в) Истина је да се говори „келнер, да платим“; али, наравно, правилно би било само „келнере“; али зар не би ваљало потражити замену и „келнеру“?

г) Од *маса*, да би се избегло подударане са *масћан*: *масна*, може се образовати, као што се уосталом и чини, придев *масени* (исп. од *вода* — *водни* и *водени*) као од *црква* — *црквени* и сл.

10. Др. М. П. Слуњ.

а) „Поруб“ није ивица, макар се тако покрајински употребљавало. То је на ивици посувраћени и прошивени део платна или чега другог; ивица може имати и апстрактно значење (на ивици пропасти), али она има и значење материјално (Rand, Kante и сл.)

б) О *ладању* како је постало и да је постало онако како је поменуто у Нашем језику, књ. I 2, стр. 34 може се наћи код Маретића (Језични савјетник 48).

в) Глаголи *принудиши* и *приморашти* потпуно су по значењу једнаки (синоними).

г) Глагол *постјојашти*, *постјојим* значи данас *мало сјајашти* (= *постјати*) и *existere*. У овом другом значењу употребљава се и глаг. *ојсјајашти*, али ипак са нешто ужом употребом; њега на пр. Ристић и Кангрга и не наводе.

д) *Поднављашти се* обичније је (исп. *подмлађивати се*) неголи *занављашти се*, иако исто значе; исп. и *обнављашти се*.

ђ) Не мора уз негацију стајати генитив место акузатива, већ може стајати и акузатив. И то је у данашњем језику обичније. Зато је добро речено: „не могу донети жељени успех“. Исп. код Маретића: „мјесто генитива уз прелазне занујекане глаголе може *свагда* бити и акузатив „(Gram. i stil. 1899, 527); исп. горе т. 4.

е) *Бѷхаћ*, који Вук тако бележи, има код њега у генитиву *Бѷшћа*. Као што се одавде види, неслагање је у акценту. Зато се мора претпоставити да је основни облик био *Бѷхаћ*, са генитивом *Бѷшћа* (*хћ* — даје *шћ* — као од *хћер* — *шћер* од *хћѷи* — *шћѷи* и сл.); кратко *Бѷхаћ* дошло је отуда што се изговара *Биаћ*, а у таквом се положају *ѷ* скраћује (исп. *дѷјела*: *дѷо* = *дѷела*: *дѷо* од *дѷо*); да је у генитиву старо *Бишћа* показује назив човека из „Бихаћа“ — *Бишћанин*. Тако исто у старијим споменицима имамо у ген. јд. и старији облик са *х* (*Бихћа* и сл.). Према генит. *Бѷшћа* могао је бити начињен нови ном. sg. *Бѷшће*, исто онако као што се сада од пом. јд. *Бихаћ* гради нови ген. *Бихаћа*. Ако облик *Бихаћа* преовлада у народу, мораће се тако употребљавати и у књижевном језику.

ж) Ви нам саопштавате да се у Лици („у овим крајевима“) именоване *чѷстац*, *гвѷздац*, *мѷстац*, *кѷшћѷац* и *ѷрѷшћѷац* изговарају данас *чѷстаца*, *гвѷздаца*, *мѷстаца*, *кѷшћѷаца* и *ѷрѷшћѷаца* у генитиву јд. место *чѷсца*, *гвѷсца*, *мѷсца*, *кѷшца*, и *ѷрѷшца* наше нормалне граматике. Ми верујемо да је тако, јер и код неких других речи са наст. *ѷц* има таквог покрета; али ће та особина моћи ући у граматику књиж. јез. тек онда када се тврди да већина народа тако говори.

з) Ви и сами саопштавате да *кѷшћѷац* има код Вас у ген. *кѷѷца*, али *ѷшћѷац* — *ѷшћѷаца*. Дакле, процес ове врсте није ни код Вас још завршен.

и) Имате право што тражите да се од *Ошћѷац* употребљава прид. *ошћѷѷки*, као што народ говори. Занимљиво је што саопштавате да народ у генитиву говори једино *Ошѷшѷца* (исп. Вуково *Ошћѷѷца*). Ако је тачно да народ тога места једино тако говори, онда тај облик мора тако и у књижевном језику гласити. Сама промена *ѷц* у *шѷ* сасвим је у духу нашег језика (исп. *личѷе* — *лишѷе*, *срдѷѷѷе* — *срѷшѷѷе* и сл.).

Молимо Вас да нам, по обећању, и даље шаљете своје прилоге.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Београд. — Телефон 21-352.
Влад. М. Анђелковић, Грачаничка 12.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 4

ШТА МИ ХОЋЕМО?

Које су наше намере и како их мислимо остваривати, ми смо показали у неколиким бројевима Нашег језика. Буђење љубави према нашем књижевном језику, неговање и развијање језичког осећања у широке публике, приказивање особина нашег језика, истицање онога што је у језику наших писаца добро, а критиковање онога што није такво — то је наш задатак. Ми смо се старали да увек јасно покажемо да поштујемо свачију осетљивост и свачије мишљење. Не само да смо штедели покрајинске осећаје нашег народа, него смо гледали да и сваки појединац осети да нам је само до истине стало, до правилности и лепоте нашег језика.

Ма где у нашем народу била исказана правилна мисао о нашем књижевном језику — ми ћемо је примити; али ма како дубоко била усађена каква заблуда о њему, било код писаца било у граматичкој литератури, — ми нећемо престати то да показујемо.

Наш језик има своју одређену правилност, лепоту и слободу; она се не сме ометати вештачким оковима. Где год тога има, а тога има у приличној мери, ми ћемо то износити и тражити да свака ствар буде стављена на своје место.

Свака сарадња у том правцу, ма с које стране долазила, биће нам врло драга.

Тако смо гледали на ствари и досад, јер смо знали како језик живи и како је наш језик стваран. Ми смо хтели да омилимо нашим читаоцима размишљања о језику, а не да уносимо омразу међу њих. Књижевници и други људи који пишу — само у малом броју случајева стварају језички нешто ново или почињу први употребљавати какву реч или израз. А само би тада били баш они одговорни за своје творевине. Па и тада смо гледали да покажемо добре и рђаве стране новостворене речи или израза са пуно обазривости. Али у највећем броју случајева сви они понављају само оно што се већ десетинама и више година употребљава у књижевном

сасвим безобзирним начином, и додајује, са необичном разметљивошћу: да наш часопис „настоји у ствари да прошири на цео наш народ онај београдски жаргон којему је у анкети београдске штампе одрекао право на такво ширење чак и г. Томо Маретић, иначе одушевљени поборник језичног јединства“. Да не би његова намера остала коме недовољно јасна, он додаје на крају свога чланка: „У споменутој анкети у „Правди“ Маретић је изјавио да Хрвати последије рата пишу боље него прије, а Срби горе него прије“.)

Ако се и стари и заслужни Т. Маретић огрешио о оно начело које изнесосмо, он сигурно није имао зле намере. Али је ипак ваљало да га баш они људи који цене његове заслуге и његове године осуде за његове нетактичне речи. Истина, препирка је вођена у дневним листовима, и поменути су људи могли помислити да се у Маретићеву излагању могла и која грешка поткрасти; али је поштованој старини свакако требало ставити јасно питање о томе шта је он мислио рећи поменутиим речима. Да он којим случајем није помешао језик огласа београдских дневних листова са књижевним језиком Београда? Ваљада и он сам не би сматрао да су огласи Јутарњег листа, Новости или биоскопски текстови или огласни плакати у Загребу — мерило књижевног језика у Загребу! Тако исто и његова мисао о књижевном језику Хрвата и Срба пре и после рата није сасвим јасна. Ми је овде и не мислимо изводити на чистину, јер не бисмо хтели ићи по томе путу ни за Маретићем! Можемо само зажалити што и добри Омир који пут задрема онда кад би требало да је врло, врло будан...

Али никада, ни пре ни после речи Маретићевих, не бисмо допустили, колико до нас стоји, ни д-ру Блажу Јуришићу, нити икоме другоме да на ово земљиште преноси препирку са нама о књижевном језику. Он се са нама може не слагати. Он нам може упутити питања о стварима које му у нашем писању нису јасне, па ћемо му на њих одговорити, као што и другима чинимо и као што ћемо показати сву неумесност олако бачених замерака Нашем језику у његову чланку; али он не сме преносити то питање на земљиште узајамне нетрпељивости.

1) Nastavni vjesnik XL, sv. 5-8, Zagreb, 1931 (!), 241.

Осуђујући свако подметање нама и нашим друговима икаквих других намера у овом послу до служења нашем језику и нашем народу, ми ћемо и даље позивати у помоћ свакога ко може помоћи заједничкој ствари.

У вршењу овог задатка нећемо дати да нас ико заведе на стрампутицу, па ма ко он био и ма какву кожу на се навлачио.

Ми знамо добро да је питање о правилности књижевног језика једно од најтежих и да тражи много знања, трезвености и — мудрости. Зато смо се обратили и нашим највишим ауторитетима да нас у том послу помогну. Ми смо уверени да нам њихова помоћ неће изостати; али и у овим питањима непогрешности нема као што је нема ни у једним другим. Зато се ни за један тренутак нећемо одрећи да мислимо и својом памећу. И ако где погрешимо, радо ћемо признати, само нам се то мора показати разлозима и доказима, а не подметањем и незнањем.

Уредништво Нашег језика

НЕКОЛИКО НАЧЕЛНИХ ПИТАЊА

Д-р Блаж Јуришић изнео је неколико замерака Нашем језику. Ми не бисмо на њих овако одговарали да нема и других читалаца који су нам стављали питања која стоје у вези са замеркама поменутог господина. Како је један од главних задатака овог часописа узајамно споразумевање, то ће наше уредништво дати своје одговору начелни карактер. Ми смо чврсто уверени да се само тим начином може изаћи на прави пут и у питањима нашег језика као и у свима другим која се тичу целине нашег народа.

Да би наше излагање било што прегледније, поделићемо цео материјал по сродности у неколико глава:

1. О речима — *универзитет*, *секретар*, *администрација*, *позитиван*, *резултат*, *елементи* и *публика*.
2. *Произвољно*.
3. *Општи* и *опћи*.
4. О речима — *предусредљивост*, *јемство*, *надувеност*, *раније* (м. прије), *шећући*.
5. *Поштакнути*.

6. *Језични и језички.*
7. *Месечно* и слични прилози.
8. „Има кривице до некога“.
9. Релативна употреба посес. зам. *чији.*
10. О онима који хоће наш језик да поправљају и о Маретићеву Саветнику.

Један ће део овога чланка бити објављен у овом броју, а остали — у потоњем.

1.

Нисмо очекивали да ће ико данас још потрзати питање о *универзитетџу* и *свеучилишту*. Загребачки универзитет добио је име *свеучилиште* при своме стварању, које пада у време ослобођавања нашег језика од туђих речи. Тако је назив *свеучилиште* — успомена или једна од успомена на то време. Али да је то врло срећна кованица, то нико не може рећи; а још мање може рећи да она заслужује да се протегне и на друге наше школе сличне врсте. Речи *училиште* нема у народном језику; али за невољу кованица *свеучилиште* би и могла граматички поднети, кад би добро означавала оно што је у речи *Universitas* или што је у смислу, у садржају школе коју та реч претставља. У ствари, није ни једно ни друго.

Свеучилиште је, као што је познато, начињено према старословенским речима са почетним *всье* — (*всьедрџитель*, *всьезидитель* и сл.), које су опет саграђене према сличним грчким речима са почетним *παν* (*пантократор*, *пантокрџтос* и сл.). Али ако баш претпоставимо да наше сложенице као *свезналица*, *себезнао* и сл. и допуштају грађење сложенице *свеучилиште*, питање је да ли се речју *свеучилиште* добро преноси у наш језик смисао речи *универзитетџ*, оне творнице и расадника науке које та висока установа претставља. Да је то тако, и народи који имају у своме језику училище, као Руси и др., свакако не би бежали од речи *свеучилиште*; међутим баш они употребљавају реч *универзитетџ* или сл.

Познато је данас такође, а то је изношено и код нас, да је реч *Universitas* скраћена од пространијег назива *Universitas magistrorum et scholarium* (Заједница учитеља и ученика), а не од *Universitas litterarum, artium* или *scientiarum* или сл.

иако су каткада и називе те врсте универзитети имали. Тај назив је истицао из њихова некадашњег уређења и права. Д-р Г. Шамшаловић, који је у своје време и код нас писао о томе (в. *Nastavni vjesnik* XVII 386—7), с правом је тражио да се назив *свеучилиште* замени речју *универза* (са придевом *универзитетски*). Дакле, и као превод самог назива није добра реч *свеучилиште*.

Али називи се дословце и не могу преводити. Назив *Universitas*, са различним гласовним обличјем у различним језицима, значи школу одређене врсте. То је међународна школа, па има и међународни назив. Њен назив, иако је првобитно значио школу у којој су наставници и ђаци имали нарочитих права (оно што је оличено данас у т. зв. аутономији универзитетској), данас значи нарочиту школу, установу која се одликује од свих других домаћих школа и која има слично уређење свугде у свету. Њен назив је постао технички термин и постао је део опште међународне терминологије. Зато су је задржали и Немци, и Французи, и Енглези и други културни народи. Па и Чеси, који су учитељи наши у превођењу туђих речи, задржали су за своје универзитете међународну реч *universita*. Зар се после свега овога сме приговарати речи *универзитет* или *универза* код нас?

Речи се са туђег језика не смеју дословце преводити, ако је њихово значење постало друкчије онда када се замењују народним речима у другим језицима. Ово је начело толико јасно и просто, да га не треба нарочито доказивати. Уосталом пуну његову вредност показаше реч *секретар*.

Када је оптужио и ту реч, наш критичар је свакако мислио на реч *шајник*, која се по западним крајевима толико употребљава. Она је начињена према чешкој речи *tajemnik*. Али што су и Чеси превели ту реч дословце (*secretarius: secretum*), то не значи још да је то добар пример на који се ваљало угледати.

Да ли је секретар онај човек „који чува тајне неког предузећа“ или „који таји што се негде ради“? Је ли то његова главна служба? Зар тајне не чувају подједнако и сви други, и управници, и чланови управе и сви они који су у њих посвећени. Па јесу ли и они сви „тајници“?

Секретареви су послови многобројни и готово у свакој

установи његов је посао друкчији. Зато се место речи *секретар* нису могле одомаћити домаће речи које значе само по неки од његових послова или по неку од његових дужности. И *бележник*, и *пјеровођа*, и *пословођа* — нису реч секретар могле потиснути. Зато га није могла истиснути ни реч *шајник*. Било је покушаја да се та реч заведе и у неким установама у Београду. Једно су је време употребљавали, па су је поново одбацили. Зашто? Зато што *секретар* није *шајник*, ни у једном значењу које та реч може имати у нашем језику! Ето зато реч *секретар* живи код свих европских културних народа који исто толико цене чистоћу својих језика као и ми и који би једва дочекали да нађу начина да „понароде“ ту реч. Ми смо уверени да за нама неће поћи!

Али сем свега другога, и начин како је *шајник* начињено није без замерке. Потиче ли та реч од придевске основе, на коју би упућивала чешка реч? Ако је тако, онда би *шајник* значило „тајног човека“ или што слично (исп. од *бездушни* — *бездушник*, од *бедни* — *бедник*, од *болесни* — *болесник* итд.). Или је постало од глаголске основе наставком за раднике *ник*? Тада би њено значење било „човек који таји“ (исп. *исповедник*, *настојник*, *испосник* итд.). Кад би то била његова служба, онда би он имао то да врши и у самој установи у којој је. А то секретар поуздано није!

Да се речи не смеју преводити дословце, показује и реч администрација. Кад нам замера на употреби те речи, требало је наш критичар да нам рече којом нашом речју ваља ту реч заменити. Ако је мислио на реч *управа*, онда је рђаво мислио. Јер *администрација* није управа какве установе, а *администратор* није управник. Ако неко ипак тако назива *администрацију* и *администратора*, он врши насиље над смислом речи коју хоће да преведе. Уколико добија тиме што је туђу реч заменио нашом, утолико губи што није нашао праву реч, већ такву која уноси забуну и пометњу. Да те пометње нема, и задржава се реч администрација док јој се не нађе добра замена.

Наш критичар нам није рекао како би он превео речи *позитиван*, *резултат* и *елеменат*. Истина, са неке се стране предлаже *јестан* за позитиван, али она то не може значити и уопште није ником разумљива. Све што је досада пред-

лагано као замена за речи *резултат* и *елементи* — не може издржати критике; жао нам је што нам наш критичар није рекао на које замене мисли. Али ако жели да нам понуди онакве замене какве нам нуди својим писањем за реч *публика*, онда му унапред можемо рећи да нема шта да нам понуди!

Публика се не може рећи речју *јавност*. *Јавност* је *Öffentlichkeit*, а *публика* су људи, жене и деца који чине какав збор, скуп или који се као целина замишљају. Он је *публици* рекао и он је *јавности* или у *јавности* рекао — две су сасвим различне ствари које се не смеју мешати, ако желимо да сачувамо смисао речи и реченица.

При превођењу туђих речи не сме се дословно преводити, ако дословни превод даје други смисао него што га та реч по суштини својој има у време кад се преводи; не сме се вршити насиље над значењем речи које се преводе, нити се сме вршити насиље над нашим језиком. Све што нам се предлаже, било би са знаком једног од поменутих насиља!

Али је за нашег критичара врло карактеристично да онда када нама замера на речима као *универзитет*, *секретар*, *елементи*, *публика* и сл., он сâм само у неколико реди текста употребљава овакве речи: *акција*, *ауторитативан*, *жаргон*, *анкета*, *програмни* итд!!

2.

Нама је замерено на речи „произвољно“. Нема никакве сумње да је то русизам. Али када Даљ хоће да објасни произвољ, он даје неколико израза: „своя воля, добрая воля, свобода выбора и дѣйствія, хотѣнье, отсутствіе принужденія“, и све то заједно значи „произвољ“, само се у једном случају јавља јаче, али не једино, једно значење, а у другом друго. На пр. „Въ поступкахъ его видѣнъ полный произвољ“ објашњава Даљ овако: „самоволие, необузданность или деспотизмъ; онъ не стѣсняетъ воли своей ничѣмъ“. Наравно, „полный“ је утицало на ово појачано значење. И у нашем језику *произвољно* значи све то заједно и још помало и нешто друго!

Наш критичар, пре него што је осудио *произвољно*, несумњиво је загледао у Језични савјетник Маретићев где је

нашао ове врло јасне речи: „непотребно код наших лијепих ријечи: *самовољан, самовољство, својевољан, својевољство*“.

Истина је да су то лепе наше речи, али је штета што не значе оно што значи реч „произвољан“!

„Произвољно“ значи „не водећи обзира ни о чему, ни о чијој вољи“. „Он је то произвољно рекао“ — без обзира на оно на што је морао мислити, без везе и са чим. Истина је да је он то учинио, али се не истиче његова воља; по себи се разуме да чим је неко нешто учинио, мора се претпоставити да је он, његова воља крива за то; али се у *произвољно* воља каквог појединца ни мало не истиче, већ случајност, неодређеност и безвољност онога ко говори.

Самовољно међутим показује веома јако истицање *и воље и жеље* појединца: *јогунашто, по својој ћуди*, са даљим споредним значењем уз поменуто главно: и „*бесправно*“.

Својевољно значи „од своје добре воље“, са споредним значењем уз поменуто главно „без ичијег утицаја“.

Вели се на пр. „Он је самовољан човек“ за човека који ради против реда, не слуша никога, не договара се ни с ким, не обазире се ни на какав утврђени ред итд.

Одавде се види да се *својевољни* и *самовољни* могу и дотицати својим значењима, али је од њих далеко по значењу *произвољно*.

Ако се испореди значење нашег „произвољно“ са руским „произвољно“ и са значењима „самовољно“ и „својевољно“, онда се види зашто се *произвољно* још непрестано држи у нашем језику. Кад бисмо хтели да истакнемо разлику међу тим прилозима сасвим кратко, ми бисмо их морали овако протумачити:

произвољно = „без везе и са чим“; „без обзира и на што“;

самовољно = „само по својој ћуди“;

својевољно = „добровољно“.

Одавде се види јасно да је знатна разлика међу њима. Тамо где се употребљава *произвољно*, не може се употребити *самовољно* или *својевољно* без мењања смисла реченица.

3.

Сасвим је нешто друго *ошшти* и *ошћи*. *Ошшти* је позајмљено већ у најстаријим временима из црквеног језика и

одомаћило се и у књижевном језику, па је из њега прешло и у народни језик. Вук бележи да се *оѡшѡи* у Срему употребљава у народу. А *оѡћи* је наш, српскохрватски облик за старословенско *оѡшѡи*. Он је тако исто врло стар и већ је у XIII веку забележен у споменицима нашим. Али је врло чудновата судбина речи. *Оѡћи* се све више губило у народу. У XVII-ом и XVIII-ом веку оно се готово и не употребљава. Тек га у XIX веку дижу књижевници „из мртвих“ и почињу употребљавати, тако да је данас врло обично у књижевности по западним крајевима. Као што се види, *оѡшѡи* иде из цркве у књижевност, из књижевности у народ; а *оѡћи* иде из народа у књижевност, па се у току времена губи и у народу и у књижевности. У XIX веку дижу га из мртвила као и толике друге архаизме.

Имамо ли права гонити из језика *оѡшѡи*, *оѡшѡиѡи*, *саоѡшѡаѡи* и сл.? Када се *сѡешѡеник* и *сушѡи* остављају у језику поред *сѡешеник*, зашто да не остане и *оѡшѡи*? Нека стоје напоредо и *оѡшѡи* и *оѡћи*, па које победи! Али не можемо и не смемо сматрати *оѡшѡи* и сл. речи за грешке, јер нема ниједног народа који из цркве своје није узео много више неголи наш народ. Да је имао у свима крајевима своје речи за тај појам, не би је из цркве позајмљивао. Морамо, дакле, оставити времену да је оно избаци из језика, када је време учинило да је и примимо. Само ћемо увек понављати и напомињати да гласовним законима нашег језика одговара боље *оѡћи*, *оѡћина*, *оѡћѡи*, *саоѡћѡи*, *оѡћѡиѡи* итд., па нека се свако труди, колико може, да их одомаћи у своме језику. Али треба знати да се вековне навике не искорењују за кратко време! Већ су Даничић и Вук покушавали да учине обичнијим, бар у неким од ових речи, *ћ* него *шѡ*; па ипак се још у томе није успело.

И овде се нашем критичару десила незгода. Он који гони из језика *ѡроизѡолно*, за које немамо још добре замене, и *оѡшѡи*, које се можда већ хиљаду година употребљава у нашем језику, у оно неколико реди свога текста употребљава русизме *ѡборник*, које гони из језика и Маретићев Јез. савјетник, *ѡсѡављен задаѡак* (исп. руск. поставленный вопросъ или сл.), о којем случајно Маретић не говори!

4.

Нема никакве сумње да је *предусрећљив*, *предусрећљивост* начињено према немачком *zuvorkommand*, *Zuvorkommenheit* и да, по саставу своме, није добро начињено. Покушали су неки да га замене речју *сусрећљив*, *сусрећљивост*, које је по начину грађења исправно, али које не даје потребно значење. Тако смо остали без добре замене. Наш критичар, по свој прилици, загледао је у Језични савјетник и нашао је тамо да Маретић предлаже придев *угодљив* и именицу *угодљивост* за ове речи. Али, на жалост, и те речи не значе оно што значи реч *предусрећљив*.

Угодљив је онај који неком угађа, који *хоће* увек да *угоди*. *Угодиши* значи „водити рачуна о нечијим жељама, навикама и ћудима и поступати тако да оне буду задовољене“ („који радо угоди свакоме“ Ивековић; „који хоће свему свијету да угоди“ Вук). Такав је човек *gefällig*. Угодљивост би била урођена особина људи који ласкају, који хоће да се неком умиле, па се брину да у свему чине људима по вољи.

Предусрећљив не значи то. То је пословна особина, без морално-темпераментске боје: „спремност, готовост да се нешто учини, сврши“.

Као што се види, ово су речи по значењу из различних области. Исто онако као што у језику имамо гласовну систему, систему облика, тако имамо и систему значења. При стварању или употреби нових речи ниједна од њих не сме бити повређена; ако то наступи, реч није добра. Тако је у овом случају.

У нашем се језику употребљавају подједнако речи *јемац* и *јамац*. Њих обе има и Вук у своме речнику. Али Вук упуњује *јамац* на *јемац*, што значи да се *јемац*, према његову сазнању, употребљава чешће и да је то главни облик који он препоручује (он то чини у оба издања свога речника, и у првом од 1818 год., и у другом од 1852). Зато се не треба чудити што се *јемство* употребљава чешће неголи *јамство*. Ми не видимо, чему би се овде могло замерити.

Реч *надувеност* потпуно је правилно саграђена. Од глагола *надуши се* правилан је партицип *надувен* и обичнији него *надут*, иако ARj вели „облик *надувен* данас је обичан као и *надуш*“ (VII 310). Од тога партиципа правилно

је начињена именица *надувеност*. И значење јој је на своме месту. Поред материјалног значења, тај глагол има и мислено (тј. *sich stolz aufblasen* и сл.). Према томе, и ту не видимо чему би се могло замерити! Истина, могло би си начинити — и употребљава се — *надушост*, па чак и *надменост* од застарелог *надмен*, али ни једно од овога није боље од „надувеност“.

Нема никакве сумње да су основна значења придева *рани* 1) *matutinus*, 2) *maturus*; али ипак нема никакве сумње да се из тих значења мора развити и значење *пређашњи* или прилошки *пређе* или *пре*. То је у природи значења тих придева и тако се они у свима језицима развијају. У реченици *он је дошао раније него ја* или *он је дошао пре мене* имамо потпуну једнакост по значењу ових израза. Како да се *ранији* не развије и са значењем *пређашњи*? Овде немамо никаквог утицаја са стране, већ природни развитак ових значења. Задатак је граматичарев да утврди само да ли се нешто развило у духу језика; па ако јесте, томе да не приговара, уколико се облик о којем се говори не противи књижевноме канону. Овако се (исп. Маретићев Јез. савјетник 121) граматичар меша или у развитак самог језика, задржавајући га, на што нема права, или у стил писаца који има већина књижевнога и писменога света да прими или одбаца. Ово је неоправдана критичност или уска хиперкритичност која шири више неповерење према граматичарима неголи веру и поуздање у њихов рад и значај.

Има и граматичара који сматрају да се *ранији* може употребити само онда када је изречено *каснији* или када се оно разуме; међутим кад год се *ранији* употреби (то је по значењу још увек компоратив), увек се осећа да се оно са нечим пореди. Кад се рече: „у ранијим издањима“, има се на уму: „а не у каснијим“ или слично; и тако увек.

Текући је постало придев као *сјајаћи*, *врућ* и сл.; према томе, иако није сјајно стилски речено, у *текућој књижевности* — речено је сасвим исправно. Чак се и Маретић томе не противи (Језични савјетник, 154)!

5.

Ускост погледа наших језичких критичара прелази често у некритичност. Биће прилике да се то види и на знатно

већем броју примера него што у овом чланку показасмо, али већ и међу поменутиим у почетку речима има толико карактеристичних да се на њима морамо и нарочито задржати.

Ми имамо на уму глагол *пошћакнуџи*, *пошћицаџи*, *пошћицај* место којег нам Маретић предлаже *пошакнуџи*, *пошџицај* и сл. Додуше Маретић вели доста обазриво да мисли да је то провинцијализам, али д-р Јуришић смело одбацује *пошћакнуџи*. Ми ово нарочито истичемо, да се види колико они који о језику пишу треба да износе само оне резултате својих испитивања који су потпуно поуздани; јер њихова ограничења, која би морала упућивати оне који се њиховим књигама служе да су опрезни, ништа не помажу! Маретић који је, вероватно, имао неких разлога да тако суди, мисли само да је *пошћакнуџи* провинцијализам, а д-р Јуришић, који свакако о томе није ништа мислио, већ је само загледао у књигу Маретићеву, *уверен* је да је та реч провинцијализам и замера другима што је употребљавају! Тако и на више других места!

Али, на жалост, нити је *пошћакнуџи* провинцијализам нити је горе од речи *пошакнуџи*; већ свака од тих речи има своје значење и свака је у својој употреби најбоља.

Маретић није нашао у Вукову речнику речи *пошћакнуџи*; то је било за њега, вероватно, довољно да је прогласи за провинцијализам; али то ни у ком случају није још довољно. Та би реч била провинцијализам само онда када би се употребљавала са истим значењем као и *пошакнуџи* или када би се могло доказати да се место ње употребљава у Вука или у књижевности која друга реч, још лепша и изразитија. То да видимо!

Већ је Ивековић, који ту реч наводи из Милићевићеве књиге, осетио да она није за одбацивање. Он, истина, упућује и на *пошакнуџи*, али, како је јасно из његова текста, само зато да се осети разлика међу њима. За *пошћакнуџи* он тачно даје немачки превод *unterschürren*, а лат. даје друго значење тога глагола *accendere rem*; међутим је могао дати на првом месту напоредно латинско значење *suscitare ignem* или слично. Ако узмемо све глаголе ове врсте који се употребљавају за радњу којом се ватра *распалује*, имаћемо ова три глагола:

а) *сѣаћи* угарке, ватру — значи „скупити жар, угарке на гомилу“, *zusammenrücken, propius movere* (Вук);

б) *пошѣаћи* главње, велики огањ — значи „приблизити једне главње према другима, наместити их да боље горе“, *anschürren, ignem geficere* (Вук);

в) *пошсѣаћи* угарке, ватру — значи „стакнуте угарке одоздо чарнути, такнути“, *unterschürren, ignem suscitare*.

Одавде се види да је за *anregen* најбоље и најизразитије баш *пошсѣаћи*. Обично се ватра гаси због сувише сабијеног (стакнутог) угљевља или дрва; довољно је одоздо (под—) је прочепкати, каткад само и најмање *чарнући*, па да се ватра распламти. *Пошсѣаћи* значи такнути у најосетљивије место, употребити најмањи напор, а добити најбољи резултат.

Ето због чега *пошсѣицај* не само не смета *пошѣицају*, него има своје врло живописно и једно значење. Наши га књижевници употребљавају врло много. *Пошсѣаћи* и све изведене речи нису провинцијализми ни по своме значењу ни према томе колико се и где се употребљавају.

Ми смо се на овоме примеру задржали исцрпније, да бисмо показали: како штетни могу бити за књижевни језик наш недовољна анализа и њени резултати, чак и онда када се износе и са неким ограничењима!

(Наставиће се)

Уредништво Нашег језика

ОБЕ ОЧИ ИЛИ ОБА ОКА

У београдском часопису „Критика“, у св. 3—5, књ. V за 1932 годину објавио је Вој. Ј. Илић Млађи чланак под насловом *Кроз „Сабрана дела“ г. Јована Дучића* у коме је саопштио и низ својих напомена о Дучићеву језику. Прва од њих гласи:

„њене *очи обе*“ (књ. III с. 68) [Рећи: *оба ока* значи рећи: *два ока*, а рећи: *обадвије очи*, или, што је још црње, као Дучић рећи: *обе очи*, значи: два пара очију, или: *четири ока!*]

Вој. Ј. Илић Млађи је на погрешном путу. Именица *око* и *уво (ухо)* имају потпуно правилан облик за некадашњу двојину: *очи* и *уши*.

Очи, уши значе данас *очи, уши* једног човека, управо, орган вида или слуха једног човека. Када се уз те именице дода *обе*, тада се понаособ истиче свако *око*: *и једно и друго око*. Према томе, *обе очи* има данас исто значење као и *оба ока*. *Два ока* се употребљава обично када се имају на уму два засебна *ока*; отуда се *два ока* употребљава онда када *око* не значи *oculus*, него што друго. Али ушло је у обичај да се *два ока* употребљава и место *очи*, ма да је још увек обичније *очи* м. *два ока*. Одавде се развио и плеоназам *две очи*. Када се под изразом *очи* разумеју *два ока* или *оба ока* једног човека, онда је *две* заиста непотребно; али се каткада према *два ока* употребљава.

Према томе *обе очи* не значи исто што и *очи*, већ исто што и *оба ока* (само је ово последње данас обичније).

Да наведемо за ово примера из старијег и новијег језика:

Отворите *обје двије* уши ваше (Градић: Либарце од дјевства. 1567.). Тужан остаје без *обје двије* очи (Н. Наљешковић: Пјесме. *Stari pisci*, стр. 74.). Извади *обе двије* очи своје (Посиловић: Цвет од крпости. 1647.) Уједно зрак погине и од два сина и од *двије очи* (Гундулић: *Stari pisci*, стр. 378). Да би ју видио *обидвјема* очима (Дивковић: Сто чудеса, 1611. год.). Да му се *обадве* очи изваде (Павић: Огледало темеља вире 1759. г.); Удиљ му чини *обе очи* извадити (Јосип Бановац: Приповедања. 1747.). Може се наћи још примера у Д. Рањине, Џ. Палмотића, Џ. Бунића Вучићевића, Бобаљевића, М. А. Рељковића. Они се наводе у Речнику Југославенске академије и у Речнику Броза и Ивековића, по којима су и овде цитирани.

И Вук има облик *двије очи, обадвије очи*. Потсећамо на народне стихове:

Погоди га у чело јуначко
У повије међу *очи двије*.

Каке ли су *очи обадвије* (Нар. Пјесме, књ. II. стр. 228).

Тада зајех *очи обадвије* (Рјечник, стр. 182; изд. 1898).

Најзад, и наши граматичари Даничић, Новаковић и Маретић допуштају правилност и једног и другог облика. Значи да Дучић није погрешно употребивши облик *обе очи* у зна-

чењу *оба ока*. Дучић не би погрешно ни да је рекао *обадвоје очи*, јер у Вука (у Нар. припов.) има потврде за *двоје очи*, па кад може *двоје*, може и *обадвоје*. Тај пример гласи: „Бежи, јуначе, куд те *двоје очи* воде“. И у Даничића има овај пример: „Један је језик, а *двоје уши*“ (Пословице, 37). М. Ивковић

УПОТРЕБА ПРЕДЛОГА У СА ГЕНИТИВОМ

Наша граматика долази често у прилику да брани књижевни језик од неправилности свакидашњег говора, од нових облика који још нису стекли грађанско право. Ређи су случајеви у којима мора да узима у заштиту права живог језика против намерног уношења архаичних речи и израза; међу ове последње иде и случај о којем ћу данас говорити.

Још пре него што је изашао први број нашег часописа упућено је редакцији питање да ли се може рећи: „Позивнице се могу добити у школске управе?“ (исп. Наш језик, књ. I 1, стр. 27) и то питање било је непосредни повод за ову белешку. Истина, одговор на њ је врло прост и за сваког човека са добро развијеним савременим језичким осећањем нема сумње да у наведеном примеру предлог у није обичан, већ да би се правилно рекло *код* управе; али на питање зашто је то тако — наша граматика не даје нам поуздан одговор и употреба овог предлога остављена је до извесне мере личном нахођењу појединца. Да бих утврдио њене, границе прегледао сам примере наведене у Даничићевој Синтакси, стр. 309—318 и материјал сакупљен у Лексикографском отсеку Српске краљ. академије. Они ће нам дати бар приближну слику о употреби тога предлога у нашем језику. Прегледајући их приметио сам да се наш савремени књижевни језик у том правцу даље развио, и то на штету предлога у: и међу Вуковим примерима има их који би у данашњем књижевном језику били необични. Због тога ћу изнети све случајеве у којима се овај предлог употребљава и за сваки ћу засебно утврдити, да ли је и колико је још и данас обичан.¹⁾

¹⁾ Примери код којих није означено име писца узети су из Вукових дела и његових издања народних умотворина.

а) У приличном броју случајева предлог у показује да именици са којом стоји нешто **припада** (односно не **припада**), да она као субјекат нешто има (односно нема). То што јој **припада** може бити у различитом односу са њом: 1) може бити њен део: у *бога* су вунене ноге, а гвоздене руке (тј. *бог има* дрвене ноге, а гвоздене руке); 2) може јој бити неки род: у *Илије* у *Ћидије* лијепа је шћи (*Илија Ћидија има* лепу кћер); 3) може најпосле бити какав му драго предмет или лице које је у некој вези са њом (обично оно што се носи на себи или са собом, а онда уопште све оно што се поседује, има у власти и сл.), исп. на пр.: у *друге* су у *девојке* жуте чизме до колена (*друга девојка има* жуте чизме до колена); у *Лазе* је силни Србаљ био²⁾.

Каткад има у са именицом придевско значење (нарочито ако се употребљава без споне); на пр. 1) лепше грло у *Милоша* царско (= лепше грло *Милошево* царско); 2) лепати је у *Алаге* љуба (= Алагина); 3) ал' је тврда вера у *чивуша* (= чивутова); и врло често: у бога место божји: сваки у *бога* дан. За ствари исп. многобројне примере као петља у *мреже*, грлић у *џушке* и сл. Да су оба наведена значења у ствари иста види се већ и по томе што се једнако добро може рећи: *бог има* вунене ноге... и *божје су* ноге вунене... лепше грло *Милошево* царско и *Милош има* лепше грло царско.

Исто значење (припадање) има у и уз глаголе *видети*, *гледаши*, *опазиши*, *познаши*: вук кад види у *ње* сирац, запита је откуд јој (= вук кад види да она *има* сирац,...)

Морам напоменути да сам код новијих писаца нашао врло мало потврда за ово значење.

б) При поређењу употребљава се у са генитивом уз *као* (*него*): ноге је имала чупаве и на дну као у *џице*; данас се подједнако добро може рећи: као *код* птице, или се просто употребљава придев: као *џиције*.

в) Често у губи самостално значење и са именицом значи просто кућу, народ, земљу, језик онога лица или оних лица уз које стоји (и то је, у ствари, извесно припадање); на

²⁾ Из самог значења излази да у може стајати уз ствари само у случају под 1): у *моје чизме* црн ђон (= моја чизма *има* црн ђон), док у оба друга случаја долази само уз лица.

пр.: Турци у *Марка* на слави (тј. у Марковој кући); у првој служби није им [ъ и њ] у нас (= у нашем језику) мјеста (Даничић).

Слично значење има у уз глаголе и изразе: *биџи* (= *посџојати*), *живеџи*, *налазиџи се*, *находиџи се*, *посџаџи*, *осџаџи*, *јесџи*, *џиџи*, *храниџи се*, *ноџиџи*, *сџановаџи*, *ошсесџи*, *бавиџи се*, *боравиџи*, *џавноваџи* и сл.; на пр. кажи у ког од нас (тј. у чијој кући) ће деца живети? (Ј. Игњатовић); други опет катана буде настањен у бабе (= у кући неке бабе, М. Стојановић). У свим наведеним примерима може се предлог у заменити предлогом *код*³⁾ (он је данас шта више обичнији од *у*). То у још већој мери вреди и за примере које ћу сад навести: 1) уз глаголе: *искаџи*, *џражиџи* (оба глагола у значењу *џагати*), *имаџи*, *немаџи*, *наџи*, *осџавиџи*, *насџаџи*, *израдиџи*, *учиџи*, *издаџи*, *заробиџи се*, *исџоведиџи се*; уз изразе: *џражиџи џравду* (*савеџи*, *одбрану*), *наџи милосџи*; на пр. искали су науку у *Егиџана* (Зелић); тражи у *џиганке* кисела млијека; и у *бухе* жуч има; у *хајдука* куће нема (Сремац); данас мене у *џебе* издала, а сутра ће тебе у *џруга*; 2) *важиџи*, *имаџи део* (*вересије*, *кредиџа*), *џрославиџи се*, *благословиџи се*, *биџи џознаџи*, на пр.: Јулишка много важи у *баронице* (Ј. Игњатовић); у *оба* се ајдук благослови; у *џебе* смо се прославили војујући. 3) уз изразе *биџи*: *џриџаџан* (*џрисџуџачан*), *земеџаџи кавгу*, *освојиџи џубав* предлог у је у савременом књижевном језику још необичнији исп.: који су... освојили џубав, пажњу и поштовање у *свих џлемена народних* (Ст. Новаковић).

Иако је број примера са овим значењем нешто већи, ипак су и они ограничени првенствено на старије и дијалектске писце, а новији их готово и не употребљавају.

г) Да је у одиста изгубило самостално значење види се још јасније по томе што га многи писци (међу њима и Вук) употребљавају и уз глаголе *кретања*, дакле отприлике у значењу које припада предлогу *к*; уз *иџи*, *џоџи*, *доџи*, *ошџиџи*, *кренуџи*, *улазиџи*, *бежаџи*, *џоходиџи*, *враџиџи се*, *џослаџи кога*, *џовесиџи кога*, *џраџиџи кога*: ту сам му писао да ћемо вечерас доћи у *њега* (С. Ћоровић); некакав младић... *крене*

³⁾ Треба међутим истаћи да *код* у овом случају нема своје право месно значење (= поред), него да се по значењу приближава предлогу у.

у *цара* и запроси дјевојку; у *цара* је везир улазио. Сви ови и слични примери су у савременом књижевном језику немогући: то исто важи и за фразу: отишао у себе (тј. кући).

д). Постоји извештан број глагола који са овим предлогом значе одвајање, удаљавање нечега што именици у генитиву припада, па било да се то одвајање стварно извршује, било да се само замишља. Уз већину тих глагола: *искашти* (у значењу *рето*), *заискашти*, *просишти*, *запросишти*, *испросишти*, *молишти*, *замолишти*, *измолишти*, *одмолишти*, *кујишти*, *ошкужишти*, *кујовашти*, *добитишти*, *узајмишти*, *узетишти*, *ошетишти*, *украстишти*, *изваратишти*, *измамитишти* може се још и данас употребити у, иако је обичнији предлог **од**; исп. на пр.: заиште у *њих* једно теле; да те земље и многе друге купе у *цара Мураша* (Л. Војновић); што би год нежна женица добила у *добрих људи*, то би што даље склањала од мужа (Ј. Игњатовић). Још необичније је данас у *уз желешти*, *жудешти*, исп. Вуков пример: свашто му бог дао што у *нега* жудио. У сваком случају чува се ово старо значење предлога у (то је и његово значење као префикса) боље него значење наведено под в).

Из овога се види:

1) да се у савременом књижевном језику предлог у кад значи *припадање* још употребљава, иако су и ту други начини за исказивање обичнији;

2) у значењу *од* има га такође, али је више ограничен на одређене глаголе;

3) у значењу *код* он се најређе употребљава; зато и изрази у којима је првобитно имао то значење почињу развијати нова значења (у кући и сл.).

Целокупни развитак његов, а нарочито употреба за правац, показује несумњиво да је значење овог предлога у слободној употреби постало мало нејасно; он се употребљава уз нарочите глаголе и изразе. На тај начин његова је употреба више фразеолошка неголи индивидуална. Одавде излази да је у које је употребљено [у горњем случају архаизам, за који се може мислити да га они којима је намењен неће увек разумети.⁴⁾

Б. Милешић

⁴⁾ Посматрајући значење предлога у у осталим словенским језицима, видимо да је значење *од* и *код* сачувано у свима; сем тога могу се у појединим словенским језицима наћи паралеле и за сва остала наведена значења.

О РОДУ У ЛИЧНИМ ГЛАГ. ОБЛИЦИМА

Довољно је познато да стварно постоје два рода, природни мушки и женски род. Средњи род је, као што му и име показује, по средини, ни мушки ни женски, или и мушки и женски (исп. лат. *neutrum*). То опажамо нарочито код имена као *дете, јагње, њиле* и сл., дакле, код именица које означавају младо чељаде или младо живинче, тј. оно које се спрема да буде мушког или женског рода, али тек кад добије пуно развиће оних обележја која чине род. Докле то време не дође, те су речи по роду „неутралне“, неодређене. Но већ и мало, младо чељаде (дете) је или мушко или женско, јагње исто тако и сл. и када су присутни, то је за свакога мање или више јасно.

Познато је да су активни сложени глаголски облици лични, али, наравно, имају род само они лични глаголски облици који имају као саставне делове глаголске придеве. Пасивни облици када су сложени такође имају родове. Значење родова и код глаголских облика има исту вредност као и код имена, они се одређују познатом особином придева, њиховом моцијом. Родове, дакле, имају глаг. облици који постају од помоћног глагола и партиципа перфекта II или партиципа пасивног (носио, ношен).

У уџбеницима налазимо да ти облици имају сва три рода. Површно узевши, тако би могло бити, али кад се ближе погледа, опажа се да само *извесна* лица тих личних гл. облика имају сва три рода. У граматикама налазимо на пр.: ја сам носио, - ла, - ло; ти си носио, - ла, - ло; он је носио, - ла, - ло; ја сам питан, - а, - о итд. за све наведене гл. облике у активу и пасиву. — Не опажа се на први поглед колико је то бесмислено и немогуће у нашем језику, па се у томе и не врше исправке. Замислимо да неко у обичном говору каже: „Ја сам било питано, а ти ћеш бити кажњено што ниси дошло“. То је немогућност и логичка и граматичка. Узмимо још један пример: „Оно је донело оно што си рекло“. И ту се опажа, али само у једном делу, нелогичност израза. Већ из ова два примера лако увиђамо да 1-во и 2-го лице у сингулару и плуралу перфекта, плусквамперфекта и кондиционала актива и свих облика пасива *немају средњег рода*.

Питање је: откуда и зашто то?

Кад с неким говоримо, био он одрастао или не, ми га увек сматрамо или мушкарцем или женском. Прво и друго лице узимају се као присутна у односу једног према другом. Отуда и схватање да се она сматрају стварно довољно одређена и позната. Треће лице је оно на које се заменицом упућује; зато је заменица за 3-ће лице анафорска.

Од тога са чим се слаже та заменица (*оно је рекло* подраз. дете, а *он* или *она* је рекла када се има на уму име мушко или женско) зависи да ли ће се употребити ср. род или мушки и женски. Међутим код 1-ог и 2-ог лица дете је присутно, зове се по имену и зна се којег је рода. Зато се за њих и употребљавају само природни родови. То се види увек и свугде. Кад *човек* или *жена* (дакле мушки или женски род) говоре с *дејешом* (средњи род), они га увек узимају у мушком или женском роду, потпуно тачно према сполној ознаци. Тек изузетно, у тепању, дакле у специјалним случајевима, може се чути и средњи род за друго лице, када се мајка обраћа детету: „Ти си мало“, „Ти си гладно“ и сл., али се и ту мисли: „Ти си мало дете“ (номинатив сингулара), а не: „Ти си мало, дете“ (вокатив сг.). — И кад двоје деце истог или разних родова говоре једно с другим, и она запажају прави, а не привидни род, па се и узимају у стварном роду према сполу. Значи да у оваквим случајевима, у непосредном обраћању једног лица другом (прво: другом), не може бити апстрактног, неутралног, средњег рода, јер би се таква ознака сукобљавала са стварним родом. — Ово се види при употреби именице *дете* као другог или трећег лица. Тако кажемо: „Дођи дете! Јеси ли ми, дете, донела — донео — књигу?“ јер под *дете* разумемо присутно мушко или женско чељаде, а никад: „Јеси ли ми, дете, донело књигу?“ или „Је ли дете донео — донела — књигу?“ и сл., јер ту *дете* није присутно и његов род можемо и не знати; оно се слаже са предикатом по своме граматичком роду.

Из овога изводим да се у осећању не јавља потреба стварања облика средњег рода у непосредном општењу првог и другог лица зато што су оба присутна, па та присутност чини да се зна природни род. Треће лице је отсутно; зато ту мора бити слагања у роду са именицом на коју се односи; ако је именица ср. рода (на пр. дете), и ту ће бити употребљен ср. род.

Одавде је јасно да перфекат, плусквамперфекат и кондичионал актива и сви пасивни облици са глаголским придевима не могу имати *средњи род за прво и друго лице сингулара и плурала*.

М. С. Лалевих

Из Маретићева „Језичног савјетника“

ОЛАКОТАН И ОТЕГОТАН

У свом „Језичном савјетнику“ Маретић је сабрао неколике хиљаде примера речи и реченичних израза за које је мислио да треба о њима рећи, да ли ваљају у књижевном језику или не ваљају.

Маретић, нема сумње, о многим случајевима у „Савјетнику“ има правилно гледиште, — али се, морам одмах рећи, не могу увек с њим сложити. Многи неологизми које Маретић сматра као добре и допушта њихову употребу, по моме мишљењу, нису добри; јер народски скована реч никад не може бити за наше ухо страна и неразумљива, док нам је рђава кованица и неразумљива и туђа, те морамо њено значење просто научити као страну реч. Таквих се кованица у „Савјетнику“ може много наћи. Узмимо најпре сковане придевске облике *олакоштан* (erleichternd, mindernd) и *оштегоштан* (erschwerend).

Маретић у свом „Савјетнику“ каже: „*олакошће* околности (у суђењу), боље него: *олакшавајуће*, тога придева нема, додуше у ARj, али је добро начињен према глаголу *олакоштити* (erleichtern).“ Слично вели и за придев *оштегоштан*, начињен према глаголу *оштегоштити* (erschweren).

Пре свега, да се мало задржим на облицима *олакоштити* и *оштегоштити*. Ја сумњам да се овакви облици и могу чути у народном говору. Они су, као што и Маретић признаје, слабо потврђени и у ARj. Но ипак он тврди да су добро изведени од именица *лакоша* и *штегоша* као и *срамоштити* од именице *срамоша*. Маретић овде нема права, иако би се на први поглед рекло да је добра наведена аналогија. Врло су ретке именице са наст. *-оша* које би стајале у истом односу према свом глаголу као *срамоша* према *срамоштити*. Никад на пр. немамо према именицама: *чистоша*, *лепоша*, *красоша*.

и сл. какво: *чистошћиии*, *лејшћиии*, *красошћиии* и сл. Јасно је зашто. Народ ствара нове речи само за нове појмове, и није му било потребно ковати облике место: *чистиии*, *улейшавиии*, *красиии*. Језик не трпи сувишности. Зато народне кованице у том правцу имају увек своја нарочита значења. Тако на пр. према именици *сувоша* у народу имамо глаголе *йосувошћиии* и *осувошћиии*. Каже се: *йосувошћиии* кућу, стају и сл. у значењу: покрити их, ударити им кров; *осувошћиии* су *летос* у значењу: живе летос на посној храни, слабо мрсе и сл. Дакле, никада *йосувошћиии* и *осувошћиии* не значе што и *йосушии* и *осушии*. Према томе глаголи *олакошћиии* (*erleichtern*) и *ошегошћиии* (*erschweren*), изведени од именица *лакоша* и *шегоша*, пошто би значили исто што и *олакшаи* (*erleichtern*) и *ошежаи* (*erschweren*), сувишни су и непотребни. Јасно је, дакле, да није довољна само добра формална аналогија за стварање речи, већ мора бити и језичке потребе за то стварање. Иначе, друкчија је кованица непотребна у језику.

Ако бисмо најзад и претпоставили да су добро сковане речи *олакошћиии* и *ошегошћиии*, ипак не би ни онда ваљали придеви *олакошан* и *ошегошан* као изведени од тих глагола. Пошто од глагола *осрамошћиии* постоји само партиципски облик придева *осрамоћен*, а никако *осрамошан*¹⁾, то бисмо према томе очекивали и од *олакошћиии* само *олакоћен*, а од *ошегошћиии* — *ошегоћен*.

Да ли ваљају облици *олакшавајући* (олакшавајуће околности), *ошежавајући* и сл., о томе ћемо говорити другом приликом.

Д. Вушовић

И МОЈЕ ДВЕ ТРИ МРВИЦЕ

— Разговор са нашим читаоцем —

Г-ђа Ст. Ђ. Гл., рођена усред Шумадије, са врло тананим осећањем народног језика, наставница која је скоро 40 година загревала ученице средњих школа у Београду љубављу према језику народном, откривајући им лепоте његове и неуморно их упућујући како ће га сачувати од штетног утицаја уличног говора, послала је Нашем језику ниску напомена, приговора и поправних предлога, врло погодних да послуже

¹⁾ Облик *срамошан* је образован од именице *срамоша*, као што имамо и обл. *шегошан* од имен. *шегоша*.

циљу који је Наш језик поставио себи у обрађивању нашег књижевног језика. Објављујемо их уз најпотребније допуне.

1. *Приметити*, *примедба*. Кад се од ових речи одузме предлог *при* шта ће онда значити оно *метити* и *медба*? Ми за *приметити* и *примедба* имамо много боље речи. За *приметити*, ако се тиче рада очију: *угледаши*, *опазиши*, *смотриши*; ако се тиче говора: *најоменуши*, *приговорити* и према овом: *најомена*, *приговор*.

Напомена ова, и као приговор (јер између обеју ових замена „примедби“ има једна танана разлика у значењу), оправдана је. Све предложене замене и глаголу *приметити* и именици *примедба* припадају народном језику нашем, док су саме те речи позајмили књижевници наши пре Вука из црквених и других књига руских. Стога, заиста, имају много мање права на употребу и у нашем књижевном језику, коме као основа служи народни језик наш.

2. *Беда*, *бедан*, *бедник*. И за ове речи имамо своје боље речи. За *беда* имамо: *невоља*, *пашња*, *сиромаштина*, *јад*, *чe-мер*, према јачини оног што се хоће да каже. За *бедник*, ако се тиче имовног стања: *сиромах*, *мученик*, а често са већом саосећајношћу *веселник*, ако се тиче морала: *гад*, *неваљалац*, *нишков*, *поганац*. Истина, и ми имамо реч *беда*, али сасвим другог значења. Наша *беда* је оно, кад се за некога рекне да је лопов, а он то није.

И Вук у Рјечнику бележи уз *биједу* (*беду*, *биду*) само значење обеђивања, опадања. Тако је исто и *биједник* (*бедник*, *бидник*) само *опадач*. Чак и за *побједу* даје најпре значење опадања (1. vide: биједа), па онда тек значење: victoria, der Sieg. Али уз *биједан* (*бедан*, *бидан*) бележи опет само значење *шужан*, *несрећан*. Међутим од примера које наводи: сачувај ме, Боже, *биједe* невидовне; нашла га *биједa* на суву путу; у старца млада жена *биједa* готова; иди, *бедo*, аратос те било! — само се у првом јаче истиче значење које Вук бележи, док се у осталима више намеће баш значење *невоља*.

Насупрот Вуку, Ристић и Канрга у свом Речнику бележе уз *беду* само значење *невоља*. Оно се, заиста, и осећа највише у примерима што их они наводе: допасти *беде*, убила га *беда*; он је права *беда*; натоварити *беду* на врат; радити као од *беде*. Они бележе још: *бедан бедник* и *бедница*, па и *бедност* и *бедноћа* (свакако новије кованице књишке) само с основним изводним значењем — *невоља*. Они су, служећи се иначе обилато Вуковим Рјечником, неоправдано, дакле, изоставили значење *опадање*, *оговарање*, иако им је

свакако позната изрека „на кривог *беда*“, која се употребљава и у говорима градским, и београдском, и у књижевном језику. Требало је да уз реч *беда* наведу оба значења њена, јер оба, заиста, и живе у народном језику нашем, те се и у писменој примени његовој, у књижевном језику, могу употребљавати тако.

То право употребе у нашем књижевном језику не би већ имао глагол *убедиџи* са изводима својим (*убеђење* и др.), јер је са друкчијим, туђинским, значењем из туђинског књижевног језика (руског) унесен у наш, у коме с таквим значењем већ постоји чиста наша народна реч *увериџи*, са својим изводима.

3. *Принудиџи*. Ово је сложеница од предлога *џири* и глагола *нудиџи*, а *нудиџи* нема тако оштро значење, као што се хоће глаголом *џиринудиџи* да каже. За такво значење бољи су глаголи: *џиримораџи*, *наџераџи*, *нагнаџи*. Наш народ каже: „нагнала орла зла година.“

Реч *нудиџи* (*нукаџи* од *нудкаџи*) има данас у народном језику нашем обично значење: предложати коме на леп начин да што учини (прими). Примери у Вукову Рјечнику: кума *нуђена* као и чашћена; *нуди* као Турчин вјером; много сам их *нука* и корио, да сијеку по крајини Турке — истичу то значење. Али се у последња два примера намеће и значење не само предлагања на леп начин него и са претњом, натеривањем. Турчин *нуди* вјером, тј. предлаже хришћанину да прими његову „вјеру“ (и у значењу религије и у значењу часне речи) и лепим обећањима, али и са претњом насиља, ако је не прими. У овом примеру баш се то насилно нуђење и хоће да истакне иронично. У трећем примеру осећа се натеривање у нуђењу и из додате речи: *и корио*. Реч *нудиџи*, како се види и из Миклошићева Речника старословенског језика, имала је некад шире, опште значење „предлагања“: не само „лепим“ него баш и „силом“. Ово друго значење, испрва баш јаче наглашено, одржало се и код нас у сложеници: *џиринудиџи*, *џиринуђаваџи*, *џиринуђавање*, које Вук бележи у Рјечнику као чисте народне речи, и то без ограничавања (у загради), као кад се говоре само у једном крају или само по градовима.

Истина је, како Г-ђа Ст. Ђ. Гл. наводи, да *нудиџи* (понулити и сл.) има друго значење — као што се из свега овога види — неголи *џиринудиџи*; али то не значи да је оно позајмљено. Може се у простом глаголу развити друкчије значење, од којег се после граде нови сложени глаголи

(нудити: *покудиџи* и сл.), а у неком се сложеном глаголу од истог простог глагола (*принудиџи*, *изнудиџи*) може сачувати и старије значење. Неслагање простог и сложеног глагола по значењу не мора значити да један не ваља (исп. *бедиџи* и *по-бедиџи*), ако за то нема каквих других „принудних“ доказа.
(Наставиће се) Д. Костић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

75. *„Ми стојимо на гледишту активних учитеља и прошив смо пензионера.“*

Између предлога и именице никад не могу стајати енклитике. Ваљало је рећи „и противни смо пензионерима“.

76. *„Пуне су нарочито емфазе, шупље звонкости, безброј ојшћих места, митологије и реторике.“*

И ово је леп пример лоше стилизације реченичних делова. Кад би се реч „пуне“ односила на целу реченицу као што писац хоће, онда „безброј“ нема места. Реч „безброј“, опет, не ваља уз „митологије и реторике“; не може се рећи *безброј митологије и реторике*. Нешто боље стилизована реченица гласила би: *пуне су нарочито емфазе, шупље звонкости; безброј је у њима општих места, и сувише митологије и реторике*.

77. *„Строго сачувано јединство начинили су од прагматике првенствено једну психолошку студију.“*

Не ваља слагање реченичних делова; место „начинили су“ треба рећи — *начинило је*. Кад је у реченици један субјекат, па је граматички средњег рода, онда и женски део у предикату може имати само тај род. Мушки род је могућан само у случајевима где природни род субјекта допушта такво слагање (исп. реченице као *ухватише момче младо што је њима бостан погазио*). Али није потребно нарочито истицати да такве природе није овај наш случај.

78. *„Зашто што ме никад нисте изгрдили, ни прекорели.“*

„Прекорели“ не ваља, треба — *прекорили*. „Прекорити“ је прелазан глагол и може гласити само овако, тј. не може

имати глас *e* пред наставком *ши*. Исп. Наш језик, књ. I 1, стр. 18—21.

79. „*Iza vratiju sve osta mirno.*“

Именица *вратица* има само множину и мења се данас као именице средњега рода врсте *село*, *поље* и сл. Према томе, генитив множине је *вратица*, а не *вратину*. — Наша граматика допушта облик генитива множине на -*ину*, који је облик старе двојине, само од извесног броја именица: *очи*, *уши* и неких именица женскога рода на сугласник: *очију*, *ушију*; *косију*, *прсију* и сл.

80. „*Ni sa stovadeset maraka nećeš izići na kraj!... Stotrideset maraka brutom... Visoka dama od nekih tridesetipet godina... A Liesoleti će biti valjda dvadesetidve... Da, njoj je dvadesetišest...*“

У нашем правопису одређено је ово правило за писање бројева: „Бројеви се пишу засебно онда када у каквом сложеном броју њихови делови и по облику и по значењу чувају своју самосталност (тј. када се у онаквом облику како су употребљени у сложеном броју они и самостално, са истим значењем употребљавају): *двадесет* и *два*, *двадесет* *пет*, *десет* *три*, *шездесет*, *двеста*, *четири* *стошине*“ и сл.

81. „*Овај павиљон за грудоболне подиже се... по инџенџијама шефа туберкулозног одељења* итд.“

Грудоболан у значењу *туберкулозан* није најбоље. *Туберкулоза* је плућна болест, а не болест груди, прсију. Уз то реч *груди* у жене има засебно значење. *Грудоболан* није народна реч. Нема је ни у Вука, ни у Акад. речнику. За туберкулозу постоје народни изрази, на пр. *сува* или *зла болест*, *сушица*, *јектика*, *сичија*, *чичија*, итд., од којих су *сушица* и *јектика*, чини нам се, најраспрострањенији у нашем народу, те је непотребно измишљати и увлачити у употребу нове и погрешне речи.

Реч *инџенџија* је једна од оних речи које су после рата ушле у моду. Наш језик има међутим добре домаће речи за сва њена значења. Овде се лепо могло рећи *према замисли* или сл. Горњи натпис је урезан у мраморну плочу, свакако у намери да се чита док плоча траје. Зар није било приличније да натпис буде на чистом српскохрватском језику, да би га

могло разумети и оно чељаде које није учило високе школе, не само сада него и доцније кад прохуји мода страних учених израза?

82. „*Ђушуре осмoтpена, ова се књига г-ђе Дугалић чиша врло лако...*“

Ђушуре је турска реч. Вук за њу каже да значи *једно на друго, с једнога на друго*. Данас реч *ђушуре* постепено излази из употребе у разговору, а временом ће се вероватно потпуно изгубити, као што су престале да се употребљавају многе турске речи које су биле обичне у говору Вукових савременика. Та реч међутим никад није ишла у књижевни језик. Она се и данас употребљава само у пијачном језику, у говору пиљара, месара, трговаца стоком, или уопште у трговачком послу, и у тој средини се чак, можда, и учврстила. Она, дакле, иде у пословни језик; она је, према томе, изван књижевнога језика, те је, и из тога разлога, поред онога првога да место ње има једнаких по значењу домаћих израза, непотребно употребљавати је у књижевности, а најмање у књижевној критици.

83. „*Возови смеју следиши један за другим само у просторном размаку.*“

Возови, као нешто материјално, и не могу *ићи* (место *следиши*) један за другим друкчије него „просторно“, тј. у *простору*. Овде се, свакако, хтелo рећи „на великом размаку“.

84. „*Али колико би још више постала шежа ша стравихиша прошлoшћ када би злато почело да поскуљује.*“

У нашем језику се I ступањ поређења не прави као у француском помоћу прилога *више*—*plus* испред придева, већ нарочитим наставцима на придев. Од прид. *шешка* I ступањ поређења је *шежа*, те је груба погрешка рећи *више шешка*, а камоли *више шежа*!

85. „*Крава скривила железничку кашастрофу.*“

Глагол *скривити* значи бити крив за нешто, зато не може имати уза се акузатив предмета; он значи стање, а не радњу. Зато треба рећи *крава крива за железничку кашастрофу*, с исправком речи „жељезничку“, јер је ово узето из новина које се пишу јекавским изговором, а екавци треба да

кажу „железничку“; ако кажу „*жељезничку*“ они греше као кад кажу *жлезда, гњезда, жљѐб м. жлезда, гнездо, жлеб.*

86. *Очекивао је са огорченим несћрпљѐњем долазак воза. Замишљао је већ како ће ућлакана, оборене главе и сломијена болом и срамом, сћашћи ћред њѐга.“*

Овде је прва погрешка стилска. Наш народ ће пре употребити прилог за начин место именице у инструменталу с предлогом *с*, па ће рећи *радосно, жалосно, несћрпљиво*, место *с радошћу, са жалошћу, с несћрпљѐњем*. Зато је и овде боље рећи *огорчено и несћрпљиво м. с огорченим несћрпљѐњем*, што је и логички нетачно, јер човек може бити огорчен, а нестрпљѐње не може. Друга је погрешка граматичка. Неправилно је „*сломијена*“, јер трпни придев од глаг. *сломићи* гласи *сломљена*, као и *смрвљена* од *смрвићи*, *удављена* од *удавићи*, а не „*смрвијена*“, „*удавијена*“.

87. *„Враћта ћућничких кола морају бићи са унућрашње сћране снабдевена са зашћићним најравама ћроћив ћригњечења ћрсћију.“*

Овде је, прво, непотребан предлог *са*, а израз „*зашћићне најраве ћроћив ћригњечења ћрсћију*“ је накарадан превод с немачког. Требало би рећи „...*снабдевена направама које чувају прсте од пригњечивања.*“

88. *„Ако одјава због смећње на срсћвима за сћоразумевање није добивена, онда се узасћоћни воз може ћустићић ћако, да размак у времену измећу долаза возова у суседну сћаницу буде најмање 10 минућа.“*

Треба рећи „*сметње у средствима*“ (а не „*срествима*“), али је најбоље целу мисао исказати овако: „*Ако одјава због смећње у сћоразумевању није добивена*“, јер се средства разумеју чим се говори о споразумевању. Место *долаз* треба рећи *долазак*, јер и кад би било такве речи, она би, према *улаз, излаз, ћрилаз, ћрелаз*, значила *месћо доласка*, а не саму радњу.

89. *„Који ће сигурно знаћи да усћешно застћућа свој велики срез у извршењу шѐшке дужности ћосланичког мандаћа.“*

У духу је нашег језика да се глаголске именице образују од трајних глагола, пошто оне износе глаголску радњу

у њену току. Тако на пр. имамо: читање, писање, наговарање, погађање, истицање, наплаћивање, наговештавање, натезање, помицање и сл., а не прочитање, написање, наговорење, погођење, истакнуће, наплаћење, наговешћење, натегнуће, помакнуће и сл. Али и без обзира на то, већ сам смисао нашега места неминовно захтева да се ту место *извршење* употреби реч *вршење*, јер „тешка дужност посланичког мандата“ не допушта да буде *извршена* у један мах, већ напротив треба да буде *вршена* дуже времена, на тај начин што ће посланик присуствовати седницама, радити у одборима, посећивати свој срез, бранити у случају потребе његове интересе. Све то скупа јасно показује да је ту по среди трајна радња, а не тренутна.

90. „Ливење ће бићи извршено у Прагу, где г. Ђ. Ј. иу-шује кроз неколико дана.“

Погрешно употребљено где место куда, пошто г. Ђ. Ј. никако не може да путује у Прагу (где?), већ само у Праг (куда?).

91. „Овај видни сјоменик захвалности оцу нашег књижевног језика, који је подигнућ прилозима Српства.“

Рђаво, или бар врло неспретно састављен реченички склоп, пошто односну реченицу (*који је подигнућ* итд.) две именице (језика, оцу) деле од именице *сјоменик*, на коју се стварно односи. Да је та реченица дошла одмах после речи *захвалности*, све би било речено боље и јасније.

НАША ПОШТА

Наш претплатник, г. П. Гр. П. из Београда, упутио нам је ова питања:

1. На часу немачког језика (преко радиа), вели наставник овако: „Код уласка Антонија у *Ашени*, *Ашењани* му понуде да се ожени са Минервом.“

2. У војничким правилима, указима итд., налазе се и ове речи: *освећлење*, *оделење*, *руковаоц*, *доносиоц*; често се у књи-гама налази израз: *обзиром* на те околности...

3. У 1. свесци часописа „Наш језик“, у чланку г. Московљевића налазе се и ове стране речи: „*йринцијски*, *грујисаши*,

категорије, елементи, пројагајор, негајиван, лектира, организација, диференцијална. Зар се неке од њих, без имало штете по смисао, не би могле заменити каквом народном речи, ма и провинцијализмом: начелно, скупити (сабрати, збрати), врсте, саставни делови (саставци), штиво, устројство? Има ли часопис за своју сврху и чишћење језика од страних речи?

Ево нашег одговора на та питања:

1. У наведеној реченици има четири погрешке: *Код* уласка није добро, већ треба рећи *при* уласку (види бр. 1. „Нашег језика,“ стр. 27). Могло би се рећи и *код уласка*, кад би улазак значио врата, али овде та реч значи улажење, а уз глаголске именице је неправилно употребити предлог *код*.

Поред *Ашина*, које је код нас обичније, може се употребљавати *Ашена*, које је обичније у западним крајевима нашим.

Погрешно је „да се ожени са Минервом“, већ треба „да се ожени Минервом“, јер глагол *оженити* се тражи уза се инструментал без предлога *са*, као и глаголи *подмирити се*, *снабдећи се* (нечим).

2. *Освећљење, одељење*, (има чак и „опште одељење“ Министарства просвете!) као и *зайалење, обољење*, и др. неправилно је, већ треба *освећљење, одељење, зайалење, обољење*, јер се глаголске именице на *ње* граде од трпног придева, дакле, наведене речи су постале од трп. придева *освећљен, одељен, зайаљен*, где је свугде *љ*; од *оболеши* нема трпног придева, јер је то непрелазан глагол, али се и од непрелазних глагола праве глаголске именице као да су прелазни.

3. *Руковаоц, доносиоц* је неправилно, а треба *руковалац, доносилац*. Као ове две погрешно се изговарају и многе друге речи као: *владаоц, просиоц, повериоц, молиоц, стареоц* и др. Све се оваке речи свршују на—*лац* у ном. једнине и ген. множине, а у свима осталим падежима *л* на крају слога прелази у *о*. Према томе, треба рећи: *владалац, поверилац, просилац, старалац, руковалац, шужилац* и др., и: много *владалаца, просилаца, поверилаца* итд., али: једног *владаоца, повериоцу, просиоци, стареоцем, шужиоце* итд.

„Обзиром на те околности...“ није добро, већ треба рећи „с обзиром...“, јер се инструментал употребљава сам, без предлога кад значи средство или оруђе, (пишем пером), место (идем путем), време (недељом се одмарамо), начин (говори шапато). Ниједно од овога не показује облик „обзиром,“ па се уз њега мора употребити предлог *с*, јер „с обзиром“ значи заједницу са нечим, у вези са нечим; а у таквим се случајевима мора употребити предлог *са* или *с*.

4. О страним речима у нашем језику говори г. Московљевић у чланку „Клонимо се варваризама“ у прошлом броју,

на стр. 76., а овде ћемо само одговорити да ли се наведене речи могу потпуно заменити народним.

Место *принцип* и *принципски* доиста се говори *начело* и *начелно*, али су и то туђе речи, направљене према руским. Реч принцип постала је технички термин за начела научна. Зато се обе речи употребљавају, па се каже: *начела* странке, *начела* живота, али *принципи* науке о језику итд.

Груписати је начињено од латинске речи *група* са завршетком *исати*, узетим из грчког, којим се код нас завршују многи туђи глаголи у народној употреби. Овај се глагол може доиста заменити речима *скупиши*, *сабраши*, *збраши*, *збиши*, али не увек, јер се *група* не може заменити речима *скупи*, *збир*, *збор*, *гомила*, а *груписати* у поменутом чланку значи „поделити погрешке у групе према граматичким категоријама“. А *категорија* је технички израз који се у граматици употребљава за ознаку речи или облика исте врсте.

Елеменаш се у обичном говору понекад може заменити речима „састојак“, „саставни део“, али у науци те речи не би казивале право значење речи *елеменаш*, која се зато употребљава као технички термин.

Реч *пропагатор* може се казати описно, на пр. место „школа је пропагатор књижевног језика“, „школа распростире књиж. језик“, „школа је расадник књиж. језика“, али се у реченици „Она (тј. школа) је постала његов главни пропагатор“ та именица не може заменити, јер немамо речи „ширилац“ или „распрострач“, али ће се временом она моћи још најлакше заменити нашом речју од свих поменутих.

Негативан (као ни *позитиван*), *организација*, *дифференцијално* — не могу се заменити народним, јер иако се м. „негативна реченица“ може рећи „одречна реченица“, ипак „негативан“ значи „супротан позитивном“, а „позитиван“ се не може превести са „потврдан“, па ни „негативан“ не значи увек „одречан“.

Место *лектира* може се рећи *штиво*, али многи ту реч не разумеју. Она се још није потпуно одомаћила.

Организација је међународна реч и не може се у свима случајевима заменити народном речју. Каткада се може описно заменити нашом речју, али се ни тада не може само једном речју рећи.

Дифференцијалан не значи „различан“, а нема друге речи којом би се тај појам могао исказати: дифференцијација значи у језику одвајање истих речи на основу двојаког значења или каквог другог двојаког знака у две засебне речи или сл. *М.*

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 5

НЕКОЛИКО НАЧЕЛНИХ ПИТАЊА

6.

Д-р Блаж Јуришић мисли да треба рећи „језичне грешке“, а не „језичке грешке“. Маретић вели обазриво да ARj нема „језички закони“, а нема ни Ивековић; „мислим, вели он даље, да је ако не боље, а оно обичније *језични закони*“. Али ове ограде, као и у другим случајевима, за Јуришића не вреде.

Међутим Маретићеве ограде имају пуну вредност. Несумњиво *језични* није ни боље ни горе од *језички*, само је питање употребе. Маретић вели да је обичније „језични“ него „језички“, па га зато и предлаже. Али да ли је „језични“ обичније и где је обичније? Маретић га сам већ много година употребљава, а за њим и многи други; њему је оно несумњиво сасвим обично. Налазимо га већ код Б. Шулека у Rječn. znanstv. nazivlja, и тешко да га није он први и увео у наш језик. И Будмани се (ARj IV 641) једино на њ позива. Али ми знамо добро колико вреди Шулеков суд у питањима овако тананим, ако је он заиста дао првенство придеву „језични“ у значењу „sprachlich“.

Вук нема *језички*, али, наравно, то не значи да га у нашем језику није било или није могло бити; али Вук има *језични* у сасвим другом значењу него што се данас том придеву приписује. Он га има само у значењу „брбљив“ („geschwätzig, vielredend“) и од тог придева има и изведене речи *језичник* = брбљивац, *језичница* = брбљивица. И, заиста, у данашњем нашем језику тај се придев тако и употребљава, „ала је језична“ (тј. ала има „велики језик“ или сл.). Као што се одавде види, придев *језичан* везао се са једним значењем именице „језик“ — „die Zunge“, али везивања са другим значењем те именице „die Sprache“ — код Вука још нема. У Вукову духу придев *језични* употребљава се и даље код наших књижевника и научника, на пр. *језична кочи* (за коју је језик причвршћен); зато би *језична грешка* (Вук грешка) значило код Вука или значи код нас „грешка, недостатак језика, као

органа“. Зато се код писаца и граматичара бежало од употребе *језични* за „sprachlich“; за њих је веза тога придева са језиком као органом говора — уосталом као и код Вука — била сувише жива; и они су зато употребљавали или *језиковни* или *језички*; ово последње је у новије време преовладало.

Као што се одавде види, извршена је код ових наставака диференцијација: наст. *ни* везан је са материјалним значењем именице језик (орган говора), а наст. *ки* са другим, духовнијим значењем његовим (оним што орган говора производи). Како се оба наставка подједнако, са истом службом — мање или више — употребљавају, само је од језичкога осећања зависило када ће се једно употребити, а кад друго; и то се извршило у поменутом правцу: наст. *ни* везан је за језик као орган говора, а наст. *ки* — за језик као говор.

Ми мислимо да би тако било и на западу, да се онај ко је уводио „језични“ у књижевност могао руководити штокавским језичким осећањем. Он је међутим сасвим теориски, и теориски правилно, извео да — кад *језични* може значити „оно што припада језику као органу“ — оно мора значити, пошто језик има и друго значење, тј. „говор“, и „оно што припада језику као говору“. И тако је значење тај придев и добио у говору и у осећању оних који су за њим пошли. Иако нећемо спорити право да га и даље тако употребљавају, не можемо само допустити да је *језични* правилније од *језички* и да заслужије већу пажњу од њега. Напротив, право језичко осећање, иако у овом случају врло танано, одвело би нас ипак пре придеву *језички* него *језични* у поменутом значењу.

7.

Већ има много година како позвани и непозвани понављају да није добро рећи *годишње*, *недељно*, *месечно*, већ да треба рећи *на годину*, *на месец*, *на недељу*; па и Маретић се повео за њима (Језични савјетник 15, 25, 55, 65). Зато није чудо што и д-р Блаж Јуришић за њима весело понавља да је „месечно“ једна од грешака Нашег језика. А књижевници, писци, сви они који учествују у стварању књижевног језика и даље стално употребљавају и *месечно*, и *годишње*, и *недељно*, и то и они који ни сањали нису да се и немачки вели

monatlich, jährlich, wöchentlich! И они који добро знају и осећају књижевни и народни језик, који га нису научили ни из „бранича“, ни „саветника“, ни речника, ни граматика, стално употребљавају те прилоге као потпуно народне, не находећи да се они ичим противе духу њихова језика. Зар то није био довољан разлог да се мало дубље размотри, да ли су досадашња мишљења о њима била исправна. Ако се нешто у нашем језику подудара са нечим у немачком језику, то још не значи да смо то ми морали позајмити из немачког језика! Задатак је оних који врше језичку анализу да се разазнају у природи појава које испитују, а не да на основу случајног слагања — којег има много међу језицима Европе! — проглашују одмах особине једног језика за позајмице из другог!

Ми не велимо да се не могу употребити изрази: *на месец, сваки месец, на годину, сваки дан, на недељу* итд.; али ми тако исто тврдимо да је у духу нашег језика да се рече и *годишње* у значењу „на годину“, *дневно* у значењу „на дан“, *месечно, двомесечно, тромесечно, шестомесечно* и сл. у значењу „на месец“, „на два месеца“, „на три месеца“, „на шест месеци“ итд.

У чему је овде основно питање? Прилози *месечно, годишње* итд. саграђени су од придева *месечни, годишњи* итд.; то је, наравно, свакоме јасно. Ако ти придеви имају значење „на месец“, „на годину“ или „за месец“, „за годину“, онда нема никаква разлога доказивати да *месечно* не може значити као прилог „на месец“ или *годишње* „на годину“. Другим речма, све је питање у томе, да ли *месечна плата* значи „плата за месец“, „плата на месец“, *недељна награда* — „награда за недељу“, или „на недељу“, *дневни оброк* — „оброк за дан“; ако придеви немају тога значења, онда, наравно, и поменути прилози не могу имати значење „на месец“ итд.; али ако придеви имају и морају имати то значење, онда — авај! — учење о томе да је „месечно“ погрешно улази међу граматичке заблуде којих је код нас толико! Јер неће, мислимо, нико на свету тврдити, да се не може правилно рећи „он прима месечно сто динара плате“, ако се може рећи „он прима сто динара месечне плате“! Тако је у свима осталим и словенским и модерним европским језицима, па тако мора бити и у нашем језику.

Ми знамо колико су сви наши речници непотпуни, и поред каткада велике опширности своје. Али кад говоримо о значењима речи које се данас употребљавају, треба увек имати на уму да су у ранија времена обичаји били друкчији и да нека данашња реч није имала прилике да се у ранија времена тако често употребљава. То вреди нарочито за речнике народног језика. Тако ћемо нешто утврдити и поводом материјала који овде наводимо. Највише примера има за придев *дневни* (дањи и сл.), просто зато што се та реч најчешће употребљавала у вези са „дневном платом“, „дневним трудом“ итд.; али, и поред тога што оно што вреди за *дневни*, вреди и за *месечни*, *недељни* итд., ипак и за њих има доказа (о којима се није увек довољно водило рачуна) о сличној употреби. Да их узмемо редом.

Даће по један *pinez* за даће тежање (S. Rosa 126, ARj II 271) — тј. за тежање од једног дана, за један дан.

— Даћега дуга пута труд с покојом облакшамо (Ѓ. Pǎlmočić 3, 100a; ARj *ibid.*) — тј. да муку дуга пута за (цео) дан покојем олакшамо. — Уморна од даћега стопаревања (Dubrov. 1870, 10) — од домаћичког рада за дан. Али се у ARj и изреком вели: „о плати за дневну радњу“, дакле, не за радњу која се дању врши, већ за радњу која се врши за дан или о плати на дан: *pinez dañi* помиње се код Бандулавића и Раднића, а *plaća daña* код Маргитића; затим се наводи као значење „што траје један дан“ (све у ARj на истом месту). Помиње се исто тако и *pjenez danañi* у значењу *наднице* код једнога писца. Тако исто *dnevno pinezo* значи *надницу*, тј. плату за дан или на дан (код Будинића, ARj II 474); слично значи и код Канижлића *dnevno delovañe* (*ibid.*) — деловање за један дан, а Волтић у своме речнику и наводи за *dnevni* значење „täglich“.

У ARj значења за *godišni* и *godištan* износе се, по нашем уверењу, недовољно и према примерима који се ту наводе. За њих се вели да имају значења „који припада години, који бива сваке године“, а треће значење „који је од године дана“, тј. „који је за годину“ не наводи се; међутим примери као *годишње књиге*, *годишња писма* и сл. — то значе. Иако се пример *Један цекин данка годишњега* може схватити *данка* „који припада години“, али је још боље, ако се разуме, „на

годину“ или „за годину“. Таква значења има и међу осталим примерима (ARj III 238).

Тако исто за *mjesečni* значења нису довољно исцрпно изнесена и према примерима који су наведени. Вели се за њих: „што припада мјесецу (лат. luna)“ и „што припада мјесецу (лат. mensis)“; међутим ваљало је додати и „што траје месец дана“, „што је на месец“. Како би се друкчије разумели ови примери: „остало дужно месечних новац девет дукат“ (XVI век ARj VI 799), „течење врремена мисечнога“ (тј. „које траје месец“), „плаћало му се (тј. учитељу) по десет пара мјесечно на ученика“ (М. Павлиновић *ibid.*). Можда су поменути г.г. сматрала већ овај пример за сумњив. Исп. и реч *мјесечина* у значењу „мјесечна плаћа“ или како се у речнику вели „плаћа, која се мјесеčno dobiva. U Vinkovcima i u okolini. S. Pavičić“ (*ibid.* 798).

И код придева *недјељни* није наведено значење „који траје недељу дана“, „што је за недељу или на недељу“; међутим је несумњиво да је било и таква значења. Јер како би се могла саградити именица „недјељник“, да тога није било. „Недјељник“ значи „онај мисник, који врши какву службу кад његова недјеља (седмица) дође“; дакле, недељни мисник, за недељу или на недељу. Уосталом то се значење садржи и у ономе што Маретић даје као друго значење придева „недјељни“: „о ономе, што припада недјељи у смислу те ријечи под б,“ а смисао под б и јесте да *недјеља* значи *недјељу дана*. Према томе, „недељни“ и мора значити „који траје недељу дана“, „што је за недељу“.

Ивековић нема за *днѣвни* (овде обичније *днѣвни*) много значења, али се по речима *дневничар* и *дневник*, које и он наводи, јасно види значење „täglich“. *Днѣвничѣр* (или *днѣвничѣр*) исто је што и *надничар*, тј. „онај који на дан ради“; а „дневник“ је књига у коју се сваки дан уноси, тј. од дана на дан. За *годишњи* наводи Ивековић међу осталим примерима и овај Даничићев: „О томе ћу годишњем данку говорити послје“ (тј. о томе данку на годину, за годину).

Још је непотпунији Ивековић кад даје значења придева *мјесечни* „што припада месецу“; а из примера се види да се ту говори о месецу у виду небеског тела; као и код Вука, о месецу дана ту се не говори.

За *недјељни* даје оба значења: а) који припада недељи као седмом дану у недељи и б) што припада недељи дана.

Из свега се овога видело да и у прошлости и у садашњости придеви *дневни*, *годишњи*, *месечни* и *недељни* имају, *поред других значења*, и ово :

дневни: што траје дан, што је на дан или за дан;

годишњи: што траје годину дана, што је за годину или на годину;

месечни: што траје месец дана, што је на месец или за месец дана;

недељни: што траје недељу дана, што је на недељу или што је за недељу дана.

Према томе ти придеви имају исто значење као и немачко *täglich, jährlich, monatlich* и *wöchentlich*; као франц. *journalier*, — *ière, annuel, mensuel, hebdomadaire*, руско *ежедневный, ежегодный, ежемѣсячный, еженедѣльный*; чешко *denní, roční, měsíční, nedělní*, пољско *dzienny, roczny, miesięzny, niedzielny*.

Из овога се види да се значење *месечни* „на месец“ развило сасвим природно из значења „што припада месецу дана“, „што траје месец дана“, „што се врши месец дана“ и да се то значење развија подједнако у свима индоевропским језицима, и словенским и несловенским. Нема разлога да се то значење не развије и код нас. И оно се, као што смо горе показали, и развило.

И сада се ми питамо, како је то могуће да од горњих придева који значе време ми не можемо градити — кад их ми градимо — *прилоге*. Зашто ми не можемо рећи *месечно* у значењу „на месец“, када могу и Французи *mensuellement*, Немци *monatlich*, Чеси *měsíčně*, Пољаци *miesięcznie*, Руси *ежемѣсячно*. Зар је могуће рећи да кад Бѣлинскій каже: „Современникъ“ *выходитъ въ нынѣшнемъ году ежемѣсячно*“, он то чини према немачком *monatlich*. То исто вреди и за *annuellement*, п. *rocznie*, наше *годишње*, руско *ежегодно*; *hebdomadairement, недељно, еженедѣљно, journallement, ежесдневно, dziennie, дневно* итд.

Све су ово сасвим природна, напоредна образовања различних индоевропских језика која су у духу значења ових

придева. Када *дневна плата* значи заиста у нашем језику „плата за дан рада“, „плата на дан“, онда се, према духу нашег језика, не само може него и мора рећи „он му дневно плаћа“, „он дневно прима“. Истина је да се може рећи и „он прима на дан“, „он му плаћа на дан“ и сл., али то не значи да „дневно“ не ваља и да је германизам, само зато што Немци имају *täglich*. То вреди и за све остале прилоге ове врсте. Али у значењу „сваки дан“ *дневно* се не може употребити; то би се рекло *сваки дан* или *свакодневно*.

8.

Д-р Блаж Јуришић уписао нам је у грех и реченицу „има кривице *до* данашње школске организације“ и подвукао је предлог *до*. То би, према томе, требало да значи да тај предлог није ту на своме месту. Нисмо, овога пута, нашли у Језичном савјетнику објашњење за ову замерку и зато смо у недоумици, да ли наш критичар није погрешно када је подвукао „до“; можда је требало што друго подвући, на пр. „организаације“ или „школске“ као стране речи. Али ако је д-р Блаж Јуришић заиста мислио на „до“, онда се ми не можемо довољно чудом начудити! Ми отворено признајемо да не знамо како би се *добрим* и чистим српскохрватским језиком друкчије могло рећи. Били бисмо д-ру Јуришићу веома захвални да нас у том поучи. Али док то он не учини, осталих наших читалаца ради, напоменућемо ово.

У Србској синтакси Ђ. Даничића, која је изашла 1858 год. и која је још и данас један од најпоузданијих извора за многа језичка питања, наћи ће читалац на стр. 161 да се предлог *до* употребљава са генитивом именица за које се мисли да је у њиховој власти што или да је кривица до њих. Наводе се примери:

До кога је кривица (М. Светић).

Па до кога узбуде кривица,

Одговар'о богу и народу (П. П. Петровић-Његош).

Али ти је што до мене,

Ал' до мога врана коња (итд. Нар. песме).

Уосталом о томе би читаоци могли прочитати сасвим правилно утврђивање и употребе овога предлога и његова значења и у ARj II 484, где ће наћи и ове и друге примере

9.

Д-р Блаж Јуришић замера нам на овим реченицама: „све крајеве, и оне чији говор чини“..., „питања од чијег решења зависи“... Он нам замера овде на употреби заменице *чији* у релативном значењу, као што већ поодавно различни граматичари замерају на томе и хрватским и српским писцима. И Маретићев Језични савјетник није у овоме изостао, и он је, по свој прилици, и потстакao д-ра Јуришића на ове замерке.

Ово питање није тако просто, како га многи узимају. Оно засеца много дубље у наш књижевни језик него што мисле они који се држе једностраног суда о њему.

Маретић је у својој Грамат. и стил. (1899 г.) рекао: „замену *чиј* у односном значењу употребљава Вук само за мушку чељад“ (стр. 468). Из овога је изашло правило, којег се придржава Маретић и сви који иду за њим, да се упитна заменица *чијџи*, *чијџа*, *чијџе* итд. у служби релативне заменице може употребити само уз живе именице лица м. рода, и то само у једнини. Према томе правилу, којег се држи и д-р Јуришић, исписане горе реченице нису правилне, јер се у првом примеру зам. *чији* употребљава уз ном. мн. ствари м. р., а у другом примеру — чак уз ном. множ. мислене именице ср. рода!

Као што се види, овде јасно и одређено стоје два правила о истој ствари: 1) да ли треба употребљавати *чијџи*, *чијџа*, *чијџе* само уз именице лица мушк. рода у једнини или се 2) зам. *чијџи*, *чијџа*, *чијџе* може употребљавати и као односна заменица уз све родове и све бројеве, као што се употребљава као упитна заменица.

Да се наши читаоци не би изгубили у нашим даљим извођењима, даћемо одмах тако исто јасан и одређен одговор, као што је и само питање јасно стављено.

Наше је мишљење да ни народни језик наш ни књижевни, ни у садашњости ни у прошлости, не даје довољно разлога да се онако ограничи релативна употреба заменице *чијџи* као што имамо код Вука Караџића. Ми сматрамо да је то особина *сџила* Вука Караџића, коју ћемо покушати и да објаснимо. Она, по нашем мишљењу, не истиче из особина нашег језика као граматичка особина; а као стилска особина једног човека — могла се сасвим лако и правилно развити.

Како је стил индивидуална ствар, та особина стила Караџићева не може бити обавезна за наш књижевни језик. Ако се она јави код кога другог, она ће бити и код њега или индивидуална особина његова или резултат угледања на језик Караџићев; али то не значи да тако морају и сви остали писати.

Иако већ дуже време вршимо испитивање употребе ове особине у народу, иако нисмо нашли досада потврде за њу у смислу у којем ју је Вук употребљавао, већ напротив — за ону широку употребу која се огледа код књижевника наших — ми тај материјал сада нећемо износити; већ ћемо се задржати укратко на употреби њеној код књижевника наших.

Познато је да се данас код књижевника, нарочито у источној половини, али има тога тако исто и у западној половини, употребљава односно *чијју* уз све родове и бројеве. Било је око 1890 г. покушаја да се та употреба ограничи у духу Вукову и да се скоро свугде замени употребом релативне заменице *којју*, *којја*, *којје* (у ген. или дат.); али је живот надвладао, и у књижевности је остала само широка или општа употреба односнога *чијју*, *чијја*, *чијје* итд.

Није, мислимо, потребно да наводимо примере као на пр.: Ту се... упознао са световном науком и модерним духом чији ће апостол у српском народу доцније постати (Скерлић, Историја нове срп. књиж. 1914, стр. 84) или „Такозвани „Карловачки круг“, чији чланови су на седницама читали своје радове“ (ibid. 125) или „Једино му се имало бојати од Млечића, чији односи с Портом тада беху добри“ (Ј. Н. Томић, Црнојевићи и Црна Гора, Глас СКА LXII (1901) 100) или „Био је необично издашне руке, стога увек потребит за новац, чију вредност није знао“ (Д-р Драг. М. Павловић, Админ. и црквена политика Аустрије у Србији, Глас LXII 130) итд. итд., јер их можемо наћи на сваком кораку. Навешћемо таквих примера, који су нам сада при руци, из писаца из јужних или југозападних крајева. На пр. код Богишића: „Насупрот епу неких туђих народа као финске Калевале, чији је главни темељ митологија“ (Н. пј. Предговор, стр. 50). Код Риста М. Поповића-Чупића, црногорскога писца: „Таман ја ово изговорих, дигнувши се да идем, кад на дну куће негђе квркну дијете по чијему гласу лако се могаше распознати да је новорођенче“ (П. М. Божовић, Антологија црногорских песника

и приповедача, Подгорица, 1927, 84). Код Светозара Ђоровића, Херцеговца: „Тек након добра два сата, попесмо се на меко брдашце са чијега врха опазих...“ (Записци из касабе, Београд, 3) или „По гдјекоја врана попела му се на грбачу, па крешти храпавим гласом, чији је одјек у оваквој пустари...“ (ibid. 2). Код Јована Дучића: „Само лудаци, чији је он једини цар... знају“ (Благо цара Радована, 11) или „И с њим говоре само они чије речи више нико не разуме“ (ibid. стр. 12) или „То је увек рађено под мађијом те... жене, у чијем зрачењу живе све друге жене (ibid. 122). У других писаца, вели Маретић (Gram. II изд. 435), та се „неправилност налази доста често“. Он наводи примере из Љубибратића, Херцеговца (Коран, Београд, 1895) и Натка Нодила (из његове Хисторије средњег века).

Могли бисмо још знатно увећати овај број примера; али и оволико је довољно да се утврди да је широка, а не сужена употреба односнога *чији* особина писаца и онога дела нашег народа из којег је поникао Караџић.

Али, иако је употреба *чији* у суженом обиму и била особина Вукова стила, ипак Ивековић наводи из Вукова речника: „Чији чобани у прољеће на врх Капе уграбе, они пасу планину оно љето“ (I 163). Маретић наводи отступање из Даничићева језика „те потписе нијесу писали сами они чији су“ (Gram. i stil. I изд. 468). Истина, Маретић вели да ће то бити једини такав пример код Даничића, а за Вука мисли да нема ниједнога (јер, заиста, у Ивековићеву примеру *чији* је тако стилизовано да његов односни карактер није сасвим јасан). Али, ако је тачно за Даничића оно што вели Маретић — то би, наравно, требало тек доказати — онда би код њега таква употреба *чији* несумњиво потицала из угледања на Вуков језик. У ARj Даничић је уредио чланчић о *чији*; занимљиво је да он ту нигде не говори о ограниченој употреби *чији* у релативном значењу. Напротив, међу примерима из старог језика има их са широком употребом: „Дјевојци у чију утробу он имаше сићи“ (Гучетић) или „Сви они чијој се управи придајемо“ (Б. Леаковић) или још из старијег језика „да се да овџмъ чије но је“, па ипак Даничић не вели да су ти примери нетачни и уопште им ни на чему не замера.

Ми мислимо да у језику Даничићеву није било оправ-

дања за Вуково правило и да поменути пример отступања од њега значи много више него што мисли проф. Т. Маретић.

Уз Даничића можемо навести и сведочанство Љуб. Стојановића, Ужичанина по васпитању, а Мостарца по пореклу. У својој оцени Маретићева Језичног саветника он изреком вели да се широка употреба односнога *чијџ* не противи ни најмање његову језичкоме осећању (в. *Nast. vjesnik* XXXIII, 3—4, 1924, стр. 135). А за Љуб. Стојановића не може се рећи да својим језиком није продужавао традиције Вукове.

Из свега се овога види да Вук Караџић са својом суженом употребом заменице *чијџ* стоји прилично усамљен. Да видимо, да ли се његова употреба може теориски објаснити или, још боље, образложити.

Правило је нашега језика да све упитне заменице могу бити и односне, и да све односне заменице могу бити упитне. Зато те заменице многи граматичари називају односно - упитним (на пр. такво је *кѡ* и *шиѡ* и *шиѡѡ*, *којџ* итд.). Изузетак би чинила једино заменица *чијџ*. Јер та се заменица као упитна употребљава за све родове и бројеве. Кад питамо *чијџ* је *кѡџа*? ми не знамо, да ли је власник куће мушко, женско лице или лице ср. рода. Кад питамо *чијџ* су *ѡвѡ ѡѡља*, ми не знамо да ли припадају једном лицу или већем броју лица. Значи да се *чијџ* као упитна заменица може односити на ма који род или на ма који број. По особинама нашег језика, да свака упитна заменица може бити и односна, ово би значило да се ова заменица и као односна може употребљавати уза све родове и уза сва лица. Широка употреба односног *чијџ* истицала би из основних особина нашег језика. Зато се она јавља у већине књижевника наших из најразличнијих крајева; зато се она јавља и у прошлости и у садашњости.

Али откуда њено ограничавање у Вука Караџића само на лица мушк. рода, и то у једнини? То је ограничавање потекло од утицаја, и то формалног утицаја, на ову заменицу друге, опет упитне заменице. Место *чијџ* је *кѡџа* може се рећи *коџа* је *кѡџа*, и то *кѡ* које се као релативна заменица употребљава само за лица м. рода у једнини, пошто је по облику само заменица м. рода и има само једнину, утицало је да се тако сузи и употреба заменице *чијџ*. Дакле, то су-

жавање није у природи саме заменице *чијџ*, већ у утицају на њу друге заменице.

Питање је сада, да ли је тај утицај особина народног језика или само Вукова, јер се тај утицај може извршити или у неком месном дијалекту, или у језику појединца или целога народа. Да се није извршило у целом народу — о томе смо се уверили из писања већине књижевника. Та је особина могла бити добивена или као језичка особина Вукова краја, или као индивидуална, стилска особина језика Вука Караџића.

Докле год нам се не докаже да ова особина има већу распрострањеност него што смо ми могли утврдити, сматраћемо да нема разлога ограничавати релативну употребу *чијџ*, чак и онда када би се као језичка особина и употребљавала у неком месном дијалекту (на пр. Вукова краја). Док нам се год не докаже да ограничена употреба *чијџ* код Вука потиче из природе те заменице као упитне, дотле ћемо ми сматрати да је стилско-језичка особина која се јавила — код самога Вука.

Према томе, и упитна присвојна заменица *чијџ* исто је тако неограничено односна заменица у нашем језику као што су и друге упитно-односне заменице.

10.

Да ли треба после свега овога истицати како д-р Блаж Јуришић који нама на архаизмима замера — употребљава сам *џаче*, које је, истина, одобрио (као и *дајџаче*) Маретићев Савјетник, али које је несумњиво архаизам. За њ вели Маретић: „Из времена послје Стулићева рјечника нашло се у грађи за овај рјечник сабраној врло мало потврда, *ниједна*¹⁾ из народнога говора ни из језика Вукова и Даничићева“ (ARj IX 549). Ако то није архаизам, онда не знамо шта је! И, чудновато, *џаче* признаје Маретић за архаизам и гони га из језика, предлажући *џак*, а *дајџаче* и *џаче*, који су такви исти архаизми, он благосиља!

Д-р Јуришић у своме чланчићу стално употребљава и у *њем*, мислећи да је то исправно. То зацело није нашао ни у Савјетнику, ни у Маретићевој, ни великој ни малој граматици. Јер тај облик наш књижевни језик не признаје,

¹⁾ Ово истицање је наше.

већ само у њему¹⁾). Али ипак готово за све остале случајеве послужио је Јуришићу Маретићев Језични савјетник. Зато морамо и ми о њему рећи коју реч.

Маретићев Савјетник у много случајева тражи нова испитивања и исправке. Љубомир Стојановић када је узео да напише оцену тога дела (Nast. vjesnik књ. XXXIII, 1924, 3—4, 124—140; 5—6, 209—228) с правом је рекао: да то дело уваженог научника „пружа толико грађе за расправљање и с принципске стране и о појединим случајевима да би се о њој лако могла написати читава оволика књига“ (op. cit. 127). Велика је штета што Љубомир Стојановић или ко други није узео тада тај труд на себе, па да се пречисти: шта се може узети из Маретићеве књиге, а шта не може. Овако ова књига може, и поред ваљане грађе која је у њој, давати и непоуздане грађе и замене речима које се не могу прихватити. Али кад то већ није учињено, онда они који се служе том књигом, ако не могу да оцене или да осете шта је у њој добро, а шта није, нека из ње поцрпене поуке сачувају само за себе, а нека се на основу њих не истичу другима за судије. Јер их то може довести у врло непријатан положај.

Да покажемо то на још једном примеру. У своме Језичном савјетнику (стр. 198) Маретић вели да се инструменталом изриче често време: *часом* ведро, а *часом* облачно. „За такав инструментал, вели Маретић даље, треба двоје упамтити: 1. да одговара на питање: *када?* 2. да се употребљава само именица без придева и без замјенице. Противно је точки 1, што неки пишу на пр. ми смо *годинама* чекали; ствар се *мјесецима* отезала; то не може бити добро, јер се ту не пита *када?* него: *како (колико) дуго?*, а на то питање не одговара инструментал, него акузатив, на пр. чекали смо *двје* године; ствар се отезала *цијели* мјесец; треба дакле рећи: ми смо године (и године) чекали; ствар се *мјесеце* (и *мјесеце*) отезала“.

И да је д-р Блаж Јуришић нашао у Нашем језику који од оваквих случајева, он би нам свакако замерио. Међутим нема никакве сумње да је овде Маретић на погрешном путу.

¹⁾ „И у локативу синг. боље је *њему* него *њем*“. Маретићева Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole, VIII izdanje, 78. У променама те замјенице тога облика нема.

Сви су ови примери *сасвим обични* у нашем језику и претстављају обичан темпорални просекутив (ми имамо тако исто и локални просекутив, на пр. *момчић иде сџџранчицом, идем џушџем, друмом, шумом, ушрином* итд.) који је потпуно у духу нашег језика. Маретић је могао доћи до свога погрешног закључка само због недовољне анализе оваквих значења. *Зором, дању, ноћу, недељом* и сви слични примери не одговарају само на питање „*када*“ него и „*за које време*“, „у току којег времена“: „они *дању* раде, а *ноћу* почивају“ — значи двоје: они *дању* раде, а не *ноћу*, тј. одговара на питање *када*, али то значи тако исто: „они раде у току *дана*“, „док траје *дан*“, „а за време *ноћи*, док траје *ноћ* спавају“. То је већ врло лепо опазио Даничић у својој Србској синтакси (1858 г.). Он вели: „Овако простирање кад се пренесе на време показује да што бива док време траје:

Она ће је *зором* окупати 1, 739;

Сарајево рано затворено

А у јутру *зором* отворено 1, 516;

.....

„Пјешаци су му се морали ексерцирати сваки дан *јутром* и *вечером*. В. С. Караџић, дан. 1, 90.

Дневи леже, а *ноћу* путују 3, 53

Итд. (све на стр. 555).

Јасно је, према томе, да *месецима* значи „у току месеца“, *годинама* „у току година“, *вековима* „у току векова“ итд. То су изванредно пластични изрази, једни од оних који су врло изразити и лепо.

Њих Маретић гони из језика, само због недовољне анализе или на основу тога што није нашао за то примера код Караџића. И, заиста, у II изд. (1931 г.) своје велике граматике (стр. 510), дакле, између I изд. и II-ог, или, још боље, између времена објављивања Језичног савјетника, тј. 1924 г. и 1931 г., он је нашао неколико примера те врсте код Вука и других писаца, којима се служио, и вели на истом месту сасвим просто „Према овоме, што овдје рекох, треба поправити оно, што стоји у мојем „Језичном савјетнику“ на стр. 198—199, а на том је месту рекао да се такав инструментал може употребљавати. Ово је сасвим исправно од проф. Маретића; једино је нетачно што вели да се овакав инструментал „доста

ретко“ употребљава. Напротив, то је једна од најобичнијих особина наше синтаксе.

Али ствар није у овоме! И да није нашао оно примера код Вука, Маретић није имао права гонити ову особину из нашег језика, јер је она и у оним примерима које је он наводио и раније, али које није потпуно протумачио. Било би немогућно писати или говорити једним језиком када би се за све што се сме употребљавати у језику морала наћи непосредна потврда или непосредна паралела код једног писца! То би био прави вештачки језик, а не народни!

А д-р Блаж Јуришић? Да ли он да чека за сваку особину толико времена? Или да прогласи за закон све што прочита у Језичном савјетнику? Ако не уме сам да се снађе у питањима ове врсте, било би ипак за њега боље оно прво...

*

Ми жалимо што смо, поводом ових напомена, морали потрзати тако често име уваженога научника нашег г-на Маретића и то махом у приликама за њега неповољним. Али само онај није грешио, ко није ради ништа. Маретићеве су заслуге за нашу науку тако велике да оне знатно премашају његове грешке или замерке које му се могу учинити поводом различних његових судова о језику које ми сматрамо за нетачне или бар за сумњиве. Те су заслуге тако изван сваке сумње, да изношење и знатно већих неслагања са њим, него што смо у овој прилици учинили, до којих нас тако често доводи његов Савјетник, неће нимало поколебати ни у нас ни у других оно поштовање које је он, за друга дела своја, с правом заслужио.

Уредништво Нашег језика

И МОЈЕ ДВЕ ТРИ МРВИЦЕ

— Разговор са нашим читаоцем —

4. *Баџићи се.* Данас сви према француском *il se jeta*, пишу: *Баџио се на њосао, баџио се у воду, баџио се са четвртог сираша.* Међутим наше *баџићи* и *баџићи се* значи нешто отурити далеко од себе. За горње реченице боље је рећи: *лаџићи се њосла, скочи у воду, сџрмоглави се са четвртог сираша.*

Потпуно оправдан приговор и добро дата поправка за први наведени склоп са преносним значењем. Према познатом склопу из народних писама: *па се баџи коњу* (Шарцу) на рамена — у другом и трећем примеру може сасвим остати и *баџији се*, поред добрих му замена. Сасвим је добар и склоп: „Он *се* брату *баџи* у *наручје*“, иако му одговара сличан француски: Il se jeta au cou de son frère.

5. *Зеџ навали на месец својим канџама*. Птице имају канџе, а зеџ нокте.

6. *Нейшренице*. Овде као да је реч о треници, а не о глаголу тренути, који казује спуштање очних капака. Моје је мишљење да је боље рећи *нейшренимице*.

Овакви прилози за начин на *-ице* постају обично од глаголских основа: *крадимице, лејимице, џусџимице, хоџимице, бодимице* итд. Али, као што поред *хоџимице* постоји одречно *нехоџице, неџиџице* (не штедећи), *незрелице* (не гледајући), па и *навалице* и др., тако је постало и *нейшренице* исто толико оправдано као и раније наведени краћи облици без *-ми*. Поред *нейшренице* има и *нейшренице*, које је чешће у књижевном језику и говорној употреби од *нейшренице* (исп. *шрем* ока и *шрен* ока). Занимљиво је да Акад. речник не зна уопште за овај прилог, а бележи га исправно речник Ристића и Кангрге. Тобожња веза са *шреницом* не може сметати употреби овог облика.

7. *Жао их је за цвећем*. Многи пишу *жао га је, жао ме је*. Међутим прилози *жао, мило, мучно, криво* траже трећи падеж који казује ко то осећа.

Поред основног казивања глаголом: *жалим, сџракујем, бојим се, сџидим се* казује се осећање у језику нашем још: 1) или помоћу именица с четвртим падежом за логички подмет *сџрах ме је, срам да ње буде, зазор ме је* и др.; 2) или помоћу прилога са трећим падежом: *мило ми је, криво њи је, драго нам је* и др. Реч *жао* (старије *жал*) осећа се данас као прилог, који се и пореди (*жалије, најжалије*), те се и уза њ јавља датив за логички подмет. То потврђују и примери што их Вук наводи у Рјечнику уза *жао*, као и толики други из познатих народних песама: *Жао му је што ће дати благо* (Марко укида свадбарину), *Колико му нешто жао бјеше* (Бановић Страхиња), *Жа' ми га је, ако је и црно* (Јакшићима двори похарани) и др. Међутим реч *жао* је по постанку свом именица: *жал, жалба* (познато Станковићево „жал за младост“), уз коју логички подмет долази у акузатив: *жал ме је*. Такво се, старије слагање одржава и данас још, и

пошто има свога оправдања не мора се изгонити из књижевног језика. Између *жао ми га је* и *жао ме га је* нема разлике у значењу.

8. *Напустио свој ђосао*. Ово је сложеница од предлога *на* и глагола *пустиити*, а предлог *на* ни у ком случају не казује удаљавање. За горњу реченицу правилније је рећи *оставио, занемарио, махнуо се*. Истина, има код нас оваквих реченица: напустио волове на пласт; напустио децу, али то не значи удаљавање, већ давање велике слободе.

И Вук у Рјечнику наводи уз *напустиити* и *напуштаити* само значење: „давати слободу“, чак и: „упућивати на“; док Ристић и Кангрга у свом Речнику, поред тога значења и пре њега још, наводе и значење: *оставиити, махнуити се*, што би се опет сводило на неко давање слободе. То значење: *оставиити* истиче се и у Вукову Рјечнику код основног глагола *пустиити* (жену, браду и др.). Предлог *на* употребљен као предметак има два значења: једно које се сачувало у значењу „напустио волове на пласт“, тј. пустио волове на пласт, дакле, значење правца (ставити нешто *на* нешто), и друго значење које находимо код глагола *напојити, нахранити* и сл., дакле, у пуној мери, у знатној мери нешто учинити. Овакво значење и било је првобитно у овом значењу *напустиити*. Ово је значење забележено већ од XVI века. (исп. APj VII 549).

9. *Сайлићу и раслићу косу*. И овде се не слажем са онима, који ми доказују да је то правилно. Кад би се одбацио предлог *са*, па глагол мењао у садашњем времену, да ли би онда значио плести косу или пловити, пливати?

И без обзира на то што не постоји самостално ни глагол који би се добио од *раслићати* и *салићати* у облику *лићати*, јер при грађењу сложеног глагола узима се као основа опет *сложени* глагол само свршеног вида (*порицаити*, од *порећи* а без *рицаити*, *проицаити* од *прошећи* а без *ицаити* и др.), заиста, за књижевни језик једино су правилни облици *раслићати* и *салићати*, које бележе и Вук (само први, али још: *улићати, прелићати*) и Ристић и Кангрга. Облици *салићу* и *раслићу*, познати и из народне дечје песме уз игру (Коларићу Панићу, плетемо се самићу, сами себе *улићемо*, сами себе *раслићемо*...), нису се развили без неког разлога. Они су постали по угледу на облике глаголских сложеница као што су *нарицаити, проицаити, преицаити* (ракију), од којих последња два Вук погрешно бележи као облике само *зайадног* (икавског) говора, зато што је у ју-

жном (јекавском) налазио и: *протїјецаѣѣи* и *преїјецаѣѣи*, док у источном (екавском) није могао забележити очекиване облике *протїецаѣѣи* и *преїецаѣѣи* него слушао само оне са - и - као и у „западном.“ Код *нарицаѣѣи* и других од *реѣи* није могао ни у јужном наћи облике са *је*. Зашто? Зато што су ту могућна само два начина преглашавања кореног самогласа *ь* (дакле, према облицима који су се сачували у старословенском као *речешь* и *рьци*, *жежешь* и *жьзи* и сл.) или на — и, или на — ђ, оба су та начина стара у језику нашем, из најстаријих дана његова живота. Овај однос правилног *реѣи*: *срицаѣѣи*, *нарицаѣѣи* и сл. почео се преносити и у корен глаголски (*їлейї*), код којег таковог односа од почетка није било. Ти су облици покрајински.

10. *Преїознаѣѣи* употребљава се и у значењу *їознаѣѣи*, и у значењу *їризнаваѣѣи*. Међутим ово је сложеница од предлога *їре(ко)* и глагола *їознаѣѣи*, а предлог *їреко* значи прекорачивање преко нечега, те према томе *їознавање* од бог те пита куда, а код се употреби за *їризнаѣѣи*, ја не знам шта онда значи. Има и реч *сїознаѣѣи*, а то је некаква кованица, којој нема места у нашем језику.

Народни језик наш не зна заиста за значење како се данас често чује за *їреїознаѣѣи*. Наш народни језик зна за глаг. *їреїознаѣѣи се* (или *уїознаѣѣи се*) у значењу „преварити се у мишљењу да некога познајемо“ или, како лепо вели Ивековић, „у познавању преварити се“. Према томе, „препознати кога“ значило би „нетачно познати кога“; али се и у добром књижевном језику употребљава само прво. Глагол *сїознаѣѣи* употребљава се у Боци место *їознаѣѣи*, вероватно као свршени глагол према несвршеном *їознаѣѣи* (ја га познам — ја га познајем); међутим је у књижевном језику *їознаѣѣи* свршени глагол, тако да *сїознаѣѣи* у истом значењу није потребно. Према томе провинцијалном *сїознаѣѣи* начињена је реч *сїознаја* у значењу *сазнање*. У значењу *їризна(ва)ѣѣи* (ценити кога) *їреїознаѣѣи* је погрешно удешен облик место *їриїозна(ва)ѣѣи* који Вук бележи (слично *їреїрчаѣѣи* коме место *їриїрчаѣѣи*).

11. *Исїоредиѣѣи*. И ово је сложеница од предлога *из* и глагола *їоредиѣѣи*, а предлог *из* више значи издвајање него примицање. Зар није боље рећи *їоредиѣѣи* или *уїоредиѣѣи*, јер се говори: стали су упоредо.

Предлог *из* је и глаголски предметак и тада означава и то: да је радња нека потпуно извршена. Према томе, *исїоредиѣѣи* би значило да је радња поређења потпуно извршена. Каже се: Јеси ли поредио податке? Јесам. — А јеси ли их

испоредио? Нисам их још испоредио, тек их поредим. С таквим значењем може, дакле, и *испоредишти* остати поред *успоредишти*.

12. *Ујркос*. Ово се употребљава у свима значењима кад се нешто не постигне. Међутим *јркос* је врло оштра реч, којом се неко наљути, мучи. Боље је рећи *и поред тога*, или *и крај свега тога*. Има и цвеће *јркос* које дању, кад друго цвеће рашири своје листиће, оно их скупи, па се и не виде, а увече их рашири.

Обичније је још *усјркос* као прилог. Иако *јркос*, *јркосишти* има тако одређено значење, *усјркос* значи и у нашем народном и књижевном језику „и поред тога“, када је то „и поред тога“ нарочито наглашено. Према томе, и *ујркос томе*, са сличним значењем, има права на живот. Да ли се коме ти прилози свиђају или не свиђају, питање је *стила*, а не чиствоје језика.

13. Збирни бројеви *двоје*, *троје* употребљавају се и да одреде број разнородних лица, на пр.: Двоје су се замилили млади: Омер момче, Мерима девојка. Даље збирни бројеви пишу се и поред именица, које именују ствари што увек по две служе, као: *чараје*, *ципеле* итд. иако се те именице не говоре само у множини, већ имају и једнину.

У изразу *двоје ципеле* (*чараје* и др.) није оно *двоје* исти облик који и у раније наведеном случају. Није тј. збирни „број“, него је ту употребљен у женском роду множине облик бројног придева: *двоји-е-а*. А овај се употребљава и уз именице које се говоре само у множини (бисази, новине, врата), и уз именице за ствари што се обично броје на пар (пилићи, ципеле, чарапе и др.) а имају и своју једнину. У изразу *двоји просиоци* истиче се јаче него у наведеним случајевима и значење: *двојаки*.

14. Глагол *поћи* често се погрешно пише у значењу *оштићи*, иако *поћи* значи почетак радње.

Иако се оба глагола употребљавају са разликом у значењу (*оштићи* значи одвајање, а *поћи* извршени почетак радње *ићи*), ипак оба та глагола значе удаљавање и, према томе, могу се употребити у сличним случајевима. На пр. он је пошао у цркву у 10 ч. пре подне, и: он је отишао у цркву у 10 ч. пре подне. Ово не значи да се ти глаголи мешају, већ да имају слично реченичко значење, при разлици претставе коју имамо о тим реченицама.

15. Глагол *имајти* често се употребљава овако: *имају да буду, имала је бијти*. Међутим глагол *имајти* већ у неодређеном начину казује да нешто постоји, а о осталим облицима и да не говорим. Зар није боље рећи: *шреба да буду, шребало је да буде*, а ако је јаче значење онда: *мора да буде, морала је бијти*?

Употреба глагола *имајти* у значењу безличнога *шребајти, ваљајти* за оно што још не постоји него ће тек настати, није у књижевном језику нашем само угледање на туђинске склопове него и остатак старе употребе његове као једног од помоћних глагола при грађењу будућих времена; упор. одблесак употребе његове у народном језику какву и Вук бележи уз реч *имајти* под 3) и потврђује примером из Ц. Горе: *имао сам ове ноћи пијехнути (умрети)*.

16. Глагол *шребајти* има и личне и безличне облике. Безлични облици употребљавају се, кад значе морање, на пр.: *шреба да што пре свршим овај посао; шреба да купиш дрва*. Лични облици употребљавају се, кад неко не може без неког или нечег да буде, на пр.: *ти ћеш ми шребајти, да овај посао свршимо; док сам му шребао, он ми је долазио*.

Ово је исправно. Исто код Вука: „Кад другижех књига нити је било нити су требале“ (таква је употреба и глагола устробати) и „Ти треба и мене да крстиш“ и сл. Остали примери могу се видети код Ивековића (II 585).

17. *Расшоделијти*. Ово је сложеница од предлога *раз, њо*, и глагола *делијти*. Што ће овај предлог *њо*, кад предлог *раз* сам довољно казује да се нешто разилази на више страна, као: *разбећи се, разбијти, па разуме се и разделијти*.

Или *разделијти* или *шоделијти*, али никако *расшоделијти*. Ако хоће да се истакне дистрибутивно значење, може се рећи *шодизраздељивајти*.

18. *Дозволијти*. Кад се одбаци предлог *до* шта значи оно *зволијти*? Има глагола: *изволејти, изволевајти*, али то су сложенице са предлогом *из* и имају сасвим друго значење. Ја мислим да горњи глагол треба заменити глаголом *дошустийти*, а њега избацити из употребе.

Оправдана замерка с обзиром на то што су *дозволијти (дозвола)* подесили ранији књижевници наши према руском језику, док се још нису утврдили у нашем књижевном језику из народнога облици: *дошустийти, дошустјајти, дошуст, дошустјење, дошустјање*.

19. Данас сви пишу: отишао је за Ниш; отпутовао за Женеву. Међутим предлог за казује да је неком нешто намењено; даље казује да је неко или нешто са задње стране неке ствари, а казује и узрок, на пр.: ову књигу купио сам за мог сина; отишло је дете за кућу; за љубав њему дошао сам овамо. А како дотични путници нису намењени горе реченим градовима, а још мање имају намеру да се нађу у позадини тих градова, онда треба писати: отишао је у Ниш; отпутовао у Женеву.

Сш. Ђ. Г.

Приговор оправдан, стога што је употреба за у значењу циља кретању само угледање на туђинске склопове (немачки, француски, италијански). Место предлога у, може се у духу народног језика, употребити и предлог до са другим падежем

Драг. Косић

ПРЕУДЕШАВАЊЕ ГРЧКОЛАТИНСКИХ МЕЂУНАРОДНИХ РЕЧИ НА *-IUM (-ION)*

Г. д-р В. К. пита: морају ли се у књижевном језику нашем, ради спровођења апсолутне једнообразности и „јединствености“, сви међународни изрази, постали наставком *-ium* (грчки: *ion*), удешавати и преудешавати тако да се завршују на *-иј?*“

Не морају. Преудешавања туђинских речи с једним истим завршетком, као на пр.: наведене на *-ium*, не морају се у језику нашем сва вршити само на један и једини начин. Пренесене у језик наш и примљене, туђинске се речи, пре свега, прилагођују групи наших домаћих речи *сродног значења*. Баш речи на *-ium* дају за то најпоучније примере.

Тако, кад је почетком прошлог столећа у Карађорђевој Србији требало управну власт Правитељственог совјета поделити на *ministerium*-е, преведен је, односно пренесен, по руском назив за то највише државно надлештво (онда: *надлежатељство*) у духу ондашњег књижевног славеносерпског језика називом: *попечителство*. У време оно кад је попечитељ постајао *министер*, па *министар*, преудесило се и попечитељство у *министерство*, па у *министарство*.

Исто тако, кад је почетком прошлог столећа, у Атини српској, у Новом Саду, заснована средња школа чисто гимна-

зиског типа: *gymnasium*, та је школа испрва и у нашем језику називана тим основним латинизираним именом, као што је већ обично код сваке нове пресађенице, али се убрзо и обликом и радом прилагодила основном претставнику групе просветних установа: *школи*, давно већ примљеној у језик народни, поред превода јој: *училишћа*, које је продрло само у језик књижевни. Тако је *гимназиум*, гимназијално или гимназијско училиште, постало *гимназија*. С истим таквим осећањем духа народног језика и *seminarium*, богословско училиште, школа, постаје *семинаријум* па *семинарија* и *богословија*. Богословски *seminarium*, у западним, католичким деловима народа нашега, преведен је у *сјеменишће*, с обзиром на основно значење расадника у оригиналу, а можда и с угледом на *училишће*. Кад смо добили и универзитете, онда смо за универзитетски *seminarium*, по угледу и на немачки *Seminar*, употребили овај краћи и спретнији: *семинар*, и за разлику од богословске већ семинарије. Кад смо почели разабирати за вишу музичку школу *conservatorium*, с почетка смо по обичају чували основно име *конзерваторијум*, које се и за ову школу оправдано преудешава у *конзерваторију*. Истом начину преудешавања подлеже и званично име једне трговачке школе „*Комерциум*“, бар у саобраћајном говору ученика њених.

И даље, опет почетком прошлог столећа, кад су дуж аустриско-турске границе засниване у време честих зараза нарочите јавне установе за пограничарске разговоре, била је и између Земуна и Београда на земунској пољани таква једна „разговорница“: *parlatorium*. И без потврде у савременим Мемоарима проте М. Ненадовића, знамо да се та установа у језику нашем звала *парлаторија*. А и како би друкчије?

Осећање граматичког женског рода код установа, и културних и других, толико је јако у језику нашем, да су и други и доцније примани туђински називи на *-ium*, чувајући донекле оригиналну форму, поступно удешени у народско-књижевну на *-ија*. Тако је на пр. и од *consistorium*-а, у нас познатог првенствено као свештенички суд, судница, постала *конзисторија*, тако и од *laboratorium*-а, у Србији првобитно познатог као државна хемиска прегледаоница, радионица, постала *лабораторија* (чак и: *лабараторија*), па је и *observatorium*, звездарница, постала *ојсерваторија*; па се, у значењу

слушаонице, и *auditorium* преудешава као *аудиџорија*, чувајући боље основну форму *аудиџоријум* за значење „слушаоци“; даље још због значења заједнице, а по угледу свакако на групу домаћу: *Србадија*, *Циганија*, *Шевабија* и др. и од *consortium* постаде *конзорција* (тако је бележи и Речник Ристић-Кангрге), па и од *collegium* постаје *колегија* и др. На путу су да се тако понашају и најновије пресађенице на *-ium*, са значењем јавних установа, као *sanatorium*, *crematorium* и др. Онако као што су много раније и речи са значењем заједнице, на пр. државне, *imperium* — *империја*, можда и с обзиром на имена држава уз која је придевана (Русија, Аустрија и др.); па, нарочито у вези са државом, и *territorium* — *територија*.

Најбоље чувају своју оригиналну форму новији или мање популарни стручни научни термини, као: геолошки *алувијум*, *дилувијум*, *камбријум* и др., хемиски *најтријум*, *калијум*, *калцијум* и др., музички *предијум* (ту и инструмент *хармонијум* за разлику од *хармоније*?), зоолошки *акваријум*, економски *морџоријум*, правнички *пайримонијум*, медицински *конзилијум*, психолошки *делиријум*, *медијум*, музејски *лајидаријум*, универзитетски *колоквијум*, филозофски *криџеријум*, *ајсолуџоријум*, па у чистој грчкој форми спортски *стадион* (вежбалижте) које се код мање упућених већ меша са латинском речи: *стадијум* (стање), која се у тој основној форми одржава у употреби, и др.; све то већ и због значења (облик, елеменат, радња, стање и др.) друкчијих него код напред наведених установа, заједница и др.

Колико се код ових туђинских пресађеница, кад постану популарније, то преудешавање на *-ија* уобичајило, готово узаконило, потпомогнуто свакако и преудешавањем таквим код латинизираних туђица на *-io (-ionis)*: *санаџија*, *аргументаџија* и др. — може нам показати — давно већ тако преудешена *мисџерија* од *misterium*-а. Стога је, свакако, чак и у стручној научној терминологији било покушаја за такво преудешавање на пр. *калијум* у „*калија*“ и др., али у овом случају без успеха, пошто овде није било правог наслањања на народну реч.

Насупрот свему том, почело се у последње време, прво на подручју Загреба, спроводити безизузетно преудешавање на *-иј*, и то не само новијих међународних термина на *-ium*, чуваних у тој основној форми ужом стручном научном при-

меном, него и оних којима је то преудешавање на *-ија* већ давно извршено и примљено и у књижевном језику. Разлог том новом преудешавању на *-иј*, које треба да буде и апсолутно, налазе у тежњи да се та „јединственост“ прилагоди оној јединствености општег преудешавања латинизираних међународних термина на *-us* (грчки: *-os*) и *-um* (грчки: *-on*), при коме се ти наставци просто одбаце, а завршетак речи подеси према гласовним захтевима нашег језика: *globus* — *глоб*, *patriotismus* — *пaтpиoтизaм*, *dialectos* — *дијaлeкaт*, *parlamentum* — *пaрлaмeнт*, *actum* — *aкт* и др. Међутим, то правило ни само собом није јединствено, безизузетно, јер се држи и *глобус* (нарочито за школско учило), па *крокус* (биљка), па *кокос* (чак и *кокус*), па *ширишус*, па само *сташус* (стање), само *модус* (начин), само *публика* (за *publicum*, раније и у нас у тој форми), само *албум*, само *уникум*, само *монструм*, *максимум* и *минимум*, *квантум*, *дашум* и др. А ипак хоће то правило сада да спроведу и код речи које испред *-us* и *-um* имају самогласе *e* и *i*.

Код прве групе са *-eus* (гр.: *eos*) и *-eum* (гр.: *-eon*), заиста се облик *Досишеј* осећа као довољно наш и поред више још народске форме: *Досишије*, па и *Тимошеј* поред народске форме: *Тимошије* и др.; *Пшоломеј* и др. само тако; па тако и *пешролеј*, *музеј* и *маузолеј* поред основних облика: *пешролеум*, *музеум* и *маузолеум* који се, као новији, добро још држе, док је пре векова преудешени *mineon* (*μεναιον*, *μεναειν*) освештан већ као *минеј*. Сасвим нов *линолеум* држи се неизмењен. За њихов завршак *-еј* налазимо потврде и оправдања и у нашим народним, баш народским речима, као: *смеј*, *греј* (*смех* и др.).

Друга је ствар код ових нових преудешавања *-ius* (*-ios*) и нарочито *-ium* (*-ion*) на *-иј*. Завршак *-иј* се у језику нашем може потпуније изговорити готово само насилно. Нема ни једне народне речи, именице, на *-иј*. Вук бележи у свом Речнику и *смеј* и *греј*, али нема икавских паралела: ни *смиј*, ни *гриј*. Па и где би се по постајању наших речи могли очекивати облици на *-иј* (*чиј?*, *иј!*), ту се оно *ј* на крају или губи у говору (*чиј*, *иј*) или се појачава, додавањем вокала (*чи-ји*). Иначе према Вуку „по југоз. кр.“, значи покрајински, има још компаративно *волиј*.

За туђинске речи, обично лична имена на *-ius (-ios)*, народ је давно већ утврдио свој начин преудешавања. По њему је *Dimitrios* постајао *Димиштрије*, *Alexios* — *Алексије*, *Valerius* — *Валерије*, *Petronius* — *Петроније*, *Antonius* — *Антоније* и др., па према томе у школској и другој литератури и *Pausanios* — *Паузаније*, *Manlius* — *Манлије* и др. Код више популарисаних имена могао је бити и краћи поступак: одбациван је цео завршак *-ius*, па остало прилагођено гласовним захтевима нашег језика: *Д(и)миштар*, *Антон*, *Алекса* и др., па и у књижевном језику *Гај* и *Кај*, коме је последњем сам народ дао облик: *Кајо*.

С таквим, правилним осећањем народног језика, преудесили су старији књижевници наши и *genius* у — *геније*. Данашњи пак покушавају да га окрену у *гениј*, у форму коју је на источном делу наше књижевне територије од старијих књижевника употребио можда само Његош (из верзификаторских разлога?) у стиху 226 свог Г. Вијенца у апотеози Милошу Обилићу, који је:

Воинствени *гениј* свемогући...

Његошеву употребу може да оправда и поменуто *волиј* као и други компаративни придевски облици на *-иј*. На пр. у Посвети Г. Вијенцу:

Све ће *сјајниј* и *чудесниј* у вјекове биват дубље

па у Лучи Микрокозма:

Удар овај први и *најсјајниј* (III, 79, 151),
Ја бих *волиј* да сам вјечно оста (IV, 61), и др.

И за грчколатинске речи на *-ium (-ion)* у језику нашем, од најстаријих дана његова књижевног јављања, нађено је духу његову најприкладније преудешавање. Тако је од *евангелион* постало *евангелије*, па *јеванђеље* за најпопуларнију црквену књигу; за *антиологион* узета је *антиологија* (збирка); много ређем молитвенику — *евхологиону* остало је име у првобитној форми, док је за *пентекостарион* и *лишургиарион* узета краћа форма *пентикостар* и *лишургијар*, као што је и у католичком делу за *евангелистаријум* и *лекционаријум* узет *евангелистар* и *лекционар*. Тако су се преудесили и *бревијар* и *календар*. Исти начин преудешавања као и код речи на *-ius (-ios)*. А уз то, како је напред показано с потврдама с почетка

прошлог столећа, примљено је преудешавање на *-ија*, нарочито за речи са значењем установе, заједнице, корпорације, канцеларије, а свакако и под утицајем уопштеног већ преудешавања оваквих међународних речи као што су последње две. Али *библија*, према грч. *biblion*, није резултат нашег преудешавања, него прост пренос готове множине у којој се употребљава и у грчком. Као име земљи, империји, грчки *Византион* постаде *Византија*.

Међутим данас према онако непоузданом угледу *genius* — *гениј* хоће нови реформатори књижевног језика и све термине на *-iut (-ion)* да удесе и преудесе на *-иј*, не обзирајући се ни на то што нама ни досада нису они сметали у интернационалној форми на *-iut*, у научној стручној терминологији и иначе, као ни на то што је народ сам већ, као најлегитимнији законодавац у питању језичке обнове, дао одређене угледе таквом преудешавању и прилагођавању туђица с угледом на групе домаћих речи, сродних по значењу. Нова удешавања и преудешавања на *-иј*: *санаториј*, *мораториј*, *империј*, *теоријориј*, *критериј*, *мистериј*, *калиј*, *адвербиј*, можда и *гимназиј*, кад већ не може, јер је био па прошао, *парламентиј* — само су непотребне и накарадне прекованице, а увођење њихово у књижевни језик могло би се назвати и насиљем.

Поновимо: не морају се *сва* преудешавања туђица с *једним* наставком вршити на *један* начин. И на облик и на род примљене пресађенице утиче група домаћих речи, најсроднијих им по значењу.

Д. Косић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

92. „Зашто им (убиствима) Виша полиција не превенира?“

Овде имамо врло груб варваризам, јер је употребљен француски глагол *prevenir*, чије значење разумеју само они који знају француски. Зар не би боље било рећи: Зашто их В. полиција не *сречи*, *отклони*, или: Зашто им В. п. не *сстане на пут*? То би свако лепо разумео.

93. „Између *кошља* и *аутоматског вентила* за *најањање* мора бити посебна *направа* за *затварање*, која се *послужује* руком.“

Послуживаши се може неко лице, а никако нека ствар. Зато би овде требало рећи: „...*посебна ручна најрава* за затварање“.

94. „*Изненадио сам се на његово гледање на ствар.*“

Правилно се каже: „изненадити се *нечему*“, па би горњу реченицу требало рећи „изненадио сам се његову гледању на ствар“, а још лепше би било: „изненадило ме је његово гледање на ствар“.

95. Реч *жишарица* (нарочито множина *жишарице*) се врло често употребљава у трговачком језику као општи назив за пшеницу, раж, јечам овас, уместо речи *жиша*. Кад већ народ има лепу реч *жиша* (у једнини *жишо* може да означава и само *пшеницу* или *кукуруз*, према томе шта у том крају служи претежно за храну), зашто ће место ње *жишарица*, јер *жишарица* је лађа којом се превози жито. Наставком *арица* се завршују или именице које значе женско чељаде, као: *газдарница*, *крчмарица*, *овчарица*, *говедарица*, или суд или друга каква ствар у којој има онога што основна реч значи, као: *винарица* (лађа којом се вино вози), *уљарица* (суд за уље) *жишарица*.

96. „*Промет са жишарицама унутар граница Краљевине Југославије.*“

На првом месту да се задржимо на речи *промет*. Она има више значења: 1) обрт, 2) оптицај, 3) саобраћај, 4) трговина. У наведеном примеру мисли се на *трговину* (то се познаје по предлогу *са*, иако је он сувишан), па је требало и употребити ту реч. Место *са жишарицама* требало је рећи *жишом* (без *са*!). *Унутар граница* је и неправилно и непотребно, јер *унутар* је прилог, а не предлог, те не може тражити уза се генитив, а кад се каже да је нешто унутра, не треба помињати границе; пошто унутар, као прилог, не може стајати уз именицу, мора се уместо њега рећи предлог *у*, те би цео израз гласио: „*Трговина жишом у Краљевини Југославији.*“

97. „*Полиција је извршила хайшење Н. Н. ради разних злоупотреба.*“

Место „извршила хайшење“ треба рећи *ухайсила* или, још боље, *зайворила*, а м. „*ради*“ треба рећи *због*, те би цео

израз гласио: „Полиција је затворила (ухапсила) Н. Н. због разних злоупотреба“. Кад би се оставила реч „ради“, значило би да је полиција зато затворила Н. Н. да би помоћу њега вршила разне злоупотребе.

98. *„Не може се ни о чем другом радиџи до о осџа-цима некадашње Аџланџиде.“*

У оваком значењу врло се често употребљава глагол *ради се*, нарочито у западним крајевима, а то је према немачком „es handelt sich um etwas“. У немачком handeln значи „радити“, а безлично „тиче се“, „реч је о нечему“, али то не значи да се и у нашем језику глагол *радиџи* сме употребити безлично у значењу „тицати се“. Ко тако ради, употребљава германизам. Горња реченица исправно гласи: *„Не може се ничег другог џицаџи до осџаџака некадашње Аџланџиде.“*

99. *„Починио исџравку“, „џочиниџељ исџравке.“*

Префикс *џо* даје неким трајним глаголима двојаку нијансу у значењу: показује не само да су свршени већ и да је њихова радња више пута и на више места вршена пре него што је потпуно свршена. То показују на пр. глаголи: *џобииџи*, *џоклаџи*, *џоџисаџи*, *џозаџивараџи*, *џокажњаваџи*, *џоџалиџи* и др. Кад се каже: „Вуци су поклали све овце у тору“, то значи да су клали једну за другом, док их све нису поклали. Кад се каже: „Дошли смо да попишемо ствари,“ то значи да ћемо уписивати у нарочити списак једну ствар за другом, док их све не упишемо. Према овоме, може се рећи *џочиниџи џогрешке*, али не може *„џочиниџи исџравку“*, јер префикс *џо* показује да мора имати много предмета глаголске радње, а овде је само један, исправка. А кад се не може „починити исправка“, не може бити ни *„џочиниџеља исправке“*, утолико мање што и обликом својим та реч није добра. Наставак *џељ* је архаичан, наслеђен из црквенословенског, и сачувао се само у неким речима, као: *родиџељ*, *учиџељ*, *сџвориџељ*, *сџасиџељ*; уместо њега имамо наставак *-лац*: *чиџалац*, *сџиваралац*, *сџаралац*, *жсџелац*. Од *чиниџи* начињена је именица *чиниџац*, па би и од *џочиниџи* било *џочиниџац*, али и то не може бити, јер се оваке именице на *лац*, граде само од несвршених глагола, а *џочиниџи* је свршен.

100. „*Ма да с̄пречен од вра̄шара да уђе ѿро̄шив кога се шукао...*“

Прва реченица није добра, јер има пасивну конструкцију „спречен од вратара“, а наш језик више воли актив. Последња релативна реченица не треба да стоји на крају, већ после речи „вратар“, на коју се односи. Тако би цела наведена реченица исправно гласила: „*Ма да му је вра̄шар, са ким се шукао, с̄пречио улазак*“, или „*Ма да га је вра̄шар, са ким се шукао, с̄пречио да уђе.*“

101. „*Наоколо њега.*“

Реч *наоколо* није предлог, већ прилог, те после њега не може стајати генитив. Место *наоколо њега* треба рећи *око (около) њега*.

102. „*Пар месеци.*“

У западним нашим крајевима, где се још осећа велики утицај немачког језика, врло се често употребљава реч „*пар*“ у значењу „*неколико*“ (мање од пет). То чак није ни прост превод, већ чисто немачка реч („*ein*“) *paar*“, на пр. „*ein paar Monate*“ што се на нашем језику каже: *неколико месеца*, а не „*пар месеци*“.

103. „*Да јој изразе весеље.*“

Веселе и *радос̄и* нису синоними, иако су придеви *весео* и *радос̄тан*, од којих су ове речи изведене, синоними, али не потпуни. *Радос̄и* је човеково расположење које се не мора споља познати, а *веселе* је исто тако расположење, али које свако види, које се може чак и хотимице показивати, те је ова реч добила и друго значење: јавног исказивања радости, већином колективног, које обично прати песма, музика и пиће. Кад се каже: „*Какво је то весеље?*“ не мисли се на унутрашње расположење оних који се веселе, већ на радњу коју врше, поводом нечије радости, тј. на гозбу, песму, свирку и пијанку. *Радос̄и* је именица која показује стање, а *веселе* показује радњу; зато је погрешно рећи „*да јој изразе весеље*“, већ треба рећи „*да јој изразе радос̄и*“.

104. „*Да будемо у ѿседу.*“

Ово је врло незграпан германизам, према немачком „*im Besitze sein*“, место нашег лепог „*да имамо*“. Сама реч *ѿсед*

(имовина) није морала бити начињена према немачком Besitz, већ је још раније према латинском possidere начињено *посједавати* (по икавском изговору *посидовати*), тј. народна етимологија је латински глагол possidere довела у везу са нашим глаголом *поседавати*, иако су они различног постања. Можда се и у немачком истим путем добио гл. besitzen са значењем „имати“.

105. „Једнога појодна...“

Појодне је прилог за време, па и кад има значење именице, као овде, не мења се, те не може имати облик *појодна*. Али, кад би се та реч и мењала, не би морала стајати у генит., јер се време казује акуз., на пр. „*једно јушро* пођем у поље“, „*једну ноћ* омркнем у шуми“, па зато би се пре рекло „*једно појодне*“, неголи „*једнога појодна*“.

НАША ПОШТА

Г. др. В. К. пита: мора ли се место присвојног придева *пољски*, кад није у вези с *пољем* него с *Пољацима*, да би се избегла двосмисленост, употребити облик *пољачки*?

— Двосмисленост би могла настати онда кад се реч нека извуче сама за себе, ван везе са осталим речима, у тексту, у коме тек реч и добива одређено значење. И најпознатије речи, на пр. *око*, посматране саме за себе ван текста, немају одређеног значења. Па и у мањем склопу, без везе са осталим текстом, на пр. у реченици: „упаде у *око*“ не бисмо још знали да ли се ту мисли на *око* у глави, у које је упао *трун*; или на *око* у бари, у које је упао *несмотрен веслач*; или на *око* војнички, у који је упао *непријатељ*. Тако би и за право значење придеву *пољски* дознали из текста у коме је. У насловима пак не би се *пољски* јављало само уз једну реч, на пр. у филму: *Пољска крв*, где ће се ипак пре мислити на крв Пољака него на крв поља или чак и у наслову који би гласио *Пољски цвет* или *Пољска ружа* (лепотица), да би се избегло наметљиво значење у вези са пољем, не бисмо морали прибегавати облику *пољачки*, из два разлога. Прво, што бисмо потпуно одређено могли казати описно: *Цвет из Пољске* или *Ружа из Пољске*; друго што би облик *пољачки* наметао нову двосмисленост у вези са *пољаком*, чуваром поља. Осем тога облици *пољски* и *пољачки* за везу са Пољском и Пољацима нису потпуно истог обима

значања. Облик *пољски* је ширег, општег значења, у вези и са Пољском и са Пољацима, а *пољачки* је пресвега у вези са Пољацима. Та два облика стоје у оном односу у коме на пр. *београдски* и *београђански*, *амерички* и *американски* и др. У правилном говору не може бити сумње о значењу придева *пољски*, јер кад је у вези са пољем акценат му је *пољскѝй*, а кад је у вези са Пољском и Пољацима акценат је *пољскѝй*. У склопу *пољска артиљерија* показале се право значење само из контекста, у склопу пак *пољска пољска артиљерија* осећају се јасно оба могућна значења већ и по месту на коме су у реду речи.

Д. К.

Нашем читаоцу. Београд.

1 а) Тачно је да реч *брзојав* не би требало узимати и у значењу „депеша, телеграм“. Та се реч одавно одомаћила у нашим западним крајевима и по свој прилици начинио ју је познати пуриста Богуслав Шулек, који је за тако изразито међународни израз као *телеграф* сковао реч *брзојав* и све њене изведенице: *брзојавка* за *телеграм*, *брзојавство* за *телеграфију*, *брзојавницу* за *телеграф* (нем. Telegraphenbureau), *брзојавиши* — *телеграфисаши*. Пропустио је назив за *телеграфисту* којег је Парчић (Riječnik hrv. talijanski) окрстио именима: *брзојављач*, *брзојавник*, *брзојавац*.

Пре свега *брзојав*, који није дослован превод грчког *телеграфос* (било би: „далекопис, далекописац“), по своме начину грађења значи управо само *телеграф*, тј. апарат помоћу којег се брзо одашиљу вести које се саопштавају *телеграмом*. Према томе не може *брзојав* значити и једно и друго. Сем тога није *брзојав* могао потпуно заменити и остале речи које стоје с брзојавом-телеграфом у вези. То су: телеграфиста, телеграфија телеграфски стуб итд. Ти се изрази једино уротребљавају и тамо где се чује и брзојав у значењу телеграм. Према томе, ништа не би сметало да се и место телеграм и телеграф не узимају непотребне кованице, тим пре што би смо ми и Мађари били једини у Европи којима је сметала међународна реч телеграф, а остала је на пр. непреведена реч *телефон*, у коју ни сам Шулек није дирао (Rječnik znanstvenoga nazivlja).

1 б) Данас су речи *телеграм* одн. *депеша* постале толико познате, да би увођење нових, наших речи уносило само забуну, јер тиме што предлагете реч *брза*, као што и сами кажете, стварате непотребне и непрактичне синониме (на пр. Брза - Брза Паланка и сл.).

2. Реч *диок* протумачили су Вам рђаво „као нешто отечено“. То је мешање са речју *диок* „tumor“, које се, дакле, и друкчије изговара (са дужином на о). *Ошок* је постало од

об-шок, тј. површина, комад земље, који вода оптиче са свих страна. То исто значи и реч *острво* која је постала на исти начин као *ошок*. Исп. *стируја-шок*. Обе су речи народне. За *ошок* Вук (Рјечник) вели да се говори у југозап. крајевима.

3. Назив *шочак* за чесму дошао је отуда што се сам извор воде тако назива, па је са извора воде то пренесено и на чесму; у *кошач* су испреметани сугласници. Када се *бунар* са точком за вађење воде назива *точком*, ту се узима део (*точак*) направе за цео појам.

4. *Богорадија* је сасвим нова реч са пејоративним значењем која не иде у књижевни језик. Постала је аналогijом према речима на *-ија*, којих је много у нашем језику.

5. Каже се дакако „тим пре што“ а не „тим пре, јер“.

6. Ако се пише „збогом“ то има своје оправдање, јер је тај израз постао усклик и не значи данас више оно што би значило кад се пише *с Богом*. Али не ваља писати *здруге стиране*, јер се ту осећа самосталност предлога и речи са којом се употребљава. Дакле *с друге* стране као и *на другој* страни и сл.

7. Врло је обичан појав да се т. зв. *nomina agentis* односе и на човека и на справу, ствар којом се неки посао врши, на пр. *сејач*, *џрашач*. Тако је и реч *бријач* добила значење „бритва“ (Вук у Рјечнику зна једино то значење); док се за човека који брије узима реч *берберин*; али и *бријач* значи и онога ко брије (тј. берберин).

8. Од речи које предлагете да замене „муштиклу, цигаршпиц“ била би најгоднија *џушалка* која је начињена по угледу на: *џишџалка*, *сисалка*, *садалка*. *Пушица* није постала од глаголске основе као што Ви мислите. Сасвим је друго *дробилица* или *дизалица* које су образоване од глаголског придева. Наш језик, књ. I 3, стр. 92.

П. Ђ.

ИСПРАВКЕ.

- У бр. 2 (књ. I) треба на стр. 43, 44 и 47 Weltanschauung.
 „ „ 3 „ „ „ „ 81 *die Gelegenheit benutzen, ausnützen.*
 „ „ 4 „ „ „ „ 109 и 110 *unterschüren* и *anschüren.*

Власник за Лингвистичко друштво
 д-р Александар Белић
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 д-р Радомир Алексић
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочја 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 6

ДА СЕ РАЗУМЕМО!

У Српском књижевном гласнику (16 мај 1932, стр. 100-107) изашао је занимљив чланак г. Драгомира Јанковића под називом „Прилог повици на кварење језика“. У ствари, било би умесније да је овај чланак имао натпис „Против повике на кварење језика“. Г. Јанковић, како би се могло рећи по његову разлагању, уплашио се да се повиком на кварење језика не учини више штете нашем књижевном језику неголи користи. Истина, он то не говори изреком, али све његово јадиковање то показује.

Узимајући само главну садржину чланка г. Јанковића, у којем има више оштроумља неголи мисли, више цртања неприлика у којима се налазе писци и преводиоци неголи језичке оцене тога стања, ми бисмо је могли овако изнети.

У књижевноме језику главно је оно што се износи, а не како се износи. Ако мисао испредњачи, језик остаје за њом; ако се тада погреша у језику, мисао је крива. Она се од њега одметнула. Али то није хајдучија, већ знак духовног развитка који треба гајити и неговати. Њему треба све ставити у службу: и стари језик и нове дијалекте. Да је Вук Караџић жив, и он би морао тако нешто учинити. Зато сви на посао: и они што греше, и они што не греше, и граматичари, и старе књиге „инђијеле“ и нови, данашњи дијалекти: све на жртвеник мисли и њених прелива!

Ево шта вели он о Вуку. „Његов ауторитет помогао би му још да умудри да језик није просто средство за преносење мисли, нешто као хартија и писаљка, оруђе за усмена и писмена саопштења, и да се стога мора повијати по ономе чему служи, оном наоколо, свима и свакоме, свакидашњој употреби, те да су потом допуштени исти уступци ниподаштавању и незнању као и телесним манама у изговору. Није лака досетка, али језик је нем, никад се не опире, једино му је ограничење да буде другом разумљив, а тога ради не заболи глава. Ко би још мерио уступке и водио бригу да је уступак

једном учињен зарезан и заразан (нека се опрости за овај неуспели каламбур, али је на свом месту). Како ће се друкчије објаснити, што је текућа реченица недисциплинована, каква год у изговору и облику, што јој једва даје скелет, што јој треба спољњег додатка покретом руке и лица, што по каткад има нечега од ономапоје и што на послетку, кад се попне за један ступањ, тој нехатности придође нешто што је не богати, али одаје исти извор. Стари Честерфилд замакао је сину и на рукопису: није му, вели, пристојан, а шта тек у реч стане: исто оно што и у живот од кога је неразлучна“ (107).

Ово је кратка садржина целог чланка. И поред тога што у чланку има тананих и оштрих опажања, несумњиво је да у овоме што вели г. Јанковић има и поуздано нетачних ствари. На језик се не може овако „сумарно“ гледати као што гледа г. Јанковић, и, за мене бар, нема никакве сумње да Вук Караџић не би ово потписао, да је и данас у животу, јер би се то противило свему што је он о књижевном језику мислио. Али да узмемо ствари редом.

Да ли би позајмице из старог језика и данашњих дијалеката дале нашем савременом језику онај недостатак у речима и изразима који осећају преводиоци туђих дела или писци када хоће да кажу нешто ново?

Ја мислим да г. Јанковић прецењује ту и једно и друго. Ако г. Јанковић мисли ту на стару књижевност са српско-хрватском основицом (дубровачку, босанску, далматинску, славонску итд.), у њој се може наћи материјала од вредности. У нашем књижевном језику, нарочито на западу, и има понечег и отуда; али свега тога нема много. Па и оно што има, то су речи сасвим у духу нашег савременог језика, тако да и оне не дају нешто сасвим ново. Ако г. Јанковић мисли на староцрквени језик, онда треба имати двоје на уму. У њему има двојакних речи: словенских, изворних, које — као што је говорио В. Караџић, — тако лепо пристају у наш језик да кад се једном узму и не познаје се да нису наше (тако је: *жртва*, *брак*, *свештеник*, *учитељ* итд.); и много већи број других које су начињене према грчком језику. Оне се у највећем броју случајева противе начину грађења речи у нашем језику. Прве је Вук благосиљао, а друге је гонио из језика;

само је допуштао да се и прве узимају из црквеног језика тек онда када је за то настајала права потреба. Он је у исто време само тражио да у том случају те речи добију наше гласовно рухо, тј. да се не говори *начало* или *сл.*, како је у језику наше данашње цркве, већ *начело*, како одговара нашем језику, не *обилије*, већ *обиље*, не *сокрушен*, већ *скрушен* и сл. Затим, да ли нам наши дијалекти и колико нам могу помоћи? Несумњиво је да дијалекти наши дају сочност и свежину стилу писаца. То освежавање књижевног језика једна је од основних особина његових. Како се то лепо огледа на пр. у језику Петра Кочића, или Ива Андрића и толиких других! Наш књижевни језик који је поникао из народног језика не може и не сме кидати везе са народним језиком. То је једна од основних погодаба његова правилног развитка. По себи се разуме да све оно што се, према потреби, буде уносило из дијалеката мора добити и спољашњи облик и унутрашње црте система књижевног језика. Али да ли се и замислити може да дијалекти наши — сем у појединачним случајевима — могу књижевнику или преводиоцу дати оно што им наш савремени књижевни језик не даје, који се развија већ више од сто година и који крије у себи врло богат речник и врло гипку реченицу? Ја мислим да на то питање није тешко негативно одговорити. Јер оно што недостаје нашем књижевном језику, велика *књижевна* традиција, од више стотина година, недостаје и народном језику. Народни је језик израз потреба, мисли и погледа на свет нашег *народа*, а за нове мисли, погледе или различне преливе мисли који се у књижевника јављају или који оне налазе код туђих писаца — имају књижевници и да нађу реч. Они ће је изван себе узалуд тражити.

Када је Вук Караџић узео да преводи *Нови завет*, он је хтео да покаже да је наш народни језик у стању да да довољно језичке грађе и за тако тешке текстове. Ваљало је њиме само вешто владати. И данас би он рекао да је данашњи књижевни језик, у вези са нашим народним језиком, довољно и богат и изразит да се све њиме може рећи, и то у правилном облику. За то не би било ни потребно нити би он допустио да се позајмљује из језичке „патологије“.

Мени се чини да има у излагању г. Јанковића нешто што ми друкчије схватамо него он.

Он тачно вели да кад мисао испредњачи, језик остаје за њом. То је истина; али друкчије не може ни бити. Када би се прво рађала реч, па мисао, језик се не би ни развијао. Мисао мора прво да се роди. И немогуће је и тражити од језика да за оне многобројне сплетове и укрштања мисли, који рађају и нове претставе и нове мисли, има одмах и засебне речи. Мисао се исказује у реченици описним средствима у почетку, у слици, у метафорски употребљеним речима и у новим везивањима речи у реченици. Тако се стварају услови за ново значење које ће се тек у току времена и после многих покушаја да се нова мисао искаже на различне начине — одвојити и причврстити за најзгоднију реч од свих које су употребљене и која ће тако постати нова реч, тј. реч са новим значењем, ма била и раније много векова позната са другим значењима. Било би добро, и дешава се каткада, да писци са новим појмом, новом мишљу даду и нову реч; али су то ређи случајеви. Обично се они за то помажу старим речима у новим везама и сликама. И тек постепено долази и новоначињена или у новом значењу употребљена реч.

То исто вреди и за преводиоца. Не може се од њега тражити, управо би било безумно тражити, да он при преводу нађе речи исте вредности по значењу које су у оригиналу. Кад би се то тражило од превода, онда не би могло бити преведених дела уопште. Сваки језик на свету производ је развитка оног народа који њиме говори. Иако су, по томе што су сви људи овог света у извесном правцу слични између себе, и језици у извесном делу свом слични, ипак нарочити развитак који има сваки народ и у духовном и материјалном правцу оставља свој жиг на многим речима, схватањима и у оном унутрашњем значењу, често и сасвим обичних речи које су каткада једном речју непреводљиве на други језик. Зато је већ одавна речено да се не може преводити дело са једнога језика на други, већ се мора „престворити“ или језички прерадити. Преводилац мора осећати вредност, по значењу и свима другим особинама, речи језика, и онога са кога преводи и онога на који преводи, и дати, макар и у описном облику, исти утисак у преводу који и оригинал чини у својој средини. Он не треба да удешава туђе описе, туђа схватања и туђе осећања према ономе како је у његова народа; већ треба добрим и

правилним језиком да изазове исте мисли, слике, расположења и осећања које изазива и оригинал. То није лако; преводилац мора бити сродан по духу писцу којег преводи или способан да се пренесе у његов начин осећања и мишљења, али он не мора наћи једнаку реч страној речи, јер је то често немогућно, већ реченицу или израз. И то није лако, али је могућно. То су и Караџић и Даничић својим преводима доказали. Само за то преводилац не мора бити граматичар!

И за једно и друго, и за књижевника и преводиоца, траже се творачке особине, а не само скупљачке или посматрачке. Ако је ново оно што ствара књижевник, он има да се постара да му нађе и израз. Да ли ће он до њега доћи интуитивним путем, или аналитичким или синтетичким, то је друго. Али за све се то тражи извесна стваралачка моћ, одгајена у духу књижевног језика.

И г. Јанковић је за стварање. Али он нам вели: примајте све, и добро и рђаво, па ће се из тога изродити више могућности за оно ново што треба да дође. А ми велимо да оно што је рђаво и није право стварање, да се њиме наш језик неће обогатити, јер ће то само нарушавати ону систему и значења, и облика, и узајамне везе речи која и чини дух језички. А тај дух и треба да је једини покретач у *језичкоме* стварању књижевника. Нека се нико не боји: то је моћно, врло моћно оруђе у рукама добра књижевника.

На крају још једну реч. Не треба мислити да се данас изнова гради наш књижевни језик, тако да ће све оно што буде убачено у књижевна дела и бити његова основица. Напротив, темељи су његови чврсто ударени; од њих зависи и зграда која се изграђује. По себи се разуме да неимари нашег књижевног језика — књижевници наши морају пазити да зграда буде у складу са основицом својом. Они не могу употребити сваки материјал који им под руку дође и сваког човека који се за посао јави, већ само оног који је послушан. Иначе ће зграда, и поред добрих темеља, бити трошна и несигурна.

Тако је и са књижевним језиком. Уосталом, место да се упуштамо овде у теориска разлагања — показаћемо то други пут на примерима нашег књижевног језика. А. Белић

PRIMJEDBE

nekim dojakošnjim člancima u „Našem jeziku“.

Sv. 1, str. 9. Oblik *mogadnem* kao prezent od *moći* mislim da je provincijalizam velikom dijelu štokavaca neobičan, pa zato mu nema mjesta u književnom jeziku.

Sv. 1, str. 17 i 18, riječ *pošto* mislim da ne valja uzimati u uzročnom značenju, na pr. ne mogu ti ništa o tom reći, *pošto* ni sam ne znam. Iz ARj. (tj. iz „Rječnika“ Jugoslav. akademije) vidi se da prije XIX vijeka nema u našem jeziku toj porabi ni traga. Što se u Stulićevu rječniku kaže da se nalazi u glagoljskom časoslovu, to je sasma nepouzđano.

Sv. 1, str. 17 rusizam *izvestan* mjesto: *određeni, neki* mislim da bi trebalo iz književnoga jezika izbaciti. Vidi u mojem „Jezičnom savjetniku“.

Sv. 1, str. 28 kaže se da veznik *da* nema u našem jeziku uzročno značenje, ali u mojoj se „Gramatici i stilistici“ u 2. izdanju na str. 469 navode dva primjera iz narodnih pjesama za uzročno *da*; kaže se doduše da je to rijetko (ali nije pogreška).

Sv. 2, str. 34 mjesto riječi *ladanje* (koja ni meni nije simpatična) kao da se predlaže *leovalište*; bez sumnje je ovo dobra riječ, ali ne može zamjenjivati imenicu *ladanje*, jer ljudi na ladanju mogu živjeti (i vrlo često žive) ne samo ljeti, nego i zimi, a *ljetovati* se može gdje god samo ljeti.

Sv. 3, str. 77 krivo se kaže da su riječi *kirija, kaldrma* uzete iz grčkoga jezika, a trebalo je reći (što je pisac lako mogao doznati): iz turskoga.

Sv. 4, str. 99 ima riječ *netrpeljivost* za intoleranciju; šta će nam taj rusizam (kao i *trpeljivost*), kad se to lijepo može naški reći *nesnošljivost* (isto tako *snošljivost*, tj. tolerancija)?

Sv. 4, str. 100 „mi smo čvrsto uvereni“ po svoj prilici je germanizam (wir sind *fest* überzeugt), pa bi bolje bilo: *tvrd* uvjereni.

Sv. 4, str. 169 „to je bilo verovatno“; držim da sam dokazao u „Jezičnom savjetniku“ na str. 176 da *verovatan* nije dobra riječ; ako uredništvo „Našega jezika“ misli da je dobra, molim da to dokaže, pak ću je i ja pisati.

Sv. 4, str. 112 „u Daničića ima ovaj primjer: jedan je jezik a dvije uši (Poslovice, 37)“. Taj primjer nije iz Daničićeva pera,

nego se nalazi u zborniku starih poslovice što ih je Daničić na svijet izdao.

Sv. 4, str. 116—118 dokazuje se da u složenim vremenima nema i ne može biti srednjega roda za prvo i za drugo lice, na pr. *nosilo sam, pitano sam, nosila smo, pitana ste*. Za obični govor to je istina, ali u narodnim pripovijetkama i pjesmama može se naći srednji rod za 2 lice sing. U Vukovim narodnim pripovijetkama (1853) na str. 71 pita žena sunce: jarko sunce, ti sijajš po celome svetu, *nisi li gdegod videlo takoga čoveka?*“ Sunce odgovara ženi neupravnim govorom „da ga ono nije nigde videlo“, — a i da je upravni govor, bilo bi jamačno: „nisam ga nigde *videlo*“. U narodnoj pjesmi u Vuka (1841) 1, 291 nalazimo stih: srce moje, što *si požudelo?*, a na str. 493 iste knjige: Sarajevo, što *si potamnjelo?* Da srce i Sarajevo odgovaraju onome koji pita, zacijelo bi bilo: *požudelo sam* to i to, — *potamnjelo sam* zato i zato. U narodnim pjesmama B. Petranovića (2,582) čitamo: Srpsko momče, od koga si grada? doklen *si se potežilo* ludo; da momče na to pitanje odgovara, ja ne sumnjam da bi reklo: *potežilo sam* se tamo i tamo. Mogao bi koji pjesnik Poljicima (predjelu u Dalmaciji) zapjevati: o Poljica, što *ste potamnjela?* a Poljica ne bi drukčije mogla odgovoriti nego: *potamnjela smo*, jer... Oblici o kojima se ovdje govori, rijetki su doduše, ali nijesu pogrešni, zato treba da se u gramatikama navode.

Sv. 4, str. 118—119 prigovara se riječima *olakotan, otegotan*; priznajem da bi bolje bilo *olakotljiv, otegotljiv*.

Sv. 4, str. 122 kaže se: „između predloga i imenice *nikad* ne mogu stajati enklitike“. Mjesto riječi *nikad ne mogu* trebalo je reći: *rijetko mogu*. U mojoj „Gramatici i stilistici“, 2 izd. str. 405 navode se iz Vukova jezika: blizu *je kraja*, — toga *sam* radi ja sužanj.

Sv. 5, str. 136—140 dokazuje se opširno da je zamjenicu *čiji* dobro upotrebljavati ne samo za muški rod jednine živih bića, nego i za sva tri roda i za obadva broja. Ja ostajem pri svome mišljenju i dalje, jer imam uza se Vuka i Daničića i narod. Ne razumijem pravo, što misli pisac, kad kaže da je Vukova poraba zamjenice *čiji* njegova „stilaska osobina“. Da je ko pitao Vuka, dok je živio, zašto on uzima zamjenicu *čiji* samo u suženoj porbai, on bi jamačno odgovorio: pišem zato tako, jer drukčije ni-

jesam čuo u narodu, — i doista ni u ARj. ni u Ivekovićeve rječniku nema iz narodnog jezika ni jednog primjera široke porabe rečene zamjenice (a to je pisac propustio napomenuti!).

Sv. 5, str. 140 kaže se da su adverb *pače* i *dapače* arhaizmi i da ne idu u današnji književni jezik. Za prvu riječ to je istina, ali *dapače* ne će biti arhaizam, jer se nalazi u slavonskih pisaca iz druge polovine i iz svršetka XVIII vijeka, dakle iz vremena, koje je Vukovu posve blizu. Zato se ja ne mogu protiviti onima koji pišu *dapače*.

Sv. 5, str. 142. Mislim da ne kaže dobro Daničić u svojoj sintaksi da instrumental *zorom* (ona će je *zorom* okupati) znači da nešto biva „dok vrijeme traje“. Svakako je bolje reći da *zorom* u navedenom primjeru odgovara na pitanje *kada?* ili *u koje vrijeme?* jer se ne misli da će kupanje trajati, dok i zora traje; a i ne može se misliti, jer je u rečenici trenutni glagol, koji ne može služiti za trajanje. Takav je i primjer: podranila *jutrom* na vodicu. A i kad je rečenici trajan glagol (na pr. *dnevi* leže, a *noću* putuju), bolje je reći da instrumental odgovara na pitanje *kada?* ili *u koje vrijeme?* (ljudi, o kojima se u tom primjeru govori, ne moraju čitav dan ležati i čitavu noć putovati, nego neki, makar i veliki, dio dana i noći).

Zagreb 26-IX-32

T. Maretić

СЛОБОДА НАРОДНОГА ЈЕЗИКА ИЛИ ЈЕЗИЧКА ГРЕШКА?

Пре кратког времена замерило се једној реченици која се појавила у Нашем језику и њена једна особина изнесена је као груба језичка грешка. Реченица гласи: „Већ зато што је овај речник Вуков, реформатора наше књижевности и књижевнога језика, чија су дела од толиког значаја по основну структуру нашег књижевног језика, — он заузима нарочито место у лексичкој збирци нашој.“ Нема никакве сумње да се ово место може на два начина разумети: прво, да „реформатора“ стоји напоредо поред Вуков, да није његова апозиција, пошто је Вуков придев, тако да само „реформатора“ стоји место поновљеног почетка реченице, дакле, од прилике овако: „Већ зато што је овај речник Вуков, већ за то што је тај речник реформатора наше књижевности итд.“ Други би начин био да

се „реформатора“ разуме као апозиција придеву Вуков. Тако је учинио наш критичар и изнео јавно оптужбу против такве употребе апозиције.

И овде су као и у свима оваквим питањима две ствари: прво, да ли је апозиција или ма каква апозициска реченица уз присвојни придев у духу нашег језика, тј. да ли је то према њему правилно, и друго, да ли је то, са стилске стране, исправно, тј. да ли је довољно јасно и довољно лепо.

Узећемо да видимо и једно и друго. У народним песмама има оваквих примера: „ид’те доље, два моја анђела, до бијела гроба Јованова, Јованова, брата најмлађега (Н. пј. 2, 40, Маретић, Грам. и стил. II изд. 426).

Шта значе такви примери? Они значе да присвојни придев у свести оних што говоре претстављају *посесивни генитив именице*. Другим речима, да је певачу било свеједно да ли ће рећи: „ид’те доље... до бијела гроба *Јована*, брата најмлађега“ или „до бијела гроба *Јованова*“. Овим би се посредним путем доказало да је у нашем језичком *осећању* заиста данас присвојни придев (од имена нарочито) потпуно једнак генитиву именице без икаква додатка (придева или заменице). За то има доста сведочанстава различне врсте у Вукову језику. Да узмемо оне које Маретић наводи:

„Прва је буна била *Цукићева*, који се нешто свади с Милошем (ор. cit. 425)“ — овде је јасно да *Цукићева* значи *Цукића*.

„...Овај је *анђихристџов*, за којег чуште да ће доћи“ — и овде *анђихристџов* значи *анђихристџа*, иначе се не би могла разумети односна реченица „за којег“ итд.

Из Даничићевих дела: „Хрисовуља је без икакве сумње *Душанова*, који се у њој назива Стефан Четврти“ (ibid. 426). — „Слабо гледаше на свједочанство *Србиново*, за којег мислимо да...“ (ibid.). — „Силазећи к неисказаној љубави *Христџовој*, који не могаше гледати рода људскога, гдје га ђаво мучи“.

Из ових Даничићевих реченица — а таквих би се могло још навести — сасвим је јасно да је и у Даничићеву језичкоме осећању прост присвојни придев био толико једнак посесивном генитиву, да Даничић лако и без икаква зазора надовезује на њ релативну реченицу.

Али је још најзанимљивији један пример Вуков за који Маретић вели да је „сасма необичан“: „с помоћу кнеза Аксентијни Срба“. Заиста, и ми данас не бисмо тако рекли. Зато, ако не мора бити и оправдана, сасвим је разумљива напомена Маретићева: „Може се мислити, да је ту *кнеза* штампарска погрешка место *кнез*“ (ibid. 426).

Тако се може мислити, али се не мора тако мислити. Ако ставимо место генитива мн. Аксентијни (наравно, -их) — *Аксентијје* (од *Аксентија*) или *Аксентија* (од *Аксентије*), онда ћемо имати опет слагање генитива *кнеза*, ове атрибушке апозиције, са *Аксентијних* које је у том тренутку Вуково језичко осећање схватало као *Аксентија*. Наравно, да је Вук употребио посесивни генитив *Аксентија*, морао би ред речи бити сасвим друкчији. Морало би се рећи „с помоћу Срба кнеза Аксентија.“

*

За све ово могло би се навести много примера из савременог књижевног језика. И сви би они показивали само продужавање, у овом правцу, традиције Вукове и Даничићеве. Можда и нешто више — чување непосредног осећања језичких облика. А од продужавања традиција још је много драгоцене чување језичких претстава или осећања језичких облика.

Маретић у својој граматици вели само, опрезно и трезвено, да би од горњих примера обичнији били генитиви имена; али и он не назива такве конструкције ни неправилним ни погрешним, јер би се то противило најосновнијем разумевању ових појава.

Ово је једна од сасвим обичних синтаксичких конструкција *по смислу*; али она у исто време открива и синтаксичку вредност присвојног придева у нашем схватању граматичких категорија.

Зато су примедбе у овом правцу учињене без вредности. Може бити питање само стила. Да ли је оваква конструкција довољно јасна за све претставнике нашег народа. За све оне у чијој је свести вредност присвојних придева онаква каква је у горњим примерима, тј. за оне који су у томе продужаваоци Вукових и Даничићевих традиција — ова је конструкција сасвим јасна, обична и прозачна. Народне умотворине, језик Вуков и Даничићев показују да је она и у основици

нашег књижевног језика. Према томе, она може бити и у стилу оних који данас нашим књижевним језиком пишу. Одрецати то — значи не познавати савремени књижевни језик и оне народне говоре који су му у основици. И.

ЛЕКАР и ЛЕЧНИК

Данас наш народ двојако назива човека који лечи: у источним крајевима зове га *лекар*, у западним *лечник* (лијечник, љечник). Који је назив бољи?

Још од најстаријих времена употребљавала су се четири назива за лекара: *баљи*, *врач*, *видар* и *лекар*. Прву налазимо у старословенском, а постала је од истог корена *ба-* од којег и глагол *бајати* и именица *басна* и наставком *лји* (= *ља* у нашем језику: *ѡра-ља* и сл.). То је, значи, био човек који је бајањем и гатањем сузбијао болести, тј. зле духове. Ове речи је нестало у словенским језицима, иако се у староруском срета са значењем врача, тј. чаробника, човека који прориче. Реч *врач* имала је слично значење, тј. то је био чаробник, који је, разуме се, умео лечити. Доцније се значење те речи изменило, па јој је у руском остало само значење лекара, а у српскохрватском има данас значење чаробника, гатара, човека који прориче судбину, али који своју тајанствену моћ може употребити и за сузбијање болести. Јер прост свет, па богме понеки и из т.зв. „интелигентних“ и „виших кругова“, иду и данас код врача и врачара да траже лека својој бољци. Код нас, дакле, врач и данас има и значење лекара, али само *надрилекара*. Кад су Словени дошли на виши ступањ културе, почели су болести сузбијати стварнијим средствима, тј. лековитим травама, лековима и отад се почела употребљавати реч *лекар*, која је келтског порекла, а Словени су је примили од Германа (готски *lêkeis*, енглески *leech*, шведски *läkare*). Та реч имала је некада шире значење него сад: означавала је *човека који ради с лековима*, тј. који их не само прописује већ и прави; *лекар* је био и *medicus* и *ајошекар*, јер је раније оба посла вршио исти човек, само је за лечење рана био *видар*, тј. *хирург*. Доцније, кад су у Далмацији отворене апотеке, реч *лекар* је почела означавати и апотекара, а место *лекар* почела

се употребљавати реч *лечник*. А кад су у Хрватској почели чистити језик од туђих речи, место речи *ајошека* и *ајошекар* узели су из чешког речи *лекарна* и *лекарник* (*ljekarna*, *ljekarnik*).

Реч *лекар* је врло стара, било да је у том облику узајмљена из германског (у шведском има и данас скоро исти облик), било да је начињена правилно од именице *лек*, као и речи *бачвар* од *бачва*, *гробар* од *гроб*, *дрвар* од *дрво*, *колар* од *кола*, *злашар* од *злашо* итд. Увек оваке именице значе лице које ради с предметом од чијег је имена она изведена, дакле, показују њихово занимање. Данас је, истина, посао справљања лекова прешао на *ајошекара*, али је ипак назив *лекар* за лице које лечи, тј. смишља и прописује лекове, савим на свом месту.

Реч *лѣчник* (ијѣсник, како Вук бележи, те би ијѣсник било оправдано, само ако се изговара као лѣчнѣик) је новијег постања, а начињена је правилно од глаг. основе *леч-* наставком *-ник*, као што су начињене и многе друге, као: *наследник*, *наредник*, *зайоведник*, *ошћадник*, *уредник*, *помоћник*, *говорник*. Именице на *-ник* првобитно су биле извођене од придева на *-(а)н* наст. *-ик* као на пр.: *праведник* (од *праведан*), *безбожник* (од *безбожан*), *грешник* (од *грешан*), *противник*, *боlesник*, *дужник* итд.

Доцније су се почеле правити и од именица наставком *-ник*: *пушник* (од *пуш*), *цариник* (од *царина*), *већник* (од *веће*), *заменик*, *намесник*, *власник* и др. И именица *лечник* могла је постати и од имен. *лек* наст. *ьник*: *лекьник*, па је *к* испред *ь* дало *ч*. Али, пошто се она јавља тек од 16 века, кад више није било полугласника, вероватније је да је постала од глагола *лечиши*, који се и осећа у речи *лечник*. Према свему реченом, и *лечник* је добра реч, и према постанку и према значењу.

Реч *лекарна* је узета из чешког. У нашем језику нема таквих речи с наст. *-арна*, већ се оне завршују на *-ара*: *дрвара*, *пекара*, *шћенара*, *качара*, *бувара*, *козара* и др. или на *-арница*: *пекарница*, *писарница*, *колачарница* итд. Ако би се реч *лекар* усвојила место *ајошекар*, онда би на свом месту била само реч *лекарница*, а не *лекарна* м. *ајошека*. Али, пошто реч *лекар* од памтивека има значење *medicus*-а и у нај-

већем делу народа, а то и данас значи, не би згодно било употребљавати је у једном крају у другом значењу, већ је боље узети свуда реч *ајошкеар* и *ајошка*, док се не нађе штогод боље. А речи *лекар* и *лечник*, које су обе добре, нека се употребљавају напореда у значењу *medicus*, па која у току времена преовлада.

М. Московљевић

ЛЕТЕЊЕ ИЛИ ЛЕЂЕЊЕ?

У речнику нашег језика који су израдили д-р Ристић и Кангрга код речи *леђње* стоји примедба: „погрешно место *леђње*“. Јасно је да ту имамо посла са двојаким облицима за исти појам, тј. за глаголску именицу од глагола *леђети*.

Овде имамо глаголску именицу од неодређеног начина на *-ети* и са наставцима садашњег времена *-им -иш* итд. Такви глаголи имају исте наставке у садашњем времену као и глаголи који се у неодређеном начину свршавају на *-иши*, као *градим - градиши*. Тај узајамни однос између те две глаголске врсте учинио је да се данас њихови трпни глаголски придеви граде на исти начин: *врћен* од *врћети* као и *враћен* од *враћиши*, без обзира на то како је могло бити у нашем старом језику.

Сличан, али не истоветан однос, налазимо и код глаголских именица, које су првобитно имале исту основу као и трпни придеви. Тако је од *градиши* постала именица *грађење* са истом основом као и у глаголског придева *граћен*. Одатле имамо и *врћење*, *вољење*, *жељење* као *врћен*, *вољен*, *жељен*. Међутим тај однос не значи да сваки глагол на *-ети* има свој трпни придев и глаголску именицу. То показује и чињеница што се од споменутих глагола не може увек начинити глаголски придев, а именица може, и обрнуто; али има глагола код којих се не гради ни придев ни именица ове врсте. То све зависи од самог значења трпног придева, односно глаголске именице. То се нарочито лепо види баш код глагола на *-ети*. Ти су глаголи у великој већини непрелазни и зато махом и немају трпног придева, али могу имати глаголску именицу. Тако имамо: *бешњење*, *врвљење*, *грмљење*, *гладђење*, *живљење*, *миљење*, *немљење* итд. Такви облици постали су несумњиво под утицајем споменутих облика који поред гла-

голске именице имају и глаголски придев. Такво једначење довело је до тога да се у глаголској именици крију два значења, односно две глаголске основе. На пр. *жућење* за *жушећи* (непрелазни глагол) и *жушићи* (прелазни); тако исто: *бељење*, *зелењење*, *плављење*, *румењење*, *слейљење*.

Сви ти примери показују да облик глаголских именица код глагола са наставком неодређеног начина *-ећи* стоји у сталном узајамном односу са таквим облицима код глагола на *-ићи*. Према томе, облик *лећење* био би заиста погрешан. Али ипак и у самом речнику Ристића и Кангрге налазе се још овакви примери: *бдење*, *лебдење*, *седење*; ту може доћи и *хшење*. Овамо иде и облик *лећење* место *лећење*. Сви наведени облици имају нешто заједничко: од њихове глаголске основе не гради се трпни придев, и зато ти облици нису уопште дошли под утицај облика трпног придева, као што је споменуто новије *врћење* постало према *врћен* од прелазног глагола *вршећи*, као и старо *грађење* и *грађен*; код свих тих глаголских именица наставак *-ење* дошао је, дакле, непосредно на сугласничку глаголску основу, која је остала неизмењена, тј. онаква је каква је у инфинитиву. Такви облици претстављају само старије стање у развиту нашег језика када су се не само све глаголске именице него и трпни придеви образовали непосредно од глаголске основе на *-ћ* додавањем наставка *-ње* односно *-њ* *-на* *-но*. Зато и нису облици *лећење* и сл. погрешни, утолико више што су још и данас у живој употреби.

П. Ђорђевић

О ИЗГОВОРУ Ч, Џ И Ћ, Ђ

Иако нема сумње да тачно разликовање *ч* и *ћ* (односно *џ* и *ђ*) претставља за приличан број наших људи највећу тешкоћу савременог књижевног изговора, а услед тога и једну од најчешћих грешака у писму, ипак се на њену отстрањивању не ради готово ништа. Шта више, у последње време доживели смо чак и то да са престоничке позорнице, дакле, са места које би требало да буде расадиште лепог изговора чујемо првакињу која говори: *ноч*, *вруч* и сл. Још се горе држи према том недостатку наша школа; све што она у том правцу предузима своди се на механичко учење у којим речима треба

писати *ч* (*ц*), а у којим *ћ* (*џ*). При недовољној пажњи која се у нашим школама посвећује настави матерњег језика није, дакле, никакво чудо што изванредан број ђака и после положене матуре грешу у писању ових гласова, а изговор да и не помињемо. У неким нашим гимназијама иде та алџавост тако далеко да се бркање *ч* и *ћ* у задацима не сматра за грешку; ово претерано попуштање дијалекатским утицајима треба несумњиво осудити, јер се њиме у наш књижевни језик увлачи црта која се противи савременом језичком осећању. Да се томе стане на пут, постоји, по мом мишљењу, једино средство: не треба се зауставити на разликовању *ч* и *ћ* у писању, већ треба захтевати и строго разликовање у изговору, јер „за оне који не изговарају добро гласове *ч* и *ћ*, *ц* и *џ* и зато их не разликују у писању тешко је дати потпуно поуздана правила по којима би могли знати: када и који глас од горњих ваља писати у речима“.¹⁾ Само у случају ако их људи науче изговарати на местима њихове употребе, избећи ће се утисак да је разликовање *ч* и *ћ* у писању непотребно правописно мучење, коме у стварности ништа не одговара.

Али како се ови гласови у различитим нашим крајевима различито изговарају, а изједначавање се не врши свугде у истом правцу (у једним се крајевима оба гласа изговарају као *ч*, у другим као *ћ*, у трећим као нешто средње, сад ближе једном, а сад другом гласу) не могу се једним правилом обухватити сва дијалекатска отступања. Због тога је потребно дати упутства како се ти гласови граде у говорима који

¹⁾ *Белић*, Правопис²⁾, стр. 36. — Ипак је корисно имати на уму ово правило (исп. *Белић*, Граматика српскохрватског језика за други разред, стр. 25): *ћ* треба писати онде, где према њему у сродним речима стоји *ш*, дакле: *лишће*: *лишћ*, *џамећу*: *џамеш*, *маћеха*: *маши*, *мећем*: *мешаши*, *џлаћен*: *џлашиши*, *џрихваћаш*: *џрихвашиши* итд., а *ђ* онде, где према њему стоји *д*: *џредграђе*: *град*, *глађу*: *глад*, *џрећа*: *џредем*, *глођем*: *глодаши*, *млађи*: *млад*, *госџођа*: *госџодин*, *медвеђи*: *медвед*, *међа*: *мед*, *расађиваш*: *расадиши* и сл. Према *ч* налазе се међутим у сродним речима *к* и *ц*, исп. *вуче*: *вук*, *млечан*: *млеко*, *девојчица*: *девојка*, *лечиши*: *лек*, *јачи*: *јак*, *мучиши*: *мука*, *наручје*: *рука*; *мичем*: *мицаши*, *лисичији*: *лисица*, *личан*: *лице*, *магарче*: *магарац*, *месечев*: *месец* итд. (то не важи за инфинитиве *мећи*, *рећи* и сл.: *џеку*, *рекох* и сл.; овде је *ћ* другога порекла: из *к'ш*). Најпосле *џ*, уколико није постало једначењем од *ч* (као на пр.: у *сведоџба*: *сведочиши*) са звучним сугласником, наводи се скоро искључиво у речима турског порекла (*џација*, *механџија*, *мерџан*, *џигерица* и сл.).

их тачно разликују. Упутства која овде износим рађена су у првом реду на основу београдског изговора, али вреде подједнако за целокупни наш књижевни језик.

Пре свега, сва четири поменута гласа припадају групи т. зв. африката („сливених“ гласова); то значи да њихова артикулација и утисак који они чине на наше ухо садрже у себи *елементе* двају простих гласова; *ч* садржи елементе $\dot{t}$ и $\dot{s}$, $\dot{ц} = \dot{d}\dot{z}$, $\dot{ћ} = \dot{t}\dot{s}$, $\dot{ђ} = \dot{d}\dot{z}$.

Грађење ч и ц ($\dot{t}\dot{s}$ и $\dot{d}\dot{z}$). $\dot{t}$ ($\dot{d}$) разликује се од нашег обичног, денталног $\bar{m}$ ($\bar{d}$): оно је *надзубно* или *алвеоларно*, образује се, дакле, врхом језика према алвеолима (то је мекснатији део небаца одмах изнад горњих секутића). Други елемент ових африката је наше обично *ш* (*ж*), само што је јаче лабијализовано. — При изговору *ч*, *ц* притисне се врх језика ка алвеолима и образује се преграда као при $\dot{t}$ ($\dot{d}$), али у тренутку кад се преграда отвара, прелази језик нагло у положај потребан за *ш* (*ж*), тако да ваздушна струја одређена за експлозију пролази кроз нарочити жлеб уместо да изађе слободно; усне се при том заокругљавају и мало истурују.

Из овог се описа види да артикулација африката не траје дуже од артикулације обичног експлозивног сугласника (то се може доказати и мерењем); сразмерна краткоћа артикулације и недостатак праве експлозије баш и чине да се у *ч* (*ц*) не чују два засебна гласа ($\dot{t}+\dot{s}$, односно $\dot{d}+\dot{z}$), већ само један.

Грађење ћ и ђ ($\dot{t}\dot{s}$ и $\dot{d}\dot{z}$). И $\dot{t}$, $\dot{d}$ разликују се знатно од наших обичних дентала: при њихову изговору повијен је врх језика за доњим зубима, а предњи језик (део језика иза врха) примиче се ка алвеолима и унутрашњој страни горњих секутића; при том је површина небаца коју додирује језик већа¹⁾. Поредети артикулацију *с*, *з* са артикулацијом $\acute{s}$, $\acute{z}$, видимо да врх језика код сва четири гласа заузима отприлике исти положај, само што је при $\acute{s}$, $\acute{z}$ предњи и средњи језик уздигнут ка тврдом непцу (као при *ј*), а пролаз је много шири, услед чега је карактеристични шум мање оштар. Све то заједно чини да звук $\acute{s}$, $\acute{z}$ постаје налик на $\acute{\acute{s}}$, $\acute{\acute{z}}$ (умекшано *ш*, *ж*)

¹⁾ Цела артикулација доста је налик на артикулацију *њ*.

коме се приближава и по месту образовања¹⁾. Најпростији начин да се научи изговор *ž* је овај: треба изговарати *j* и онда приближити секуће на отприлике 1 мм., а да се при том положај осталих говорних органа не мења. За изговор *š* треба почети са муклим *j* (немачким *ich-laut*-ом). — Ако се, дакле, хоће правилно да образује *h*, *ḥ*, треба предњи језик уздићи ка алвеолима и горњим секутићима, а затим га врло мало удаљити (отприлике као при *j*) и истовремено образовати широки пролаз. На тај начин изговорићемо глас са врло slabим консонантским шумом и сразмерно високим звуком (повишавање звука потпомажу и усне које се мало развлаче).

Главна разлика између *ч*, *џ* и *h*, *ḥ* у овом је: при образовању прве групе уздигнут је врх језика ка алвеолима, а усне су заокругљене и незнатно истурене, што нашем *ч*, *џ* даје нарочито „тврди“ звук; при *h*, *ḥ* врх језика је насупрот повијен за доњим зубима, језична је маса у предњем делу усне дупље (као при *j*), а усне се развлаче; све то заједно чини да наше *h*, *ḥ* има „мек“ звук.

Б. Милетић

ИЗ ИНТЕРПУНКЦИЈЕ

На крају натписа на документима, иза наслова и назива, потписа на документима *не мора* се стављати тачка (Правопис А. Белића, т. 171, 236, 237). Из овакве стилизације овог правила види се да се у неким случајевима и може писати тачка. Само ово наш правопис не одређује. Има ли, заиста, случајева кад се и тачка мора писати или када је боље да се пише него не пише.

Нема никакве сумње да је намера новог правописа да уклони непотребно писање знакова интерпункције. Некада су се ти знаци без потребе нагомилавали.

И правило о неписању тачке иза натписа и потписа иде у овај ред. Смисао је тачке: 1) да се једна реченица одвоји од друге; 2) да се њоме обележи да је реч скраћена и 3) да се њоме одвоје потпуно засебне речи или изрази који немају ни непосредне ни посредне везе.

¹⁾ У нашем обичном *h*, *ḥ* карактеристични шум још је слабији него у изолованом *š*, *ž*.

Код писања натписа обично нема ниједног од ових случајева. Натпис стоји усамљен, а око њега, и с једне и с друге стране, празан је простор. Он је довољно од осталог текста издвојен и тиме је обележено да је он носилац значења целог текста. Никакав му нарочити знак није потребан.

Али има случајева кад може наступити и у натписима трећи случај. Он није предвиђен у нашем правопису и огледа се, по свој прилици, у ономе „не мора“. Такви случајеви нису ретки. На пр. у натпису глава: 1. *Увод. Почетци културе.* или: *Ойшћи преглед именичне промене. Именице мушког рода.* Када је у оваквим натписима глава између речи употребљена тачка, тј. када речи и изрази нису у непосредној вези, онда је врло тешко не употребити тај знак и на крају натписа.

Када се једном, нарочито у каквој школској књизи, где мора бити увек методолошких и педагошких обзира, у једним натписима глава тачка употреби, онда се она мора свугде у оваквим случајевима употребити, јер би сваки други поступак био нејасан за оне којима је таква књига намењена.

Ето, то би били случајеви када се и у оваквим приликама тачка *може* употребити.

Али и поред тога треба у свима случајевима употребе знакова интерпункције ићи за оним што је простије и природније, и што не чини, без икакве потребе, правила вештачким и сложеним. Само ће тако наш правопис имати прави смисао и бити употребљив. По себи се разуме да ће се понешто у њему, у току времена, морати јасније одредити, да не би било у различних писаца различног поступања. J.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

106. „Гелија израђена од дрва.“

Именица *дрво* у множини може имати и крађу и проширену основу (дрва и дрвета), а у једнини се употребљава само с проширеном основом: *дрвеша*, *дрвешу* и др. Облик *дрва* у множини значи отсечено дрво, за грађу и гориво, а *дрвеша* је множина за живо дрво. Али те разлике нема у једнини, већ се и за живо и за мртво дрво употребљава један

облик, па зато није добро речено „израђена од дрва“, већ треба „израђена од дрвета“.

107. „*Предузећи посао*“ или „*подоузећи посао?*“

Прво, да видимо јесу ли оба ова глагола правилно начињена. Гл. *предузећи* је у новије време начињен, као и *претставићи*, *претпоставићи*, *предложити*, јер у народном говору нема глагола који би били сложени с префиксом *пред-*. *Подоузећи* је правилно постало, као и: *поднећи*, *пошписати*, *подоћи* и др.

Иако новијег постања, гл. *предузећи* је постао врло обичан у значењу „прихватити се, латити се нечега“. „*Предузећи посао*“ значи: „узети преда се посао“, тј. прихватити се посла, почети посао. Гл. *подоузећи* значи „узети оздо“, тј. „потпуно ухватити нешто, протуривши оздо руке“, а то је исто што и *подоухваћити*. После се развило значење *својастити*, *зграбити*, *освојити*, *обузети* (пренесено значење), на пр.: није ласно Турке погубити ни њихове подузети земље“, „зима ме подузела“, „Турке бјеше страва подузела“. Према основном значењу гл. *подоузећи* није правилан израз „*подоузећи посао*“, већ је он унет у наш језик према немачком „*unternehmen*“, јер ако треба рећи да се неки посао тек прима или почиње, онда за то није згодан глагол *подоузећи*, који, као што смо видели, значи „имати нешто потпуно у својим рукама“, што може бити само неки предмет, а посао је радња која се не може имати у рукама, чак ни у пренесеном смислу, јер има дуже да траје, па се можда неће ни свршити. Примити се посла и почети посао не значи и свршити га, па зато израз *предузећи посао* ипак боље одговара смислу него *подоузећи посао*. То исто вреди и за именице *предузимач* и *подоузећник*.

Проф. Маретић у свом „*Језичном савјетнику*“ м. *подоузећи* и *подоузећник* предлаже речи *подоухваћити се* и *подоухваћник*, али неће бити у праву, јер *подоухваћити се* или *подоухваћити се* (на пр. неког посла) значи „узети на себе неки тежак посао“, а *подоузећи* (као и *предузећи*) употребљава се у значењу „прихватити се неког посла“, тј. почети радити неки посао, био он тежак или лак.

108. *Подружница* или *филијала?*

Док се у нашим источним крајевима употребљава реч

филијала, дотле се у западним крајевима уместо ње каже *подружница*, а то је врло рђава кованица, јер она ономе ко не зна шта она значи својим тобож народним склопом ништа не казује. Ова реч је изведена од придева *подружан*, који је начинио Шулек и унео у свој немачко-хрватски речник са значењем „genossenschaftlich“, тј. који је с неким удружен, ослањајући се при том на чешку реч *podružný* и *podružstvo* и руски *подруга*, *подружний*. Пошто је реч *подружни* изведена од речи *друг*, то је *подружница* рђава замена речи *филијала*, која је изведена од лат. *filia*, тј. кћи, а филијала је према централи као кћи према матери, а не као друг према другу. Чак ни Чеси нису сковали чисто своју реч, већ су од *filiala* начинили *filialka*.

109. „Изјавиле су се спремнома да предузму.“

Правилније је рећи: „Изјавиле су да су спремне предузети...“

110. „Првак Париза у сабљи.“

Само кад после речи као што су *првак*, *вештак*, *мајстор*, *јунак*, *шампион* дођу глаголске именице или обичне именице које значе неку радњу (игру, забаву, спорт), онда се ове казују с предлогом *у*; на пр.: *првак у мачевању*, *победник у игрању*, *шампион у клизању*, *вештак у лагању*, *шампион у шаху*, *јунак у борби* итд. А ако после оваких именица дођу речи које показују предмет на ком они показују своју вештину, храброст, издржљивост или другу неку одлику, онда се испред њих употребљава предлог *на*, на пр.: *првак на сабљи*, *јунак на пушци* и *ножу*, *уметник на виолини*, *вештак на перу*, *јунак на језику*, *победник на враћилу* и сл.

111. „И назва моје име.“

Гл. *назвајти* (с асс. и instr.) значи: дати коме име или надимак (или прогласити га оним што значи име, на пр. назвати патријархом), на пр.: „назва га лажљивцем“, „назва га својим посинком“. Само кад се односи на поздраве, гл. *назвајти* значи „изрећи“, на пр. „назвати Бога“, „назвати добро јутро“, „назвати коме Божић“ (у Далмацији) и сл. Према свему овоме, није добро речено „и назва моје име“, већ треба „и рече (изговори, помену) моје име“.

112. „Крвник“ и „целаш“.

Човек коме је посао да извршује смртну казну зове се у западним крајевима *крвник*, а у источним *целаш*. Другу реч су нам оставили Турци, а прва је народна, постала од именице *крв* наставком *-ник*, као што су постале и четник, цариник, заменик, већник, говорник и др. Данас *крвник* има два значења: 1. злочинац, зликовац, мучилац, крвни непријатељ — у целом народу, и 2. целат — у западним крајевима. Ово друго значење је старије. У време племенског живота нашег народа крвна освета је била призната као правни лек и у нашим правноисториским споменицама *крв* значи убиство уопште, а онај који је извршио убиство звао се *крвник*. Кад је извршење крвне освете („крв за крв“) престало бити индивидуална ствар и добило јавноправни карактер и прешло на државну или покрајинску власт, лице које је вршило смртну казну названо је *крвником*, јер је он узимао крв за крв. Отуда се, свакако, и Бог у народној песми назива „старим крвником“, јер он узима живот људима.

Пошто је онај који је убио или је готов да убије највећи непријатељ човеку, разумљив је израз „*крвни непријатељ*“ и сасвим је природно што је и реч *крвник* — *целаш* (тј. човек који одузима живот) добила метафорско значење „зликовца, злочинца, крвног непријатеља“. С овим се може упоредити оно што је на споменику неког стрељаног злочинца написано: „погинуо од разбојничке жандармске руке“. Ово метафорско значење речи *крвник* једино се и сачувало у источним крајевима, јер је турска реч *целаш* дошла као назив за извршиоца смртне казне и данас се употребљава као технички термин.

113. „*Nedavno je beogradska štampa pisala, da će u sveopćem načinu pisanja Jugoslavena pobijediti „beogradski žargon“, što da najbolje dokazuje M. Krleža, koji da već piše beogradskim načinom.*“

У западним нашим крајевима често можемо прочитати оваку погрешну употребу свезе *да*, што је дошло утицајем талијанског и немачког језика, да би се исказао конјунктив, којег ми немамо. У нашем језику свеза *да* не може стати после релативних заменица, а овде је *да* исказано после

„*што*“ и „*који*“, те је зато неправилно, иако проф. Маретић у свом „Језичном савјетнику“ допушта употребу свезе *да* иза *јер*, да би се исказала сумња у оно што се казује после *јер* („он данас не иде у школу, *јер* да је болестан“). У горњем примеру не видимо да ли је свеза „*да*“ казана после „*што*“ и „*који*“ зато да се тим покаже да је то само мишљење београдске штампе да М. Крлежа најбоље доказује да ће победити „београдски жаргон“ и да он већ пише београдским начином, а да писац те белешке не верује у то. Ако писац сумња у то, требало је да после „*што*“ каже „по њеном мишљењу“, а после „*који*“ реч „*тобож*“. Овако се, и поред погрешне употребе свезе *да*, не види које је пишчево мишљење. На крају, гл. *доказиваши* има у садаш. времену *доказује*, а не *доказива*.

114. *„poslao je svoga Jozu... meni kući, da najavi moj izostatak.“*

У Црној Гори гл. *најавиши* употребљава се уз именице *овце* или *војска* у значењу *догнаши*, *повести*. У неким народним песмама и старим књигама *најавиши* значи: „показати се“, „доћи“. Данас се по западним крајевима употребљава у значењу „пријавити“, „јавити за“, што је чист превод немачког *anmelden* (*melden* = јавити, *an* = на). „*Изостатак*“ је начињено према „остатак“, али се ова реч употребљава само кад се односи на неку ствар, а кад се односи на лице онда се каже „останак“, па према томе и у горњем примеру треба да стоји „*изостанак*“, јер „*изосташу*“ може само лице. Према смислу целе реченице, „изостатак“ овде треба да значи „изостављање“, те би она правилно гласила: „*послао је свога Јоза... мени кући да ми јави да сам изостављен*“.

115. *Odlučih da prekinem tu sutnju i da trgnem ljude oba-
mrle u ovoj osamljenosti. Da unesem među nje glas života.“*

Овде имамо пример архаичног облика акузатива множине од заменице он: „*ње*“ место „*њих*“. То је провинцијализам који се чује по Приморју и острвима, као и стари облик *је* м. млађег *их*, што је у ствари генитив множине; али је он одавно потиснуо тај стари акузатив, па је једино исправан књижевни облик за акузатив. Дакле, *је* и *ње* у овом падежу не познаје књижевни језик.

116. „*Тако сам зароњен у себе сћао испред пошће и на бандери приметио оглас.*“

Допуштено је. у песничком стилу рећи „заронити у себе“ у значењу „дубоко се замислити“, као што је допуштено рећи и „потонути у себе“, али облик „зароњен“ не постоји, јер је глагол *зарониши* непрелазан, те не може имати трпног придеви, који имају само прелазни глаголи. „Зароњен“ се не може рећи онако исто као што се не може рећи: „заспан“, „завоњен“, „лежан“ и слично. У горњој реченици м. „зароњен“ треба рећи *заронивши*.

117. „*Dan je bio sparani, što ipak nije goste ni malo smetalo, a da ne bi i zabavi i veselju cio dan sproveli.*“

У овој реченици, на првом месту погрешан је облик *госће*, јер глагол *сметашти* тражи уза се именицу у дативу *сметашти гостима*, а не *сметашти госте*. Само глагол *ометашти* тражи акузатив: *ометашти госте*, али би се морало после тога рећи у *чему*, а овде као допуна глаг. „сметати“ долази цела реченица, која погрешно има глагол у погодбеном начину и то одречан. Треба рећи: „...*сметало да цео дан ироведу у забави и весељу*“, јер је у наведеном примеру и ред речи рђав и погрешно је употребљен гл. *сировести* у облику *сировели*, место *ировели*, јер се „спроводи“ кривац, вода, струја, топлота, закон, план, а „проводи“ се време и све што се у времену збива, као распуст, весеље, празник и др.

118. „*Ova Obradovičeva knjiga providena je pri koncu obilatim Rečnikom.*“

„*Провиђена*“ је далматински провинцијализам, који је узет из латинског — то је латински гл. *provideo*. Ако се избегава руска реч „*снабдевен*“, онда просто треба рећи: „Овој Обрадовићевој књизи додат је при концу (опет провинцијализам и архаизам м. *на крају*) обилат речник (мало *р*, а не велико!).“

119. „*Министар саобраћаја... ипред Народним ирејсџавнишџвом илменишџо је зажалио иреојшеређено и рђаво сџање и. ш. ш. кадра.*“

Овде глагол *зажалио* требало би, ваљда, да значи да се министар потужио на рђаво стање п. т. т. кадра, али тај глагол нема у књижевном језику такво значење и употребу,

сем зажалиши за ким, за нечим (не: кога, шта!) = осетити са жалошћу губишак некога или нечега. Према томе, у горњој реченици министар би управо желео да се врати рђаво стање п. т. т. кадра, а то сигурно писац није хтео да каже.

120. „*Да се сваком ђружи ђрилика чиишања наших сѣручних листова.*“

Глаголска именица није у том случају правилна, јер генитив *чиишања* не значи намену или циљ. Боље је место ње узети глаголски облик, дакле: прилика *да чииша* наше стручне листове.

121. „*Сѣари ђравници... ђримају своје сѣручне часописе за надођуну свога знања.*“

И у овом примеру именица (која је непотребна, када имамо *дођуна*) стоји место глаголског израза, који је у нашем језику ипак обичнији. Треба рећи: *примају часописе* да би допунили своје знање.

122. „*Познавањем своје сѣруке у шанчине избегавамо честом ђошсмеху.*“

Рђаво и погрешно састављена реченица. Треба рећи: Ако познајемо своју струку (или познајући), избегавамо чест потсмех или још боље: да нам се често смеју.

123. „*...није иверен о D-овој кривици.*“

Ту треба рећи: *уверен у кривицу*, или још боље: не верује да је Д. крив.

124. „*...Da time spašava jednu dušu*“...

Пошто наш књижевни језик не допушта глагол „спасити“, већ само *сѣасѣи*, то ни „спашавати“, као трајни глагол према тренутном спасити, није правилно. Према правилном тренутном глаголу *сѣасѣи*, трајни глагол је — *сѣасаваѣи*, дакле: да тиме *сѣасава* једну душу!

125. „*Тиме ће се ђроузроковаѣи осиромашњење*“...

По значењу ова именица не би била рђава, тј. она значи исто што и друге именице ове врсте саграђене од тренутних глагола, — свршен чин (исп. постање, рођење, створење). Али ипак није за препоруку из два разлога: прво, што је грађење ових именица (на *-ње*) од тренутних глагола у нашем језику

ретко, а, друго, што не ваља њезин облик: од осиромашити глаголска би именица била — *осиромашење*.

126. „*A on meni i dalje počimao svoja pisma*“...

„Почимати — почимам“ неправиан је провинцијализам који не иде у књижевни језик; књижевни су облици *почињати* — *почињем*.

127. „*I mi bi se opet vraćali*“...

Место би треба рећи — *бисмо*, облик за 1 лице множине. Би је само облик за 1 и 2 лице једине и 3 лице множине и његово уопштавање у свима лицима погодбеног начина — појава која узима све више маха у неким нашим говорима — књижевни језик никако не допушта.

128. „*Oba ustaju, kako ih ne bi čuli oni iz kuće, nakašljaju se, ogledaju i odlaze u noć*.“

Овај би облик био тачан кад би садашње време гласило *накашљам се* — *накашљаш се* итд., како можда у пишчеву говору и гласи; али у књижевном језику није тако, већ *накашљем се* — *накашљеш се* итд., па према томе и 3 л. множине — *накашљу се*.

129. „*Nervozno dobije po stolu pogledujući na Jesu*.“

„Поглеђујући“ не ваља, јер би то био облик од глагола „поглеђивати“, а за њ књижевни језик не зна. Према *погледаши*, трајни је и тренутни глагол у овом значењу *погледаши*, дакле без промене основинског сугласника. Горњи облик, према томе, гласи — *погледајући*.

130. „*Дете од камене соде мислило да је млеко*.“

Стилски није исправно речено. Требало је рећи: „Дете је мислило од камене соде да је млеко“.

Сама ова конструкција наставља се на сличну употребу од уз глаголе „чинити се“ и сл. Према томе, иако би се могло помислити да од овде претставља туђе *von* или *di*, ипак је вероватније да оно претставља особину нашег језика.

Кад се не би у горњој реченици извршило показано премећање њених делова, могао би ко разумети да „дете од камене соде“ мисли о себи „да је млеко“.

131. „*Један од најузбудљивијих периода ње борбе пада у минулом столећу*.“

Писац је овде хтео да каже да се онај период догађао (да је *текао* или просто *био*) у *минулом сјолоћу*. Под утицајем ове своје мисли погрешно је променио фразу „падати у неко време“ (која је, уосталом страног порекла — упор. на пр. немачко: *das fiel in den Mai, in die erste Hälfte des Jahres*) у „падати у неком времену“, па тако је рекао управо нешто сасвим друго него што је имао на уму.

132. „...наше је Уредништво... *позвало поштоване чилаоце... да реше: која је од три госпођа примила... прсиен...*“

Уместо „од три госпође“. Груба граматичка грешка. Генитив множине долази само уз бројеве од 5 па навише: од *пет, шест жена* итд., а уз бројеве од 2—4 долази само номинатив множине: од *две, три, четири госпође* и сл.

133. „*Tvornički dimnjaci sukljali su crnim dimovima.*“

Врло рђаво стилизована реченица. Писац је, вероватно, мислио да каже: „Из творничких димњака сукљао је црни дим“, а не: „Творнички димњаци сукљали су из црнога дима“, јер *димњаци* не могу *сукљати*.

134. „*Pjesničke se vizije redaju u utornom mozgu... Ali pjesme su se i dalje redale.*“

Место „*redati, redale*“ и сл. треба рећи *ређати* итд., а тако *поређати* и сл. То је изведени глагол, с наставком *ја*; основни му је глагол *редити*, као што имамо *илаћати*: *илаћити* или *раћати*: *радити* и сл.

135. „*On stade nagadati, tko bi to mogao da bude, taj njen kavalir.*“

Место *njeni* треба *njen*, јер присвојне заменице, као и присвојни придеви, имају увек само неодређени вид у номинативу једнине и множине. *Тко* је застарело.

136. „*Рекламна предузећа... посредују огласе између великих фирми и радио станице.*“

Глагол *посредовати*, који је, свакако, начињен према немачком *vermitteln*, не може се употребити и са предметом у акузативу, него треба рећи: *посредују у скупљању огласа* између фирми и радио станица.

137. „...амерички радио *прошао* је кроз *незапамћен* *прогрес*.“

Не може се *йроћи кроз йрогрес* (или боље: *напредак*), него само *доћи до прогреса* или *йосйићи велики найпредак*.

138. „Креман је чинио одмах уйоййребу свога оружја.“

„Чинити употребу“ — туђ је обрт, нимало није у духу нашега језика (исп. немачко: *von einer Sache Gebrauch machen*). Српски би се рекло: „Креман је одмах потрзао своје оружје.“ Или, ако је баш писцу стало до речи употреба: *одмах је уйоййребљавао своје оружје*.

139. „*I velikom sam se mukom suzdržavao pa da je ne poljubim.*“

Глагол „суздржавати се“ не познаје наш књижевни језик. Писац је, вероватно, имао на уму глагол *сузбијаићи*, код којег је предметак *су* и по пореклу и по употреби оправдан. Међутим „суздржавати“ претставља предметак *уз* са доданим *с*, два, дакле, различита предметка који као један засебан предметак не постоје, тј. у облику *суз*. Место „суздржавати се“ треба рећи *уздржавати се*, којему се не може ни са које стране замерити. Неправилно је пропуштен и предлог *с* у првој реченици: место „великом муком“ мора се рећи „с великом муком,“ јер би иначе реченица значила да га је „велика мука“ уздржавала, а то писац није хтео да каже, већ да је „велика мука“ пратила то његово уздржавање. Ни свеза „па“ у другој реченици није потребна. Дакле, цела реченица треба да гласи: „И с великом сам се муком уздржавао да је не пољубим.“

140. „*То јест мушавција који йке йкровце.*“

Иако је оваква промена глагола *йкайи*, тј. *ткем-ткеш-тке* и сл., данас доста обична у говору, она није правилна, јер се код свих глагола који имају у основи задњенепчане сугласнике *к, г, х* мењају ови гласови у времену садашњем у *ч, ж, ш*. Дакле, и од *йкайи* правилно је садашње време *чем-чеш-че-чемо-чеће-йку*, са губитком гласа *й* свугде испред *ч* (*й* се већ налази у *ч=йи*) и задржавањем *к* испред *у*.

НАША ПОШТА

На питање г. Ј. М. из Бенковца дајемо ове одговоре:

1. Да ли је правилније „*позивајте се* или „*позивљете се*“?

— Неки глаголи ове врсте имају садашње време као *пјевам*, а неки као *пишем*; у првом случају се завршетак *-јем* додао глаголској основи *пјева*, па се од *пјевајем* испадањем *ј* и сажимањем *ае* у друго *а* добило *пјѣѣм*; у другом случају глаголска основа је *пис-*, тј. на сугласник, па се од *писјем* добило *пишѣм*. Има глагола који садашње време творе на оба начина, тј. њихова, глаголска основа се може завршавати на *а*, а може и на сугласник. Такви су глаголи: *дозивам* и *дозивљем*, *позивам* и *позивљем* и сви остали сложени од истог глагола; затим *дремам* и *дремљем*, *сисам* и *сишем*, *скишам се* и *скишѣм се*, *шешам се* и *шешѣм се*, *шћишам* и *шћишљем* и др. По југозападним крајевима има доста глагола који се у садашњем времену завршују на *-ем* са умекшаним („јотованим“) претходним сугласником, док су ти исти глаголи, као и сви овде наведени, у књижевном језику обичнији са завршетком *-ам*, па је и *позивајте се* обичније него *позивљете се*.

2. Да ли је правилније рећи „позивате се да положите на касу ове Управе“ или „позивате се да положите на каси ове Управе“?

— „*На каси*“ (или „на благајни“) је шире него „*на касу*“, јер „положити на касу“ значи „метнути одозго на касу“, а новац се не меће на касу, већ на сто пред касом. После глагола *положишћи* доиста долази акузатив именице, да покаже крајњи циљ кретања; али у овом случају то не може бити, јер онај који доноси новац не полаже га ни *на касу* ни *у касу*, већ на сто пред касом, а то се каже изразом „на каси“, пошто се тим одређује место *где има да се положи новац ономе коме треба*. Према томе, у горњем примеру правилније је рећи *на каси*. Али још је обичнија и правилнија метафорска употреба „каса“ у смислу „благајник“, дакле *положишћи* (опет метафорски, у значењу *ислашћихи*) *каси*.

3. У новинама читамо често: „нестало дете“, „нестао човек“, „нестао новац“ итд.; зар није правилније казати „нестало детета, човека, новца...“?

Глагол *несташћи* има два значења: 1) безлично значење: *несташло је новаца*, *несташло брашна* у значењу „нема“, „потрошило се“ и тада је његова безлична употреба на своме месту; и 2) *ишчезнушћи*, *изгубишћи се*, када се мисли да је и само лице учествовало у тој радњи; тада се може употребити и лични глаголски облик. Према томе: „нестало је детета“

значило би „неко је дете узео, однео“, а *деше* је *несћало* значило би „само је дете отумарало“ и сл.

4. У чланку г. д-ра А. Белића (Наш језик, св. 2 стр. 36) стоји „кад се пробудила национална свест у нашег народа“. Да ли је ово „у нашега народа“ штампарска грешка (место „у нашем народу“), или треба да се тако каже и зашто?

— Ово није штампарска погрешка, већ је сасвим правилно речено. У св. 4 Нашег језика г. Б. Милетић је говорио о употреби предлога у с генитивом (стр. 112—115), кад значи припадање, а такав је случај и овде. „*Национална свест у нашег народа*“ значи „*национална свест код нашег народа*“, што се може рећи и „*национална свест код нашег народа*“. Овде се хтело рећи *чија* се национална свест пробудила, а не *где* се пробудила (Национална свест је саставни део народне душе, само се била успавала; није нешто чему треба одређивати место, па се не може рећи „национална свест у нашем народу“, као што се не може рећи ни „понос, храброст у нашем народу“, већ „понос, храброст у нашег народа“ или без предлога у).

Г. Д. А. Л. тражи објашњење речи *васиштање*, *одгој* и *одгоја*. Ову последњу је нашао у хрватским списима.

— *Одгој* је правилна народна реч као и глагол *одгојити*, који је постао од простог глагола *гојити*, чије је првобитно значење „чинити да расте, успева“, а тек после се развило значење „товити“, тј. „чинити да постане неко дебео“. *Одгој* се употребљава по западним крајевима, и у телесном и у духовном смислу, а тако исто и реч *узгој*. Реч *одгоја* има исто значење, али се ретко чује. Само ју је Вук забележио у сплитским Кастелима у примеру „моја мамо, одгојо моја“, који је чуо од жена кад наричу за мртвим.

У источним крајевима глагол *гојити* задржао је само значење „товити“, као и од њега сложени *угојити*, *подгојити*, *прегојити*, *нагојити*, а глагол *гајити* употребљава се са значењем „чинити да напредује“, „подизати“ (дете, младе животиње, биљке), али више у физичком смислу. За подизање у духовном смислу узет је из руског глагол *васиштаити* (*васиштавати*), који је првобитно такође значио „подићи храњењем“, јер је изведен од глагола *пштити*, који значи „хранити“. Од тога глагола начињена је именица *васиштање*. Тако данас за исти појам имамо две речи: у западним крајевима *одгој*, у источним *васиштање*. *Одгоја* је провинцијализам.

М. С. М.

Изићи-изаћи. — Наставница гимназије у Пожаревцу г-ђа Ј. М. Тадић пише Нашем језику:

„У 2 и 4 броју Вашег часописа наишла сам на глагол *изашао* (уместо *изишао*). Прво сам помислила да је то штампарска грешка, али сам после увидела да стално употребљавате глагол *изаћи* у свима облицима. Вероватно да је, по Вашем мишљењу, глагол *изаћи* стекао „грађанско право“, иако за то нема оправдања.

Имала сам прилике да као наставница једне средње школе у Београду, поправљам децу да не кажу *изађем* него *изиђем*. И објашњавала сам да не постоји глагол *аћи* него *ићи*, и да је *изићи* изведено од *из* и *ићи*. Али кад сам после увидела да сви наставници без изузетка, па и директор, употребљавају глагол *изаћи*, престала сам да исправљам децу, јер ја, као почетник, не бих претстављала никакав ауторитет него само смешан изузетак.

Приметила сам, међутим, да се у дневним листовима стално (?) пише *изићи* и да се на то увек пази — па ме сада интересује шта је у ствари правилно.“

Радо се одзивамо молби г-ђе наставнице и захваљујемо јој на покретању и овог питања. У одговору на њ можемо казати оволико: Госпођа је у праву утолико што брани облик заиста старији. Несумњиво је да се *изаћи* развило од *изићи* а не обрнуто, као и *изађем* од *изиђем*, а обоје по угледу на облике *изнаћи-изнађем* (*наћи, саћи, нађем, сађем*). Али, ни облици *изићи-изиђем* нису се развили другим начином него простим угладањем и то опет на облике *изнаћи-изнађем*. Јер оно *ћ* у начину неодређеном као и оно *ђ* у времену садашњем у групи *изаћи-изађем* имају свог гласовног оправдања (*наићи-најћи-најји-наћи* и *наидем-најдем-нађем-нађем*), док у групи *изићи-изиђем*, која је заменила старију, првобитну групу *изиићи-изидем*, нема другог разлога за промену *и* у *ћ* и *д* у *ђ* осим простога угледања на правилно образовану и старију групу *изнаћи-изнађем*. Угледање на ову групу, започето отприлике пре два века код групе *изиићи-изидем* примањем *ћ* и *ђ*, завршено је по истом угледу, и заменом *и* са *а*.

Све те промене извршене су још пре најмање једног века, јер Вук у Рјечнику бележи као равноправне облике и *изаћи-изађем* као и *изићи-изиђем*, па код овога другог упућује још и на трећи пар облика, *изисћи-изидем*. Кад бисмо, дакле, хтели строго граматичарски да ово и Вуком одобрено тројство у народном језику сведемо на јединство у књижевном, онда бисмо управо морали остати при трећој, најстаријој групи *изисћи* (место још старијег *изиићи*)-*изидем*, јер она још и данас живи у народном, сељачком, језику, што знамо и без сведоцбе Вукова Рјечника за један век раније.

Али у књижевни језик примљене су, као *обичније* већ и у народном, само прва и друга група, које су се ето развиле на један исти начин, простим угледањем, мање или више потпуним, дакле, углавном, са истим правом. И кад им је то право употребе у књижевном језику обема признато још пре сто година, не би га требало ускраћивати данас једној, иако најмлађој. Утолико мање што је она, продирањем и у народни живи говор, и то баш у онај што служи као главна основа језику којим ово пишемо, свакако већ стекла „грађанско право“ на то. Књижевни језик мора се поступно прилагођавати свима уопштеним променама у народном, говорном.

Д. К.

Н. Р. Боричевци:

а) Имена места, називи установа места и придеви од њих изведени *морају* се употребљавати у оном облику у ком се употребљавају у месту којег се тичу. Ако, према томе, народ заиста не говори *вилићселски*, *Вилићсѐлани* (од *Вилић-Село*), него *вѝлићкѝ*, *Вѝлићѝани*, онда су ти облици (*вѝлићкѝ*, *Вѝлићѝани*) једино *правилни*. Од именица на пр.: *Сремска Мишровица*, *Приштина*, *Шибеник* правилни су придеви — јер их тако народ употребљава — *мишровачки*, *пришћевски*, *шибенски*.

б) Глаголи *оѝежаѝи* и *оѝешчаѝи* не значе исто: *оѝежаѝи* значи „постати тежи“, а *оѝешчаѝи* — „постати тежак“. Међу њима је, дакле, разлика у значењу као и међу глаголима *окраћаѝи* и *окрачаѝи*: *окраћати* = постати краћи, а *окрачати* = постати кратак.

в) Вашем 3 питању (Отсуство или отсуство или осуство или допуст?) посветићемо нарочити чланак у једном од наредних бројева Нашег језика.

г) Дужина крајњег самогласника у вокативима *ѝѝѝѝѝ*, *мѝмѝ* није необична појава. То је т. зв. емфатичка дужина.

д) Ако је у сугласничкој групи на крају туђих речи први сугласник ма који од праскавих сугласника (*ѝ, џ, к, г, ѝ, б*), а други ма који од сугласника: *р, л, љ, м, н, њ* онда праскави сугласник треба увек одвајати од другог сугл. непостојаним *а*: *Пеѝсар*, *Александар*, *скиѝѝар* и сл. Исто тако и групу *зм* на крају туђих речи треба увек одвајати непостојаним *а*: *ѝлеоназам* и сл. Сугласници *р, л, м* и ост. били би *самогласници*, а не сугласници када се у том положају не би одвајали непостојаним *а*.

Тенденција је у нашем језику да се и сугл. групе од два праскава сугл. раздвајају вокалом *а*, и то стога што се у народном говору крајњи праскави сугл. у таквим речима губе; чује се на пр. *фак м. факаѝи* и сл. Али има речи у којима се ипак то уметање непостојаног *а* никад не врши: *ѝакѝи*, *ѝакѝи* и сл.

Друге сугласничке групе (кад су на првом месту сугл. *с, з, ш, ж, р, л, м, н, х, ј* и *в*) обично се не раздвајају непостојаним *а*: *Дамаск, концерш, парламенти, ађушаниш* и сл.

ђ) Глагол *обесити* (објесити) постао је од *об-весити* (об-вѣсити), као што је реч *облак* постала од *об-влак*, данас већ ређе *обеселиши* од *об-веселиши* и сл.

Ч. Ђ. Призрен.

1. Реч *сујета* је словенска, али је у наш језик ушла из рускословенског. Значи исто што и *шаштина*.

2. Реч *ормар* је стара позајмица из латинског (*armarium*). Поред ње у употреби је и облик *орман*, где је крајње *н* постало дисимилацијом од *р* (према *р* у првом слогу). Исп. *цефердан* од *цефердар* (тур. *gževherdar*) и др.

Мих. В. К. Београд.

Одговор на питање: „Шта је правилније: показао *се* је или показао *је се*“ наћи ћете у Нашем језику, књ. II 2, стр. 48—50 (чланак Он *се* је или он *је се* радовао).

И. П. Ј. Царево Село.

а) Правилно је: на служби у Штабу Команде ваздухопловства (ако је „Штаб Команде ваздухопловства“ установа поред установе „Команда ваздухопловства), а не на служби у штабу команде ваздухопловства; Београдски гарнизон, а не београдски гарнизон; Ђенералштабно одељење Министарства војске и морнарице, а не ђенералштабно одељење Министарства војске и морнарице.

б) Када се по значењу наводи једно лице, тако да му заједничка именица *земењује* име, онда се та заједничка именица мора писати великим словом. Дакле: „према наређењу Командирову, Командантову“, а не: „према наређењу командирову, командантову“ и сл.

в) Називе свих установа, и најмањих, треба писати само почетним великим словом.

г) И називе разних спискова, као и називе књига, треба писати само почетним великим словом: Платни списак, Главни списак, Аманетник и др. Исто тако и називе рубрика треба писати само почетним великим словом: Редни број, Од кога је примљено и сл.

д) Правилно је: „По акту бр...“, а не „по акту Бр...“

Р. А.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкпанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 7

ЈЕДАН ПРИМЕР

У чланку „Да се разумемо“, поводом писања г. Драг. Јанковића о повици на кварење књижевног језика, ја сам обећао да ћу своје мисли о књижевном језику показати на примерима нашег савременог књижевног језика.

Ја сам рекао да и наш књижевни језик, као и сви други на свету, има своје законе и своја правила; али да језичка правилност његова нимало не смета слободном стварању књижевника, исто онако као што тонови скала, који су за све музичаре исти, нису ни најмање спутавали генијалне полете великих музичких талената. Сваки ће добар писац, пуштајући наш књижевни језик кроза се, дати му знаке свога стваралаштва, обогатити га у неком правцу. Он ће развијати његову унутрашњу и спољашњу лепоту, додајући му нове преливе у значењу и стварајући по готовим угледима — који су у њему самом као живи материјал и жива снага — нове речи за нове појмове. Њему није потребно да, тога ради, унакази, насилно поремети или повреди што у њему. Тако се ни у каквој уметности не постижу успеси од трајне вредности!

Истина, већ од старих времена песницима је давана већа слобода уметничког стварања него прозним писцима који нису ограничени метром и ритмом онолико колико су песници; али се и тада та слобода давала у ограниченим размерама, да јединство и хармонија уметничког дела не буду нарушени. Већ је Хорације у својој чувеној Посланици Пизонима, или, како се та поема обично назива, у својој „Поетској вештини“ (*De arte poetica liber*) рекао да та слобода не сме ипак тако далеко ићи

.....ut nec pes nec carpat uni

reddatur formae, тј. да ни нога ни глава не одговарају истом телу

(Q. Horatii Flacci. *Carmina* Милерово издање, 1893, Лајпциг, 228).

И ми сматрамо да песник нема права да меша по својој вољи: и облике, и речи, и конструкције, како му када падне на памет, како је где чуо или прочитао. Наравно, не-

може му се уписати у грех, ако се каткада за ким поведе; али и он мора пречишћавати свој књижевни језик и стил читајући добре писце, докле не дође до јасне свести о особинама правог књижевног језика. Он треба да развија у себи књижевни језик у његову најчистијем и најправилнијем облику, исто онако као што живописац или вајар мора добро познавати и грађу коју употребљава за своја дела и све начине како се од ње уметничка дела стварају.

Узећу једну песму од три и по стране, која се појавила у Срп. књиж. гласнику (1 маја 1932 год.), од Јосипа Косора. И поред свих лепих особина песничког стварања Ј. Косора, поред његове снаге и замaha, може му се замерити на томе што се не држи књижевног „канона“ нашег. Ја не видим да му је то отступање од књижевног језика потребно и не видим да је оно ишта додало лепоти његова дела; већ — напротив.

Иако стране речи могу имати за песника дражи, зато што су необичне, апстрактне, ипак их он мора избегавати што више може. Мислим да би се на пр. ове речи могле код Косора лепо заменити нашим речима: планетарно (14), по нашим астралним пољима (14), на соларној грани (15), бриљантно се упожари (12), бескрајно потентно (12), бескрајно неперсонално (12), страсно љубиш променаду бола (14), ти дишеш грудима свијух креатура (12 — овде „креатура“ има и пејоративно значење, које писац није хтео да да овој реченици), твоја се уста смеше фатумом (13), луксуз смрти (13) итд. Косор, који је речит, чији је језик често и пластичан, и живописан и сочан, могао је лако наћи добре замене свима овим речима.

У бујици речи, слика, израза — код Косора као у потоку после плахе кише или поплаве има свачега. Песници воле архаизме и ређе речи и изразе, јер им оне подижу стил; али када су оне непотребне позајмице или рђаве кованице, оне им тако не могу послужити. Шта ће стране „велебних“ код „величанствени“ (12), „страхопочитно“ место „са страхом и поштовањем“ (12), „слаткоужитни“ код „насладни“ (13), „велегради“ место „велики градови“ (14), „умобол“ м. „болест ума“ (12), „свебиће“, „свемржња“, „свезатрвење“ итд. м. опште (или опће) биће итд.

Покрајинске речи могу бити врло корисне за развитак нашег књижевног језика када богате његов речник или ње-

гову фразеологију. Али кад су то само напоредне речи са речима књижевног језика, исто значе што и оне, или су тако изнесене да су разумљиве само писцу, онда оне не врше свој задатак и нису потребне. Шта ће „измед светала“ (14) код књижевнога „између“, „луђачки“ (15) код „лудачки“, „неживински“ код „неживотињски“, „у пупољу“ код „у пупољку“, „тустих новчара“ код „трулих банака“, „ћути“ код „чула“, „поноћни привид“ код „привиђења“, „у натези да униште зликовца“ код „у напору“, „напрезању“ или сл.

Писцу Косорове врсте не смеју промаћи неправилности као „сраштене“ место „срасле“ („зашто нас не остави сраштене са земљом“, 13), „пану“, „пропанемо“ м. „падну“, „побелила као снег“ м. „побелела као снег“, „четри“ м. „четири“ или четр“, „ноктим и зубим“ место „ноктима и зубима“, „у електроним“ м. „електронима“, „свијух“ м. „свих“ или „свију“ итд.

Код Косора се, нарочито, понавља синтаксичка грешка у употреби предлога *с*. Он вели: „Ми се пребијамо по мермер стубама храма твојих молитвом, да нам пустиш душе у храм“ место „с молитвом“. „Заман ми бежимо молитвом љубави у жену“ м. „с молитвом“ (15), „и церекати се тупом маском идиота“ (12) м. „с тупом маском идиота“ и сл.

Не видим да је Косору било потребно „ти не познаш“ м. „ти не познајеш“ (чешће), „а ти се тек трзнеш“ место „тргнеш“. Тако исто је он могао бити и без „све плодеће“, „себе невидеће“, „урличући рањеник“ и сл.

Да ли су читаоцу из овог текста јасне речи „мигав“, „руктав“ и „ћисаст“ (12)?

„Зашто нас ниси оставио у пупољу

Мигаве, гипке, а не свесне, сазнајне, —

Слаткоужитне, а не потресне, видовњачке, —

Руктаве, *ћисасте* кроз џунгле и прерије (13).

Ако читалац неће да се ода нагађањима, узалуд ће тражити њихово значење и у највећим речницима нашим; такве речи треба тако да су употребљене да читалац мора осетити њихово значење.

Истина је да је Косор имао за „мермер стубе“, „канибал страву“ угледе у народном језику (на пр. „мермер-авлија“, „дуван-кеса“, „нацаг-баба“ итд.), али су те народне речи на-

чињене према сличним турским речима и — према томе — не могу послужити као углед за нове наше речи.

Још неколико језичко-стилских примера којима се понешто може замерити. Писци морају бити необично осетљиви према значењима речи. Они морају увек давати речима оно значење и оне облике које те речи у језику имају или могу имати. Ако њихова мисао није у складу са језиком, књижевници су криви.

У реченици „Често милијуни отрцани твојим силама“ (13) не може се употребити „отрцани“. „Отрцан“ значи у материјалном смислу „покварен од себе“ („капут изношен“), „отрцан израз“ (који се много употребљава итд.); нешто се може „отрцати“ од велике употребе, али не може бити од некога „отрцано“. Није јасна слика „За којим се дуљи у страсном грчу глади милијун и милијун уста“, јер „дуљити“ значи „продужити“, „учинити дужим (дуљим)“ оно што се дуљити може, што је само већ дугачко. Уста се могу ширити, скупљати, истурити, згрчити, напућити итд., али није јасно како се могу дуљити. Место „И из етеричног кревета вечности нас си избацио“ — требало је ставити „постеље“, јер „кревет“ и „постеља“ није исто.

И у другим правцима има непотребне неодређености у употреби речи. Тако „твоје божанско тело у цео простор ти си увалио“ (12) — има пеојоративно значење због глагола „увалити“, које писац свакако није мислио давати овој реченици. У реченици „И кад ми пирујемо у оргијама крви, паром душманског бола гаснући сунчеве системе“, он је употребио архаични глагол „гаснути“, и то у значењу које он обично нема. Он значи „гасити се“, а не „гасити“. Велики Акад. речн. има за прво значење много примера, а за друго само један једини (код Раднића, а сем тога и такво значење у Волтицину речнику). Тако исто и у реченици „Наш морал извржен вечној паљби“ (15) употребљен је глаг. „изврћи“ у провинцијалном значењу „бити изложен чему“, међутим он има *врло обично* и *врло проширено* значење бити избачен из чега, са многим другим изведеним од њега значењима, али са чувањем у основици поменутог општег значења.

Али то не значи да у песми Косоровој нема снажних и лепих места, стилски исправних и даровито написаних. Таквом

писцу ми имамо права чинити замерке и тражити да се клони непроверених речи и израза, да не иде за „магијом“ речи, него за садржином и лепотом њеном. Да наведем понеки пример пун сржи и лепоте.

„И слепци вагона у саздању,
Моле Те шептом и риком звери
И ватром грома и влажним уснама земље,
Да погасиш ватре и круг живота вртложни обуставиш“ (14).

„И модри тамјан из земље узоране кад се вије
Да пије и благосиља молитву вечера“ (12).

„Ти мислиш грађом и блеском светова,
А не знаш да мислиш, о тријумфе несвести!“ (13)

„Сви пламичци и буктиње пламте за Те,
Све руке агониски се муче да Те уличе“.

„О зашто си нас оставио саме,
Најситније сред неизмерја,
Зашто се разда на ноћи, на дане, на синагоге, цркве и џамије
Не хајућ за бол и лудило наше?“ (13)

Зашто убаци мржњу између нас и звери и земље?
И баци понос разјарених ђенија у потеру
За Тобом по васељени.

Оваквих и сличних места има код Косора доста; али као што се могло видети, има и крупних отступања од опште-примљеног књижевног језика. Изрази и речи које сам навео претстављају или непотребне туђице, или непотребне покрајинске речи, или непотребне архаизме или тако исто непотребне грешке према основним особинама књижевног језика. Не може се рећи да је игде „мисао толико испредњачила“, како би рекао г. Јанковић, да је могла довести писца у забуну шта и како да употреби.

Ја мислим да је ово шаренило употребљене језичке грађе дошло од погрешна схватања књижевника да је песницима све допуштено када иду за својим стваралачким инстинктом. Истина је да је већ Хорације говорио:

.....„Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas“.

„Сликарима и песницима, штогод би хтели окушати, увек им се радо допуштало“; али он одмах додаје:

Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim :
Sed non ut placidis coeant inmitia, non ut
Serpentes avibus gementur, tigribus agni“.

„Ми (то) знамо, и то право и тражимо (за себе) и са своје
стране дајемо (другима);

Али не тако да се дивље споји са питомим,
Да се птице са гујама спаре, тигрови са јагањцима“

(De arte poet. 9—13).

Иако је ово речено за садржину дела, за његову концепцију, како би се данас рекло, ипак то исто вреди и за језик и стил књижевника. Књижевници, који су ствараоци књижевнога језика, морају бити његови одлични познаваоци. Они су дужни да се брину и о лепоти и чистоћи његовој; јер без лепоте језика нема ни лепоте књижевнога дела. Њихово право стварања нових особина књижевнога језика истиче из њихове дужности — одличнога познавања његова. По себи се разуме де ће они књижевници бити од нарочита значаја за развитак књижевног језика којима је књижевни језик и матерњи, којима су у духу и осећању дубоко урезане његове особине. Али и остали морају ту способност слободног језичког стварања задобити свестраним усвајањем његовим.

Баш зато што неки књижевници неће да разумеју да њихово право твораца књижевног језика повлачи и дужности необично добра познавања његова, неки им граматичари поричу то право. Граматичари морају износити када који књижевник пређе границе утврђене природом нашег језика; али то не значи да имају права да одреку уопште књижевницима право стварања књижевнога језика. Чак када и граматичари стварају књижевни језик, они се јављају у својству књижевника.

Али оставимо сада та питања. О њима ћемо имати прилике још да говоримо. Сада да се вратимо нашем примеру.

Иако дајемо пуну слободу језичког стварања књижевницима, нити је ми нити је ико може дати у оном смислу у којем то тражи г. Јанковић и у којем би то истицало из неких особина напред поменутих песме. Сваки књижевник је и уметник. Он мора познавати добро књижевни језик који хоће да обогати и усаврши. Он не сме произвољно мешати све што

где нађе, без разлога и без потребе. Јер наш књижевни језик има данас већ *јасно обележену основицу своју*. Он је у времену када се она даље развија, а не када се она испрва ствара.

А. Белић

КАКО РЕЧИ ДОБИВАЈУ НОВА ЗНАЧЕЊА

Врло је занимљиво пратити на какав начин постају нове речи, које одмах „упале“ и популаришу се брзо, јер згодно илуструју какву карактеристичну страну радње или ствари за које су начињене. Оне постају у једном тренутку досетком кога било посматрача, и зато што дају згодну и живу слику која лебди већ у очима и свих других, коју и сви други осећају, али јој нису нашли правога израза једном речи, — оне се брзо примају. То су обично нова значења за речи старе, обичне, већ и раније познате.

Ово лепо приказују две речи које ћу овде навести. За обе мислим да су постале у Београду. За другу то и поуздано знам. То су речи: *измошавати се* и *навијати*. А све ово пишем поводом питања које је Нашем језику упућено о другој, тј. „да ли је реч *навијати* (*навијање, навијач, навијачки* и др.) правилна, и да ли није и она унета из шатровачког говора, који се доста популарисао међу спортистима нашим (*клинац, марнући, ждракај!* и др.)?“

Прво о *измошавати се* (*измошавање, измошавалац, измошавачки* као прилог). Она се у Београду проширила половином осамдесетих година прошлог столећа. Биће да је ту и постала, у ђачким и уопште дечачким круговима тадашњим. Значење јој је: развученим, заплетеним вештинама и причањем претстављати се друштву друкчијим: значајним и занимљивим, „изигравати пајаци“, „изигравати вештине, пајацилуке“, градити се тобоже оваквим или онаквим, какав ко није. Речник Ристић-Кангрге бележи добро под 2) *измошавати се*: *Mätzchen machen, den Hanswurst machen*; што се измотаваш! *machte doch keine Geschichten!*; *schwindle doch nicht vor!*

А значење то добило је *измошавање*, рекао бих, према пајацилцима у дечачким круговима врло омиљених клонова и „мађионичара“ у циркусима. Нарочито у великом циркусу

А. Сура који је у половини осамдесетих година прошлога века дуго гостовао у Београду, па ту и пропао. Један од вештака његових гутао је ватру и друго, и, то се нарочито свиђало гледаоцима, *измошћавао* је из уста бескрајно дугачке траке шарене хартије бацајући их преко себе спиралама и умотавајући се у њих, да се најзад сам *измошћа*, испетља из њих, кад их пусти поред себе на под. Осем тога, допуштао је и да га вежу конопцима, ланцима, па закључају и катанцем, а он се вештачки *измошћавао* из тих веза, без кидања.

Сећам се да су се тада, међу нама, гимназистима Прве београдске гимназије (у згради данашњег Старог универзитета, на Великој пијаци, у дну које је био тај циркус А. Сура) први пут почеле употребљавати речи: *измошћаваши се*, *измошћавање*, *измошћалац* и др. с алузијама на оног циркуског пајаци.

Ново значење речи: *навијајши*, *навијач*, *навијање*, *навијачки*, као придев и прилог, тј. „држати страну“, бити присталица, „партизан“ једног спортског клуба, па, сад већ, и са ширим значењем: заузимати се за некога или нешто, нарочито симпатисати коме или чему итд. — поникло је у сасвим ново доба, у ове дане, и, несумњиво, у Београду, управо на трибинама београдских фудбалских клубова, нарочито приликом „првенствених“ утакмица између два најзменична првака београдска, између БСК-а и Југославије. Према спортским извештајима у нашој штампи, могло би се и тачно утврдити кад су се први пут почеле те речи употребљавати с тим новим, тако живописним значењем. Овако, отприлике, рекао бих да је пре три четири године, раније не. И према Ристић-Канргину Речнику, у који су уношени и сасвим нови „београдизми“, а овога „навијања“ с тим специјалисаним значењем нема, могло би се рећи да је поникло после 1928 године.

Дотада се и у Београду, као и у Загребу, који му је у спортској терминологији учитељ (в. *предвешти игру*, *барашајши* лоптом и др.), употребљавао немачки израз: *друковаши друкер*, *друкање* (у Б. и *друковање*) и др. То је ново значење немачки глагол *drücken* — *пришискиваши*, *стиискаши*, свакако, такође добио на трибинама, понајпре бечких, фудбалских клубова. У њему је изражена једна од карактери-

стичних радња посматрача — навијача. Наиме, оно нервно *сѝискање* песница у очекивању повољног или неповољног исхода игре пред голом. У великом Sachs-Villatte-ову речнику (предратно издање) нема *drücken* са тим значењем, иако је у тај речник уношена и сва специјална, стручна терминологија. Уосталом, глаг. „друковати“ употребљавао се и раније у Војводини о стању када неко нешто са зебњом очекује.

Слично томе, а самостално, оригинално, и још живописније, те стога и успешније, „упалило“ је у нас ново, спортско, значење речи *навијаѝи* и њених извода. Јер, заиста, кад се за време утакмице, нарочито првенствене, са виших места на трибинама, погледају остали посматрачи, онда се добива жива слика *навијања*, *ѝовијања* жита по ветру. Кад на пр. „плави“ (БСК) „прикљеште“ „црвене“ (Југославију) и почну да „бомбардују“ гол њихов, онда се сви „плави“ навијачи нагну и сами ка „угроженом“ голу, као да би хтели и они да помогну својим играчима; напротив, „црвени“ навијачи устурају се, „цурукују“ као да би хтели задржати и одвући натраг противнике. А чим опет „црвени“ „ушнирају“ „плаве“ пред њиховим голом и почну „окидати“, онда „црвени“ навијачи навијају, а „плави“ „цурукују“. Кад је игра жива, темпераментна, онда се то навијање публике види у пуној мери.

Оба су се израза, у новим значењима, јавила у нас прво у ђачком, дечачком, „сокачком“ говору. Нису силом удешавани ни много тражени, него тренутно нађени, у живописној досеци, и зато су тамо и „упалили“, те су почели да се увлаче и у књижевни језик.

Место првога: *измоѝаваѝи се* — јавља се у спорташким круговима у новије време, с истим значењем и мање наше, *изводиѝи* (*Шѝа ѝу изводиѝи којеѝта?!*) коме се траг може наћи у значењима под 2 и 10 код *известиѝи* у Ристић-Кангрге. Код *навијаѝи* вреди поменути врло слично значење, много старије: *навијаѝи (воду) на своју воденицу, на своју руку*, или, општије, које наводе и Ристић и Кангрга: под 8) код *навијаѝи*, тј.: *Видим на ѝѝо навијаш — ich sehe ja, worauf er es abgesehen hat* као и под 8) код *навиѝи*: *нави(ја) ѝи разговор на ѝѝо — des Gespräch auf etwas lenken*. Треба узети у обзир и раније још забележен случај (у RjJA из Вукова текста о М. Обреновићу): Таја паша је много *навијао* да Ми-

лош остане у Београду, као и пример из Вукова Рјечника: под 4 код *навијаџи*: на своју руку, тј. говорити оно што је по њ добро, *zu eigenem Nutzen reden*.

Могло је, дакле, у памети посматрача фудбалских утакмица, оног досетљивца који је први нашао тако изразиту, живописну реч за спорташко *навијање*, лебдети и оно раније познато *навијање на своју руку* и друго; али, да је оно нарочито поникло под утиском споменуто већ слике посматрача на трибинама, могла би доказивати и друкчија синтактичка констркција новог *навијања*, према старом. У овом се уз *навијаџи* јавља увек само допуна: *на то и то*, док се код новог запажа само допуна: *за то и то*, и што је још значајније: *за тога* и тога.

Сам спортски језик стално се и живо богати новим изразима, нашим, оригиналним, односно новим значењима за познате већ обичне, неспортске речи. Да поменем надохват овде само: *врџеџи* (неког) — вешто варакати противничког играча лоптом, која реч јако већ потискује ранији међународни термин *дрибл(ов)аџи*; или *завиџлаваџи* (неког), са истим значењем и више комичним, која је реч добила и шире, друштвено, значење већ. Бар на корзу београдском. У речнику Ристић-Кавргином их нема.

Д. Костић

ЧИЈЕ СУ РЕЧИ *КАЛДРМА*, *КИРИЈА* ?

У чланку „*Klonimo se varvarizama*“ (*Наш језик*, књ. I св. 3, стр. 77) г. д-р М. Московљевић је између осталих означио као позајмице из грчког језика и речи: *калдрма*, *кирија*.

То његово тврђење исправио је учени професор универзитета г. д-р Т. Маретић у својим „*Primjedbama*“ (*Наш језик*, књ. I св. 6, стр. 166), упозоривши с правом да није било тешко знати да су те речи у наш језик прешле из турског, а не из грчког језика, мислећи јамачно на то што је код обе речи у *Rječniku Jugoslav. akademije* речено чије су и како у изворном језику оне гласе.

Реч *калдрма*, у Вукову речнику обележена тако, у RjJA, не знам зашто, обележена је *kaldurma*. Према ономе како та реч гласи у косовско-метохиском дијалекту: *калдрма*, акценат је код Вука правилно обележен.

Један Грк, писац турско-грчког речника, ту реч преводи са: λιθόστρωτον.

Калдрма се код нас разгранала и ми у Вукову и у RjJA налазимо именице: *калдрмџија*, *калдрмљѣње*, *калдрмисање*, *калдрмица* и имперф. глаголе: *калдрмиши*, *калдрмаиши* и *калдрмисаши*.

Још год. 1886 А. С. Barbier de Meynard у свом речнику: *Dictionnaire turc-français*, vol. II, код речи *qaldorom* написао је: „Le grec moderne a transcrit *qaldorom* en *καλδερίμος*, mais ignorant l'origine incontestablement turque, de ce mot, certains lexicographes grecs l'expliquent par un jeu de mots *καλός δρόμος*, le beau chemin.“

Раније, у доба кад су владале предрасуде и кад се није могло замислити да су Турци ма шта добро имали и створили у току свога постојања, прихваћена је и ова сасвим произвољна грчка напомена и није г. Московљевић био једини који је веровао да је реч *калдрма* грчког порекла.

Шемсудин Сами, писац великог турског речника: *Kamus-i-türki* код те се речи зауставља, као de Meynard, па и он побија тврђење грчких лексикографа да је тур. реч *kaldırım* постала од грчког *καλός δρόμος*, и тврди да је она постала од турског глагола *kaldırmak* „подићи, подизати“. По његову објашњењу би калдрма првобитно значила „пут камењем, шљунком и сличним материјалом уздигнут, подигнут пут“.

Калдрма према томе неоспорно је турског порекла. Начињена је од основе глагола *kaldırmak* „подићи, уздићи“ и наставка *ım* (*ым*) исто онако као што су начињене и друге глаголске именице, као што су: *sevım* од *sevmeک* „волети“, *satım* од *satmak* „продати“, *suvarım* од *suvarmak* „наводњавати“ *dojım* од *dojmak* „наситити се“, *salkım* „грозд“ од *salkmak* „љуљати се, клатити се“ и др.

*

Већ и сам спољашњи облик речи *кирија* која се код нас јавља и у облику *хирија*, могао је завести г. д-ра Московљевића да помисли да је грчког порекла, иако о томе досада, колико је нама познато, у науци није било никаква спора.

У речницима (Вукову и Ј. Академије) од речи *кирија* за-

бележени су ови огранци: *кириџија* (*ћирџија*) и *кираџија* (*ћираџија*), *кириџилук*, *кириџовање*, *кириџаш*, *кириџање*, *Кириџић*, *кириџашкѝ*, *kā*, *kō*, *кириџијнскѝ*, *kā*, *kō* и *кириџијскѝ*, *kā*, *kō*, *кириџаши* и *кириџоваши*.

Реч нам је дошла, сви се у томе слажу, из турског где гласи *kira*, а Турци су је позајмили из арап. језика *kirā'*, накнада што се даје за употребу каквог било туђег живог или неживог предмета, најамнина'. Грчки је та реч преведена са ἐνοίκιον. Пада у очи да се ова реч у тур. језику мање разгранала него код нас. Код Ш. Сами у речнику забележене су речи: *kira*, *kirađi*, *kirađilb̄k*, *kiralb̄* за издавање под кирију, који се изнајмљује и *kiralamak* изнајмити, дати (давати) под кирију (Види о томе Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst, *Corollarien zu F. Miklosich die türkischen Elemente in den Südost und osteuropäischen Sprachen* у Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-Histor. Klasse, 166 Band, 44 Abhandlung, стр. 36).

Па ипак, ма како се просто чинило, ни реч *кирија* (*ћурија*), судећи по овим облицима, није нам могла доћи, а ни други облици, непосредно из турског језика, без каквог било грчког посредовања. И то ево зашто: арап.-турски облик *kirā'* по духу нашег језика ваљало је да задржи тај облик, као што су и друге сличне тур.-арап. речи остале неизмењене, кад их наш народ употребљава: *сефа̄*, *дуња̄*, *хаша̄*, *севда̄*, *беља̄* и др. Како се међутим од *kira* код нас створио облик *кирија* (*ћурија*) још није јасно, јер је она на тај начин ушла у групу речи којима је на крају *и*, као *baski* — баскија, *sabi* — сабија, *harbi* — харбија, *ikindi* — ићиндија, *müsteri* — муштерија и сл.

Мора се, према томе, претпоставити у турском облик *kirij*, па да се код нас створе облици *кирија* (*ћурија*). И доиста га Корш и налази, али не каже где (Види Th. Korsch у критици Миклошићева рада *Die türkischen Elemente* објављен у JArch IX, 517). Мени није познато да ма где Турци употребљавају облик *kiri*. Тај се облик, чини ми се, најпре могао јавити код Грка, који су га лако могли довести путем народног етимологисања у везу са својим речима. Испореди у новогрчком: *воихохѝрис*, *воихохѝра̄* и *воихохѝриа̄*, *воѝи* и сл. Тек из облика *kiri* код нас се могао развити облик *кирија* (*ћурија*):

Гл. Елезовић

НЕШТО О УПОТРЕБИ НАСТАВКА *АР* У ЈЕДНОЈ ГРУПИ ТУЂИХ РЕЧИ

Познато је да позајмице пружају слику културних односа и историских веза међу народима који су у прошлости својој имали додира међу собом. И том својом страном оне иду у спољашњу историју језика. Али има случајева кад оне чине саставни део и унутрашње историје неког језика; кад њихов склоп и значење одаје психологију домаћег језичког стварања. У овом су случају оне огледало природе граматичког склопа језика у који су ушле — у широком значењу те речи.

Туђице су обично усамљене речи; оне су писмени или гласовни знак предмета који означају; али када се приме у већем броју, када имају исти наставак и значе предмете исте врсте, онда и туђ наставак може да се осети као да је домаћи, свој, па да добије широку распрострањеност (тако су добили широку употребу у нашем језику наставци на пр. *-џија*, *-лук*, *-лија*, иако су се јавили код нас прво у засебним турским речима).

Сасвим засебну групу туђица чине речи као: *бошаничар*, *грамаџичар*, *есџеџичар*, *историчар*, *криџичар*, *лиричар*, *маџемаџичар*, *методичар*, *механичар*, *музичар*, *оџџичар*, *полиџичар*, *физичар* и сл. Њима су у основици туђе речи (*бошаник*, *грамаџик*, *есџеџик*, *историк* итд.), али оне имају наставак *ар* који се већ много раније одомаћио у нашем народном језику и који се данас осећа као наш народни наставак. Одавде се види да се и цело питање, у принципу, своди на питање употребе нашег наставак *ар* у туђим речима. За нас је свеједно што *ар* и по пореклу није наш наставак; главно је да је он то био онда када су се њиме градиле горње именице. Треба, дакле, показати, шта именице типа *грамаџичар* по своме склопу претстављају и уколико је њихово грађење израз наших домаћих језичких прилика. Другим речима: да ли је замена *бошаник*, *грамаџик* и сл. речима *бошаничар*, *грамаџичар* и сл. у духу нашег језика или није. Зашто није остављено *бошаник* итд.?

Али пре него што пређемо на наставак *ар* и његову примену у горњим речима, морамо показати како је гласио првашњи облик тих речи када смо их из туђих језика добили.

Оне се свде на грчке или латинске речи без наставка *ар*, а са наставком *ιος* односно *icus*; исп. грчко: *δ γραμματικός*, *δ κριτικός*, *δ λυρικός*, *δ μαθηματικός*, *δ πολιτικός*, *δ φυσικός* итд.; латинско: *grammaticus*, *criticus*, *lyricus*, *mathematicus*, *physicus*.

Нема никакве сумње да облици *грамаџичар* и сл. већ и по спољашњој својој страни претстављају развитак у смислу и у правцу наших речи. Они не стоје у непосредној вези са својим грчким и латинским изворима. Правило је нашег језика, углавном, да позајмице задрже наставак којим су у језику из којег су дошле саграђене (у нашем случају *ик*). Непосредно преудешавање ових грчких и латинских речи у нашем језику били би, као што горе поменуемо, облици: *боџаник*, *криџик*, *историк*, *математик*, *грамаџик*, *физик* и сл. И, заиста, неки наши граматичари и сматрају ове облике за једино исправне. Тако професор *Маретић* у своме Савјетнику одлучно устаје против наставка *ар* (*ичар*) код ових именица. Он у његовој употреби види јасан утицај немачког језика: према немачком *Kritiker*, *Politiker*, *Historiker* и сл. јавило се, вели он, и код нас критичар, политичар, историчар итд. Исправност његова закључка, мисли он, показују речи као католик (нем. *Katholik*), евангелик, каноник (нем. *Kanonikus*); оне у немачком језику немају наставка *ер*, па се и код нас увек јављају без икаква наставка. Уосталом, вели даље проф. *Маретић*, и *Вук*, и *Даничић* и наши стари писци знају само за облике као *боџаник*, тј. без крајњег *ар*, а само за такве облике знају и сви остали словенски језици.

Одмах ћу рећи да *Маретићево* тврђење нема никакве унутрашње снаге. Тачно је да се у језику *Вукову* и *Даничићеву* не налазе облици с наставком *ар*. Али је тако исто тачно да се и у неким другим словенским језицима осећа покрет сличан ономе који је у нашем језику довео до потпуног уопштавања наставка *ар* код ових именица. У *Плетершникову* речнику, на пример, наводи се за словеначки језик и *gramatik* и *gramatikal* (*Grammatiker*), и *kritik* и *kritikal* (*Kritiker*); а бугарски примери *полиџиканџ* (*Politiker*), *криџикувач* (*Kritiker*), имају бар принципски, исту вредност.

И с гласовне стране се замера облицима с наставком *ар*. Тако на пр. проф. *Рожић* (исп. његове *Barbarizme* 5 стр., *NVj XL*, 179-180) именице као *боџаничар* сматра за неправилне, поред

осталога, још и због тога што су изведене од речи с основом на *k*. Али ово не само што не вреди као разлог него је и као тврђење нетачно. Примери као *јабучар* (јабука), *кашичар* (кашика), *колевачар* (колевка) и многи други које наводи Даничић у својим Основама то довољно показују.

Да се сад вратимо основном питању. За облике као *бошаник* и сл. већ смо рекли шта они претстављају: туђице код којих се прилагођавање нашем језику огледа само по спољашњем облику, у губитку крајњег *os (us)*, без икакве даље „реакције“ нашег језика. И ма колико да су ти облици исправни, њих је језик сам истиснуо из употребе; то је факат; али факат који има и свој разлог. Пре свега, све ове именице и по значењу свом чине групу речи: оне значе људе који се као занимањем баве оним што означава реч са којом оваква именица стоји у вези. На пример: *јолиџик* значи човека који се бави *јолиџиком*, *бошаник* човека који се бави *бошаником*, који ботанику обрађује као струку, *маџемаџик*, опет, човека који се бави *маџемаџиком*, којему је *маџемаџика* струка итд. То значи да су ове именице по значењу свом у живој вези с речима *јолиџика*, *маџемаџика*, *бошаника*. Међутим правило је нашег језика да овакав однос, оваква веза има и свој спољашњи израз, да је њезин носилац каква наставак. И чим је однос *јолиџик-јолиџика*, *бошаник-бошаника* итд. *јо* значењу почео да значи однос изведене према основној речи, било је сасвим природно да се такав однос и по облику обележи. Морало се, дакле, или крајње *ик* у речима *бошаник*, *грамаџик*, *криџик* и сл. осетити као наставак или је језик морао наћи излаза на којој другој страни. А примери нашега језика нису пружали ослоњаца овој првој могућности, и то из два разлога. Однос *јолиџик-јолиџика* већ и по томе што не значи грађење нове речи од именичке *основе* није у духу нашег језика и није могао утицати да се за крајње *ик* створи језичко осећање наставак *ик* који се употребљава у другим случајевима. Сви случајеви нису такве природе: однос *саџирик* — *саџира*, *алкохолик* — *алкохол* већ је могао у језичком осећању изазвати претставу о употреби засебног наставак *ик*. Па ипак до тога није дошло; и то из другог, много јачег разлога. Да ли ће се издвојити наставак *ик* код ових речи или не, зависило је од значења и употребе овог

наставка у нашим домаћим речима. Наставком *ик* граде се у нашем језику именице махом од придевске основе и по значењу не иду у исту групу с именицама као *џолиџичар* (исп. безумник, бедник, дужник, духовник, непоменик, веселик или веселник, мртвики др.). Имамо само једну групу именица саграђених овим наставком од именичке основе: борик, брезик, буковик, грабик. И, као што се види, ове се именице по свом значењу сасвим разликују од именица *џолиџик* и сл.

Јасно је, после свега овога, да прилике у нашем језику нису допуштале да се *ик* у нашем језику осети као наставак. И шта је сад било? — Од именица *џолиџика*, *мајтемаџика*, *криџика* саграђене су према домаћим узорима речи *џолиџичар*, *мајтемаџичар*, *криџичар*. Тако је веза међу изведеним и основним речима постала и по облику јасна; тако смо добили групу речи која и по своме склопу, и по своме значењу и по односу изведених према основним речима одаје у потпуности творачки дух нашег језика. Из овога се види и у каквом односу стоји реч *џолиџик* према политичар: јасно је да је прва направљена према грчком *πολιτικός* (л. *politicus*), а да је друга изведена наставком *ар* од именице *џолиџика* у нашем језику. Може бити још само питање зашто се у овим случајевима употребљава наставак *ар*, а не који други. Тај баш факат најлепше и показује колико је значење именица ове групе захтевало облике *џолиџичар*, *грамаџичар* итд. Наставком *ар* и граде се у нашем језику именице које значе „човека који се као занимањем бави оним што основна реч показује“. И проф. *Лескин* наводи у својој граматици само њега као наставак за именице ове врсте. Одавде је јасно и које су од горњих именица најпре саграђене наставком *ар*. Јасно је да његова употреба почива пре свега на односу *боџаничар-боџаника*, *џолиџичар-џолиџика*, *криџичар-криџика*. Другим речима, он се јавио код именица које према основној речи стоје по значењу у онаквом односу какав захтева уопште употреба и значење наставак *ар* у нашем језику.

Јасно је, исто тако, колико је неоправдано приписивати употребу наставак *ар* код ових именица утицају немачког језика, као што то чини проф. *Маретић*. Пре свега, тога утицаја нема ни у оним словенским језицима у којима бисмо га с већим правом могли очекивати (словеначки, чешки, пољски).

А затим, именице као *католик*, *евангелик*, *каноник* које проф. Маретић сматра за један од најважнијих доказа о немачком утицају на грађење речи као *ботаничар* — не показују оно што он хоће. Шта више, неке од њих и својим обликом говоре против Маретићеве претпоставке; према немачком *Natiker* стоји у нашем језику само *јеретић*, а према *Kanoniker* (лат. *canonicus*) само *каноник*. Али је за нас главно што баш *оне* по значењу свом показују колико је употреба наставка *ар* код оваквих именица ствар само нашега језика. Однос, наиме, *полицијар-полицијка* показује сав унутрашњи смисао грађења именица ове врсте. Он значи, с једне стране, да према изведеној речи мора бити и основна реч, а с друге да однос изведене према основној речи мора и по значењу одговарати употреби наставка *ар* у нашем језику. А само је по себи јасно да ових услова нема код именица *католик* (лат. *catholicus*), *каноник* (лат. *canonicus*), *евангелик* (*εὐαγγελιστής*), *јеретић* (*αἱρετικός*). Оне само по спољашњој страни, по туђем наставку *icos* (*icus*) и нашем преудешеном облику на *ик* чине групу с именицама типа *полицијар*. Иначе, нити има основних речи према којима би ове могле претстављати изведене речи горње врсте, нити њихово значење стоји у складу с употребом наставка *ар*; оне не значе човека који се као предметом, занимањем бави оним што основна реч значи, већ су или самостални називи за верску припадност (католик, евангелик) или значе какво црквено звање (каноник). Одавде је јасно колико је било природно преношење наставка *ичар* и на именице с којим другим завршетком, а не *ика*: *хемичар* према *хемија*, *историчар* према *историја* и сл. На тај начин добијен је наставак *ичар* који се даље могао механички преносити и на именице којих значење и није то захтевало: *меланхоличар* (и *меланхолик*) према *меланхолија*, *ејилејичар* према *ејилејсија*, *алкохоличар* према *алкохол*. Главно је, као што се види, да у свим случајевима стоји према изведеној и основна реч. После свега овога јасно је и зашто се именица *физик* задржала у том облику у називу на пр. *градски физик*. Она у овом случају значи извесно звање, а не онога који физику обрађује као струку. А онај ко се бави физиком, био би, и јесте, *физичар*.

Радосав Бошковић

ЈОШ О ГЛАГОЛУ НЕСТАТИ

У прошлом броју „Нашег језика“, на стр. 188, у „Нашој пошти“, дат је кратак одговор на питање да ли је правилније „нестало дете“ или „нестало детета“. Сматрам да о употреби гл. *нестати* треба нешто више рећи, па ћу то овде учинити.

Овај глагол сложен је из речце *не* и гл. *стати*, који ту не значи „ступити“ или „зауставити се“, већ значи „постојати“, „existere“, што се види и по другим глаголима изведеним од њега, као што су: *остати*, *настати*, *постати*, *престати*; свима им је у основи значење „бити“, као и у глаг. *постојати*. Данас прост глагол *стати* нема значење „бити“, али у руском има, као што показују примери: „стало бы только охоты“ и „не стало нашего друга“. Раније је, по свој прилици, он и код нас имао то значење, и тада је речца *не* била његова негација и писала се одвојено, како се у руском и данас пише.

Мало по мало, *не стати* је срасло у један појам, па се почело и писати као једна реч, која више не значи негацију гл. *стати* (= бити), већ „изгубити се“, „ишчезнути“, које је добивено преко значења „престати постојати“, што је, у ствари, значило раније „не стати“.

Али порекло овог глагола не видимо само по његовим саставним деловима, већ и по синтаксичкој конструкцији у реченици. Јер као што *не бити* = *non existere* има безличну конструкцију, па тражи уза се логички подмет у генитиву (на пр. „не било га!“, „ако их не буде“; у сад. времену *м. није га* каже се *нема га*, опет с логичким подметом у генитиву), — тако је и ранији глагол *не стати* (= не бити, тј. *non existere*) тражио уза се генитив, па га већином тражи и сад, иако се више речца *не* не осећа као одрицање већ као предметак, као и предметици у гл. *престати*, *настати* и др. Таква конструкција је потпуно правилна и најраспрострањенија, а у руском и једина („не стало нашего друга“, „не стало денег“ и др.). И код Вука су сви примери само с генитивом.

Па ипак, у горе поменутом одговору стоји да се *нестати* двојако употребљава: не само с генитивом, кад је безличан, већ и с номинативом, у значењу *ишчезнути*, *изгубити се*,

„кад се мисли да је и само лице учествовало у тој радњи“. Да видимо потврде за то.

У београдском говору, нарочито код рођених Београђана, доиста чујемо и читамо употребу глаг. *нестати* не само с генитивом већ и с номинативом: *нестало ми новац*, значи „изгубио ми се новац“ (било да се загубио, или га је неко украо или склонио), а *нестало ми новца* значи „немам више новца“ тј. „потрошио сам сав новац“. Такво диференцирано значење ушло је и у Речник Ристић-Кангрге, који има доста и других особина београдског говора. Тамо имају оваки примери: „нестало ми је шешир, mein Hut ist abhanden gekommen“, „тај нам је артикал нестало, dieser Artikel ist uns ausgegangen“; али: „нестало ме од страха (стида), ich vergehe“; „нестало вина, der Wein ist alle“; „нестало ми новаца, mein Geld ist alle (verschunden, mir ausgegangen)“.

Али се не може рећи да је ово особина само београдска, јер исту појаву налазимо и на другој страни.

На првом месту, у Вукову Рјечнику стоји: „у Ц. Г. mit dem Nomin.“, и то у загради, што значи да је Вук нашао примера с номинативом у Црној Гори, али их је сматрао као провинцијализам, па није хтео да наводи примере. Али Рјечник Jugosl. akademije има велики број примера употребе номинатива уз *нестати*, ма да их има много више и с генитивом. Први примери су с номинативом; ево их неколико:

Brzo će nestati tve moći mala vlas. Ranjina. — Vidje, da su nestale... one prilike. A. Kalić. — Petre babo, otvori mi vrata, jer će tvoja nestanuti glava (нар. песма из Црне Горе). — Ne znadeš, kada će ti nestati vrijeme. M. Radnić. — Da seljaninu hrana za marvu nestane. J. Jablanc. — Onamo ti litina ostala, a ovamo rakija nestala. M. Reljković. — Koji se tužite kad vam nestane koja stvar. Đ. Bašić. — Ako bi degod pronašao svinje, koje su nestale. Glasnik II. — Tako je nestala ova nesretnica... S. Ljubiša. — U Prčanju se govori: nestanuo je, tj. umro je. M. Rešetar.

Ови нам примери показују да се уз гл. *нестати* употребљава номинатив не само у београдском говору, већ и код писаца у граничним западним крајевима и у народном говору у Црној Гори. Значи да је та појава захватила широк простор; још није јасно колико је има у централној области нашег језика и колико се употребљава у књижевном језику.

Могућност те употребе дошла је отуда што је речца *не* престала да се осећа као негација, те се глагол могао употребљавати и у личној конструкцији. А чим је то ухватило маха, почело се извршивати разликовање у значењу, које се отприлике овако развија:

1) Кад *несџаџи* значи „ишчезнути“, „изгубити се на свагда“, тј. „престати постојати“ или „потрошити се потпуно“, онда се употребљава само генитив, на пр. „нестало ми новаца“, „нестало га у морским таласима“ и сл.

2) Кад *несџаџи* значи „загубити се“, тј. „изгубити се *привремено*“ (или се човек нада да је привремено) из места где се обично налази, онда се м. генитива почиње употребљавати и номинатив без обзира да ли је субјекат лице које самосуделује у радњи, или је субјекат ствар која не може саму себе уклонити: „нестало дете, шешир, вино“ (тј. узео га неко, али још постоји).

Иако је несумњиво да се разликовање и значење горњег глагола и његове конструкције врши у показаном правцу, ипак у различним крајевима наше језичке територије има различних остатака од старине. Има крајева у којима се глаг. *несџаџи* употребљава увек са генитивом, а има крајева у којима је поменута лична конструкција већ јасно развијена, као што се види из Ристићева и Кангргина речника.

М. С. Московљевић

НЕШТО О УПОТРЕБИ ПАРТИЦИПА НА *-ВШИ*

Употреба партиципских облика на *-вши* (дошавши, учинивши и др.) у народном се говору већ губи, а има крајева (на пр. источни део нашег народа) где се тај облик уопште и не чује. У књижевном пак језику, он се чешће употребљава, али писци каткад греше у његовој употреби, јер његово значење добро не осећају. Навешћу овде један пример погрешне употребе партиципа: „*Враћивши се* после свршених правних студија на страни у своју домовину, *он је био млад човек* од двадесет и пет година, леп, с малим залисцима, с косом раздељеном и тераном на више; жељан да нађе службу и занимање; уз то, већ песник поодавна.“ — Нема сумње да

је партицип „Враћивши се“ у овој реченици погрешно употребљен и да је место њега једино било могуће рећи: *Кад се враћио...* Већ су давно наши граматичари (Будмани, а за њим и други) утврдили: да партицип на -вши значи *свршену радњу пре неке друге радње*. Познато је и то да се ти партиципи могу развити у зависну реченицу са истим субјектом који је у главној реченици. На пр. у реченици: *Дошавши* кући сео сам, — партицип „дошавши“ може се заменити временском реченицом са свезом „кад“ („пошто“ или „чим“): *Кад сам дошао кући*, сео сам (где та зависна реченица значи *свршену радњу пре радње у главној реченици*) и обрнуто: свака таква зависна реченица може се сажети у партицип свога глагола, на пр.: *Кад сам прочишао* писмо, устао сам — значи исто што и: *Прочишавши* писмо устао сам. Одавде је јасно да се партиципом могу сажимати само оне временске реченице које имају временско значење партиципа на -вши, тј. значе извршену радњу пре друге радње. Међутим радња у реченици са свезом „кад“ може значити и истовремену радњу радњи у главној реченици, на пр.: *Кад је сшуйио* на престо *било му је* двадесет година. Јасно је да се оваква временска реченица не може сажети партиципом, јер нема његово временско значење, тј. вршење радње пре друге радње. Исто тако и у наведеној реченици: „Враћивши се... он је био млад човек...“, партицип показује истовремену (а не свршену) радњу према другој радњи (стању) и зато је његова употреба неправилна.

Д. Вушовић

КУЛТУРА ЈЕЗИКА КОД ЧЕХА

I

Питање о чистоти и правилности чешког књижевног језика, у теорији и пракси, једнако се провлачи кроз целу историју обновљеног чешког културног живота. И данас, као и у доба романтизма и народног препорода, у расправљању питања о књижевном језику учествују и научници који се баве језиком сама језика ради, тј. лингвисте и филолози у ужем смислу, и књижевници који и стварају и богате језик. То се не односи само на појединачно исправљање или си-

стематско чишћење књижевног језика од многобројних и сувишних туђица или других необичнијих израза, него и на само питање о језичкој чистоти уопште. И што је нарочито занимљиво, то питање се данас посматра са две различите тачке гледишта. Та разлика у основним погледима на чистоту и правилност чешког књижевног језика веома је карактеристична за данашњу чешку науку о језику. У последње време развила се у чешкој књижевности дугачка полемика око тога какво је право мерило за чист и добар чешки језик.

Задржаћемо се само на најважнијој и најновијој књизи у којој се доста опширно и стручно говори о језичкој чистоти. То је неколико чланака које је донео повремено зборник *Výhledy* (Видици)¹⁾ и који носе заједнички наслов: Чешки књижевни језик и језичка култура. Приредили Б. Хавранек и М. Вајнгарт. У томе спису има пет чланака, неједнаких по величини, који потичу од познатих научника, чланова Прашког лингвистичког друштва,²⁾ који се баве свестраним испитивањем нарочито књижевног језика. На крају те књиге изнето је и мишљење споменутог друштва о општим принципима језичке културе.

У кратком предговору (с. 7—13) говори се о правцима којих се Прашко лингвистичко друштво држи у питањима о књижевном језику. Намера је тога зборника да упуту и на недостатке и управо немогућност теориских основа којих се држи званични орган за усавршавање и чишћење чешког језика *Naše řeč*.³⁾ Тако ти чланци имају и полемички карактер. Писци њихови побијају, понекад и врло оштро, противничка мишљења која је изнео одговорни уредник споменутог часописа проф. Јиржи Халер. Како се о тим погледима на књижевни језик расправља у часопису којег би се држање могло сматрати као званично мишљење чешке лингвистике уопште,

1) *Výhledy* — *Knihy zkušeností a úvah. Pořádají Vilém Mathesius a J. B. Kozák. Sv. XIV.* Праг, 1932, с. 258+12+1 (регистар и садржа).

2) В. о томе Јужнословенски филолог X 3—4, с. 186—190.

3) Излази месечно већ 16 година у Прагу. Издаје III разред Чешке академије наука и уметности (Претседник тога разреда јесте нестор чешких филолога Фр. Пастрнек). Редакциони одбор има пет чланова, међу којима су и универзитетски професори О. Хујер (исп. Јуж.-слов. фил. IX 316—318) и Емил Сметанка.

то су споменути чланови Прашк. лингв. друштва и изашли са својом критиком да ограде чешку лингвистику од тога тобоже званичног стручног мишљења.

Обе стране имају исти циљ: чист чешки језик. За тај појам има у чешком и нарочит израз: *vytřibený jazyk* што би, донекле, одговарало нашем *доштеран, израђен* и *усавршен* језик. Путови ка томе циљу различити су. Проф. Халер се држи традиционалних чистуначких погледа на књижевни језик. Ту је главна основа и ослонац говор простога народа, „природни“ језик, али исто тако и стари књижевни језик 17 столећа. Зато та школа гони из језика изразе или облике који се јављају или само у књижевном језику или су новијег порекла, а који су често постали сасвим обични у разговорном језику образованих људи или чак и у самој књижевности. После овога јасно је да онај други правац придаје највећу важност *савременом* књижевном језику, и научном и песничком, и проучава језик на основу тога како он одговара својој сврси. И као што се варошка култура и савремена култура уопште не може сматрати да мање вреди и да је треба одбацити и примити културу ширих народних слојева и културу прошлих времена, тако исто не може се сматрати као рђаво и погрешно све оно што је само у књижевном језику или уопште све што је ново у њему.

Писци поменутог зборника хоће да претресу наново теориске основе настојања око књижевног језика, са практичном намером: да покажу како би теориско проучавање могло користити књижевном језику и помоћи да се реше животна питања савременог чешког књижевног језика.

Између пет чланака који се налазе у том зборнику на првом је месту чланак проф. В. Матезијуса,¹⁾ претседника Прашког лингвистичког друштва. Како се у остала четири чланка и практички расправљају питања о језичкој чистоти, то је Матезијусов чланак важан због своје чисто начелне стране. Зато ћемо навести главнија места из њега.

Писац одмах у почетку истиче да је језичка обрађеност (*vytřibenost*) појам који стоји изнад језичке правилности. Та

¹⁾ О захтеву стабилности у књижевном језику, с. 14—31.

обрађеност познаје се само из практичне употребе. Нетачно је сматрати језичку правилност као *историску чистоту* језика. Ако се употребљавају и намећу *архаизми*, тиме се удаљује без потребе књижевни језик од говорног и руши се устаљеност језика. Исто се тако не могу замењивати старим изразима нови који су по потреби постали у новом језику; често је то и врло тешко, јер се стари израз не би потпуно слагао у значењу са новим и већ одомаћеним изразом.

Историска чистота нема везе са језичком дотераности. И без историске чистоте може језик бити дотеран и усавршен (на пр. енглески језик који је у погледу језичке чистоте права збрка, а ипак је дотеранији од историски чистијег немачког језика) (16).

Колико је неки језик усавршен мери се по томе колико је израђен као језик разговорни, књижевни, научни и филозофски (17).

Али ако се и одбацује хегемонија историске чистоте, не значи да се тиме допушта потпуна слобода и самовољност у језику.

Свака је култура ред и начело реда постоји у сваком усавршеном језику. Начело реда не може се односити на појединачне и потпуно засебне ствари. Имамо увек скупну целину, чији су делови према себи у односу који је условљен неким основним начелом које је организује. Идеја реда претставља у нама нешто стално и трајно. Претстава укочености и непомичности противи се тој идеји. Кратко речено, начело реда је у *гипкој устаљености* целине стављене у систем. То исто важи и за културу језика. Значења речи морају бити утврђена. Језик, чија се употреба колеба није дотеран и усавршен (17).

Важно је, дакле, тежити ка језичкој устаљености. То је и један од циљева језичке културе, а у исто време и потреба утврђене правилности за језичку употребу (18).

Какви су услови да се дође до савршеније устаљености?

За чешки књижевни језик вреде исти услови као и за остале модерне књижевне језике, ма да је тај језик постао друкчије него на пример српскохрватски књижевни језик. Као што је познато, чешки књижевни језик је свесна, вештачка творевина, нарочито у погледу употребе многих старинских облика,

има, дакле, вештачку морфологију, а речник му је грађен по туђем угледу.

Он није постао на тај начин што је обрађен неки сталешки или месни дијалекат. Ипак је то данас жив језик, иако нема стару традицију и непосредну везу са неким сталешким дијалектом.

Немају право они који се жале на опадање књижевног језика, јер се функција чешког књижевног језика за последњих неколико десетина година раширила у великим размерама и зато се последице несавршене језичке устаљености морају и боље видети. Али то још не значи опадање, него напредак, само недовољно брз (19).

Та устаљеност не може се постићи онако како хоће пуристе. Код њих је главна основа историска чистота и безобзирна правилност. Пре свега, кад у савремени књижевни језик уносе архаизме, они тиме повећавају управо *неологизме*, који као и свака непотребна нова реч кваре устаљеност књижевног језика. Код тих старих пуриста је правилан однос према књижевном језику поремећен тиме што су се задубили само у стари језик и, уопште, у историзам (19). Сем тога, и сами такви стручњаци нису увек сложни у томе шта је по принципу језичке чистоте правилно и допуштено. Зато је таква правилност често само привремена. То показује и историја чешког књижевног језика за последњих 80 година која је пуна пуристичких прописа и правила, а које је језичка употреба погазила.

Тако је исто неизводљив и неодржљив принцип доследне правилности.¹⁾ И ту може бити много произвољнога, јер сваки нови поправљач може натурати неку другу правилност.

Устаљеност ће се добити само тиме, ако се за основу узме данашња употреба чешког књижевног језика. Како нема одабраног чешког разговорног језика, то ће се та употреба одредити из просечне језичке праксе добрих чешких писаца (књижевника и научника) за последње по столећа. Тврђење да данас нема писца чији би језик заиста био добар бесмислено је.

¹⁾ Тако се у име уједначености облика захтева на пр. стари инструментал *holmi nemosti* према сачуваном *kostmi*, место обичног *holemi*, *nemostemi*.

Ако не постоји добар чешки језик у књижевности, не постоји уопште (23—24).

Када би било могуће да се лепо и у пуној мери стави језик чистунаца-граматичара на место данашњег књижевног језика, тиме би се прекинула веза не само са живим језиком него и са књижном традицијом.

Језик нове чешке књижевности (исп. његов непрекинут развој од препорода до данас) није, додуше, још савршен, али је жив и дотеран. Ништа не смета ако се у њему нађе и понеки одомаћени германизам који повећава утанчано богатство чешког књижевног језика, а има и своју одређену функцију.

Данашње стање лингвистичке теорије омогућује да се научним утицајем помало убрза процес чишћења.

Школа има велики значај за устаљивање језика. Задатак школе није језичка теорија него пракса која се мора ослањати на утврђену језичку правилност. При томе утврђивању треба избегавати колебања за која нема језичког разлога.

Наука о чешком језику (бохемистика) из велике љубави према мртвој књижевној језику прошлости скоро потпуно заборавља проучавање живог књижевног језика. Зато треба много рада да се постигне језичка устаљеност. Резултати проучавања савремене употребе књижевног језика треба да се изнесу у три приручне књиге, а то су: *речник* савременог језика (потпуна синонимика и антонимика), практична *граматика* (описна и карактеролошка) која би упућивала на разлике и сличности са туђим језицима који су имали велики утицај на развитак чешког језика (особито утицај немачког језика) и, најзад, *стилистика* која има да покаже како се књижевни језик прилагођава захтевима разних стилова по функцији. Тиме ће се добити само споменута гипка устаљеност, а никако апсолутна и трајна, јер наука не може спутавати језик у окове. Тако се не може створити ни такав систем надзирања над језиком који би радио тачно и доследно као на аутоматски електрични прекидач (29—30).

П. Борђић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

141. *„Za ovom kila poljska cveća ili muškata.“*

Треба рећи „кита *пољског(а)* цвећа“, јер придев *пољски*, и по својој природи, и по значењу (као епитет) мора имати одређени облик у ген. јед. *пољскога*, а никад „пољска“. Истина је да се данас одређени и неодређени вид врло често мешају, али то не вреди за присвојне придеве на — *ски, цки, чки* и неке друге.

142. *„Zaptili su prozore dušecima i jastukom, da se ni ne vidi ni ne čuje.“*

У западним нашим крајевима врло је уобичајена негативна конструкција „ни не+глагол“, место једине исправне *и не+глагол*. Речца *ни*, било да је сложена са заменицама и прилозима (нико, никакав, нигде, никад), било да стоји сама, даје речи испред које стоји појачано одречно значење. Пошто оваквог одрицања у оваквим случајевима нема, већ се само истиче двојност глаголске радње, то није потребно употребити *ни*, већ једино *и*. Ако је баш хтео употребити *ниш*, онда му *не* није потребно, дакле: „Заптили су прозоре душецима и јастуком, *иа* *ниш* се види *ниш* се чује“. Уосталом треба запамтити да *ни* не може стајати непосредно испред *не*, а може у истој реченици, испред неке друге речи на пр.: „*ни* ја га *не* познајем“. Овде *ни* стоји као негација уз *ја*, појачавајући општи негативни смисао реченице, а не уз глагол.

143. *„Он је у њему, сагледајући мноштво објеката на којима се дух одмара и око најјаја лејошом, проналазио свој израз.“*

Гл. *сагледаш* значи тренутну радњу, те не може имати прилога времена садашњег. „*Сагледајући*“ би могло бити од гл. *сагледаш*, али оваког глагола нема. Место „сагледајући“ требало је рећи „налазећи“.

144. *„Кад сам се сасџао са мојим шефом, он сџави пред мене слику једне младе даме.“*

„Ставити пред мене“ није у овом смислу обично, већ — *сџавиш* *преда* *ме*, јер *мене* није нарочито наглашено, а у таквим случ., тј. када *мене* није наглашено у акузативу, уз предлог се употребљава чешће краћи облик заменице: *прѣд* *те*, *пѣд* *ме*,

међу се и сл. „Пред мене“ би исправно било онда када би мене било истакнуто, на пр.: Ставио је пред мене, а не пред њу и сл. У горњој реченици међутим није такав случај.

145. „Форма је лично ојредељење уметника и она ако је израђена по мајстору мора лепо деловати.“

Место „израђена по мајстору“ треба рећи — *израђена од мајстора* или, још боље, *ако ју је мајстор израдио*, јер се у нашем језику предлог *по* у оваквим случајевима не употребљава, тј. уз трпни гл. придев. Таква употреба особина је туђих језика: тал. (per), фр. (par), нем. (durch).

146. „... Који често превагују ка симболизму.“

Наш књижевни језик зна за именицу *превага*, и глагол *превагнути* (= претегнути). Чак кад бисмо за невољу и начинили глагол *превагивати*, било би немогуће употребити га у смислу „превагивати ка чему“; у овом смислу био би на свом месту глагол — *нагињати*. Требало је, дакле, рећи: „Који често *нагињу* ка симболизму“.

147. „Могao је он да се похвали да је тукао све пошављене рекорде.“

Ово је чист превод француске фразе: „Il pouvait se vanter d'avoir battu tous les records donnés“. Међутим у нашем језику се не може рећи: „... да је тукао све *пошављене* рекорде“, већ само: „... да је надмашио све постигнуте рекорде“.

148. *Танки млазевни лулá цуре и саиру са главних удова шела све нечистоће.*

Од глагола *саирати* (обичније и исправније *сйирати*) садашње време гласи *саирам, саираш... саирају* (3. л. мн.), као и од гл. *исйирати, иройирати* — *исирам, испираш... испирају, пропирам, пропираш... пропирају*. Према томе 3 л. мн. је *саирају* (или *сйирају*), а не „сапиру“.

Писац је можда помешао глаг. *саирати* у значењу „прати“ са глаголом *саирати*: *саирѐм* у знач. „оптуживати“.

149. „Већ Солон није давао грађанска права него онима који имају занимања и рада.“

Јасно је да у горњој реченици одречни гл. облик „није“ са свезом „него“ даје реченици потврдни смисао, — тј. Солон је давао грађанска права само онима... Употреба ове конструк-

ције није народног карактера, већ је дошла утицајем романских језика, нарочито талијанског и француског. Њу често налазимо и у народним песмама из јужних крајева и код приморских писаца.

150. „*Кад је синоћ најушћиао Београд, праћен г. шефом експорџа његових фабрика, г. Баџа је био љубазан...*“

Није особина нашега језика да уз глаголе у пасивној употреби стоји инструментал лица које се схвата као извор радње. Зато у горњој реченици место *праћен шефом* (сигурно употребљено према руском језику) — треба да стоји „праћен од шефа“. Место: *његових фабрика* треба: *својих фабрика*, пошто су фабрике г. Бате, а не шефове.

151. „*Коначно је г. Дуџић претстџавио Регенџу и нашег новог аџашеа џосланстџа...*“

У горњој реченици је писац погрешно употребио облик „коначно“ у значењу: *најзад, на крају*. Тај прилог у нашем језику има значење: *џошћуно, сасвим, „дефинитивно“* и сл.

152. „*Ако прџеба, прџибџећи ће се и ошвореним денунцијацијама и прџема лијево и прџема десно.*“

Предлог *прџема* не може стајати уз *лево* и *десно*, јер би *прџема* тражило датив, а не акузатив. Зато треба рећи или *на* лијево и *на* десно, или *према* левици и *према* десници. Међутим у прилошком значењу долазе предлози *до, џо, осим*: нико не зна оца *до* син; у двору му никог нема *осим* болан слуга итд.

153. *И шџек прџед шџим недосџаџшћком осџећа се намџешћеничћка џошћињеносћ карџелу и џошпрџеба за јџдну слободну јавну акцију.*“

Не ваља: потреба за акцију, него за акцијом или, још боље, потреба слободне акције.

154. „*Који је данас сџоџушћно ушћврдио... да не зна... и не осећа књижевност.*“

Сџо џушћа је бројни прилог или прилошки израз; према томе нема никакве потребе градити од њега придев, да бисмо од тога придева саградили поново прилог који исто значи што и *сџо џушћа*. То је тако исто и непотребно и противно духу језика као што би било *јџданџушћно* место *јџданџушћ*, *дџваџушћно* место простог и правилног *дџваџушћ* или *дџва џушћа*.

155. „Те... новине уошше надомештавају све конкретне ствари... неким фразама...“

Глагол *надомештавати*, познат из старог језика, не употребљава се у савременом народном. У горњем примеру, а тако и код других писаца, употребљен је место глаг. *заменявати*, *дати место* једнога друго. Његов би трајни облик био *надомештавати*, а не *надомештавати*, исп. *наместити*: *наместити* и сл. Али и он није потребан, пошто за горњи смисао има доста добрих наших речи.

156. „У шом најору разум му се испрошава...“

Према трајном глаголу *шрошити* зна наш језик за свршене глаг. *испрошити*, *пошрошити* и сл. Ако је потребно према тим свршеним глаголима употребити трајне, онда треба употребити оне трајне глаголе од којих су они постали, дакле, у овом случају *шрошити*. Глаг. *испрошавати* у књиж. јез. не постоји.

И стилски ова реченица није добра. Трошити се може (у оваквој вези) нешто материјално (напором), а не мисаоно.

157. „Намјера је, наравно, радничке читаоце освједочити да раднички покрет не може постићи никаквих усјеха.“

Глагол *освједочити* није прелазан у горњем значењу, и зато не може имати предмет у акузативу. Каже се, и то према немачком (*sich überzeugen*), само *освједочити се* о нечем. У горњем примеру мора се, дакле, узети други глагол: *уверити* и сл. Кад је прелазан, тај глагол значи „потврдити, засведочити што и сл.“, а не „уверити кога у што“.

158. „I tako u onom silnom strahu da ne izgubi svoju najmiliju igračku nije ni zamijetila da zalazi sve dublje i more.“

„Zamijetiti-zamijetila“ је провинцијализам (говори се у Дубровнику). Књижевно је *опазити-опазила*.

159. „Г. Будак није револуционар и не њоводи се за ниједним нарочитим књижевним љавцем.“

„За ниједним“ није правилно, треба рећи — *ни за каквим или ни за једним*. „За ниједним“ могло би значити за *никаким* (исп. „ниједна веро“ и сл.).

160. Са жалашћу често браћо питао: „Зашто ми ниси, мајко, родила сестру?“

„Питовати-питовао“ је провинцијализам који не иде у књижевни језик; књижевни су облици *йишайи-йишао*.

161. *Јер док су друге девојке корацале смерно... Франка Аничина корацала је забачене главе.**

И „кораци-корачала, корацај“ су непотребни провинцијализми. Књижевно је *корачайи-корачала, корачај*.

162. *„Недостайак сваке душевности“* (наслов једног одељка у чланку о Фрањи Јосифу).

Недостайак означава стање кад чега нема. Према томе би се рекло да је у горњем примеру та реч правилно употребљена. Али *недостайак* значи и *мана, погрешка*. Ово значење развило се из првога, и у томе значењу се *недостайак* данас поглавито и употребљава, како у књижевном језику, тако и у живом говору. Према томе се горњој реченици може дати и смисао у вези са овим другим значењем, а не са првобитним, основним. Због тога је писац (или преводилац) био дужан да нађе који други, јаснији начин да изрази своју мисао. Могао је, на пример, рећи просто: *Човек без душе*. Сувишно је оно *сваке*, а и реч *душевности*, која је начињена од придева *душеван*, тј. који има душе, срца, — чини нам се да је сасвим незгодна у горњем смислу.

163. *„Оштар настуй француског државника.“*

Настуй значи напад, почетак какве болести. Вук у своме речнику каже да *настуй* може бити у глави, у трбуху. Код других писаца *настуйом* се називају разне болести: пароксизам, грч у стомаку, срдобоља, епилепсија, главобоља (особито с једне стране), женски наступ. У Босни говоре наступ за главобољу, а зове се и оно на што је човек нагазио. У два старија писца, Марка Марулића и Игњата Ђорђића, наступ значи *јуриш, напад, навала*. Неки савремени хрватски правни писци употребљавају *настуй* према немачком, на пр. *настуй службе* (Dienst-Eintritt), *настуй наследства* (Erbantretung), *настуй поседа* (Besitzergreifung).

Признајемо да нисмо могли разабрати у коме је значењу, међу побројанима, био *настуй* францускога државника. Требало је рећи оштра изјава, говор, испад или оно што је било францускога државника.

164. „Пао је (гроф Тиса) у рођеној кући под куршумима узбуњених војника.“

Узбуњених не ваља. Узбуна значи аларм и страх, а узбуниши — алармирати. Грофа Тису, међутим, нису убили ни алармирани ни застрашени војници, него побуњени војници. Такође је погрешно речено: пао је под куршумима“. Нашим језиком каже се то: „погинуо је од куршума“.

165. „Ниједан Хабзбурговац није имао гигантскије и луђе пројектије од овог либерала.“

Необично речено. Ако и допустимо овај компаратив који мења значење речи (гигантскији добија значење „већи“), ипак је ваљало ставити ни испред *гигантски* и испред *луђи*, дакле: *није имао ни гигантскије ни луђе пројектије...*

НАША ПОШТА

Зачас и за час. Г. М. Ст. пише нам: „Запазио сам да се ове две речи: *за час* не пишу увек једнако, већ неки пут заједно а неки пут растављено. У Није-Него има само: *зачас* = часом. Које је боље?“ — Добро је обоје, ако је добро употребљено. У основном значењу свом, тј. кад речи *за час* значе: *за часац*, *шренушак*, *за крајко време*, кад се, дакле, хоће да каже *колико* је трајала радња у вези с тим склопом, те речи и треба писати растављено, као што се пишу и у случајевима: *за дан*, *за годину*, *за месец* и друго. На растављање у писању упућује, у овом случају, и сам изговор, јер у склопу том, ради истицања именице *час*, акценат с ње и не прелази на предлог.

Али има случајева у којима при изговору овога склопа јаки нагласак с именице прелази на предлог. Па се тако, сасвим према изговору, пишу те две речи заједно, као сваки прилог, и сложени, јер оне добивају тада друго значење: *очас*, *одмах*, *штога шренушка*, *штога часа*, што одговара питању: *кад* или *како*? У овој реченици, имали бисмо примере за оба случаја, један поред другог, ради поређења: „Он онда *за час* (за један часац, тренутак) устаде, приђе бучачу оном, шапну му нешто, и *зачас* га сасвим умири.“

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 8

ПРАВИ ПУТ

Наш истакнути књижевни критичар г. Марко Цар посветио је питању о књижевном језику чланак под називом „Језик и књижевна проза“ (Летопис Матице српске, 335 књ., 1—5). Како је задатак нашег листа да прати развитак мисли о нашем књижевном језику, осврнућемо се и на мисли уваженог критичара и књижевника. То чинимо утолико радије што се са његовим схватањима потпуно слажемо. Када се и књижевни критичари и језички критичари, од којих сваки полази од других полазних тачака, слажу у својим погледима о књижевном језику, то је свакако доказ о томе да те идеје имају шири и општији карактер.

Г. Марко Цар вели: „Жалосно је казати, али као да у нас литература не страда толико од нехатости публике и од тако зване „кризе књиге“, колико од нескруполозних литератора „који не знају добро књижевнога језика“. Језик и његова синтакса, то је оно у чему данашњи књижевни нараштај, са врло ретким изузецима, највише храмље и о чему он најмању бригу води; то је управо ахилова пета данашње (укупно осмотрене и укупно окрштене) југословенске књижевности“ (ibid. 2).

То смо и ми увек истицали. У синтакси је дух народног језика. Ако се многе језичке неправилности могу свести на техничке, готово штампарске грешке, тако да их исправљачи текстова (т. зв. коректори) добро уређених штампарија могу и сами исправити — као што и чине другде у свету —, у синтаксу пишчеву нико не сме дирати. У ширем смислу речи она претставља и део душе књижевнога дела, стил пишчев. И, заиста, каква је разлика између граматике и стила?

Грамматика се овде мора разумети у најширем значењу речи: не само као изношење особина речи и њихове везе у реченици него и значења речи и њихове измене у реченици.

Грамматика показује сва средства која књижевник, остајући веран основним особинама једнога језика, може употре-

бити у обичним приликама. Те особине резултат су развитка целог друштва у овом правцу. Сваки појединац је тумач целине и претставник језика целине. Али исто онако као што писци уносе своје оригиналне идеје у онај свет слика, мисли и претстава који износе, тако исто они треба да су само-својни и у употреби средстава која им у широким границама ставља на употребу граматика једног књижевног језика. Њихова је дужност да доведу у склад стил свој, своју синтаксу и свој речник пре свега са својим мислима и осећајима. Ко то од њих не уме, тај не осећа језик. А ако ко не осећа језик, да ли што лепо, привлачно и јако може изнети тако осетљивим и тако тананим средством као што је језик. Дакле, све што је оригинално, индивидуално, што је писац употребио у границама језичком синтаксом допуштенога — да би показао шта он и како осећа, то је његов стил, дакле, његова синтакса, његов речник.

А колико се баш данас у томе греша. Писци каткада поремете ред речи. То је допуштено у нашем језику, јер ми немамо уочени ред речи. Али свака инверсија те врсте ипак нешто значи; а кад погледамо смисао пишчева излагања, оно то, по свему, не би могло значити. И читалац је у недоумици.

Употреба извесних обрта из свакидашњег, породичног, „фамилијарног“ језика — има нарочиту драж и даје особите врсте обојење целом тексту, неку непосредност и топлину. Међутим видимо писце који тај начин употребљавају тамо где му није место, на пр. у почетку изношења каквог озбиљног догађаја. И читалац је опет у недоумици.

Има речи са значењем врло отсечним, које звоне као убојне трубе, које својом сировошћу као каквим оштрим оруђем секу наше нерве и отварају готово ране у нашем осећајном ткиву; и писци их каткада наређају без потребе, пребацујући њима далеко оно што су по тексту могли рећи. И „банална“ реч искрено речена, према темпераменту онога ко говори, звучи искрено и готово ново; а шта да речемо за те јаке речи очевидно неискрено употребљене. Оне опет доводе читаоца до недоумице...

И тако често. И реч и израз мора бити на своме месту, ако хоћемо да постигну свој циљ. Оне могу бити и индивидуално употребљене и индивидуално испремештане само тако,

ако су у складу са оним што треба да значе и што је писац желео њима да изнесе. Језик и стил иду напоредно; стил, који није ништа друго до оригинална, индивидуална, творачка снага књижевника, развија језик даље. Језик и његова синтакса само су резултати свих појединачних творачких радњи појединих књижевника у широкој области од целине прихваћених и утврђених језичких могућности. Само те језичке могућности писци морају добро познавати и добро осећати. На срећу нашег књижевног развитка, можемо рећи да имамо писаца који су их савладали до савршенства.

„За уметничку прозу, вели даље г. Марко Цар, за ону умешно обделану крилату прозу која је у класичној старини била синоним елоквенције и која тече одмерено, као широка река, — за такву прозу се код нас слабо бринуло. Наши књижевни историчари о њој, изгледа нам, не воде довољно рачуна. А овамо је проза књижевни род који би требало на првом месту гајити, зато што проза великог стила својом савршеношћу најбоље потврђује, а својим продирањем у шире слојеве најбоље служи и пут утире националној култури“ (ibid. 4).

Г. Марко Цар има и овде потпуно право. У почетку развитка савременог књижевног језика наши критичари књижевног језика ограничавали су се на спољашњу страну језика, на гласове и облике. То је било потпуно природно у прво време, када је наш језик био мешавина црквеног и народног. Али позније, а нарочито од 80-тих година надаље, када су књижевници потпуно узели народни језик за свој књижевни (Л. Лазаревић, Војислав Илић, Свет. Марковић, Милован Глишић и др., да о старијим као што су били Бранко Радичевић, Љубомир Ненадовић, М. Милићевић, Змај Јован Јовановић, Лаза Костић и др. и не говорим), била су потребна друга мерила. Наша књижевно-језичка критика међутим остала је формалистичка и уска. Тако се могло десити да од те критике буде осуђен и Јован Скерлић, један од ретких творачких духова и у области књижевног језика. Истина, било је ствари за критиковање и код Скерлића; али да је језичка критика умела или могла да призна у чему су његове несумњиве језичке способности и оно ново и добро што је он створио, Скерлић се не би оглушио о замерке које су му се могле

ставити, а које су бледеле пред његовим добрим особинама. Али је требало те особине моћи осетити и оценити.

Ето зашто, судећи и са ове стране, оцена језика и стила мора ићи напоредо. Само се тако особине уметничког књижевног дела могу свестрано оценити. Уосталом тако се другде у свету већ чини, па и код нас се у ретким случајевима чинило. Да наведем један пример. Шарл Бали (Charles Bally), познати професор Женевског универзитета, написао је 1905 год. *Précis de stylistique* (Женева 1905) и доцније знатно разрађенији *Traité de stylistique française* (2-го издање 1921) I—II, у којима је покушао да примени лингвистичке идеје свога великог учитеља Фердинанда де-Сосира, којег је и највеће лингвистичко дело издао заједно са својим другом А. Sechehay-ом (*Le cours de linguistique générale*), и на књижевни језик француски. Он је својој стилистици, за разлику од других стилистика, ставио овај задатак: „проучавање језичких средстава једног устаљеног језика са њихове афективне (осећајне) стране, тј. како би се језиком изнела факта индивидуалног преживљавања (осећајности) и како утичу факта језичка на то преживљавање (осећајност)“. Опште особине језичке, — он оставља граматички (синтакси и другим деловима њеним); а употребу језичких могућности за оцртавање индивидуалног у књижевном језику, — он узима као предмет своје стилистике. Данашња језичка критика мора тако исто, на првом месту, да обухвати и тај део оцене књижевног језика. Тада само може бити од праве користи и писцима.

„Тренутак свога уједињења, продужава г. Марко Цар, обележили су сви велики народи изградњом или доградњом своје националне прозе. И што год се у једном народу више развијала и квалитативно истицала књижевна проза, тим се већма развијао и интензивнији постајао његов друштвени и међународни живот“ (4).

Ову своју идеју он на крају још одређеније износи: „Малим народима — да на крају све кажемо — потребна је данас литература која снажи и уједињује, а нипошто литература која слаби и разједињује“.

Да је нама потребан књижевни језик који би нас све ујединио, опазио је и велики Вук који је свој реформаторски

и књижевни рад и завршио захтевом да у књижевном језику свега нашег народа мора бити све друго једнако сем заменика старог „јата“ (*ѣ*). Па и ту, иако је допуштао тројаки изговор (као *e*, *и* и *је-ије*), ипак је радио свим средствима да се он сведе на један. Пошло му је за руком да склони књижевнике да не пишу икавским књижевним изговором и сматрао је као велики успех свога рада када су истакнути књижевници хрватски (И. Мажуранић, Деметер и др.) примили 1850 године јужно наречје као заједнички књижевни језик који је доцније код њих и преовладао; али није могао постићи да се и на истоку код Срба (у Војводини и Србији) уклони екавски изговор и замени јекавским.

И поред тога што у књижевном језику није преовладао један књижевни изговор, сви су други захтеви Караџићеви у току времена примљени у целом нашем народу: све друго, сем поменутог изговора, имало је да буде у њему једнако, и то онако како је изнесено у делима Караџићевим. То је „канон“ нашег књижевног језика. У тим особинама оцртана је његова основица.

Тако је постигнуто у духу, у принципу, јединство књижевног језика нашег. Његова је основица много шира него других књижевних језика. Јер ако је за талијански књижевни језик — узет тоскански дијалекат, а за француски — језик Париза, црте Вукова књижевнога језика огледеју се у делу народног језика у Србији, Војводини, Славонији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Далмацији и Хрватској. Има понегде малих отстапања, која није тешко изједначити; али је главна основица свугде једнака.

Наш се књижевни језик храни непосредно од великог дела нашег народа; остали део, примивши га као свој књижевни језик, попуњава га својим цртама и допуњава у развиту.

Чим је овако велика територија с правом учествовала и учествује у изградњи књижевног језика, извесне разноликости међу њим у удаљенијим центрима морало је бити. Јер се овде не намеће један дијалекат другоме, него се сви развијају у правцу књижевног „канона“ Вукова на исти начин. Зато се морају вршити уједначавања међу њима све дотле док целом ширином наше земље не овладају потпунице исте особине. И поред неверовања скептичара и супротнога рада

рђавих језичких „логичара“, којих има и сада као што их је било и досада, велики ваљак народног јединства врши и у овом правцу уједначавање неравнина које се на различним местима јављају.

Али и поред онога што сам живот са собом носи, морају се сви они који желе да помогну убрзавању тога процеса трудити да сеју здраве мисли о књижевном језику. Радујемо се што можемо рећи да чланак г-на Марка Цара несумњиво иде у ту врсту рада. А још нам је нарочито мило што те мисли иду од човека из круга књижевника и књижевних критичара који у развоју наше културе обично стоје даље од питања те врсте.

А. Белић

ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ПИТАЊА

Пријатељ који с пажњом прати писање нашег листа упутио нам је поводом чланка „Један пример“ (НЈ I 7, 193 и даље) неколико питања на која му ми врло радо одговарамо.

Међу изразима за које се вели у поменутом чланку да нису потребни стоји и „шта ће „тустих новчара“ код „трулих банака“; наш пријатељ вели: „два изричаја „тустих новчара“ и „трулих банака“, како се чини, у чланку се идентифицирају. „Тустии новчари“ сасвим су нешто друго од „трулих банака“. Оно прво рекло би се немачки „feiste (или fette) Bankiere“ или „Bank direktoren“, а оно друго можда „verfaulte Banken“. Оно прво мислио је Косор рећи, и рекао је згодно, јер је хтео означити „гојазне“ и добро храњене новчаре, којих не има само у „трулим банкама“ него можда још и више у добрим и здравим новчаним заводима“.

Овде је свакако по средини мали неспоразум. Узећемо зато оба дела овог израза. Али пре свега да видимо шта је Косор рекао. Реченица (управо, део реченице) у којој је поменути израз гласи :

„Наших тустих новчара наоружање, отровни гасови и новчани проблем“.

Није јасно да ли треба *новчара* разумети као *новчара̄*, као што сам ја учинио (у значењу *банка*, исп. ниже), или као *новчара̄*, као што чини наш пријатељ (у значењу *банкара*).

Реч код Косора нема акцента, да би се поуздано могло знати шта је он мислио, а према смислу — могућно је и једно и друго. Али да се задржимо на речима ове врсте.

Реч *новчѝр* у значењу *банкара* употребно је Б. Шулек у своме познатом речнику знанственог називља; а *новчара* у значењу *банке* употребљено је још 1853 год. у једном правном терминолошком речнику. Али и поред тога што су тако давно употребљене те обе речи, оне нису још освојиле место *бан-кара* и *банке*, које нам је интернационална употреба непрестано враћала, а, с друге стране, горње се речи не могу похвалити ни јединством значења. Поред *новчара*, за коју се осећало према аналогiji других именица са наст. *ара*, да ће пре значити установу где се гради новац, некмоли *банку*, начињена је именица *новчарница*, коју Акад. рјечн. тумачи као „мјесто, гдје тргују новчари“. Ова би дефиниција пре пристајала за берзу, неголи за банку. Новчарница би значила установу, радњу, у којој се ради, тргује новцем. У речнику немачко-српском Ђ. Поповића² та реч има уже значење, не банке, већ мењачнице „Geld- und Wechslergeschäft“. Именица „новчѝр“ има такође и уже значење „онај ко непосредно прима новац“, тако да се чини каткада разлика између њега и благајника, на пр. „Новчар продаје билете на каси, па ујутру после претставе полаже благајнику рачун“ и сл. Међутим сам Поповић у поменутом свом речнику има и значење благајник.

Али се мора признати да именица *новчѝр* у смислу *банкѝр* крчи све више и више себи пута (на пр. код Наст. Петровића у франц.-срп. речнику, код писаца као Нехајев, Трешец, Ђалски, Крлежа и мн. других). Да поменем да се и именица *новчѝрка* употребљава у двојаким значењима: 1) или као „портмоне“, „кеса“ (на пр. код. Ђалског, Ђипика, Назора и др.) или 2) као стипендија, свакако преко француског *la bourse*, на пр. у речн. Јул. Адамовића, 52; учињен је покушај да се уведе и реч *новчарина* у значењу *vendage*, *Schlagschatz*, на пр. код К. Цукића, Економија II 335, III 143.

Поменуто колебљивост у употреби ових именица упућује нас да још задржимо за свакога јасне, ма и туђе, изразе *банка*, *банкар*.

Наш пријатељ је реч *ѝруо* разумео не у оном смислу у ком је то речено. „Трули газда“, „трули богаташ“ и значи у

нашем књижевном језику „велики газда“, „велики богаташ“. Никад се не би рекло у том смислу „дебели“ или „гојазни“ газда; за *шуси*, које је само провинцијално (Караџић га бележи само за Дубр.) нисам сматрао да ће бити јасно читаоцу. С друге стране, и сама слика (дебели, гојазни банкар) није наша, већ је позајмљена из традиционалног и отрцаног интернационалног начина цртања људи тог занимања. У појму „трули газда“ или „трули богаташ“ нема ничега нездравог, ничег пејоративног, иако сама реч *трули* показује негативну особину. Ја мислим да јетрули могло значити „необично богат“, „врло богат“, зато што се замишљало да велики богаташи толико имају производа, толико новаца да их не могу употребити, ставити у промет, тако да део тога пропада, трули. То је као кад се за некога рече, ако хоће да се каже да је врло богат, „он и сам не зна шта има“. Да наведем неколико примера употребе израза *трули газда* у књиж. језику. „Таку робу (драгоцене порцеланске вазе) купују засад само трули богаташи амерички“ (д-р Милан Јовановић, Тамо амо по истоку II 181). „Он је у селу поред земљорадње... интересирао..., па је у околини био чувен као тврдица и трули газда“ (Јос. В. Стојановић, Слике из ревизије 122). „Угљешу су у свој Мачви звали трули газда“ (Л. Комарчић, Просиоци 4) „...да се сумња и шапће за њ (Ћир-Мошу) да је труо газда“ (С. Сремац, Ћир-Моша, СКГласник VI, 1902, 808) и сл.

Један нам други пријатељ саопштава да реч *поноћни привид* није исто што и *поноћно привиђење* и да једно није могло да замени друго; тако исто он мисли да и *ујоло* и *ујололак* значе различне ствари. Да видимо.

Косор је у своме саставу рекао:

„Варава обмана, поноћни привид, окречена страва“...

Из самог овог текста јасно је да је „поноћним привидом“ Косор имао на уму заиста „поноћно привиђење“, јер он од „варљиве обмане“ (он је употребио „вараве“) иде даље ка конкретизирању њену — „поноћном привиду“, који објашњава „окреченом стравом“. На једном другом месту Косор слично говори, тако да се јасно види да је „поноћни привид“ — „поноћно привиђење“, а „окречена страва“ — „сабласт“. Исп. на пр. ово место из његова *Atlantikom i Pacifikom* (1927, 92): „Učinilo mi se da u taj čas gledam ...obrazinu, koja kao da nije

potjecala iz realnoga no iz svijeta privida i sablasti“... „Образина“ (маска) из „света привида“ може бити само из „света привиђења“; а „сабласт“ одговара овде сасвим лепо „окреченој страви“.

Али није Косор једини који употребљава реч *привид* (ваљада као *привид*) у значењу „привиђења“; има доста и других, само шта се код њих та именица јавља и у облику ж. рода (ваљада у облику *привид*: *привиди*). Исп. на пр. код Вл. М. Јовановића (С франц. парнаса 193): „Гроф се већ приправи за борбу, док му нека привид не рече да хоће да се бори са смрћу“. Или код народних писаца: „Ово је заиста лијепо, јер свега тога привида нема“ (Н. Беговић, Живот и обичаји Срба-Граничара 1887, 198). Исти писац исту именицу употребљава и у ж. роду: „У свијем народнијем умовинама народ познаје сваке привиди и различне пресенетње“ (на ист. месту 198). Тако исто и по другим крајевима, на пр.: „А видиш, свака привид: вукодлак, вјештица, мора — не смије дочекати зоре и пјетлова“ (Кола, Zbornik za nar. život i običaje III, 1898, 259) итд.

Из свега се види да се именица *привид* (у два обличја — *привид* masc. и *привид* fem.) употребљава и код књижевника и код писаца из народа у значењу *привиђења*, као што је на горњем месту и код Косора употребљено. Али нећу скрити, нити је то уопште могућно, да се све више у филозофској књижевности нашој реч „привид“ употребљава за „оно што се чини“, дакле, за апстракцију или резултат привиђења, за оно што би Немци назвали „Schein“, Руси „призракъ“ или „видимость“.

Привид у том значењу находимо такође и код других писаца. Тако на пр. код Лазе Костића (Пера Сегединац, 1882, 162): „Ово је рухо привид, обмане“. Или на пр. код Бранка Лазаревића (СКГласник 1924, XIII, 427): „Нема много појава... Све су остале изгледи и привиди које човек лакше види неголи његово једро.“

Вук Караџић има, у своме речнику, *привиђање* Einbilden, *imaginatio* (тј. када се неке нешто често привиђа) и *привиђење* Erscheinung, *visum*. Речи *привид* у значењу *Schein* нема, нема ни *придева привидан*. Има само још имен. *вид* (das Sehen) и *невид* (у прилогу на пр. отишао је невидом).

У речнику Ристића и Кангрге има реч *привид* оба зна-

чења: 1) Schein и 2) привиђење. А значења су која они дају речи *привиђење*: „Illusion“, „Halluzination“, „Spuk“, „Spukerscheinung“. Ја бих само та значења окренуо обрнутим редом и додао бих на крају значење „Schein“:

Spukerscheinung (Spuk, Erscheinung),
Illusion (Halluzination),
Schein;

тада бисмо добили сва значења која су се из основног развила. Само од последњег значења развио се придев *привидан* којему и поменути речник даје једино значење „scheinbar“. Именица од тог придева била би *привидности* која би значила „све што је привидно“, Scheinbarkeit, а не Schein. Према свему овоме, ми немамо речи за Schein и у томе значењу, које је тако често потребно филозофским дисциплинама, та би се реч могла задржати (њено грађење није неправилно). На тај би се начин створила разлика између *привиђења* и *привида*, која је и лебдела пред очима нашем пријатељу, и коју је вероватно хтео повући између тих речи речник Ристића и Кангрге, стављајући значење „Schein“ на прво место. Зато и Косору на поменутом месту није био потребан *привид* код *привиђења*.

Наш пријатељ налази да не треба мешати значење *пупоља* и *пупоља*. Косор у помињатој песми својој вели мало неодређено:

„О зашто нас ниси оставио у пупољу,
Мигаве, гипке, а не свесне, сазнајне.

Свакоме је потпуно јасно опште значење овога места. „Зашто си оставио да се развијемо, да дођемо до свести и сазнања; зашто нас не остави у неразвијеном стању, у заметку, још непрогледале и једва помичне.“

Ово је место само онда нејасно, ако приђемо утврђивању значења сваке речи појасоб. „Мигав“ није обичан придев; песник га је могао начинити од глагола „мигати“ у општијем значењу: „са сталним отварањем и затварањем очију“, тј. са још неотвореним потпуно очима, иако тај глагол има данас готово увек другу нијансу. Тако исто придев „гипке“, који има обично значење „савитљив“ (код Вука biegsam), овде има, вероватно, значење „покретљив“, које је у вези са глаголом

„гибати се“ (sich bewegen, moveor). То је све могућно и допуштено, али даје неодређености целој слици. Све би нас ово упућивало на значење „пупоља“ — „заметак, зачетак“. А то значење није ништа друго него метафорско или пренесено значење речи пупољак, јер *џујољ* у нашем језику, уколико се употребљавало (та је реч данас прилично застарела), употребљава се у значењу *џујољка*.

На пр. у старијим ботаничким књигама: *воћке џочеше џујоље своје развијаши* (М. Игњатовић, Библиотека образовања дечијег 1834, 146); или:

Дубъ безъ трупа, пуполя и грана,
Одъ природны чуда, чуда явна

(Ев. Петровић, Воћњакъ I 42).

Код песника наших, зато ваљада што је реч *џујољ* краћа од *џујољка*, она се једно време доста употребљавала:

Ал' ако му пупољ хити (Ј. Ј. Змај, Певанија I 290).

Нек му сухо стабло пружи,
Ко му пупољ не заслужи (на ист. месту I 560).

Како бих... најдивнији теби пупољ дала
(М. Поповић, Песме 176).

Шта би пупољ прот горњака (на ист. месту 10).

Тело моје... кô пупољ меко и красно
(А. Шантић, Из њем. лирике, 1909, 226).

Што леш Дардинџлу, витешком пупољу
Томе, непогрџен што остаде љ пољу.

(Драг. Ставојевић, Бијесни Роландо II 148) итд.

Јасно је одавде да се именица *џујољ* употребљава напореда са именицом *џујољак*, иако именице *џујољ* код Вука нема. Али је несумњиво да се у народу нашем, нарочито по југозападним крајевима, употребљава именица *џујољ* (и у облику *џујуљ*) у значењу *џујољка*. Само се не може утврдити да је игде изведено диференцирање тих именица на већем простору; па се не види да то диференцирање треба видети и у метафори Косоровој. Када је речено да поред *џујољка* није требало *џујоља*, речено је само зато што је прва именица у великој употреби, и народној и књижевној, а друга је и нешто застарела и покрајинска. А. Б.

МАЛО ИЗ ИСТОРИЈЕ РЕЧИ

Позната је ствар да су многе пословице, изреке и друге у обичај узете речи, како то каже Вук, постанком својим или којим особеним значењем својим у вези са каквом причом о догађају згодно измишљеном, на пр. прометати се (као хоџа кроз поњаву), или и истинитом, како је случај на пр. са изреком као Петроније на Брајићима (оправио посао), што их и Вук наводи.

Многе такве у обичај узете речи и изреке ми говоримо или пишемо и не мислећи више на њихово првобитно, материјално значење, и постанак, и не истражујући га, толико су нам већ постале обичне и општом употребом озваничене. А каткад се није тешко домислити могућном пореклу њихову. Да покушамо.

И варошани, који никад нису имали прилике да дуже поживе на селу и посматрају сељачке послове, говоре и пишу *оставиши на цедилу* или *оставиши кога на цедилу* у значењу: *оставиши занемарен* односно *оставиши кога занемареним*, или *не успети* односно *омести коме успех* или, како се у речнику Ристић-Кангргином каже: *einen im Stiche lassen*. Материјална слика пак тога остајања или остављања на цедилу добива се при посматрању муже оваца и, нарочито, коза. Поред влакана што услед лињања падају у музлицу по млеку или прашине коју ветар нанесе, хоће овца и коза при мужи да пуне и који брабоњак. Све се то накупи озго у пени која се тада ствара. И зато музиља, кад из музлице пресипа млеко у кабао (канту), раширује преко њега цедило од ређег платна (ткања) и сипа полако кроза њ. Тада *на цедилу остане*, односно музиља *оставља*, сву ту нечистоћу, длаке, прашину, брабоњке који би као хтели, имали намеру да се промакну и у чисто млеко, али не успевају у томе, односно музиља им омета успех.

Све то исто тако тумачи Вук у Нар. пословицама (II изд. 1849) стр. 302, код „Остао као брабоњак на цједилу“.

Сви употребљавамо од старине уобичајено поређење: *блед као крџа* или *љобледео као крџа*. Понеком варошанину дође каткад и чудно то поређење бледила, белине са прљавштином, јер *крџа* данас значи обично само *љрљаво* и оцепано

парче платна, исто што и *дроњак*, као и код Вука у Рјечнику под 1). Али је то поређење наслеђено из времена када је *крџа* имала и значење које јој наводи Вук под 2): *крџа* платна, ein Stück Leinwand von 20 Ellen, massa lintea, отприлике оно што се данас зове „комад“. То се значење истиче и у народним песмама, на пр. кад Туркиња рђни на Марицу да бијели платно, па Вукашину баца убуљену већ крпу да се спасе, или кад Јевросима из своје удавачке спреме узима крпу платна (свакако не прљава) и спушта Момчилу низ бедем и др. С обзиром на ту крпу чистог, *убуљеног џлајшна* и грађено је поређење за бледило лица. ARj бележи примере из 15 века.

Да *насадиџи* (кога) значи исто што и *насамариџи* и *намагарчиџи* (кога), знамо сви и у том смислу и употребљавамо ту у обичај узету реч. Да то *насађивање* има сликовне везе са насађивањем квочке на јаја (насад), осећамо такође сви. Али биће да ту има везе и с којом подругљивом причом народном, згодно измишљеном, понајпре с оном што се и у нас, и у Бугара, и у Италијана, колико напамет знам, прича о наивним брђанима који ретко слазе у варош, у чаршију, те их ту варају, „насађују“, да би их исмејали и немилосрдно оштетили. Обично брђанин, у нас Ера, сиђе у град да купи магаре. У наивности обраћа се пиљару, бостанцији, питањем где би купио магаре. Овај му прича како су сад магарад скупа, те је боље да за спремљени новац купи три или више јаја, из којих може извести магарад и сам. И утрапљује му своје лубенице или тикве под „магарећа“ јаја. Ера код куће, на брду, на присоју, гради гнездо за свој насад, и насађује се да леже магарад. Лубеница му се, наравно, омакне и котрља низ брдо, разбија о камен иза кога искаче зец с дугим ушима као магаре, Ера јури за њим и тако даље. Тако је ето пиљар збиља *насадио* Еру. Како га је начинио и магарећом квочком, мајком, то га је и *намагарчио*.

Веза пак са стварном сликом из живота, чини ми се, да би се могла наћи за глагол *завиџлаваџи* (кога) у значењу *завараваџи*, *варакаџи* и то не непосредно са сликом која се може видети на ногометним утакмицама, кад добар „дриблер“ варака противника који хоће да му отме лопту, те се овај затрчава, *виџла*, час овамо час онамо; него са другом једном,

још простијом, непосреднијом, стварнијом те свакако и првобитнијом. Мени је бар ту пред очима пре слика вешта дресера који свога пса учи да му доноси бачени предмет, лопту, парче дрвета, камичак или друго што. Он стварно *завишљава* онај предмет час на једну час на другу страну, те и пас *вишља*, *завишљава се* час овамо час онамо, док му господар не баци куд хоће, ближе или даље, више или ниже. Ово варакање, заваривање темпераментног пса понајвише ми личи на *завишљавање*. Одатле је, мислим, пренето и на спортски терен, где је већ добило грађанско право употребе, а, биће, одатле и на улицу, на „корзо“, где несташна шетачица разним и супротним обећањима *завишљава* насртљивог пратиоца. Из тога сада још уличног и говорног речника, спортског и корзанског, *завишљаваши* и *завишљавање* са даљим изведеницама својим прелазе поступно већ и у писану реч, савремену штампу, па ће свакако и у књигу. А историја им није незанимљива.

Д. Косић

О УПОТРЕБИ ЗАМЕНИЦЕ *СВОЈ*

У нашем се језику осећа извесно колебање у употреби заменице *свој*. Многи писци у томе греше. Нарочито се погрешна употреба те заменице код њих јавља онда када у реченици није исти граматички и психолошки (логички) подмет. Познато је већ правило наших граматичара о употреби заменице *свој*. Маретић, а слично њему и остали, вели да се „заменнице мој, твој, његов... замењују заменицом *свој* када се протежу на субјекат истог лица, којег су и оне саме.“ Да наведем који пример: Ја волим *своју* (м. моју) земљу, Ти волиш *своју* земљу, Ми волимо *своју* земљу, Они воле *своју* земљу, Мени је жао *своје* земље итд.

Иако се из наведених примера види да се заменица *свој* (м. мој, твој...) увек односи на граматички или логички субјекат 1, 2 или 3 л., ипак се мора рећи да наведено Маретићево правило није потпуно, јер се пода њ не могу подвести сви случајеви те врсте; — тј. не могу се увек заменице: *мој, њвој... наш...*, иако се „протежу на субјекат истог лица“, заменити са *свој*. То јасно можемо видети и из ова два примера, кад

их испоредимо. У реченици на пр. „Мени је жао *моје земље*“, заменица „моје“ се протеже на субјекат (логички) „мени“, — и ту се она може (што је у осталом једино и исправно) заменити заменицом *свој*, дакле:... *своје земље*. Али ако узмемо реченицу: „Мени је мила *моја земља*“, опет се „моја“ протеже на субјекат (логички) „мени“, јер је истог лица као и он, али се не може заменити обликом „своја“, — тј. не може се рећи: „Мени је мила *своја земља*“.

Природно је да се сада намеће питање зашто је то тако и у чему је сметња.

Пре свега заменица *свој* када је уз именицу у вези са субјектом 1, 2 или 3 л. може бити само у *зависном* падежу. Она у том правцу чини потпун паралелизам личној заменици *себе*. Само кад се односи на заменицу сваког лица, заменица *свој* може имати и номинатив, исп.: „*Свакоме* је мила *своја земља*“ и сл. Према томе реченица: „Мени је мила *моја земља*“, разликује се и синтаксички од неких већ наведених реченица. Док се у тим ранијим примерима у свакој посебној реченици поклапају граматички и логички субјекат, догле у овој није ни то случај. У њој, дакле, имамо граматички подмет „земља“ у номинативу уз који заменица *мој* стоји као атрибут, — и логички подмет „мени“ на који се протеже иста присвојна заменица *мој*. С обзиром на оно што сам већ рекао, да заменица *свој* мора увек бити у *зависном* падежу према речи 1, 2 односно 3 лица, ако се на њу односи, — јасно је онда, за што се она не може употребити и овде место номинатива заменице *мој*. Зато се не може рећи: Одан ми је *свој пријатељ*, већ... *мој пријатељ* и сл. Да наведем неколико тако погрешних примера и из нар. песама: Милији Мари свекар *свој* (м. њен), нег' у род мили бабо *свој* (м. њен), 1, 126; Да ј' у момка *своја* (м. његова) мајка, 1, 754; Питала је *своја* (м. њена) мајка, 1, 645. Исто то налазимо и код Његоша: Милиј' му је него *своја* (м. његова) душа, Шћ. Мали 152; Ту га флота *своја* (м. његова) сусретнула, Мање песме 18. Овога нарочито има доста код дубровачких и приморских писаца, несумњиво утицајем талијанског језика, исп. код Гундулића: *Aga i ostala družba svoja* (м. његова) на *Kosovo dođe paka*, 375; *Ja sam, ja sin sagan Ahmetu, prvorodno dijete svoje* (м. његово) 164; или код Палмотића: *Doć će njemu plata svoja* (м. његова) II, 58; Му-

ћећему знај дјетету ни *сва* (тј. *своја* м. његова) тајка *газ*-*мије* II, 173 и др. И Вук је каткада у овоме грешио. У његовој реченици: „Кад Милош пође из Крагујевца у Београд, сретну га у путу *своји* људи и кажу му,¹ — место облика *своји* само би се могло рећи *његови*, дакле: сретну га..., *његови* људи...

Али у овој Вуковој реченици, и у свима сличним у којима се заменица *свој* односи на 3 лице, вероватно је видну улогу играо и психолошки моменат. Јер, пошто према 3 лицу (исто као и према 1 и 2) може стајати и неко друго 3 лице, онда се заменицом *свој* хтео истаћи ближи однос између именице уз коју она стоји и лица на које се односи. Да би ово било јасније узмимо једну реченицу са два „трећа“ лица, на пр.: Петар и Павле отпутују и Петар сретне на путу *његове* пријатеље. Из ове се реченице јасно не види чији су пријатељи. И зато, ако се мисли на Петра, онда би м. *његов* могла доћи само заменица *свој* (тј. Петар сретне *своје* пријатеље), а ако би се мислило на Павла онда би се узео присвојни придев *Павлов* (тј. П. сретне *Павлове* пријатеље).

Истина је да такве неразумљивости не би било у оним реченицама где је само једно 3 лице (на пр.: Петар сретне *његова* (*свога*) пријатеља), али ипак у свести онога ко говори (или пише) увек може лако бити створен тај однос. Одавде је и разумљиво, што се при истицању за 1 и 2 лице место *свој* може употребити *мој* и *твој*: Да ја видам *моје* грдне ране, н. п. 2, 341; А ти *твоје* дијете упитај, н. п. 2, 29 и сл., — док у таквом истицању за 3 л. само може бити употребљено *свој*.

Најзад да напоменем да не треба мешати са оваквим случајевима и употребу „свој“ у значењу: *властитији*, *прави* и сл., јер се такво *свој*, као што се по себи разуме, може употребљавати у свима падежима као да је придев; на пр.: *Своја* кућица *своја* слободица, Посл.; *Свој* својега украј воде вода, Посл.; Он је *свој* (тј. самосталан) човек; Он ми је *свој* (тј. својта) и сл.

Д. Вушовић

¹ Иск. Maretić, Gramatika i stilistika, стр. 431.

ПОМОЋУ и С ПОМОЋУ

Редакцији је упућено питање: „Да ли треба употребљавати *помоћу* или *с помоћу*?”

Ова два облика имају у нашем данашњем књижевном језику двојаку употребу: именичку или предлошку. У реченици на пр. „Његовом *помоћу* био сам тронут — *помоћу* је именица која овде има материјално значење, тј. „био сам тронут оним што сам добио као помоћ“ (новац или друго што). Тако и у реченици: „Кад је добио помоћ од њих он се *с том помоћу* брзо вратио“ — *с помоћу* је опет именица (*помоћ* и овде има материјално значење, тј. „вратио се с оним што му је дато“: новац, војска и сл.). Облик *помоћу*, у првој реченици, одговара на питање *чим(е)*, а облик *с помоћу* на питање — *с ким* или *с чим*. Први облик је, дакле, прости инструментал именице *помоћ*, а други социјатив исте именице. Према томе *помоћу* и *с помоћу* у оваквој се употреби не могу мешати. Али се ова реч, у облицима *помоћу* и *с помоћу*, употребљава, као што сам рекао, и *предлошки*. Кад се каже на пр.: „*Помоћу* језика могу се дознати многе ствари“ — *помоћу* није именица (die Hülfe), него предлог. Тако и у реченици: „Може... *спомоћу* јунаштва и разума постати највећи господин“ — *спомоћу* је предлог, није именица (и *помоћу* и *спомоћу* значи: „посредством“, „путем“, „преко“ и сл.). Разлике између *помоћу* и *спомоћу* у наведеним реченицама нема, те се без икакве промене значења реченице може рећи обрнуто, тј. „*спомоћу* језика...“ и „*помоћу* јунаштва...“ Није тешко одговорити на питање откуда то да између *помоћу* и *спомоћу* нема стварне разлике у оваквој употреби, тј. откуда то да *помоћу* као предлог значи исто што и *спомоћу*. Пре свега *помоћу* је облик који по својој природи има у свом значењу нијансу социјативности, а кад се каже: „*помоћу* њега...“ значи, у ствари, „ја и он“, „ја с њим“ и сл. Тако и: „*помоћу* ножа...“ значи „ја и нож“, „имајући нож“ и сл. Као предлог, дакле, *помоћу* значи однос онога што значи реч уз коју стоји према оном ко врши гл. радњу, а однос између неког и неког или неког и нечег према неком или нечем — у ствари је социјатив. Дакле, у предлошкој употреби *помоћу* значи исто што и *спомоћу*. Зато је и разумљиво што се код наших

писаца налази час *ѿмоћу*, час *сѿмоћу*. Код Вука на пр. има доста примера и за једно и за друго: 1) *сѿмоћу*: Палије, као велике лотре, *с ѿмоћу* којих се бурад на кола товаре и скидају, Рј 4856; На обртаљку се наслони па се онако *с ѿмоћу* ногу обрће, Рј 4346; Пошаљу Леонтија, не би ли их он како *с ѿмоћу* закона увјерио о... Даница 3, 162; Да ће тек *с ѿмоћу* овога пријевода моћи управо разумјети многа мјеста у Новом Завјету, Нов. Зав. III; Будуће вријеме састави се *с ѿмоћу* глагола ћу, Рј¹ LV; Намастири су се у Сријему *с ѿмоћу* својијех спахилука одржали до сад прилично, Рј 396а; Може... *с ѿмоћу* јунаштва и разума постати највећи господин. Ковч. 11. — 2) *ѿмоћу*: Преслица 2) у воденице кашичаре она гредица те се *ѿмоћу* ње воденица спушта и подиже, Рј 581а; Од самога *р* може бити слог и *ѿмоћу* њега (*р*) може се записати ријеч без самогласнога слова, Рј XIX; Добрињац *ѿмоћу* Родофиникове свједоџбе и препоруке начини се послаником, Совј. 35; Фарисеји говораху: *ѿмоћу* кнеза ђаволског изгони ђаволе, Мат. 9, 34. И код Даничића има примера и за *ѿмоћу* и *сѿмоћу*: Да би се они *с потоћи* наших молитава удостојили благодати превод М. П., 280; Оживи га благодаћу Христа, својега, милостима пресвете Bogorodice i *потоћи* svetih, ibid. 320.

У значењу предлошком може се, дакле, употребљавати и *ѿмоћу* и *сѿмоћу*; други облик треба, наравно, писати заједно (спомоћу), а не одвојено (с помоћу).

Р. Алексић

ЗАШТО УМОТВОРИНА, А НЕ УМОТВОРЕВИНА

На једном састанку већег броја просветних радника, при разговору о правилности и чистоти језика, неко је ставио питање: зашто се не каже „умотворевина“, већ *умоѿворина*. Нагласио је да би требало говорити и писати ово прво, јер се каже „умне творевине“, а не умне „творине“, како би се, по његовом лаичком тумачењу, добило кад бисмо сложеницу поделили на њене саставне делове. Ја сам покушао да објасним постанак и једне и друге именице, тј. и изведене речи *ѿворевина* и сложенице *умоѿворина*, али пошто сам увидео да се моје тумачење прима са извесном сумњом у његову тач-

ност, заинтересоване сам упутио на *Наш језик*. Из дискусије вођене по овом питању утврдио сам да кратко објашњење није довољно и сматрам да га је потребно што јасније дати у нашем листу, тим пре што је такво питање од њега већ тражено.

Творевина је именица изведена од глагола *творити*, управо од глаголског општег дела *твор-*, наставком - *евина*, као низ других именица које значе оно што је створено дотичним глаголом: *палевина* од *палити*, *градјевина* од *градити*, *рушевина* од *рушити*, *крчевина* од *крчити*, *жаревина* од *жарити* (начинити од нечега жар), *ширевина* од *ширити* и др. С придевом *ум-*, с којим се једино и употребљава, *творевина* значи исто што и правилно направљена сложеница *умтворина*. Стапање придева и именица, ма како се често једно с другим употребљавало, овде је немогуће, а и кад би се стопили, онда би они значили нешто сасвим друго, јер дух српскохрватског језика не допушта да се две речи непромењеног облика сложе у једну, а да при томе не промене своје значење.

Као засебна реч „творина“, која је на први поглед други саставни део сложенице *умтворина*, не постоји и зато је баш сложеница добра. Ова сложеница није направљена од две именице, односно од придева и именице, већ од једног придевског облика *умтвор*, а преко овог придева тек, наставком *ина*, направљена је наша сложеница, — исто онако као што се од обичних придева овим наставком праве именице женскога рода, са значењем особине: *чистина* од *чист*, *белина* од *бео*, *љутина* од *љут*, *крутина* од *крут*, *црнина* од *црн* и сл.

Творбом се у свему са овом слажу именице: *руководина*, *црвоточина*, *градобитина*, *рјобитина*, *ветрометина*, а истога типа са овима су и познате сложенице мушкога рода: *руковод*, *рукосад*, *руковед*, *рукојис*, *ветромет*, *водојој*, *црвоток*. И код првих и других у првом делу имамо основу именице у значењу инструментала, а у другом општи део извесног глагола. Привидно ове последње сложенице се разликују од оних женскога рода, јер немају наставка за извођење, (тј. код *ветромет*, *водојој*, *црвоток*) а у ствари овде некадашњи придев м. рода врши службу именице. Главно је да су обе групе сложеница направљене преко придева и да је

на тај начин једино могућно њихово грађење. То што сваког од ових придева данас нема у нашем језику, не мора значити да их никад није било и да су они немогућни (испоредимо их са придевима: *самодџвор, самодхран, брзодлети, самоджив*), већ да се од њих задржала саграђена именица, а да се придев изгубио.

Сложеница „рукотворевина“ могла би се допустити само кад би њено грађење било могућно преко придева, али, како је познато да се именице наставком *евина* изводе од глагола, а не и од придева, то правила о творби сложеница у нашем језику не допуштају њену употребу.

М. Стевановић

НЕПРАВИЛНА УПОТРЕБА НЕКИХ БРОЈНИХ ИЗРАЗА

Није редак случај — о чему смо се досад више пута уверили — да се у делима неких данашњих писаца нађе речи и реченичних израза који кваре и нагрђују наш књижевни језик. Они често узимају извесне језичке особине и из поквареног, уличког говора, — особине које се не могу чути у добром народном језику. Тако код једног писца налазимо овакву реченицу: „*Ту се морају разликовати ових четвори изразићих сћуйњева*“.

Нема сумње да је оваква конструкција уз број *четири* необична и да не иде у наш књижевни језик. Познато је да се уз бројеве од 2—4 за мушки и средњи род употребљавају облици дуала (два *човека*, три *браћа*, четири *сћуйња*), а за женски род облици номин. множ. (две *куће*, три *жене* и сл.). Уз бројеве пак од *пет*, па надаље, употребљава се номинатив множине за сва три рода (пет *сћуйњева*, шест *жена* итд.) Несумњиво је, дакле, да је писац у горњој реченици пренео на број *четири* конструкцију броја *пет*..., тј. употребио је место правилног: *ова четвори изразића сћуйња* — „*ових четвори изразићих сћуйњева*“. Да је осећање за правилну употребу ове бројне конструкције код овог писца уопште слабо, то потврђују и други такви примери који се налазе у његовој књизи. Он на пр. пише: „Да промотримо сваку од ових

четири грана“; „Главне ствари из свих ових *четири партија*“, где, без сумње, уз број *четири* имамо опет конструкцију као уз број *пет* и даље (тј. место номин. мн.: *ове четири гране*, *ове четири партије*, употребљен је генит. мн.), — а не, као што би то могло изгледати, променљивост бројне конструкције уз бројеве од 2—4.

Треба овде напоменути да имамо и случајева обрнутих горњој употреби, — тј. да је конструкција бројева од 2—4 прешла и на бројеве *пет* и надаље. И таква употреба не само што се чује у уличком говору него се каткад нађе и у нашим листовима и часописима. Да наведем само неколико примера: „Добио је пет *хиљаде* динара“ (м. хиљадā); „...буџет је једанаест и по *милијарде*“ (м. милијардā); човек са осамдесет и осам *маске*“ (м. маскā) и др. Сви ови и слични примери грубе су грешке противу правилности нашег књижевног језика, којих се треба добро чувати.

Д. Вушовић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

166. „У последње време догодило се неколико удеса на нашим *пругама*, којом *приликом* је, осим велике *материјалне шетње*, било и *рањених пушника*.“

У Вука за реч *удес* стоји: „(по југозап. крајевима) в. несрећа“. Код речи *несрећа* има ово објашњење: „das Unglück, infortunium [cf. 1. нурука, удес]: несрећо једна (als Schimpfwort)“. Код 1. *нѐрука* стоји: „das Unglück, fortuna adversa (vide несрећа): До подне је турска рука била, а од подне обрну *нурука*“. Очевидно је да су објашњења Вукова непотпуна. Вук није исцрпао сва значења. Отуда би погрешно онај ко би се ослонио само на његове податке, као што је погрешно и писац наведенога примера, који је место речи *несрећа* или *несрећан случај* употребио *удес*, у уверењу да се обе речи поклапају својим значењем. Са истим правом могао је написати и „догодило се неколико *нѐрука*“. А не би се могло рећи ни „удесу један!“ место „несрећо једна!“ (als Schimpfwort, тј. као погрда, псовка.) Док реч *несрећа* значи не само стање без среће, злу срећу, злу судбину, беду, невољу, —

него и несрећан случај, несрећан догађај, катастрофу, дотле *удес* значи несрећу само у смислу зле судбине, зле коби, и према томе правилно се може само у томе значењу употребљавати, а никако се за железничке несреће не може рећи „железнички удеси“.

167. „... Који верује у ново немачко повлачење, али изјављује да лихварски рат не може да доведе ни до чега.“

У овом преводу с францускога преведен је израз *la guerre d'usure* са лихварски рат. Овај превод је погрешан. „Лихварски рат“ значи рат међу лихварима, а не значи *la guerre d'usure*. Преводац је, вероватно, погрешно стога што није знао на шта се овај француски израз односи. Овим су изразом Французи у светском рату назвали рововски рат који је отпочео после битке на Марни, насупрот дотадашњем маневарском начину ратовања, предвиђајући да се у даљем току рата неће више тући битке типа као што је била битка на Марни, него да су савезничке војске принуђене да противника постепено троше, хабају, изнуравају, исцрпљују, и да га, на тај начин измучена и измождена, савладају и натерају на предају. Том рату постепено изнуравања и исцрпљавања Французи су дали име *la guerre d'usure*, употребивши реч *l'usure* у значењу: хабање, трошење, изнуравање; то значење она и има.

168. „Прича... са живим и колорисаним речником и финим осмехом који заразује...“

Не ваља заразује, него треба *заражава*. Тренутни (перфективни) глаголи типа *заразити* кад добију облик трајнога (имперфективнога) глагола, имају завршетак *јавати*, а не — *ивати*. Ови глаголи су многобројни; навешћемо их само неколико: *заразити* — *заражавати*; *изразити* — *изражавати*; *поразити* — *поразавати*; *украсити* — *украцавати*; *удесити* — *удешавати*; *замрсити* — *замршавати*; *уресити* — *урешавати*; *умолити* — *умољавати*; *исцелити* — *исцељавати*; *доселити* — *досељавати*; *ујразнити* — *ујразњавати*; *озаконити* — *озакоњавати*; *покрсити* — *покршавати*; *прошутити* — *прошутњавати* итд. Али када би се и десило да неки од ових глагола добије наставак *ивати* — што је

ретко — сугласник пред њим мора бити измењен (дакле, *исцељиваџи* и сл.), као што је и пред наставком *аваџи*.

169. „Окренимо се Италији! Ајелујмо на латински геније!“

На латински геније је погрешно речено; исправно је на латинскога генија, јер реч геније означава живо биће, а такве речи мушкога рода имају акузатив једнак генитиву.

170. „Морално и телесно васпитање смајрамо за шемелъ свега живота народа.“

Необично је овде употребљен посесивни генитив *народа* место посесивног придева *народног*. Правило је нашег језика да се од именица које су без атрибута употребљава посесивни придев, ако га има, место посесивног генитива.

171. „Да ли је то заслуга песникова или његова најближа извора?“

Правилно је његова најближега извора, а не најближа извора, пошто поређени придеви имају само одређене облике.

172. „Узму 40 Дробњака у шаосиво и продуже за Дробњак.“

Именица *шаосиво* не ваља из два разлога: 1) што бисмо од имен. *шаоц* (кад би и била исправна) наст. *ьсиво* морали добити *шаошиво* (*шаоц—ьсиво* = *шаочьсиво* = *шаочсиво* = *шаочшиво* = *шаошшиво*), 2) што наша граматика не допушта као исправан обл. *шаоц*, већ *шалац* од кога је једино правилно *шалашиво* (в. о оваквим случајевима у Н Ј I 1, 15—17).

173. „Трогирски и крчки случај дали су повода нашем суседу да нас неоправдано нападне.“

Облик *крчки* је неправилан. Од *Крк* придев гласи *крчки* као од *Планик* — *иланички*, *Боровник* — *боровнички*, *војник* — *војнички* и сл. тј. *крк—ьски* = *крч—ьски* = *крчки*.

174. „Што Загреб у овом шренуџку највише брине“.

Бринуџи (и *бринуџи се*) глагол је непрелазни. Не може се рећи: *бринем децу* и сл., већ *бринем се о деци*, па зато и

горња реченица требало би да гласи: *О чему се Загреб у овом шренућку највише брине.*

175. *Треба се само сеишии на шо, да је он зайочео по-лишиичку акцију као франковац.*

Глагол *сеишии се* у нашем језику слаже се само са генитивом на пр.: Он се сјети *оне рибице*, Вук, Нар. прип. 23; Сјетила преља *куђеље...* Посл. 287 и сл. Употреба његова са акузативом код нас дошла је из немачког језика; исп. *ich kann mich auf den Namen nicht besinnen*. У горњој реченици место: „Треба се само *сеишии на шо*“, било би исправно: *...сеишии се шога*.

176. *„Sve te slike stoje... bez ikakve jedinstvene unutarnje spojne snage, koja bi sve to mogla da spoji do nekoga smisla i suvislosti.“*

„Suvislost“ је чешка реч (*souvislost', souvis, souvislý*), која нам није потребна, јер имамо своју реч: *повезаност*.

177. *„Ошац једног деиеша досад никад осуђиван.“*

Правило је нашег језика да у негативној реченици глагол буде увек у негативном облику, па ма колико било у њој других негација. Према томе у горњој реченици место: *„досад никад осуђиван“* једино би било правилно: *досад никад не осуђиван*.

178. *„Počelo je tako njegovo tipično selenje...“*

„Селење“ не ваља; треба *сељење*, јер глагол од кога је ова именица саграђена гласи *селиши (се)*, а све овакве именице саграђене од глагола којима се основа свршава на *и* јотују основински сугласник (исп. *ношење, гажење, мољење, вожење* и сл.). Друга је ствар са именицама као *седење, лебдење, лешење* итд.; оне су друкчије саграђене (в. НЈ 6, 173—174).

179. *„A ta opažanja, nota bene ni nisu vaša.“*

Није обична негативна конструкција у нашем језику да одречно *ни* стоји непосредно испред одречног глаголског облика. Место ње треба да стоји свеза *и*. Према томе горња би реченица требало да гласи; „*a ta opažanja, nota bene i nisu vaša*“ (в. о сличним случајевима у НЈ I 7, 219).

180. „Једни расветљавају, други замрсују.“

Од замрсиџи трајни је глагол замршиваџи (и замршавати), а не замрсиваџи, према томе погрешно је: замрсују, већ треба: замршују или још обичније замршавају (исп. горе бр. 168).

181. „Stoljeća mogu da živu jedno uz drugo stoljećima, kao dvije strane rase u kavezu.“

Погрешно у горњој реченици стоји обл. живу м. живе. Глагол живеџи — са през. облицима: живем, живеш... живу употребљава се у западним нашим крајевима, али су у књижевном језику једино исправни облици глагола живеџи: живим, живиш... живе.

182. „Bacio je tu knjigu takovom vehemencijom o stijenu, da se rastrgala.“

Vehemencija је недопуштена туђица (лат.), јер имамо своју реч *сила*, *жесџина*; место „rastrgala“, правилно *rastrgla*, у овом би случају најбоље било да је употребљен глагол *расуџи се*. Требало је, дакле, рећи: Bacio je tu knjigu... o stijenu da se rasula“.

183. „Zamolila je Filipa da joj oprostí što ga molestira svojim brigama.“

И *molestira* је недопуштена туђица (тал. molestare, нем. molestieren), јер имамо своје глаголе: *досађиваџи*, *додујиваџи*, *мучиџи*. Требало је, дакле, рећи: „...da joj oprostí što mi dosaђuje svojim brigama“.

184. „Neprilike koje vladaju unutar toga društvenog orkestra.“

Облик *унуџар* (као и *унуџра*) је прилог и не може се узимати у предлошкој употреби. Зато у горњој реченици место облика *унуџар* може се само употребити предлог у са падежом, дакле: ...у џом друџиџеном оркестру.

185. „...i ugale oči fiksirale su me prodirnim pogledom od kojega me srsi obliše.“

Срх је покрајинска реч (*sřh* = Schaner), место које се могу лепо употребити књижевне речи: *жмарци*,

језа, и сл. У горњој реченици место израза: *срси ме облише*, требало је рећи: *језа ме обузе, жмарци ме њодиђоше* и сл.

186. „...*i hrlila sam u susret svom spasenju, opetujući što mi je on rekao.*“

Опѐтовати је непотребна позајмица из чешког језика (орѐтовати) место нашега: *ѡоновати*, *ѡонављати*. Дакле, место: „...*opetujući što mi je on rekao*“ боље је: *ѡонављајући што ми је он рекао*.

187. „...*jer je medu nama rasao sin ђовјека kojega mrzim.*“

Место *rasao* треба *rastao*, јер иако се употребљава у говору *расао* од расти, *ѡорасао* од порастати, *израсао* од израсти и сл. — једино је правилно *расѡао*, *ѡорасѡао*, *израсѡао*, *узрасѡао* и сл.

188. „*Поносан на своју земљу, али далеко од сваког национализма.*“

Не ваља „*ѡоносан на своју земљу*“. То је превод с немачког: *stolz auf etwas*. У српскохрватском језику рекло би се овако: *ѡносио се својом земљом или ѡносан је због, са своје земље*.

189. „*Kako ga znato, priznajemo i poštujemo mi njegovi stari kolege.*“

Именица *колега* иако је по значењу мушког рода, по облику је женског рода. Све се такве именице (као *војвода*, *владика* и сл.) при слагању речи у реченици понашају у јединини као именица мушког рода (на пр. *добар војвода* и сл.), док су у множини оне увек у граматичком, женском роду: *добре војводе, наше владике* и сл. Зато у наведеној реченици место: „*mi njegovi stari kolege*“ треба да стоји *ми његове сѡтаре колеге*.

190. „*Народ Србије и Црне Горе мора дубоко уронувати у своје мучеништво ѡрошких вјекова.*“

Није правилно *уронувати*, већ *уронити*, јер се не каже *ронувати* — *роним*, него *ронити* — *роним* (в. и сл. случајеви у „Нашем језику“ I 3, стр. 88.

191. „...*pa ne zna poštivati ni tuđe svetinje.*“

Poštivati је непотребан провинцијализам. Књижевно је *пошћивати*.

192. „*Kada je nekoliko koraka od njih grom raskolio jedno stablo.*“

Raskolio — *raskoliti* је провинцијализам (говори се у Срему). Књижевно је *расцејити*.

193. „...*romonile bi teške i otrovne laži kao najčišća lirika.*“

Од придева *чист* први поредбени степен је *чистију-а-е*, а највиши ступањ поређења *најчистију-а-е* итд. Према томе, место *najčišća* треба рећи *najčistija*.

194. „*Kreću se gole plohe ženskih ramena.*“

Ploha је недопуштена туђица (чеш. *plocha*), јер имамо своју реч (површина).

195. „*Kao da sanja da se utaplja u blatnoj vodi.*“

„Утапља“ не ваља, јер би то био облик од глагола *ушаљати*, а за њ наш књижевни језик не зна. Према *ушојити* трајни је глагол *ушајати*, а сад. време *ушајам, ушајаш, ушаја* итд.

НАША ПОШТА

„Да ли је израз „живо биће“ плеонизам?“ (Г. Б. И. Д., Скопље). — Иако се не каже, или се врло ретко каже, „мртво биће“, може се ипак рећи „живо биће“, и то није плеонизам. Реч „биће“ постала је од гл. *биши*, у црквеном језику (бытье) и, доиста, има основно значење нечега што *живи*; бићем се зову и конкретизована жива створења — људи и животиње (не и биљке.) Али све што живи мора и умрети, па као што се може рећи „мртав човек“, иако је тај човек као биће престао да живи, тако би се могло рећи и „мртво биће“, „неживо биће“ у томе конкретизованом значењу (човек, животиња каква и сл.). Према томе и живо биће не би у овом смислу морало бити плеоназам.

„Да ли је правилно рећи: Гњилани или Гњилане, Кочани или Кочане. Чајлани или Чајлане? (Г. Б. И. Д., Скопље).

У нашим југоисточним крајевима има много имена места на *е*, као: *Кочане, Гњилане, Нагоричане, Четирце, Довезенце, Никуљане, Пожаране, Бајловце, Владилловце, Рајинце, Црношинце, Оризаре, Пасјане, Божевце, Пејшровце, Лейчинце, Седларе, Рибаре* и др. Многима је нејасан тај облик: да ли је то једнина средњег рода или множина женског рода?

Слични називи места у северним и северо-западним нашим крајевима завршују се на-и: *Седлари, Рибари, Штитарии, Пејшровци, Никинци, Кољари, Бањани, Рајшари, Бачевци, Тулари, Шушњари, Сољани, Накучани* и сл. Ова су села своје називе добила по презимену или надимку неке породице, која се намножила у цело село, а та презимена су изведена или од назива неког занимања — *седлар, рибар, кољар*, или од неког имена — *Пејшровац* — Петров човек, *Никинац* — Никин човек, или од назива које показује одакле је ко — *Бањанин*, онако исто као што су многа места добила своје називе по презимену неке породице која се ту прва населила, на пр.: *Домановићи, Косјерићи, Здравчићи, Табановићи*, и сл.

Јасно је сваком да су ова имена места на *и* именице мушког рода у множини, а то су и имена као: *Кочане, Гњилане, Чајлане*, у југоисточним крајевима, иако се завршују на *е*, јер у тамошњим нашим дијалектима именице мушког рода, нарочито оне које значе неког радника (*седлар, рибар, оризар*) или уопште лице, имају у множини наставак *е* (тако је било и у нашем старом језику, на пр. *грађане* и сл.)

Настаје питање: да ли треба таква имена места писати с наставком *е* или *и*: *Гњилане* или *Гњилани, Довезенце* или *Довезенци, Кочане* или *Кочани*? Одговор је врло прост: у књижевном језику нису допуштени ни провинцијализми, а камоли облици којих он нема. Наст. *е* у номин. множине мушког рода нигде се не чује у говорима који чине основу књижевног језика, па се не могу ни у њему допустити. Зато треба писати: *Гњилани, Кочани, Нагоричани, Довезенци*. Правило да се имена места пишу онако како их сами мештани изговарају вреди за гласовни изговор и за облик речи; то значи да ако у једном дијалекту нашем има у личним именима или именима места гласова којих нема у књижевном језику (на пр. *дз*, полугласник, вокално *л* и сл.), њих ваља изрећи најближим гласовима књижевног језика (место *дз-з*, место полугласника — вокалом *а*, место вокалног *л* — сугласничким *л*); тако исто треба облик дијалекатски *превешти* на облик књижевног језика. Како је *Кочане* — номин. мн. мушког рода, треба га изговарати *Кочани*, јер би *Кочане* у књижевном језику

могло значити или ном. јед. средњег рода или ном. множ. женског рода, тако да би и једно и друго стварало пометњу. Тако треба писати: *Осијек, Бијељина, Пријепоље*, како се изговара у тим местима, иако је то јекавски изговор, јер је он део књижевног језика.

Од ових имена места на *e* у југоисточним крајевима треба двојити имена места на *e* у југозападним крајевима као што су: *Сшублине* и сл., јер су то у ствари именице женског рода у множини или као *Ужице, Врање* које су — бар данас се тако осећају — именице средњег рода у једнини.

В. И. Беочин, пита нас:

1) Да ли се треба захвалити *на нечем* или *за нештио*;

2) У НЈ I 3, стр. 89 место германизма „безодвлично“ препоручује се „без одгањања“, „без одлагања“. Зар не би било добро и *неодложно*?

3) У истој свесци, стр. 92 под један стоји: „он *йогошову* не може *ићи*“. Зар није *йогошово*.

4) Често сам наилазио на „исто, иста у смислу заменице немачког *der-die-dasselbe*. Да ли је то исправно?

5) Шта је исправније: *шелефонисаши* или *шелефанираши*, *контиролисаш* или *контиролираши* и сл.?

6) Да ли се везник „са“ употребљава само пред пискавим гласовима *с, з, ж* и *ш* или се употребљава увек? Кола *са коњем* или *кола с коњем*?

Ево нашег одговора.

1). У песми „Смрт Мајке Југовића“ Милош одговара кнезу Лазару: „Хвала теби *на* твојему дару, ал' нехвала *на* твојој бесједи“ или у другој једној народној песми имамо: „Мили Боже, *на* свем' теби хвала“. У Академиском речнику видимо да се реч „хвала“ употребљава с предл. *на* и с предлогом *за*, али су скоро сви примери с предлогом *на*, а од оно мало њих са предл. *за* нема ниједног из народног језика. Свакако је употреба речи „хвала“ с предл. „за“ дошла под утицајем талијанског (*grazie per*) и немачког (*Danck für*), чиме се и објашњава данашња честа употреба те конструкције у северозападним крајевима. Па и у источне крајеве продира она све јаче, али више уз заменице неголи уз именице, те се каже: *хвала ти на услузи*, али: *хвала ти за оно што си ми рекао*. Ипак и оваку конструкцију треба избегавати.

2) Место „безодвлично“, може се, поред „без одлагања“ и „без одгађања“ рећи и „неодложно“.

3) *Погошво* је састављено из предлога *по* и придева сред. рода у акузативу, а „поготову“ из *по* и придева мушког рода у локативу или женског рода у акузативу. Дакле, с формалне стране, оба облика су правилна, јер предлог *по* стоји с оба падежа. Међутим, у речницима има забележено само *погошову*, иако се чује и *погошво*, што би синтаксички било сасвим оправдано, јер би, као и *пошшо*, *пошо*, *поколико*, значило прилог за меру. То би, истина, могао да буде и облик *погошову*, ако би се то сматрало као акузатив женског рода, али то се нема по чему видети, јер није јасно која је то именица жен. рода изостављена уз коју је придев „готов“ стајао као одредница.

4) „Исти, иста, исто“ и јест заменица са значењем *der-die-dasselbe* и *selbst*, али је погрешка употребљавати је самостално у значењу *он-она-оно*, на пр.: „Исти ми је рекао“ м. „Он ми је рекао“.

5) Многе глаголе латинског или француског порекла примили смо раније у доба великог утицаја немачке културе и језика, преко немачког, само смо им дали наш завршетак. Тако смо добили: *банкротирајши*, *експедирајши*, *егзистирајши*, *резервирајши*, *ојонирајши*, *малтретирајши*, *егзерцирајши*, *профитирајши*, *инхалирајши*, *телеграфирајши* и др. Али, према глаголима грчког и турског порекла: *мирисајши*, *анашемисајши*, *махнисајши*, *бегенисајши*, *ширанисајши* почели су и глаголи на *ирајши* добијати наставак *исајши*, па смо тако добили: *телеграфисајши*, *регулисајши*, *ресервисајши*, *експлоатисајши*, *контролисајши*, *концентрисајши* и др. Доцније, кад се почео јаче осећати француски утицај, почело се узајмљеним француским глаголима додавати наст. *овајши*, којим се и почео замењивати наст. *ирајши* код оних глагола који су били примљени из немачког, да би им се дао што народнији облик. Тако су неки од ових глагола добили по два и три завршетка: *контролирајши*, *контролисашши* и *контроловашши*, *рекламирајши*, *рекламисашши* и *рекламовашши*, *реформирајши*, *реформисашши* и *реформовашши*, *елимисашши* и *елиминовашши*, *реферисашши* и *реферовајши*, *телеграфисашши* и *телеграфирајши* итд.

Да ли ће се ови глаголи изговарати с једним, другим или трећим завршетком, нису утицали никакви гласовни разлози, већ психолошко-културни. Покушај да се свима да наст. *овајши*, и тако „посрбе“ или „похрвате“, није успео, јер нико не говори: *афективашши*, *малтретивашши*, *паузовашши*, *парадовашши*, *студовашши*, *формовашши* и сл., већ сви кажу: *афекти-*

рајти, малјрејтирајти, паузирајти, парадирајти, студирајти, формирајти, иако су то француски глаголи по пореклу. Зато данас једни од ових глагола имају обично наст. *исајти: ексјлоатисајти, конјролисатји, регулисатји, реферисатји* и др., други наст. *ирајти: малјрејтирајти, студирајти, провоцирајти, паркејтирајти* итд., трећи овајти: *рејродуковајти, организовајти, дејоновајти, ексједовајти, еманцијовајти*. Али код неких од њих употреба једног наставка није успела да потисне други, те се чују оба, у једном крају, или код једног човека један више, у другом други. Зато се напореда употребљавају: *организовајти и организирајти, рејродуковајти и рејродуцирајти, ексједовајти и ексједирајти, реактивисајти и реактивирајти* и др., па и *шелефонисајти и шелефонирајти, конјролисатји и конјролирајти*.

M. C. M.

Питају нас да ли је исправно речено „Код нас је скупо, али ипак солидно.“ Ова реченица није логички исправна, јер би значила: „све што је скупо није солидно; међутим код нас, иако је скупо, све је ипак солидно.“ Ово нико ко логички мисли није могао хтети рећи, јер то нема смисла. Друга је ствар када се рече: „Код нас је јевтино, али ипак солидно.“ Ту се опет претпоставља да све што је јевтино не може бити солидно. Иако тако не мора бити увек, ипак је такво тврђење ближе истини. Зато је ту могло бити додато „ипак је солидно“, дакле, „иако је јевтино, ипак је солидно“. Вероватно под утицајем такве реченице која је логичка, наводио се онај ко је горњу реченицу написао.

И.

Једна наставница пита ово:

„Интересује ме да ли реч *сувишан* значи само *излишан* или може значити *много* у појачаном смислу?“ — Може. И то друго значење, изведено непосредно од прилога *сувише*-прекомерно, јесте још и старије, основније. Али оно што је сувишно, то је и непотребно, те и *излишно*. Вук у Рјечнику бележи само *сувишњи* са немачким тумачењем *übermäßig*; за *излишан* и не зна.

К.

У свесци 4 „Н. језика“ (год. I) на стр. 126 навели смо ову реченицу: „*Ливење ће бити извршено у Прагу, где г. Ђ. Ј. љућује кроз неколико дана*“, за коју смо рекли да је у њој „погрешно употребљено *где* место *куда*...“ Поводом тога нам пише г. Н. и вели да није употребљено *где* место *куда*, „него је *где* погрешно

употребљено место *камо*. *Куда* казује путању кретања, а *камо* циљ кретања. Не може се рећи — кад кога зовете к себи: „Дођи *овуда*“, него „Дођи *амо*“; а ако има на путу нека препрека или више путева, рећи ћете: „Иди *овуда*, или *туда*, или *онуда*“.

Као што се види, г. Н. мисли да се за циљ кретања може употребити само *камо*, а не *куда*. Иако ће се о овоме опширније говорити у једном од наредних бројева, ипак овде можемо сада само толико рећи: да ово није тачно, јер се за употребу *куда* у значењу циља кретања може навести много примера. Исп. сада ове реченице: „*Куд* је отишло јуне нек иде и уже“ Вук, нар. посл. 162 и сл. или из нар. песама: „Сјетуј мене, моја стара мајко, *куда* ми је сад ићи најпрече, ил' ћу ићи на цареву војску ил' ћу ићи краљу у сватове“. Вук, 2, 363 итд. где *куда* увек значи циљ кретања.

Исти г. Н. даље вели: „У св. I стр. 17 пише: *власћелин-власћеоски...*, а то је нетачно; него: *власћелин-власћелински власћела-власћеоски*“. Ни ово није тачно. Ево зашто: 1) што у образовање једног придева не мора ући цео облик именице, већ се такви придеви образују од општег дела именице, дакле заједничког дела и за једину и за множину. Тако од *Србин* придев је *срѣски* од општег дела *срб-*; од *господин-господски* од општег дела *господ-*; *власћелин-власћеоски* од општег дела *власћел-* итд. 2) Придеви на *-ски* имају два значења: а) значење врсте онога од чега је придев направљен, на пр.: *београдска* мода, *савска* вода и сл. и б) значе да нешто припада именици од које је придев начињен. Ово припадање може бити свима, множини, а може и појединцу, једини. Тако и *власћеоски* може значити „*ono što pripada vlasteli, ili vlastelini kojemu god*“ (Rj Broz-Iveković), на пр. (за прво значење): *Власћеоски* први божић, Д Посл. 150 и (за друго значење): *Власћеоска* жена или одрасла кћи, Rj 676, тј. *власћелинова*. *Власћелински* је новије образовање. У речницима Вукову и Браз-Ивековићеву га још нема. Уколико се данас употребљава, има само значење *врсте...*; *власћелинско* рухо и сл., а према њему је за значење припадања *власћелинов*. Д. В.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Вићелковића, Грачаничка 12

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 9

НАСИЉЕ НАД ЈЕЗИКОМ

У светској књижевности било је увек и биће различних књижевних праваца. Појавио се међу њима један у новије време који се налази у ближој вези са књижевним језиком неголи можда са књижевном садржином. Да ли сме књижевник насилно кварити језик? Да ли може употребљавати и оно што се очигледно противи духу његову? То се називало некада незнањем; али се сада ставља питање — да ли је намерно незнање — незнање? Намерно незнање — за нас је *насиље*. Питање је сада: да ли насиљу над језиком има места у књижевности?

Познато је да је и дисхармонија, употребљена у музици, једно од средстава музичког исказивања унутрашњег садржаја; није непознато да у тренуцима заплета и катастрофе и песници поремете ритам као да желе прекидом ритмичког низа свога причања да покажу и унутрашњи немир; па шта су друго наше тачкице, паузе у тексту, инверсије, елипсе и сва друга од памтивека толико употребљавана средства књижевнога стила до начини да се покаже унутрашњи поремећај садржине или неко нарочито истицање итд. Али да се осети вредност тих средстава потребно је да су употребљена у књижевно исправном делу, у којем је све остало на своме месту. Само ће тако та средства нешто значити. Међутим када се та средства стално употребљавају, када се сем њих допусте и насиља над смислом речи и насиља над њиховим облицима, онда се губи вредност тих средстава, добија се поремећен, насилно унакажен и нашем *нејосредном* разумевању и осећању неприступачан текст.

И код нас има покушаја такве врсте. Од неколико година почео је писати г. Момчило Настасијевић. Он је у неким својим радовима већ у почетку показао да тежи необичној речи, пробрану изразу, нарочито тражену и без везе са животом употребљену у сликању догађаја и карактера.

То је давало лапидарност и сажетост његову причању. Није се могло одрицати да је у многим реченицама било много срећно пронађених израза, несумњиво ослушнутих на улици, у народу, можда прочитаних у каквом речнику или збирци пословица или у обичај узетих речи. Стил је његов, истина, место класичне лепоте чинио утисак извесне задиханости која је замарала. Али је сада г. Момчило Настасијевић пошао и даље, управо оним путем којим иду и неки сликари којима је више стало до онога што би се у њихову раду могло *назрећи* него до онога што се у њима *види*. Такав је, по нашем мишљењу, почетак г. Настасијевићева „Увода у збирку Хроника моје вароши“, који је он наштампао под називом „За помози Боже“ у С. К. Гласнику у св. за октобар 1932 год.

Он овако своје причање отпочиње:

„На крају би да је ова реч, а ево почињем њоме. Туга је то, завршујући, за наказаним туга“.

У почетку већ пада писац у фамилијарни тон као да, под каквим нарочитим условима, окупљеним људима нешто приповеда. Међутим он је писац у почетку свога „Увода“. Он је хтео читаоцу рећи да оно што је требало рећи на крају причања, он сада, већ у почетку говори: да му је жао што није речено или боље што се неће рећи оно што је требало или што треба рећи. У „Уводима“ се многи писци извињавају да нису постигли што су хтели (да ли искрено или неискрено, то је друго питање), па је на то имао право и г. Настасијевић. Али после прве реченице у лакој, фамилијарном тону, појачаном брзим ритмом и размештајем речи у „а ево почињем њоме“, он одједном мења ритам, удара у претужно исповедање појачано још понављањем речи „туга“. Па затим та сентиментално тужна реченица после прве, у сасвим другом тону, долази и изненадно, чиме се контраст (свакако непотребан међу њима) још знатно појачава. Затим неодређеност и нејасност употребљених израза појачава смисао и уздиже га до туге за изгубљеним драгим бићем или предметом. Пре свега „завршујући“ — употребљено је сасвим самостално место реченице „кад се завршује“; међутим тај глаголски прилог требало би да стоји уз какав лични глаголски облик: када ко, завршујући неко дело, не каже или сл.; затим и „наказаним“ није јасно: да ли је писцу просто тешко због онога што није

речено или што није могло бити речено. Најзад и реч *шуга* има друго значење, из друге је „сфере“ него што бисмо овде очекивали. Овде би било боље „тешко је“, „мучно је“ или сл.

Писац продужава :

„Као тек би се, кад живот, авај, гони даље, кад повратка нема, тек сад јер отежала срца, пало по главном оном те утиче, а све отпорније ту је, све неухватимије, чим жеднији посеже човек за њим“.

У овој је реченици цео писац овог текста. Овако изукрштан и испреплетан текст могао је писац дати само после нарочита труда. Али шта је тиме постигао? Како је све природно, неправилно, исецкано и разривено!

„Као тек би се...“ значи да се то само чини коме, а да није баш онако како писац вели; међутим то писац није хтео рећи. Па опет безлична именица са фамилијарном бојом и мало неодређеним смислом („могло би се пасти“; а да ли је писац то хтео рећи?).

„Тек сад јер отежала срца“ — неисправно је речено, јер се свезом „јер“ може везати реченица, а не само један део њен. Дакле, требало је: „тек сад када смо отежала срца“. Да је употребљена и цела реченица, не би се могла употребити свеза „јер“, већ каква свеза са односним значењем, пошто је потребно да се одреди *сад*, а оно се може одредити каквим релативним прилогом за време који врши у исто време и службу свезе. Свезом „јер“ то би било прекинуто.

„Пало по главном оном те умиче“ — опет је готово у свакој речи неисправно. Зашто „пало по главном“? То значи пружити се по чему, а не „наићи на што“. Зашто „пасти“, а не „открити“, „наићи“, „познати“ или слично? Ако је писац хтео означити случајност открића главне ствари у животу, колико је начина да се то лепо рече! И ја мислим да је писац то могао учинити, да је хтео. Зашто „по главном оном“, а не „по оном главном“? Зашто „по главном оном те умиче“, а не „по оном главном што се губи“, јер је „те“ у значењу „што“ провинцијализам који не иде у књижевни језик, а „умичати“ такође је и архаично и провинцијално, место којег је писац могао употребити „губити се“, „нестајати“ или сл. Зашто „све отпорније ту је“ место „све упорније ту је“? Зашто „све неухватимије“ — када је облик „ухватим“ непознат

нашем језику; нашто та непотребна кованица према црквеном или руском језику, када је писац — ако му је баш потребно — могао с пола муке начинити „неухватљив“ или сл., кад већ имамо „несхватљив“ и др. Па и „чим жеднији посеже човек за њим“ — сувише је у овој вези и свакако нарочито материјално речено. Зашто не „чим жудније посеже човек за њим“ или слично?

На сва ова многобројна питања — има само један одговор. Писац је овако *нарочишо* хтео рећи, јер би друкчије био јасан; реч би одговарала појму, облик и конструкција онемо што је обично и правилно. Види се свугде старање пишчево да замени праву реч, прави ред речи сродним, али мало удаљеним, мало друкчијим, неправилним или вештачки скованим, да смисао постане неодређен и нејасан.

Или на пр. ово:

„На лишај из камена риђасто би, светињи за одржање узидана живо“... ваљало би прво превести на наш језик:

„Оно место где је, ради одржавања светиње, било узидано живо биће — било је риђасто као лишај који из камена избија“. Нашто овај јеванђељски стил и погрешно употребљен аорист („риђасто би“), када се не износи нешто што је у том тренутку постало, као на пр.

„И рече Бог: нека буде свјетлост, и би свјетлост“ и сл.

Нашто изостављање главне речи у овој реченици „оно место“ и сажимање тога у „где“?

И у својим најбоље конструисаним реченицама г. Настасијевић се потрудио бар нешто да замрси. На пр.:

„Јер когод седамдесету броји, тај већ увелико беше проходао кад први будак закопа први темељ мојој вароши“.

Јасно је да је писац хтео рећи да је његова варош била основана пре једно 68 година, а како он то казује? Онај ко данас има седамдесет година увелико беше проходао кад је то било; то значи да је имао, вероватно, око 2 године. Али сам начин исказивања те мисли такав је као да је подизање вароши било скоро, јер оно „тај већ увелико беше проходао“ одавало би по својој стилизацији да то није било тако давно, а, у ствари, писац хоће да каже да је било давно. Па оно „закопа темељ“... „Закопати“ значи на првом месту затрпати, погрести или почети ногом ударати; писац га је употребио у значењу „отпочети копати“ (као запевати, за-

плакати, зарудети итд.) које је ређе значење, и питање је да ли би оно читаоцу прво пало на памет, а не које друго које би целу реченицу учинило нејасном.

Каткада нам се учини да је проза пишчева у ритму који би ишао пре у какву поему и по стилу, по речима и мислима. На пр. (са измењеном интерпункцијом):

Али камо да су то:
Из догађаја!
Догађање да је!
Из опречности токова,
Хуке њине,
Тишина Тока да избија!
Из безизлазног тек прави излаз!
Одиграће се једном и ова драма.
Престаће време.

Али овај се стил, тако туробно-песимистички, не одржава докраја. Зачас се замени друкчијим који са њим нема везе.

И увек тако: увек елиптичне реченице (оно „неказано“ за којим писац тугује у почетку), увек неко чудно понављање истим речима истих појмова, често безразложно испремештане речи и делови реченица, увек антитезе (из „опречности токова и хуке њине да избија — тишина“ итд.) које замрачују место да тумаче, увек ретке, с муком тражене речи, искидани, неповезани делови реченица. Ваљало би да се задржим на сваком реду, готово на свакој речи, кад бих хтео све да изнесем. Али, мислим, и оволико је засада довољно.

Писац је морао осећати да му се могу учинити замерке ове врсте, па је хтео да увери читаоца да је учинио са своје стране све што је могао да буде јасан; али је природа ствари таква да није могао бити јаснији.

„Па молим смерно, вели он, ко ушчита ово, нека много не замери замршеностима овде онде: боље се није могло размрсити“.

Лепо је што и сам признаје да је текст замршен; али му никако не верујемо да се боље није могло размрсити. Напротив, наше је дубоко уверење не само да се могло боље размрсити, него да се могло и *сасвим* размрсити и да је баш сам г. *Настјасијевић* могао *што учиниши*, да је хтео, да није тражио нејасности тамо где би једна реч, добро употребљена, све осветлила и да није навлаш пабирчио где је год стигао

како ће што рећи што увијеније и нејасније. Шта ће му „помеждење“ у духу Симе Сарајлије у истом тексту, шта ће „власт“ у значењу „множина“ (као „сва сила“), шта ће „запахнут“ и толике друге речи. Код њега се види стално старање, које прелази све више у манир, да просте и јасне ствари учини нарочито нејасним и неодређеним, да свако може у њих унети што хоће.

Такав стил и језик ми не можемо одобрити. Може се каткада десити да неко из претеране жеље за сажетостију постане мало нејасан (исп. Хорацијево: *Brevis esse laboro, obscurus fio* — „Старам се да будем кратак, а постајем таман“); али одмах потоња реченица мора унети пуну светлост. У стилу и у језику — мора бити *све* јасно. То је услов сваког правог књижевног или уметничког дела. Стил и језик не смеју бити у сукобу са оним што писац хоће да каже. Било да књижевник не влада језиком било да неће о њему да води бриге, већ га својој ђуди подвлашћује, — он за нас подједнако квари језик. Књижевни језик који иде свесном кварењу језика за нас је једнак несвесном кварењу. Насиље над језиком и незнање језика за нас су синоними. Ако писац хоће навлаш да је нејасан, тајанствен и магловит, то може лако постићи књижевним средствима; он то може учинити и без насиља над језиком; за то му је довољно насиље над смислом. Да ли ће такво дело и даље остати књижевно дело од вредности, то је друго питање; али језик мора бити и у њему исправан.

А. Белић

О ГРАЂЕЊУ ГЛАГОЛСКИХ ИМЕНИЦА НА *-ЊЕ* и *-ЋЕ*

По себи се разуме да ћу говорити данас о грађењу глаголских именица на *-ње* или *-ће* од свршених глагола, јер је добро познато да се од несвршених глагола такве именице могу увек градити. Често су редакцији слата питања о таквим глаголским именицама, а и приликом исправљања језичких грешака морали смо каткада тврдити да такве именице нису правилно грађене; дакле је умесно да се и нарочито задржимо на њима. То је потребно утолико више што и у

нашој науци то питање није пречишћено: и ту се дају врло неодређена упутства која готово ништа не значе.

Већ је Даничић у својим Основама српскога или хрватскога језика (у Београду 1876) био принуђен о томе да говори. Он је (на 81 стр.) навео из Вукова речника речи као *венчање, сјасење, сјворење, ускрсјење, ѓрегнуће, ѓросуће, свануће, ѓренуће, умрће* и сл. и додао врло кратко објашњење: „тако може бити од свакога партиципа пасивнога пр. вр., особито онијех од глагола несвршенијех“. Али ово тврђење несумњиво није сасвим тачно. Оно би могло значити да се именице о којима говоримо могу градити од свршених глагола као и од трајних, али да се особито често или увек могу градити од трајних глагола. Познато је да се те именице могу градити од неких свршених глагола — то показују и горенаведени примери, пошто је и *венчаши*, и *сјасиши*, и *сјвориши*, и *ускрснуши*, и *ѓрегнуши*, и *ѓросуши*, и *свануши*, и *ѓренуши се*, и *умреши* — свршено; а има још доста других свршених глагола од којих се такође такве именице могу начинити (има их наведених још и у Вукову речнику и употребљених у Вукову језику, исп. ниже); али тако је исто несумњиво да има знатно више свршених глагола од којих је заиста немогуће саградити такве именице. Узмимо неколико примера из свакидашњег живота. Може се рећи *ојлесити* или *исјлесити чараје*, али се не може рећи: ја ћу те чекати до *ојлешења* или *исјлешења* чарапа; може се рећи *скухаши ручак*, али *скухање* ручка не може се рећи; може се рећи *ѓресјаваши* ручак, али се не може рећи *ѓресјавање* ручка; може се рећи *одиграши коло*, али се не може рећи *одиграње* кола итд. итд. На тај начин, наши граматичари када су говорили да се од свршених глагола не могу градити глаголске именице били су више на правој путу него Даничић, ако је горњом реченицом признавао да се од свршених глагола, уопште узевши, могу градити глаголске именице. Па ипак и данашњи граматичари не би имали сасвим право, јер је несумњиво да су све горепоменуте именице заиста саграђене од свршених глагола. А сем њих колико има и других исте врсте које сви ми сваки дан употребљавамо, па се против њих наше језичко осећање ни најмање не буну. Ми велимо: *уједињење, ослобођење, унајдређење, ѓокајање, унишћење, усељење, искушење, одељење, ојправдање, намешћење, ѓонижење* итд. и

сваки дан градимо све нове и нове именице ове врсте, а ипак су све оне саграђене од свршених глагола! Зато је несумњиво да би једино тачно било рећи: именице глаголске на *ње* (или *ће*) граде се увек од трајних глагола, а само од неких свршених глагола. Тако и говори Т. Маретић у својој великој граматици: „Од свакога трајног глагола може се таква именица начинити, а има их доста и од тренутних глагола“ (Gram. i stil. II изд. 292 стр.).

Али и таква нам дефиниција не даје много. Пре свега, она даје само опис ових процеса. Несумњиво је да се од сваког трајног глагола могу градити такве именице; али од свих свршених — не могу; шта више, таква дефиниција даје опис само спољашње стране ових појава, а не њихов смисао. Ми видимо да се и данас граде све нове именице такве врсте које нашем језичком осећању не сметају, на пр. *раскинуће* уговора, *свргнуће* са положаја, *довршење* зграде, *ојусишошење* је било потпуно, *устиоличење* је извршено на свечан начин, *исушење* ритова стаће много итд. Када су се такве именице и досада могле градити од неких свршених глагола, а и данас се тако исто могу градити, онда за то мора бити *унутрашњих*, језичких разлога. Те разлоге ваља и пронаћи.

Било је истакнутих граматичара наших (на пр. Љуб. Стојановић) који су тражили у спољашњем облику ових образовања објашњење за ово; они су на пр. мислили да само од оних глагола од којих се могу употребљавати овакве именице од трајних глагола, оне се могу градити и од њихових свршених глагола, на пр. према *сељење* и *усељење*, према *йравдање* и *ојравдање* и сл. Али то није тачно, јер имамо *ускрснуће* без *крснуће*, *раскинуће* без *кинуће* и сл.; а с друге стране, иако имамо *йлеишење*, немамо *сйлеишење*, иако имамо *кухање* немамо *скухање* итд. Дакле, разлози стварања или нестварања тих образовања не могу бити у облику њихову или у односу именице саграђене од трајних глагола и свршених.

Ништа нам друго не остаје него да приђемо проучавању унутрашње стране, значења тих образовања. Узећемо прво значења именица од трајних глагола, па ћемо према њима одредити и значење таквих именица од свршених глагола.

Шта значи *орање*? Јасно је за свакога да та именица има два значења: 1) вршење глаголске радње — *das Ackern*

и 2) орану земљу — *geackertes Land*. Дакле, само у једном случају значи *глаголску* именицу; у другом значи — извештан предмет. Тај предмет — *орана земља* = *оране* — добивен је као резултат радње која је на извесном предмету вршена. Зато се такво значење, када глаголска именица значи предмет (или какав чин, а не радњу), назива резултативним. Према овоме, глаголске именице начињене од трајних глагола могу чувати глаголско значење значећи *вршење* глаголске радње (*das Ackern*) или могу губити то значење и значити именицу извесне врсте (орана земља). Да узмемо још који пример: *печење* значи радњу, а *печене* — именицу (овде је само акценат мало друкчији, али је грађење именице на исти начин); *имање* значи радњу (*das Haben*), а *имање* значи предмет (имовина, *die Habe*); *питање* може значити глаголску радњу (*das Fragen*) или само питање (*die Frage*, оно што се пита) итд.

Ја се нећу упуштати овде у расправљање на који су начин добивена ова два значења; већ ћу само напоменути да то лежи у природи самих глаголских трпних придева од трајних глагола од којих су те именице постале. И глаголски трпни придеви могу значити: 1) радњу прошлу или већ вршену (то даје резултативно или именичко значење на пр. земља је орана, тј. *оране* у значењу „орана земља) или 2) радњу која траје (одатле *оране земље*).

Из овога се већ може видети шта могу, или боље да речем, *шта морају значити именице саграђене од свршених глагола*. Њихови глаголски придеви значе увек или глаголску радњу *свршену у прошлости* или само глаголску *свршену радњу*, дакле, у оба случаја слажу се само са *првим* значењем глаголских трпних придева од трајних глагола, тј. са значењем прошле или вршене радње која даје резултативно значење именица. Отуда долази да именице саграђене од свршених глагола *морају имати резултативно* значење, тј. морају значити или предмет као резултат радње, или какав чин или уопште именицу извесне врсте. Такве именице не могу *никад* значити у нашем језику да је радња свршена, већ увек резултат свршене радње. Ето зашто се може рећи *покајање* (чин, оно што је покајано), а не може *ошлећење* чарапа; *створјење* (оно што је створено, дакле, створ, *das Geschöpf*), а не може *сукхање* ручка и сл.

Узећу да покажем тачност овог тврђења на свима именицама које наводи Даничић у својим Основама (81) из Вукова речника, да би читаоци што боље ушли у смисао ових образовања.

достојање или *постојање* значи *наслеђено имање*, das Erbgut, на пр. „Кад сам осто иза бабе свога... а имо сам триест побратима, све попио с њима достојање“ (Ивековић). Значи, дакле, само именицу, а не глаголску радњу.

признање — значи „оно што је признато“, дакле само нешто стварно, а не радњу свршеног признавања, опет, дакле, именицу.

разабрање — Ивековић вели (Речник Броза и Ивековића): „оно чим се тко разбере или што кога разбере“; иако би и то претстављало именицу (средство да се ко разведри), ипак ова реч коју је Вук забележио у Будви значи пре оно што је Вук ставио као њено значење: „die Erheiterung oblectatio“, тј. оно што даје разабрање — ведрије расположење, олакшање, разонода. Вук вели да тако гдекоја баба у Будви рече за ракију. За овим Вуковим објашњењем повео се и Ивековић, тј. он је резултат радње „ведрије расположење“ узео метафорски да се њим назове ракија, онако како је то учинила баба у поменутом примеру код Вука и као што често бива (исп. на пр.: Моја књиго, моја разбибриго!).

сздание -- das Geschöpf creatura (створ), *пошћене* — част, образ и сл. (постало је од глагола који се давно изгубио у нашем језику; у старословенском га има), *створене* — *створ*. За те је именице јасно да не значе радњу, тако да о њима даље не треба ни говорити.

вјенчање (код нас обичније *венчање*): „djelo kojim tko vjenča koga, ili kojom se koji vjenča s kojom“, вели Ивековић. У овој дефиницији Ивековићевој занимљиво је што и он није рекао да је то радња, већ „дјело“. Ово „дјело“ ја и разумем у смислу *акџа* или *чина* који је резултат извршеног венчавања, тј. die Trauung, а не das Trauen.

поуздање (код нас обично *поуздање*) — вера у кога, сигурност у неком, предмет те вере (узданица). Исп.: Ал' је јадно у те поуздање. У драгом је најтврђе поуздање. Јер си ти, Госпoде, моје поуздање (Броз - Ивек.). Дакле, *поуздање* — је резултат веровања према коме, *уверење* да је ко достојан

Поверења. И овде Ивековић вели: „*дјело* којим се тко поузда у кога или што (апстрактно); оно у што се тко поузда (конкретно).“ Дакле, и ту не радња, већ „*дјело*“, чин, акт, њен резултат.

сѣасѣње (код нас обично *сѣасѣње*) — исп. „А на небу чека нас спасење“ или „Реци души мојој: ја сам спасење твоје“ (Броз - Ивек.). Једнако са именицом *сѣас*, *das Heil salus*.

ускрсење, *пребображђење*, *богојављење* — чин или дан који се по томе чину назива (исп. *ускрс*, *ускрснуће*, *вазам*, *велигдан*); *убиће*, *умрће* = *убисѣво*, *смрѣ*, тј. акт или чин извршеног убијања, последица извршене радње (исп. Душе које утекоше од убиства и пустоши што чињају Турци, Броз-Ивек.); *прегнуче* = вредноћа (на пр. јуначко срце и прегнуће и сл.), *свануче* — резултат свањивања, зора, расвитак, време, тренутак појављивања дана, *шренуче* = *шренушак* (време док се трене), *проиће* или *расиће* — Христос на крсту као резултат извршене радње или сам акт као резултат радње (на пр. „својим распећем Христос је спасао човечанство“).

крвопролиће, *просуче*, *рукодате* — увек резултати радње: проливена крв, оно што је просуто, руком дано — тј. зајам.

Из свега се овога види да свака именица ове врсте значи: оно што је признано, што је створено, што је проливено, просуто, дато итд. У томе лежи основно резултативно значење ових именица: оне, будући поименичене, морају значити нешто што је извршено на нечем, дакле, *примену извршене радње*. Кад год се такве именице граде, оне се *инстинктивно* тако граде.

Таквих је речи начинио много сам Вук Караџић при превођењу Новог завета. Он сам наводи ове: *избављење*, *извршење*, *обновљење*, *окамењење*, *ојправдање*, *ојушћење*, *осуђење*, *очишћење*, *познање*, *покајање*, *помазање*, *помирење*, *понижење*, *посвећење*, *посињење*, *послушање*, *нејпослушање*, *пошврђење*, *похођење*, *пригошовљење*, *признање*, *примирење*, *ушврђење* (VII стр.). Али, као што и сам Караџић наводи, можда су се и многе од тих речи и говориле у народу, али их он није чуо, већ мисли да би их народ, да су му устребале, тако начинио. То што вели Ивековић да их је већина већ код Стулића — само би то потврђивало. Уосталом, и Даничић је у преводу Старога завета начинио мноштво таквих именица.

Није тешко видети да су све Караџићеве именице заиста онога типа којег су и све друге у његову речнику: *избављење* = акт или чин као резултат радње, *извршење* исто, *обновљење* = обнова, *окамењење* = резултат радње, *ојправдање* = резултат радње, *ојушћење* = резултат радње. (пустош), *осуђење* = осуда, *очишћење* = резултат радње, *јознање* = резултат радње, *јокајање* = чин, резултат радње, тј. оно што је поводом кајања речено, урађено итд.

Из овога свега излази да заиста наш језик не допушта грађење именица на *ње* или *ће* од свршених глагола са значењем свршене глаголске радње; али ако оне значе *резултат радње*, имају, дакле, *именичко значење*, онда нема никакве сметње њихову грађењу. Пошто се од свих свршених глагола већ због значења њихова не могу градити такве именице, тј. именице са резултативним значењем, то се од свих свршених глагола и не могу градити именице на *ње* или *ће*. С друге стране, како има и других начина грађења именица са резултативним значењем (исп. *зайлейш*, *сјлейш*, *наслон*, *задруга* итд.), то се и горњи начин у народном језику употребљава доста ретко. За њ има више потребе језик интелигенције и различних стручњака. Зато се такве именице и граде у научним и стручним делима све више и више.

А. Белић

ОКО ИЗГОВОРА И ПИСАЊА НЕКИХ ТУЂИХ РЕЧИ

Г. Г. К. пише нам: „Решавајући укрштене речи по нашим листовима наилазим на тешкоће ове врсте. Место досад познатих ми особених имена географских и личних као: Ливан, Вавилон, Вартоломеј, Гаврило, Јаков, Јов и др. наилазим у решењима на Либанон, Бабилон, Бартоломеј, Габријел, Јаков, Иоб и др. Молим Вас: које је правилније?“

Како се види, сва су наведена имена из Библије. Разлика у њима: *ј* ављање *в* односно *б* на истим местима, потиче од разлике у изговору и писању тога сугласника код хришћанских Грка и Латина. У нашем језику та се двојакост јавља стога што је народ наш потпао под утицај обеју хришћанских црквених култура, и византиске и римске, православне и католичке. Православни део народа нашега прилагођавао је

нашем језику та туђинска, старозаветна и новозаветна имена, према грчком изговору и писању њихову (са *в*), у време потпадања нашег под утицај хришћанског истока, док католички према католичком латинском (са *б*). И ред је да их и даље свако чува тако, јер нема потребе да они који су те називе навикли употребљавати са *в* окрећу сада на *б*, нити обрнуто (О том и многим другом још у вези с тим, врло разложно и убедљиво расправља г. др. П. Ђорђевић у 3 свесци прошлогодишњег часописа „Богословље“ у чланку „Језик и културна оријентација у нашој прошлости и садашњости“. Пре тога и проф. М. Тривунац у С.К. Гласнику XXIX у чланку: Вита или бета? итацизам или етацизам).

Та се пометња, продирање имена са *б* на земљиште раније познатих са *в*, изазива, данас, највише утицајем натписа на филмовима који се, из практичних разлога, израђују у латиници. На филму нашем чини нам се да се неће скоро моћи извршити реформа ни у питању много значајнијем, у питању језика, а камоли у питању правописа, у чију област управоиду наведени примери.

Али, у штампи нашој, којом, верујемо, управљају људи писменији и књижевнији од оних што руководе нашим филмом, не би требало да се јављају примери несумњивог утицаја филма на штампу. Уз доказ о непознавању ствари, имали бисмо ту и доказ о безразложну и слепу подражавању у циљу тобожњег новачења, модернизовања.

С примањем византиске (не: бизантиске) хришћанске културе, преко основног превода Ђирила и Методија и њихова круга, народ наш примао је на грчовизантиски начин већ удешена имена лица и ствари из Новог и Старог завета, а тај је начин био различан од начина којим су тада та имена удешавана на латинском западу. Додајмо још да је грчко превођење Светог писма и друге црквене литературе старије, те је у многим послужило за углед и извор превођењу латинском. Наше основно превођење светих књига на стари словенски језик заснива се на грчком, те, према том, у великом делу стоји на једнакој нози са превођењем латинским, тј. уколико оно зависи од грчкога.

Према томе, и грчко *в* у именима и чисто грчким и туђинским (јеврејским, не: хебрејским, сирским и др.), где оно

каткад и не одговара томе гласу него баш гласу б, којег у време нашега превођења у „општем“ књижевном грчкови-зантичком није било¹⁾, спроведено је и у нашим речима што смо их попримали од Грка и преко Грка, свуда в. То је чињено чак и онда кад су те речи првобитно биле латинске, а ми их примали преко Грка. Такво је на пр. име св. *Венедикта* (27-III), док је име млађега свеца латинскога *Бонифација* задржао православни календар наш, јер га је, несумњиво, примио непосредно из латинскога. Па је у старим књигама и записима нашим и месец *фебруар* бележен, према грчком читању, као *февруарије*, *феврар* и др. (исп. руско *февраль*).

Врло карактеристичан и поучан пример како је језику нашем прилагођено име грчког свеца *Власиос*-а. Дубровчани, католици, зову га св. *Влахо*, именом које је простонародна етимологија (од *Влас-о*) подесила духу језика нашега у тобожњој вези са именом „Влах“. Остали католици наши зову га и св. *Блаж*, именом које је, као извод од латинског *Blasius*, подешено изговору најближих млетачко-далматинских романских дијалеката латинског језика (са *ж* преко з). Прво је име несумњиво старије, удешено у време кад се наша црква у Приморју, и католичка, осећала више националном, кад се служила и црквеним књигама старословенским, Тириловим, глагољичким; друго име показује непосреднији утицај латинске црквене службе.

У први мах могу да збуне наше изведенице које потичу од грчке основне речи *βασιλευς*-цар и њених изведеница грчких. Тако је *Βασίλειος*-лат. *Basilius* дао у источном делу нашега народа име *Василије* (*Васа*, *Васо*) и више народски *Васиљ*, име потврђено цитатом у АкРј из године 1461, док се у западном делу под утицајем латинске прераде првобитно, свакако, развило *Басилије*, сачувано у имену католичкога села (по цркви?) у Столачком срезу Приморске бановине, име које је у књижевном језику, доцније, сасвим приближено латинској преради као *Базилије*. Међутим сасвим нова *базилика* открива своје

¹⁾ Стога су Грци за дијалектички још одржано б удесили склоп *мв* односно *ми*, према коме је Тирил и удесно за тај наш глас у глагољници онога „пкорпијуна“, како га зове Матавуљев фра-Брне млађи, док се учио читању.

искључиво западноевропско порекло у оба дела нашега општег књижевног језика, као модеран технички термин.

Највећу забуну уноси *босиљак* са својим изведеницама, уопштеним у свему језику нашем као и осталима из групе југословенске, у словеначком и бугарском: од *Босиљева* (села у Врбовском срезу Савске бановине, забележеног по АкРј у 15 в.) и *Босљиве Локе* (села у Кочевском срезу Дравске бановине), па до *Босиљева* на Струмици и *Босиљграда* (оба у Вардарској бановини) и даље.

АкРј каже да је „*босиљак* — постањем од лат. *basilicum*“.

То може потпуно вредети само за прераде са западног дела наше националне територије: *базилика*, *бажуљек* и др. што их наводи Б. Шулек у Југославенском именуку биља. Али *босиљак*, *босиок*, најраспрострањенија форма, у књижевном језику и католичког дела потврђена крајем 15 в. у Менчетића (цитат у АкРј), са својим *с*, указује на порекло грчко (в. у Миклошића *Etym. Wörterbuch der slav. Sprachen*). То би значило да је и *б* примљено с те стране, али не из књижевног језика грчовизантског и не тек у време превођења Светог писма на стари словенски језик. Вероватно посредовањем старијих суседних балканских народа, који су раније од нашег потпали под утицај грчовизантске културе. И заиста код Аромуна (Цинцара) како се види у прилозима народне књижевности њихове у делу G. Weigand-a *Die Aromunen* (Leipzig 1894—1895) јавља се место грчког βασιλεως-а (цар), поред *vasilé* и *vosil'ou*, и *bosilou* (око Корче) и са *б* и *о* поред *с*.

Нешто слично ономе на што упућује и случај *кољива* и *колибе*, речи које су несумњиво постале под утицајем грчовизантским. Прва је правилно удешена према грч *κολύβον*; али од другог грчког извода *καλύβα* удешена је наша не *кољива* него *колиба*. По Миклошићу, и Бернекер сматра да се ту, доцније, умешао и утицај турски преко *калиба*—*колиба*, али редактор АкРј оправдано упућује на пример из Доментијана (13. в.) у коме се пре могућног турског утицаја види *б* у *колиба*. Ту бисмо онда имали или доказ да је грчовизантско β и у источном, православном, делу нашега народа преудешавано каткада на *б*, а не на *в*. Или да та реч и није узета из „општег“ књижевног језика грчовизантског, него

из кога јужнобалканског дијалекта грчког или њему врло блиског туђег језика који је ту реч већ прерадио са *б*, из арумунског, цинцарског, у коме има *б* па се оно у прерадама нашим и преноси тако (Биба, Ламбра и др.). Ову претпоставку оправдавала би и сама реч ова значењем својим чисто *пастирског* порекла. Од „куцовлашких“ пастира, који су и у 13. в. зимовали у пољима око Солуна, могла је *колиба* врло лако допрети и на Св. Гору до Доментијана. Ту бисмо имали исти случај који Бернекер претпоставља и за прелаз *колибе* међу Словаке, Пољаке и Украјинце „преко румунских пастира“.

Од многих других речи туђих са *б* несумњиво су са Запада пренесене у општи књижевни језик наш: *Библија*, јер се на Западу прво и појављује скуп свих светих књига и Старог и Новог завета; па *библиошека*, из истог разлога, поред које је покушај пок. Вл. Ђорђевића са *вивлиошником*, тачно према грчкој основној форми, остао усамљен и задоцнео; па *Тиберије*, *бања*, *бесџија*, *бисаге*, *бура* и др. Пренашање пак немачког *в* на наше *б* у прошлом и претпрошлом веку као у *Бабури*, *бердо* (Weg da!), *бирцуз* (Wirtshaus) и др., све по Вукову Рјечнику, оправдава се тврђим изговором тога *в* већ у самим јужнонемачким дијалектима из којих су непосредно примљене.

Данас то се *б* не мора, ни за љубав „јединствености“, насилно утискивати место раније већ примљенога грчкога *в* у туђицама међународнога значаја. Јер ако би се то спроводило у једним случајевима, као код *Либанон*, *Бабилон*, *Баршоломеј*, *Јакоб*, *Иоб*, *барбарин* (м. варварин, варваризам), морало би се ићи и даље, па мењати *Аврама* у *Абрама*, *Авеља* у *Абеља*, па и *Василија-Васу* у *Базилија-Базу*, *Јелисавешу-Савешу* у *Јелизабешу-Забешу*, па чак и *Св. Саву* у *Св. Сабу* или *Сабаса*, а и име православног патријарху од *Варнаве* окренути у *Барнабу*.

Д. Косић

„ТАЧКА ГЛЕДИШТА“

Srpskohrvatski jezik... „ipak je ostao jedan od najizvornijih, najarhaičnijih i najсловenskih slovenskih jezika“. Činjenicu koja se i ranije naslućivala i — onako uzgred — isticala pri poređenju sintaksičkih i leksičkih osobina raznih slovenskih jezika g. prof. Belić podvukao je s naročitom preciznošću i oštrinom („Naš jezik“ 1932, str. 37). Mi je smatramo takođe izvan diskusije. Diskusiju bi moglo (a možda bi i trebalo) da izazove samo jedno pitanje koje je u tesnoj vezi sa gornjom konstatacijom. Moglo bi naime nastati pitanje: je li to uvek i bezuslovno *prednost* našeg jezika ili je to u izvesnim slučajevima — njegova *mana*. Možda ću imati još prilike da dokažem kako je kod pojedinih izraza arhaičnost njihova tj. baš taj izvorno-slovenski duh njihov golemi zapreka razvitku jezika, uzrok njegovoj ukočenosti. S druge strane, ima drugih slučajeva kada taj izvorni, iskonski slovenski duh ne smeta razvitku jezika već mu naprotiv pogoduje. Uzmimo ovaj primer: kako se lako, prosto i jednostavno grade u našem jeziku imenice koje označuju mesto gde se neka radnja obavlja, odnosno mesto na kome izvesno stanje dolazi do izražaja. To su imenice sa nastavkom „ište“: igralište, ratište, gledište... Taj nastavak — odnosno svojstvo i značenje tog nastavka — nije naš jezik sâm stekao niti ga je pozajmio iz drugih jezika, već ga je u celosti nasledio od starog slovenskog jezika. To su svojstvo nasledili bili i ostali slovenski jezici, ali ga nisu čuvali ili ga nisu u dovoljnoj meri sačuvali. U pojedinim slovenskim jezicima — ruskom na pr. — skoro je sasvim izgubljeno osnovno značenje tog nastavka. U ruskom se ne grade više pomoću nastavka „ište“ imenice koje znače mesto, već imenice augmentativnog oblika: *носище, долище*. Sačuvale su se doduše u narodnom govoru, pa i u klasič. književnosti XIX veka reči: *городище* (u značenju *ruine*), *пожарище* (u značenju „zgaristište“) i sl., ali ti izrazi postaju arhaizmima, pa će ih brzo nestati: kad savremen! književni stil ruski dopušta izraze kao što su „на мѣстахъ старыхъ городищъ“, „на мѣстѣ пожарища“, onda je to znak da je izgubljen osjećaj za pravo iskonski izvorno-slovensko — i nekad jedinstveno — značenje samog nastavka „ište“¹. Nije onda ni čudo da su Rusi svo-

¹ Kod Turgenjeva nalazimo: „приведу его (сведока) на мѣсто побойща“ („Отци и дѣти“), tj. na mesto gde će tek biti dvoboj, a nikako bojište u našem smislu.

Ima u ruskom doduše još jedne grupe imenica sa nast. „ište“, gde je

jevremeno preveli Gesichtspunkt (odn. point de vue — gledište) rečima *точка зрѣнія*, a *ishodište* sa — *исходный пунктъ*. Nisu mogli ništa drugo učiniti: vraćati se starim praslovenskim oblicima i značenjima nastavka „ište“ značilo bi vršiti nasilje nad jezikom, tim pre što je već u ono doba postojala reč *зрѣлище*, koja ne znači mesto gde se neki prizor odigrava, niti mesto otkud se posmatra, nego *sam prizor*. Po ugledu na Ruse imali smo i mi neko vreme „tačku gledanja“, ali je taj izraz (kao i neki slični izrazi koji su se kosili sa celim sistemom jezika) bio istisnut rečima „gledište“ „stanovište“ i sl. To se dogodilo neopaženo i spontano jer je ta zamena u duhu „najizvornijih i najarhaičnijih“ osobina našeg jezika i njegova razboritog i doslednog konzervatizma.

Međutim u zadnje vreme čitamo prilično često: „taj i taj je posetio mesta bivših ratišta“, „uspeva (biljka) na mestima naj-većih mrazišta“,¹ a jedan poznati naučni radnik, profesor poljoprivredno-šumarskog fakulteta, piše: „s te tačke gledišta“, pa kao da više i ne oseća očita unutrašnja tautologičnost sličnih izraza.

S druge strane narod uvek ne zna i neće da zna ni za drugo — sem navedenog — značenja nastavka „ište“, ni za drugi način građenja imenica koje označuju mesto radnje. Ne vidim razloga da se književni jezik skreće s toga puta

Moram naglasiti da u zapadnom delu našeg zajedničkog jezičkog teritorija najviše reportaža i mladi pisci početnici greše o navedeni princip, dočim u istočnom delu greši sama naučna i stručna terminologija, jer je pitanje: da li su ispravni naši stari (nesumnjivo stvoreni pod uticajem ruske terminologije) termini: „tačka ključanja“ i „tačka smrzavanja“ ili su možda bolji izrazi koji se nalaze u zagrebačkim udžbenicima fizike i hemije: „vrelište“ i „ledište“. Moramo o tome povesti računa kad se bude najzad pristupilo radu na izjednačenju naše stručne terminologije.

A. Раинов

značenje nastavka *nešto* bliže starom (a sledstveno i našem) značenju: удилище, полевище, топорище.

¹ Mrazišta (agr., a naročito šumarski termin) su mesta u šumi gde često nastaju prolj. i jes. mrazovi. To je narodni izraz (Bosna, Lika, Gorski Kotar), a ujedno i knjiž.-stručni — u zapadn. delu naše domovine; dočim na istoku se čuje (i čita u struč. elaboratima) izraz — „mrazne rupe“

ПОВОДОМ ЧЛАНКА Г. А. ПАУНОВА

Ми врло радо пуштамо овај чланак г. инж. Паунова и због тога што он показује живо интересовање пишећо о питањима нашега језика и, нарочито, због принципске стране самога питања које се у њему расправља. Али цела ствар није тако проста као што писац мисли, или бар не, ако се дубље уђе у цело питање.

Одмах ћу рећи ово: писац је сасвим у праву кад мисли да употреба речи „место“ или *réchy* које то значење имају уз именице које су саграђене наставком *ишће* мора значити или плеоназам или губитак језичког осећања за наставак *ишће* као наставак којим се граде именице које значе место где се нека радња врши и сл. Теориски, овоме се не може ништа замерити. И у руском језику заиста је тако. Иако Миклошич наводи речи игрице, гноице, ловице, побоице, пожарице, становнице (исп. Vergl. Stammbildungslehre 276) као *potina loci*, ипак ово значење наставка *ице* у руском језику није нимало живо и велики број именица ове врсте већ претставља архаизме у језику; а да је ампликативно значење овога наставка узело великог маха, показује и други облик његов — *ица*: лбица (лобъ), домица (домъ), вѣтрица (*вѣтрь*) каменица (камень) итд. Уосталом, и други словенски језици стоје у овом погледу као и руски, и у њима је ампликативно значење наставка *ишче* (*isko, sko*) врло развијено (пољски, чешки, бугарски).

Међутим у нашем језику прилике су нешто друкчије: у њему је наставак *ишће* још жив, продуктиван за грађење именица које значе простор на којем се нека радња врши или место извесне радње. Према томе, шта моразначити реч *гледишће* у нашем језику? Да ли она може значити место *одакле* се нешто гледа, посматра? Овде је чвор. Писац је овај факат сметнуо с ума. Ваља најпре одредити право, основно значење речи *гледишће*, па тек онда нешто закључивати. Уосталом, у овом погледу и наши најбољи речници поступају на сличан начин. У RjJA, на пример, Будмани за реч *гледишће* каже: „strana (u prenosnom značenju) s koje treba što gledati, razmišljati, suditi.“ Он вели да је ту реч начинио Шулек по чешком *hledišťe*. А у Ристић—Кангрину речнику под речју *гледишће*

стоји: „тачка гледишта (несрећан превод францускога point de vue) плеонастично, уместо довољне речи гледиште која као појам значи већ место, тачку одакле се гледа (исп. буњиште, вашариште, згариште, огњиште, уточиште)“. Јест, али смемо ли ми речи *гледишће*, да то опет истакнем, давати значење *тачке одакле се гледа*. Да ли то допуштају и остале именице саграђене наставком *ишће* у нашем језику? Ево да видимо шта значе баш ове именице које су они навели, уколико их има код Вука. *буњишће* — der Ort, wohin das Auskehricht geworfen wird; *огњишће* — der Feuerherd; *уточишће* — der Zufluchtsort; *вашаришће*, — der Ort, wo Markt gehalten wird. И тако у свима случајевима: увек значе место *где се, на којему се глаголска радња врши, у широком значењу те речи, тј. цео простор на којем се радња врши*. Ово је нарочито јасно код именица које су од глагола саграђене, као што је, уосталом, и реч *гледишће*. На пример: *йасишће* — Wiederplatz, простор на којем, место где стока пасе; *ловишће* — Platz zum Fischfang, простор на којем се, где се риба хвата, лови; *букалишће* — Ort, wo die Ochsen brüllen; *йочивалишће* — Ruhestätte итд. Према томе, и реч *гледишће* у нашем језику, у правом, основном значењу свом, може значити само: простор *на којему се, где се што гледа, посматра*. У словеначком језику и налазимо, заиста, ово значење речи *гледишће*; *gledišče* тамо значи: 1) Schauplatz, 2) das Theater и тек као треће, свакако ређе и не основно значење ове речи, наводи Плетершник — Gesichtspunkt, Beobachtungspunkt. Према томе, кад се реч *гледишће* узме у овом значењу свом, а оно је њено *основно* значење, онда се у изразима као: „ако сте тачке гледишта посматрамо...“ „с тачке гледишта таквог испитивања“ „са своје тачке гледишта“ и сл. не огледа плеонастична употреба речи „тачка“. Онда се речју „тачка“ подвлачи једно одређено место на целом *йпростору* који носи назив „гледиште“, јер је сасвим природно да се нешто може посматрати са различитих тачака каквог простора, у нашем случају *гледишћа*, тј. von verschiedenen Punkten aus des Schauplatzes. Јасно је онда и да израз „с ове тачке гледишта“, у основном смислу, значи: с овог места на *гледишћу* као простору где се врши посматрање нечега. Уосталом, ја мислим да и у самој конструкцији има нечег што показује да

је првобитни однос међу речима „тачка“ и „гlediште“ у овом изразу био заиста такав. Пада у очи, наиме, да се уз реч тачка у овом случају мора употребити увек каква реч или израз са одредбеном, атрибутском службом; исп.: *с ове, с ње, с његове, с моје, са своје* тачке гlediшта и сл. Ови атрибути и показују, по моме мишљењу, да се увек мисли на *различите тачке* гlediшта; другим речима, да се подвлачи „опозиција“ међу различитим по положају тачкама онога простора на којем се гледање врши. Иста је ствар и с речју *гlediште* кад се она сама употреби у значењу места одакле се што гледа: и уз њу мора доћи нека од горњих или њима сличних речи (са свога гlediшта и сл.). Отуда и свако пропуштање ових атрибута уз реч *гlediште* повлачи увек за собом и губитак значења „места одакле се што посматра“ код ове речи; „с гlediшта посматрам ствар“ — значило би само посматрати нешто са једног места или простора на којем се нешто посматрати може, тј. vom Schauplatze aus. Другим речима, реч *гlediште* по свом значењу у оваквим случајевима ни по чему не отстаје од других речи у нашем језику саграђених од глаголске основе наставком *иште*. Одавде се види да је реч *гlediште* могла добити значење „тачке одакле се гледа“ само под туђим утицајем, према чешком (*hledišťe*), у којем оно то значење може имати (у чешком та реч има и значење Gesichtspunkt и Schauplatz).

У самосталној употреби овога изрази реч *гlediште* нема значење „места одакле се што гледа“; „његова тачка гlediшта“ = његово гlediште = његово мишљење, посматрање, поглед. Дакле, реч *гlediште* сама за себе добила је значење радње коју основни глагол обележава; од значења места на којему се радња врши остало је само значење те радње. А то је већ довољан доказ да ово значење није производ самосталног унутрашњег развитака речи *гlediште*: нема примера да реч која значи место где се нека радња врши постане назив за ту радњу; већ напротив, често име какве радње постаје назив и за место где се та радња врши (исп. на пр. немачко Ansiedlung = Ort der Ansiedlung). Зато се мора претпоставити да је туђе значење, наметнуто нашем *гlediшту* према чешком или немачком језику, *тачка гlediшта*, дало и даље значење „гледање“, „мишљење“. Дакле: за онога ко реч *гlediште* узима у основном значењу, простор на којему се, где се што гледа, а тако се

мора гледати, ако се полази од нашега језика — *с ње ѡачке гледишћа* и сл. није никакав плеоназам; међутим онај ко *гледишће* узима у значењу „тачка са које се гледа“, чини то према препоруци Богослава Шулека који је према чешком *hledišťe* начинио наше *гледишће*, а дао му оно значење које има чешко *hledišťe*, тј. *Gesichtspunkt*, пошто је чешко *hledišťe* и узето и да преведе немачко *Gesichtspunkt*. Наша „тачка гледишта“, такође превод *point de vue* или *Gesichtspunkt*, претставља превод у духу нашег језика којему се — према основном значењу именице *гледишће* — ништа замесити не може. Према томе, *с ѡга гледишћа* значи *са ѡга ѡсмајтрачког ѡросћора*, а *с ње ѡачке гледишћа* значи *са извесне* (одређене) *ѡачке ѡсмајтрачког ѡросћора*. Само језичко осећање наше извршило је поправку значења Шулекова гледишта. Напоменућу, узгред, да није добро ни *гледалишће* унутребљавати у смислу *Gesichtspunkt*, иако Маретић вели „*Gledište, Gesichtspunkt dobro i gledalište*“ (Jez. savj. 23), јер и *гледалишће* може значити само простор на којем се гледа, дакле опет *Schauplatz*. Тако исто није добро и Шулеково *stanovište*, направљено према чешкој сличној речи, којом се преводи немачко *Standpunkt*, јер би реч *сѡановишће* могла значити „простор на којем се станује“ и ништа друго, дакле *Wohnplatz*, а не *Standpunkt*! Није много боље ни препоручено *сѡајалишће*, јер и оно може значити „*Steheplatz*“, а не *Standpunkt*! Из истих разлога не ваља ни *исходишће* као што нису добре и све друге речи у којима наставак *ишће* значи „тачку од које се или са које се нешто врши“. Све је то угледање на *гледишће* и друге кованице са значењима туђим нашем језику. Али о таквим случајевима, а понаособ о томе шта је боље: *врелишће* или *ѡачка кључања*, *ледишће* или *ѡачка мржњења* и сл. — биће говора у засебном чланку.

Р. Бошковић

NEGOVANJE KNJIŽEVNOG JEZIKA KOD POLJAKA

I Organizacija i izdavačka aktivnost

Темелји полјског књижевног језика били су чврсто ударени већ у XVI веку у време „златног доба“ стваралачким радом истакнутих полјских писача: *Reja, Kohanovskog, Gurnjickog, Skarge* и др., који су под утицајем humanizma и по примеру класичних писача разvijали његову унутрашњу и спољашњу лепоту, градећи нове

reči za nove pojmove, izbacujući tudice. Prema tome već tada ima nastojanja oko *jezičke kulture*. Ovu klasičnu lepotu i prostotu poljskog jezika počeo je da kvari u XVII v. barokni stil sa svojim varvarizmima, makaronizmima, sa veštačkim patosom, i uopšte izbegavanjem jezičke prostote. Ali potonja stoleća, tj. XVIII i osobito XIX vek, bili su čuvari pravilnosti, čistote i lepote u njegovu razvitku. Čak se XVIII vek racijonalizma udubljava u teoriska razlaganja o pravilnosti poljskog književnog jezika. Ovo je učinio reformator poljskih škola *Stanislav Konarski* (1700—73) u svome delu: *De emendandis eloquentiae vitiis*, gde je kao ugled stavio klasičnu prostotu i jasnost stila XVI veka. Isto tako *Francišek Bohomolec* (1720—84) u delu: *De lingua polonica colloquium* raspravljao je o čistoti i pravilnosti poljskog jezika. Došao je XIX vek sa svojim romantizmom, koji je isticanjem narodne kulture stvorio nove prilike za razvitak i bogaćenje književnog jezika. Trojica najvećih poljskih pesnika: *Mickjevič*, *Slovacki*, *Krasinjski* dali su mu takva obeležja da on može „da izrazi sve što pomisli glava, da je čas jasan i brz kao grom, čas tužan kao pesma stepe, čas mek kao pesma vile i, najzad, čas lep kao andeoska reč“ (Slovacki).

Nađ razvitkom poljskog književnog jezika bdi uvek duh velikih poljskih pisaca: *Kohanovskog*, *Mickjeviča*, *Sjenkjeviča*, *Vispjanjskog* i dr, pa se on na ovim čvrstim temeljima sve više i više usavršava i bogati. Ali u razvitku jezika — kao uopšte u životu — opažaju se dva pravca: 1. ujednačavanja i 2. razjednačavanja. U prvome učestvuju: škola, književnost i drugi činoci, u drugome: pokrajinske i individualne navike.

Dakle i kod Poljaka je očigledna bila potreba za saradnjom i organizacijom radi širenja u što većoj meri među predstavnicima obrazovanog društva pravilnih pogleda na književni jezik. Ovo buđenje ljubavi prema književnom jeziku, negovanje i razvijanje pravog jezičkog osećanja među širim slojevima obrazovanog društva vrši već od 1920 god. „*Društvo prijatelja poljskog jezika*“ (*Towarzystwo Mitośników Języka Polskiego*). To je jaka organizacija, koja ima u čitavoj Poljskoj, u svim većim i manjim gradovima svoja kola, svoje filijale sa priličnim brojem članova. Ovo društvo ima tri vrste članova, i to: dobrotvore (sa ulogom dvadeset puta većim od uloga redovne članarine), pomagачe (sa godišnjom dvostrukom članarinom), pa redovne (sa godišnjom članarinom od 4 zlota). Od

osnivanja ovog društva pa do 1925 god. karakteristično je stalno i jako povećavanje broja članova, naime u 1920 god. bilo je 826 članova, u 1921 god. već 2110, u 1925 god. 3007 članova. U doba od 1925—7 god. opaža se veliko kolebanje broja članova, tj. prema 3007 iz 1925 god., bilo je samo 2085 u 1927 god. Ali to je bilo samo „prolazno doba“. Od tog vremena broj članova je više ili manje *stalan*. U 1928 god. — 2096, u 1929 god. — 2156; samo od 1930 god. vidi se, zbog krize, malo opadanje, tj. 1930 god. — 2072, 1931 g. — 2038 članova. Iz tih suvih cifara možemo izvući zaključak, važan za rad društva. Sasvim se tačno razlikuju tri perioda: 1. odmah posle osnivanja vidi se priličan porast članova, koji su se verovatno pod uticajem prvog oduševljenja upisali, ali nije svaki od njih hteo sarađivati, pa zbog toga su u 2-om periodu otpali „*pasivni*“ članovi; ali u 3-em ostale su čvrste osnove aktivnih članova, saradnika i rasadnika jezičke kulture. Dakle prema staroj izreci ne „*quantitas*“, već „*qualitas*“ društvo može da se sa tim članovima lepo dalje razvija i da utiče na široke krugove učiteljstva i, uglavnom, omladine. Jer moram napomenuti da je u Poljskoj najvrjedniji rasađivač kulture maternjeg jezika učiteljski stalež. Najviše su profesori poljskog jezika primili dužnost izaslanika Centralnog odbora u pojedinim gradovima. Univerzitetski gradovi (Varšava, Krakov, Lavov, Poznanj, Vilno, Ljubljina) imaju srazmerno najviše članova. Oni imaju veća materijalna sredstva, pa spremaju ponekad didaktičke kurseve iz poljske gramatike za učitelje osnovnih škola. Tako je na pr. u 1923 god. Krakovsko kolo organizovalo niz ovakvih predavanja, na čemu je Školski savet Krakova ljubazno zahvalio Odboru, jer je utvrdio „da je ovaj kurs učinio da se podigne nastava maternjeg jezika u osnovnim školama“. Pomenuću još jedno: Kolo iz Lođa omogućilo je naučna istraživanja koja je vodio 1931 god. dr. Z. Štiber pod upravom prof. K. Njiča.

Rad pojedinih kola uglavnom je u održavanju mesečnih redovnih sastanaka sa predavanjima o osnovnim pitanjima poljskog jezika. Ponekad posle ovih predavanja pridolaze novi članovi. Jedno takvo interesantno predavanje održao je na sednici Krakovskog kola u oktobru 1932 god. doc. Z. Klemensjevič („*Briga porodice o govoru dece*“).¹⁾ Predavač, koji je

¹⁾ Pod istim naslovom izdao je pisac knjigu.

inače poznat kao didaktičar poljskog jezika, podvukao je da se najčešće govori o školi kao glavnom rasadniku kulturnog jezika. Međutim taj je uticaj neznatan prema presudnom uticaju porodice. Bez ikakve je sumnje da dete počne brbljati, pa posle govoriti, ugledajući se na svoju sredinu, reagujući na spoljašnje utiske. Od 6 godina dete stvara sebi poseban jezik, stil, izgovor i bogati rečnik. Mi poznajemo tu radoznalost deteta koje ima uvek na usnama pitanje: „šta je ovo? kako se zove ovo?“ Najčešće nestrpljiv otac ili majka kaže: „ostavi me na miru!“, pa zaboravlja, da time onemogućuje da dete pravilno napreduje u jeziku. Porodica treba da odoli navali ovih negativnih činilaca (neškolorana ulica, slušavka itd.), koje kvare jezik deteta. Ja sam samo primera radi naveo nekoliko činjenica, ali ni najmanje nisam iscrpao sve što je na vrlo zanimljiv način izveo predavač.

Izgrađivanje jedinstva kulturnog jezika ima dvostruki zadatak: 1) *jedinstvo pisanog* i 2) *govornog jezika*. „Svugde se teži jednom idealnom književnom izgovoru“.1) Prema tome Centralni odbor sa pojedinim kolima iz unutrašnjosti predložio je nacrt govornog jezika, i štampao je brošuru „*Pravila pravog poljskog izgovora*“, br. 10 biblioteke TMJP2) koju je Ministarstvo prosvete preporučilo nastavnicima svih škola. Ova biblioteka, koju članovi jezičkoga društva dobivaju besplatno, ima svrhu da upoznaje široke narodne slojeve sa osnovima jezika. Sem toga društvo je izdalo „staropoljske knjižice“, tj. najstariju poljsku pobožnu pesmu iz XIII v. t. zv. „*Bogurodicu*“, *Šahi* od Kohanovskog i *Autobiografiju* Reja. Izdavački rad društva je vrlo obiman i razgranat. Sem tih popularnih brošura štampalo je ceo niz drugih knjiga iz nauke o jeziku, kao na pr. *Rozvadovskog: O pojavama i razvitku jezika*, *Gavronjskog: Lingvističke skice*, *Šobera: Nacrt opšte lingvistike* itd.

Ali najvažniji je rasadnik jezičke kulture zvanični časopis „*Język polski*“, koji izdaje svaka dva meseca Centralni odbor u Krakovu, a potpomaže Ministarstvo prosvete i Poljska akademija.

1) A. Belić: *Naš jezik*, 1932, str. 68.

2) Dosad je izašlo 10 brojeva ove biblioteke: 1) K. Njič: *O poljskom jeziku*, 2) Izbor dela J. Kohanovskog; 3) Gavronjski: *O jezičkim pogreškama*; 4) Zborovski: *Uputstva za sakupljanje imena mesta*; 5) Tašicki: *Poljska prezimena*; 6) i 7) Rozvadovski i Njič: *Nauka o glasovima poljskog jezika*; 8) i 9) Šober: *Život reči*.

Urednik i glavni osnivač toga časopisa je poznati poljski lingvista i dijalektolog, predsednik Centralnog odbora *K. Njič*, profesor Krakovskog univerziteta. Ovaj je časopis namenjen poljskim učiteljima, ali ima i naučnu vrednost kao lingvistički časopis. Ministarstvo prosvete preporučilo je ovaj dvomesečnik nastavnicima svih škola. „*Język Polski*“, koji je izlazio i pre rata, štampa se danas u preko 3000 primeraka. Jedan od njegovih glavnih osnivača bio je prof. *K. Njič*, koji je uz pomoć prof. *J. Losa*, *J. Rozvadovskog* i *Rudnjickog* pokrenuo taj časopis kao nastavak časopisa „*Poradnik Językowy*“. 1913 g. izašao je prvi broj „*Jezika poljskog*“ kao XIII broj „*Jezičkog savetnika*“. Njegovi pretplatnici nisu samo članovi TMJP, nego isto tako i nečlanovi, ponekad celo profesorsko ili studentsko kolo. Sadržaj pojedinih brojeva vrlo je raznolik: rasprave sa lingvističkom vrednošću, etimologije, raznolike beleške, ocene, odgovori na upućena pitanja itd. Ponekad se dugo raspravlja o pojedinim savremenim pitanjima na pr. o tzv. skraćenicama, koje se danas šire u današnjoj industrijalizovanoj Evropi¹⁾, o pravopisu itd.

Ovaj časopis bio je drugim slovenskim narodima potsticaj u osnivanju sličnih časopisa. Češka akademija nauka počela je izdavati mesečnik „*Naša řeč*“, koji je iz početka obraćao pažnju isključivo na pitanja pravilnosti i čistote jezika, ali danas sve više obrađuje i čisto naučna pitanja. Takva je i bugarska *Родна речь*, koju izdaje od 1927 g. prof. St.M. Mladenov i St. P. Vasiljev, pa beloruska *Родна мова*, koja izlazi od 1930 g. u Vilnu i ukrajinska *Рідна мова* koja izlazi od ove godine.

Sem TMJP i njegova organa „*Język Polski*“ postoji u Poljskoj još i „*Društvo za čuvanje pravilnosti poljskog jezika*“ (*Towarzystwo poprawności języka polskiego*) i njegov organ „*Jezički savetnik*“ (*Poradnik językowy*), koji je pokrenuo još 1901 g. u Krakovu prof. *R. Zaviłjinjski* (1855—1932), neumorni čuvar pravilnosti jezika. Pomenuo sam da je prvi broj *Jezika poljskoga* (1913) izašao kao XIII broj časopisa „*Poradnik językowy*“, ali ova saradnja krakovskih naučnika sa *Zaviłjinjskim*, filologom-puristom nije dugo trajala (svega godinu i po dana). *Zaviłjinjski* se borio sa materijalnim teškoćama i sa ravnodušnošću publike, pa je zbog toga njegov časopis četiri puta prestajao da izlazi (Prvi put za vreme

¹⁾ Isp. A. Obrębska: *Pole a jugi* JP XVII, str. 45—7, gde autorka prikažuje da su u Jugoslaviji rede skraćenicе nego u Poljskoj.

rata, posle u 1923 g, 1925 i 1927 g.) Obnovljen 1929 g. našao se u novim teškoćama. Od propasti spasavaju ga Varšavlјani, sakupljeni oko prof. *Krinjskog*. U ovo doba obrazovano je i u Varšavi „*Društvo za čuvanje pravilnosti poljskog jezika*“, koje je uzelo ovaj časopis za svoj zvanični organ. Danas je predsednik toga udruženja *St. Šober*, profesor Varšavskog univerziteta, a urednik časopisa *V. Doroševski*, profesor istog univerziteta.

Časopis koji se danas nalazi u rukama poznatih lingvista postaje sve značajniji i korisniji čuvar jezičke pravilnosti i čistote. Oba društva i njihovi časopisi uzajamno se dopunjuju i svako širi na svoj način kulturu maternjeg jezika. Samo TMJP i njegov organ čine to u većem obimu, ali i drugome časopisu pretstoji svakako bolja budućnost od trenutka kad se našao u rukama lingvista-naučnika.

Stanislav Rospond

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

196. „*Руску школску полишику у Конгрес-Пољској 1831—1855 описује Ј. К. — Централна школска влада на шеришорији бивше Конгрес-Пољске*“.

Географски назив „Конгрес-Пољска“ није добро начињен, а уз то је и нејасан. Он треба да се односи на аутономну пољску краљевину у оквиру царске Русије, а створио ју је Бечки конгрес (1815), па се по томе незванично и звала Конгресна Краљевина или *Конгресна Пољска* (пољски: *Kongresówka*). Тај назив требало је употребити и у горњој реченици.

197. „*Извршење казне треба да буде уређено иако, како би се постигло ...најбољи резултат*“.

Није правилно слагање: *постигло се резултат*. Ту се именица мора слагати са глаголским обликом у роду, дакле: *постигао се резултат*. Споменути неправилни начин употребе постао је тако што је облик садашњег времена *постигне се резултат*, или: ако се *постигне резултат* схваћен као безличан и пренесен у прошло сложено време.

198. „*Карактеристичан докуменат тога времена су два списа Јакоба Собјеског ...оца двају браћа, који су се школовали... у иностранству*“.

Када број *два* стоји са именицом, онда у случају када треба употребити генитив, именица мора бити у генитиву множине: на пр. *два вола, двају волова*. Али не ваља рећи *двају браћа*, као у горњем примеру, јер именица *браћа* нема такву множину, него је замењује збирни облик *браћа*; према томе и споменути облик треба да гласи *двојице браће* (или данас већ архаично *двају браће*).

199 „...Облик „казба“ деривира од једне врсте споменика сџарог Египћа“.

Глагол *деривирати*, који је начињен према француском *dériver*, не познаје наш књижевни језик нити нам је он потребан када имамо својих глагола: *пошћати*, *водити порекло*, *бити пореклом из...* итд.

200. „Својим васпитним системом уочише, у коме су поред јачег обраћања на физичко васпитање унели и других корисних новина, исусовачке школе су јако биле изишле на глас“.

Пре свега, требало је рећи место „у коме су унели“ „у који су унели“. Затим није довољно рећи само: „обраћање на физичко васпитање“, већ треба да стоји обраћање пажње, јер *обраћање на кога или на нешто* значи нешто друго, тј. тражење нечега од некога.

201. „јер не могу да заспем од великих брига“.

Од глагола *заспати* садашње време је *заспим - заспиш* итд. (као од *спати - спим - спиш* итд.), а не *заспем - заспеш* итд. Тако — *заспем - заспеш...* гласи сад. вр. од глагола *заспати*. Према томе, у горњој реченици место *заспем* требало је рећи — *заспим*.

202. „Он хоће да га се пошћује...“

У горњој реченици сувишно је употребљен облик „га“, јер је у пасивним реченицама сам субјекат и објекат реченице. Овде вероватно имамо случај контаминације двеју реченица: активне и пасивне (*он хоће да га пошћују* и *он хоће да се пошћује*).

203. „Онда се идемо весело санкаћи“.

Невешто конструисана реченица. Рефлексивно „се“ и сувише је удаљено од глагола коме припада (*санкаћи*), па се чини као да припада глаголу *ићи*. Требало је, дакле, рећи: *Онда идемо да се весело санкамо*.

204. „*Prvi puta danas ovdje jedan nov socijalno-politički pokret otvara svoj zbor*“

Први *пуша* није тачно, треба *први пуш*. Ову је погрешку писац учинио вероватно зато што поред облика *двајуш*, *шри-пуш*, имамо и два *пуша*, *шри пуша*, дакле: *први пуш*: *двајуш*, два *пуша*: *први пуша*.

205. „*Ерази-мирије, државно односно врховно власништво, обухваћа сву непокрећност...*“

Погрешно је рећи *обухваћаши*, треба — *обухваћаши*, па према томе у горњој реченици и облик презента *обухваћа* треба да гласи — *обухваћа*. *Хваћаши* је учестани или трајни облик према *хваћииши* као свршеном. Истина *хваћииши* се не употребљава обично као прост глагол; али то ништа не мења. Према *ухваћииши* које је као свршени глагол заменило *хваћииши* употребљава се *хваћаши* не *хваћаши* као трајно или учестано у већини говора; тако се и према *обухваћииши* употребљава *обухваћаши* (тј. према старом односу *хваћииши*: *хваћаши*). *Хваћаши* (исп. фаћати, фаћкати и сл.) је облик покрајински. О сличним случајевима исп. у Н Ј I 2, 63.

206. „*Ошишао је без да каже и збогом*“

Конструкција реченице са „без да“ није у духу нашег језика. Овде имамо буквалан превод франц. „*sans que*“ или немачког „*ohne zu*“. Требало је рећи: *Ошишао је, а да не каже ни збогом*.

207. „*Nećemo dopustiti da se samo чују и подривају ови земљу они који је не vole*“.

Реченица није исправно казана: Место „*...da se само чују и подривају...*“ требало је рећи: *да се само чују и да подривају...*; свеза „да“ могла би се пропустити овде када би и други глагол (подривају) био рефлексиван.

208. „*Nadošlo je vrijeme kada su oskrnavljeni svi narodni ideali*“

Није добро *надоћи* у значењу *насташи*, *доћи*. Обично се каже: *надошла је вода* (река), а у народном говору (у Херцеговини, Црној Гори и др.): *надоћи*, *надође*, *надошао...* каже се и за тесто кад се у њ стави квасац да нарасте. Према томе у горњој реченици требало је рећи: *наштуило је* (дошло је) време...

209. „Ошћиао сам да му се извинем за учињену грешку“.

Извинем је погрешно, треба извиним. Од глагола изви-нуџи (ишчашити, уганути, ausgingen, verrenken) су облици изви^нем, изви^неш..., а од глагола изви^ниџи (опростити, entschuldigen): изви^ним, изви^ниш...

210. „Ја бих овдје метнуо таџку и џутком преџао преко ових болесних фантазија“.

Прилога као што је у горњој реченици „џутком“, тј. таквих који би били начињени од прилога на *ке* + наст. *ом* у нашем књижевном језику нема (шутке + *ом*, шутком), већ само таквих који су начињени од *основе* + наст. *ом*, као на пр.: џрком, муком, гредом, широм, џриџадом и сл. Према томе, џутком није исправно; треба рећи - џуџке; шуџке је, сем тога, провинцијализам.

211. „Те вечери хџео је да џољуби сву куђу и сву улицу и свих џри милиона Париџана“

Место израза: „свих џри милиона Париџана“ треба сва џри милиона Париџана“. В. о овоме опширније у Н Ј I 8, 244—245.

212. „Дуџко узеде једну саксију...“

Место „узеде“ боље је *узе*, јер је пређашње свршено време од глагола *узети*: *узех-узе-узе*, *узесмо-узесџе-узеше*, а *узедох-узеде-узеде* итд. још је покрајинско.

213. „Само су осџале веџреџаче за мељање брашна и млинови за исушивање земљиџа.“

Место „мељање“ треба — *млевање*, јер трпни придев од глагола *млеџи* је *млевен* (млевен-је, млевање), а не *мељан*. У разговорном језику често се говори и *мељаџи*, *мељао-ла-ло*, *мељајуђи*, али ти облици не иду у књижевни језик. Књижевно је *млеџи*, *млео-ла-ло...*, *млевен-на-но...*, *млевање*, *мељуђи*.

214. „Sва tri druŝtva će nastojati neŝto doprinesiti za hemisku izloŝbu“.

Prinesiti, *donesti* и сл. су провинцијализми и архаизми који не иду у књижевни језик. Књижевно је *џринеџи*, *донеџи*, *изнеџи* и сл. Према томе, у горњој реченици требало је рећи — *druŝtva će nastojati doprineti* или још боље: *druŝtva će nastojati da doprinesu neŝto za hemijsku izloŝbu*.

215. „*Već odavno traže kreiranje jednog samostalnog fakulteta*“

Реч *kreiranje*, која је начињена од француске речи *création*, није нам потребна, јер имамо својих речи, *стварање*, *оснивање*.

216. „*te njegova nauka postaje tako rekući religijom*“.

„Тako rekući“ није исправно; треба — *и тако рећи* или *и тако да речем* или тако *рекавши*, јер се прилог времена садашњег у нашем језику не гради од тренутних глагола.

НАША ПОШТА

Р. В. Нови Сад.

1. И *кава* и *кафа* по пореклу су стране речи. Реч *кава* је од турског (арапског) *qahve*, а облик *кафа* дошао нам је негде из немачког (*kaffee*), негде из талијанског (*caffè*) језика или понегде од турског *хв*, као што *хвала* даје *фала*. По Вуку (в. Рјечник) је облик *кафа* рећи и као да се само употребљава „у Војводини по варошима“. Међутим у народним песмама и приповеткама (и из других крајева) поред обл. *кава* врло је обичан и облик *кафа*, на пр. И под чадор *кафу* пријарио Вук, 4,500; *кафу* пише докле је попише 1,473 итд. Данас су већ речи *кафа*, *кафана* и сл. толико распрострањене и обичне да се могу употребљавати и поред: *кава*, *кавана* и др.

2. Именица *човек* у нашем књижевном језику може имати двојак акценат: *човек* и *човек* (добивено према вокативу *човече*). У првом случају (*човек*) акценат остаје непромењен у свима зависним падежима: *човека*, *човеку*, *човеком*..., док у другом случају акценат у зависним падежима прелази на други слог од краја: *човека*, *човеку*... Вук у Рјечнику бележи облике са обадва акцента (*човек* и *човек*), али на прво место ставља облик са акц., тј. *човек*, *човека*... Према свему овоме правилно је обадвоје рећи: видео сам *човека* и видео сам *човека*.

3. Именице: *машине*, *каре*, а већином и све друге именице страног порекла на -е, код нас су ушле међу именице средњег рода, јер у нашем језику највећи број именица са завршетком на -е припада средњем роду; исп.: камење, кестење, робље, поврће, годиште, пландиште, орање итд. Зато је природније рећи: *шо машине*, *шо каре*, него: *шај машине*, *шај каре*.

Д. В.

М. Ђ. Сарајево.

Правилно је Ужице: идем у Ужице, био сам у Ужицу, идем из Ужица, путујем према Ужицу.

и.

Уч. Н., Београд.

1) Каже се: *књижевнџсџи*, *књижевнџсџи* и *књижевностџи*; али је најбоље изговарати *књижевнџсџи*.

2) *Инџтегралан* (лат. *integralis*) значи: *џоџџун*, *џео*, *не-раздвојан* и сл. па се отуда и каже „интегрално југословенство“. Интеграл у математици опет значи збир, целину бескрајно много чланова.

3) Допуштено је писати „у тачки“, јер би „тацци“ према гласовним законима нашег језика дало „таци“, што би се опет сувише удаљило од основног облика. Исто то вреди и за све именице на -чка: *мачка—мачки* (а не *мачци*), *кучка—кучки* (а не — *кучци*), *играчка—играчки* (а не — *играцци*) и др.

И. П., Ст. Сивац.

Правило је нашег језика да именице на -ка које значе географска имена мењају у дативу и локативу то „к“ у „ц“: *Паланка—Паланци*, *Лика—Лици*, *Градишка—Градишци* и сл., — зато, иако се пише и „у Боки Которској“, поред „у Боци Которској“, правилно је ово последње. Није добро: „у Рашки“: већ треба „у Рашкој“, пошто је именица „*Рашка*“ поименичени придев, који још није потпуно изгубио своје придевско обележје (исп. дужину на последњем „а“). Исп. то исто и у пр.: *Бачка—Бачкој*, *Хрвајска—Хрвајској* и сл.

Д. В.

ИСПРАВКЕ

У бр. 8 (књ 1) на стр. 249 у 9 реду одозго треба *живџи* м. *живџи*.
 „ „ „ „ „ „ „ 2 „ одоздо „ *Schauer* м. *Schaner*
 „ „ „ „ „ „ „ 250 „ „ „ „ „ „ „ „ *ронуџи—ронем* м.
ронуџи—роним

Власник за Лингвистичко друштво
 д-р Александар Белић
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 д-р Радомир Алексић
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. I

СВ. 10

ПОСЛЕ ПРВЕ ГОДИНЕ

1.

Пре годину дана група стручњака око Лингвистичког друштва у Београду покренула је „Наш језик“. И право је да се после годишњег рада осврне на њ и изнесе своје искуство пред читаоце. Јер се само радом то искуство стиче и у самом се раду развијају основне линије оног правца којему треба тежити. Уосталом после своје уводне речи у почетку, уредништво је чак и дужно да о своме годишњем раду положи рачуна читаоцима.

Основна је тежња нашег часописа била да омили нашем свету размишљања о књижевном језику и стилу. Књижевним се језиком стално служимо; у њему су највећа духовна блага нашег народа; њиме се стално развијамо ка вишим и идеалнијим ступњевима културе и напретка. Право је, дакле, да за тренутак застанемо и да се запитамо: какав је то језик, шта он у себи скрива; које су његове особине и његове одлике; у чему је његова лепота, снага израза и утиска. Средствима која он пред нас ставља ми се обично несвесно служимо; зар је на одмет да их и разумемо, да би се њима могли и свесно послужити?

2.

Речено нам је да ми желимо протегнути језик једнога центра наше државе или нашег народа, и то Београда, на цео наш народ. Можда се неком и могло учинити тако када је видео да одбацујемо и критикујемо по нешто што се у Београду не употребљава; али ако је ко у земљи нашој пратио писање наше без унапред спремљена потцењивања онога што пишемо и без унапред спремљених мишљења другог правца, а не онога којим се наш језик развија, — тај је морао видети да ми исто толико коримо и одбацујемо оно што се и у књижевном језику Београда јавља.

Циљ је нашег писања да се изнесе истина о сваком посебном податку нашег књижевног језика, било да се он јавља код књижевника из Београда, из Загреба, из Сарајева, Дубровника или Скопља. Јединство нашег језика огледа се несумњиво јасно и снажно баш у јединству мерила која се могу и морају употребљавати у оцени књижевнога језика на целој простору наше земље.

Али изналажење, утврђивање тих критерија није тако ни проста ни лака ствар. Колико је заблуда проширено у посматрањима особина књижевнога језика баш зато што критичка мерила нису зналачки пронађена, што се о језичким појавама говори без довољног познавања ствари!? И као увек тако и сад, двапут је теже искоренити укорочену нетачност, неголи утицати да се какав нов или тачан поглед о чему прошири.

Па ипак ми и даље нећемо престајати да се стално враћамо и укороченим грешкама, ма се оне употребљавале са благословом или по препоруци и врло угледних стручњака, ако нађемо да се са њима не можемо сложити. Јер је и ту за нас истина више свега.

3.

Због тешкоћа оваквих испитивања ми смо се и обрадили одмах у почетку свога рада нашим најугледнијим стручњацима да нас у овом послу помогну. Иако се многим чини да ништа простије не може бити него изнети у јасну и просту облику широкој читалачкој публици мишљење о каквој језичкој црти, ипак се не може рећи да је увек тако: о свима особинама нашега језика могу судити само они који су дугим, свестраним и проницљивим радом ушли у све тајне његове. Свака поједина црта језичка само је део велике системе језичких факата која влада дотичним језиком. С друге стране, о свакој се особини мора говорити занимљивим и приступачним начином који ће учинити да оно што се пише прочитају и разумеју баш они којима је намењено.

Наше поменуто обраћање имало је само делимичан успех; по главним земаљским центрима има наших стручњака који нам се нису одазвали. Ми знамо да они могу

бити тренутно спречени каквим другим пословима, али не можемо замислити да се они као данашњи претставници ове најлепше наше националне науке, науке о језику, по нашим највишим школама, неће сложити са нама, ако речемо, да о језичким питањима морају говорити најпозванији. Зато ако смо гдегод погрешили, ако је штогод изнео код нас неко ко то зна мање од њих, и на њима је део одговорности или кривице што је тако било. Ми ћемо се први радовати, ако они учине да тога не буде у будућности.

4.

Али и поводом несумњиво тачних напомена и исправака треба нешто приметити. Шта то значи када изнесемо да нека укореењена особина књиживнога језика у Београду или Загребу не одговара духу нашег језика? Да ли то значи да је нико више неће употребити и да је свако пука незналица ко то учини? По свему би се рекло да има код нас граматичара који мисле да је у оном тренутку када је нека језичка црта оглашена за неправилну, она тим из језика избачена. Они се горко варају. У њихову очекивању, тако детињастом, било би правог непознавања језика и његова живота, ако је оно заиста такво.

Када је Гете дошао из Франкфурта, свога места рођења и првог школовања, у Лајпциг на универзитет — тако он прича у својим успоменама (*Aus meinem Leben, Dichtung und Wahrheit*, издање *Meyer's klassiker Ausgabe XII*, стр. 278 ид.), он је, по навици књижевно образованих људи Франкфурта, употребљавао цитате из Св. писма, што није одговарало навикама лајпцишким. Гетеу се ваљало од тога одвикнути. Он се бунио против таквих захтева. Језик није огртач, говорио је он, који човек може по вољи мењати. Језик је један део душе која се не може касипити како се хоће. Својим дубоким осећањем Гете је и овде додирнуо праве основице језичких навика. Колико је језик производ друштвеног живота и део заједничке друштвене душе, толико је и део духовног живота сваког појединца те заједнице. Ако хоћемо да и заједница и појединци приме какву измену или новину, морамо утицати на њих разлозима и истином. Морамо им показати у чему је неправилност укорењене речи, морамо им пружити *добру* замену и

морамо оставити да се и појединци и заједница свикну на предложену измену, да заволе изнесену замену, да добију времена да је осете и да се постепено њоме служе. Само ће тако у току времена боља ствар потиснути гору. Међутим дешава се да се и то не изврши. Појединци почну нешто употребљавати, употребљавају то целог свог века, па ипак се предложена новина не прима. Колективна, друштвена је душа одбацује. Појединац са измењеном особином остаје туђ целини и његов напор остаје узалудан, изван језичке матице. Да тако није и да тако не бива, зар бисмо имали у свима културним језицима неправилних, нетачних и противних њихову језичкоме духу речи и израза који ипак остају за навек саставни делови тих језика?

5.

Али сем укореењених грешака језичких у појединим културним центрима нашега народа има и свакодневних грешака најразличитије врсте. Оне долазе од недовољне културе, од слабог памћења код једних према добром памћењу правилних особина језичких код других, као што је оштроумно рекао наш уважени књижевни естетичар г. Богдан Поповић (Чланци и предавања... СКЗ 236, стр. 183 и 188). Али хоћемо ли оставити да они свој штетни утицај шире или ћемо сваком приликом напомињати и скретати пажњу свима да су такве грешке знак болесна или недовољно културна стања? Ми добро знамо да се сви књижевни језици, и поред тога што је њихов облик утврђен и одређен, ипак и даље мењају; нама је добро познато да су често баш грешке које осуђујемо — гласници оних промена које ће се у језику у ближој или даљој будућности извршити; свако, најзад, зна да у књижевном језику има облика који се у употреби губе и речи којих нестаје, па се ипак све то још дуго у књижевном језику задржава. Али ако хоћемо да имамо моћну духовну културу, у којој ће цео народ учествовати, коју ће цео народ осећати и омогућити њен свестрани развитак, мора оно што је обавезно за већину народа — бити обавезно за целину. Када нове особине језика обухвате већину, онда оне и у канону књижевног језика заузимају место старих, ранијих особина које се одбацују, ма се како томе одупирали конзервативни ду-

хови којих у овој области културног развитка има увек много. То најбоље показује да се не могу допустити свакодневна нарушавања језичких особина целине у језичком изношењу појединаца. Ми смо се старали да у кратким белешкама, било у сталној рубрици било у каквом другом облику, то стално чинимо. Тај ћемо посао и даље продужити, сматрајући да тиме позивамо и све друге који лепоту матерњег језика воле и цене да нам ширењем правилних особина помогну чувању чистоће и јединства нашег књижевног језика.

6.

Књижевници, научници, новинари, сви они који пишу за шири круг људи свога племена носиоци су особина књижевног језика. Они потстичу његов развитак. Књижевни језик нема живота изван њих. Све што је у књижевном језику добро створено — потиче од њих, и све што у књижевности пође стрампутицом — не може се без њих извршити. Граматичари су само оцењивачи и регистратори. Али када пишу књижевним језиком, и они су књижевници.

Јасно је одатле да је у делима овако схваћених књижевника и цео живот књижевног језика, да су у њему сви откуцаји његова била и сви знаци његова развитка. Наш часопис, це нећи необично велике услуге које чине целини књижевници као претставници духовне целине нашег народа, као дух и савест његова, посвећиваће нарочиту пажњу језичкој страни њихових дела. Тада ће се видети да нема разлога очајању. Напротив, нама ће чинити нарочито задовољство да изнесемо оно што је добро, дубоко преживљено, творачко и ново са језичке стране у делима књижевника. Има их међу њима који, и поред особина којима се нешто замерити може, величином свога језичкога замаха, његовом снагом и лепотом заслужују да их ставимо у редове првих творачких снага нашег савременог књижевног језика.

7.

Када смо објавили да ће „Наш језик“ почети излазити, ми смо тражили „сарадњу и живо интересовање“ за језичка питања нашег образованог света. Као што прва година нашег часописа показује, таквога је интересовања било. Писма која је уредништво примало показују јасно да наш народ

воли свој језик, хоће врло радо да се обавести о њему и готов је свесрдно да помогне оне који покрећу питања о књижевном језику.

Са колико је успеха уредништво извршило свој задатак ове године? — Није на нама то да ценимо. То остављамо непристрасним посматрачима и самоме времену. Истина, било је и неповољних оцена на које смо, у своје време, одговорили и показали неумесност замерака. Када смо видели да се, и поред за свакога јасних и оправданих доказа, приговори сасвим безразложно или са разлога који немају везе са правом стварју продужавају, ми смо сматрали да се на њима више не треба задржавати. Нека читаоци сами створе суд о томе. Никад нисмо одбијали да критичке напомене или исправке објавимо у „Нашем језику“, јер смо сматрали увек да свако расветљавање питања само помаже остварењу задатка који смо себи ставили. Али ако се још нисмо осврнули на понеку неосновану замерку, то не значи да уредништво неће и ту сваку ствар ипак ставити једног дана на право место.

8.

Било је тако исто врло повољних одзива на којима се овде не мислимо задржавати; али смо им свима врло захвални, што су бар наше намере и наши напори правилно оцењени. Од свега су нас највише тронула она писма нама непознатих читалаца и поштовалаца нашег часописа из којих се види велика љубав према нашем језику и тотово синовље старање да се до његова усавршавања дође што поузданије. Нека нам буде допуштено да из једног писма (од 21-I-1933 г.) изнесемо само ово место:

„Na kraju dopustite mi da Vam čestitam na Vašem dosadašnjem radu, koji mi se čini naročito simpatičan u svom konsekventnom zastupanju živih i umjetničkih potreba jezika prema mrtvim tezama jedne vrste neinspiriranih gramatičara kojima je dok ga obduciraju pod nožem samo još njegova lješina. Kao čedan laik nisam u mogućnosti da sebi stvorim sopstveni sud o znanstvenoj opravdanosti svake pojedine Vaše teze, ali od srca pozdravljam Vaše nastojanje da nam — mjesto jezika beogradskog ili jezika zagrebačkog — date ono što trebamo: naš *književni* jezik! Da imam mnogo novaca, osnovao bih veliku zakladu „Našega jezika“ koja bi omogućila da list izlazi u desetostrukom opsegu, plaća sjajne honorare svim svojim predanim saradnicima i da se — u nakladi od 500.000 primjeraka — raširi sve do zadnjeg našeg doma u provinciji! Pla desideria!“

Иако су ово само лепе жеље до остварења којих неће лако доћи, она љубав према матерњем језику која избија из сваке речи овога писма нека служи на част његову писцу, а на радост свих нас: што међу образованим читаоцима нашим има толико лепоте и дубине непосредног осећања према језику нашем! Ми се, дакле, нисмо преварили када смо тражили да се нашим покретом баш ти кругови позабаве!

Али не можемо пропустити да се не задржимо и на другим речима храбрења које су потекле од истакнута члана нашег друштва и добра познаваоца нашег језика.

„Naš jezik“, вели он, lijepo vrši svoju zadaću, jer radi prema stalnom načelu da se utvrđene gramatičke osnove ne smiju dirati, ali se dopušta i traži slobodno njegovo razvijanje stvaralačkom snagom narodnih pisaca prema karakteru našega jezika kako ga stvara narodna duša. Ja mislim da će se blagotvorne posljedice toga korisnoga posla skoro opaziti i osjetiti, jer ako je načelo „ordo est animus rerum“ опћенога значења, онда правог живота не може бити ни језику без разумнога „reda“, а за тај се управо и бори уредништво „Našega jezika“ са својим сарадницима“

Нама је врло мило што су наше мисли наишле на тако пријатељски отклик и просвећено одобравање код једнога од оних који устопице прате развитак књижевнога језика.

9.

Али да бисмо свој задатак могли остварити, макар и у најмањој мери, потребно је да се наш лист растура у знатно већем броју него досада. Часопис наш живи од претплате; његова је цена врло мала, да би га свако могао набавити. Међутим ако сав новац који се од претплате добива, није довољан ни да се исплати штампа и хартија, његови одушевљени покретачи неће моћи — и поред најбоље воље — дуго носити и бреме које им намећу материјалне неприлике око издавања самог часописа. Зато они моле своје пријатеље и пријатеље овога часописа да пораде, сваки у својој средини: да се нађе што више људи који ће се претплатити на „Наш језик“.

Тако ће учинити да се познавање нашег језика прошири и омогућиће да се и даље врши и развија рад на проучавању нашег народног и књижевног језика у овом правцу.

Уредништво „Нашег језика“

РЕГИСТАР

I ГОД. НАШЕГ ЈЕЗИКА

Изradio д-р Р. АЛЕКСИЋ

Скраћенице: арх. = архаизам, варв. = варваризам, глаг. = глагол и глаголски, грам. = граматички, кајк. = кајкавски, конгр. = конгруенција, неправ. = неправилно, м. = место, обл. = облик, покр. = покрајински, спорт. = спортски израз (термин), терм. = терминологија, шатр. = шатровачки.

А

- Авељ, Абел 272
Авлија 79
Аврам, Абрам 272
адвербиј, неправ. 154
адићар 79
администратор, значење 103
администрација, значење 100, 103
ађутант, ађутанат 192
акваријум, облик 151
акопрем, покр. 94
акт 152
активни сложени глаг. облици (род) 116
акузатив множ. од зам. *ом.*: њих (ње, покр.) 182
акузатив и генитив уз негацију 93, 96
акцент књижевног говорног језика 67—69
акција 104
албум 152
алувијум 151
Алекса, Алексије 153
алкохолик, алкохоличар 207, 209
американски, амерички 159
амо (adv.), употреба 256
анатемисати 254
анђео, порекло 77
анкета 104
антологија, антологион 153
Антон, Антоније 153
апозиција уз присвојни придев 169
апостолство 91
апотека, лекарна 172—173
апотекар, лекарник 171—173
апсолуторијум 251
аранжман м. споразум, погодба 79
архаизми код Ј. Косора 194
астрална (поља), варв. 194
астрономија, терм. 78
аргументација 151
Атена, Атина 126
атрактивне, варв. 88
атрибутска апозиција: „речник *Вуков*, реформатора“ и „речник *Вука*, реформатора“... 168—171
аудиторија, аудиторијум 151
ауторизован, ауторитативан 90, 104
афектирати, афектовати 254—255
атом, терм. 78

Б

- баба, значење и обл. вок. 52
 Бабилон, Вавилон 268, 272
 Бабури 272
 бадало 76
 бажуљек в. босиљак 271
 база, основа 79
 Базилије, Басилије 270
 базилика 270—271
 бајати 171
 Бајловце, Бајловци 252
 баљи (лекар) 171
 банка, новчара 230
 банкар, новчар 231
 банкротирати 254
 банство, постанак и значење 16
 бања, порекло 272
 Бањани 252
 Бањанин 252
 баратати (лоптом и др.), спорт. 200
 барбарин, варварин 272
 Бартоломеј, Вартоломеј 268, 272
 баскија, порекло 204
 басна, постанак 171
 бацити се 143—144
 бачвар 172
 Бачевци 252
 Бачка—Бачкој 288
 бдење 174
 бију (3 л. мн. вр. сад.), неправ. 87
 бегенисати 254
 беда 81, значење 120—121
 бедан, значење 120
 бедити, победити 122
 бедник, постанак 103, значење 120
 бедница, значење 120
 бедност, значење 120
 бедноћа, значење 120
 безбожник, постанак 172
 безброј, неправ. употреба 122
 без да, варв. 285
 бездушник, постанак 103
 безодвлично, германизам 89, 253—254
 бележник, постанак 103
 белити, белети 19, 20
 белети се, белити се 19, 20
 белина, постанак и значење 243
 беља 204
 белење, неправ. 174
 Бенедикт, Венедикт 270
 Београд, постанак и значење 82
 београдизми (у речнику Ристића— Кан-
 грге) 200
 београђански, београдски 159
 берберин 160
 бердо (Wer da!?) 272
 беснети 19
 бестија, порекло 272
 бешњење 173
 би м. *бисмо* 185
 библија, порекло 154, 272
 библиотека, порекло 272
 Бијељина 253
 биланс, порекло 59
 билансија 59
 бирцуз 272
 бисаге 272
 битан, порекло 66
 бити у поседу, германизам 157
 биће, постанак и значење 251
 Бйхаћ, Бйхаћ 96
 благодарити, русизам 63
 Блаж, св. Влахо 270
 блед као крпа 236
 бледити м. бледети 19
 бледоћа 57
 блејити, блејати 20, 21
 богатство, постанак и значење 15—16
 богојављење, значење 267
 богорадија, 160
 богословија, облик 150
 бодимице (прилог), постанак 144
 божанство, постанак 15
 Божевце, Божевци 252
 боја, значење 37
 Боки Которској-Боци Которској 288
 болесник, постанак 103, 172
 болети, не болити 19, 64
 болују *на* бубрезима, германизам 62
 Бонифације, порекло 270
 борити се 93
 боровина, значење 75

- босиљак, порекло 271
 борна кола, рђава кованица 95
 боровнички (од Боровник) 247
 ботаник, ботаничар 205—207
 брак, порекло 162
 братство, постанак 16, 17
 браун, значење 64
 брза м. депеша, телеграм 159
 брзојав, постанак и значење 159
 брзојавац, телеграфиста 159
 брзојавити, телеграфисати 159
 брзојавка, телеграм 159
 брзојављач, телеграфиста 159
 брзојавник, телеграфиста 159
 брзојавница, телеграм 159
 брзојавство, телеграфија 159
 брзоплет 244
 брезовац, брезов прут 76
 брезовача, постанак 75
 брезовина, постанак и значење 75
 бресква, порекло 78
 брестовина, постанак и значење 75
 бријач, значење 160
 бриљантно (се упозари), варв. 194
 бринути (се) с акуз., неправ. 247
 бројеви, промена 61, неправ. употреба 186, писање сложених бројева 123
 бројилни витао, витао за бројење м. бројилник 76
 бројило, терм. 76
 бројни изрази, неправ. употреба 244—245
 бугарска зверства, значење 71—72
 бувара 172
 будилник, терм. 76
 будуће време: *доћићу* м. *доћи ћу* 21—23
 букалиште, значење 276
 буковина, постанак и значење 75
 бунар, точак 160
 буњиште, значење 276
 бура 272
 бурмут, значење 37
 бурмутица, значење 37
 буњкало 76
- В**
- Вавилон, Бабилон 268
 Валерије, облик 163
- ваљати (безлично) 148
 ваљци за глачање (за затегу, мешање, намотавање, сабијање, влажност), терм. 76
 варакати 237
 варваризам, барбаризам 272
 варваризми: о варваризмима уопште у нашем језику и њиховој замени. 76—82
 варјача, постанак и значење 73—74
 Варнава, Барнаба 272
 Вартоломеј, Бартоломеј 268
 Васа — База 247
 Василије, Базилије 270, 272
 васпитавати, порекло 189
 васпитање, порекло 189
 вашариште, постанак и значење 276
 везоглава 48
 вежбати, вежбати се 80—81
 велебни, варв. 194
 велеград, варв. 194
 великом муком м. с великом муком 187
 венчање, постанак и значење 266
 венчање 263
 венчати 263
 вероватан 166
 весели ме, германизам 80
 веселник 120
 весеље, значење 157
 весео, значење 157
 ветрен (придев), покр. 75
 ветреница м. ветрењача 73—75
 ветрењача, постанак и значење 73—75
 ветрити 93
 ветромет (именица), постанак и значење 243
 ветрометина, постанак 243
 већник, постанак 172
 вехеменција, варв. 249
 веш 47
 вешерка, варв. 78
 вештак (с предл. у) 180
 вид 37, 233
 видар 171
 видети, не видити 18, 19, 21, 64
 Византија, порекло 154

викач, постанак 7
 Вилићани 191
 вилићки, придев од Вилићани 191
 вилићселски м. вилићки, 191
 Вилићселиани м. Вилићани 191
 винарица, постанак и значење 155
 висити 19
 више (за поређење), галицизам 124
 више тежа м. тежа 124
 владаоц, неправ. 127
 владика, конгр. 250
 Владилловце 252
 влажило, терм. 76
 власник, постанак 172
 власт (у значењу „множина“) 262
 властелинов, значење 256
 властеоски, властелински 256
 властоство, постанак и значење 17
 Водена задруга, Водна задруга 95
 водени, постанак 95
 воденица, постанак и значење 75
 водењача, постанак и значење 75
 водећи синове за руку, а ћерчицу у
 наручју м. а ћерчицу *носећи* у на-
 ручју 62
 водна обука 95
 водоплав 44—45
 водопој, постанак и значење 243
 водостај, водостој, германизам 94
 вожење 248
 војвода, конгр. 250
 вокатив једнине од именица мама, та-
 та, ујна и баба, тетка, стрина 52—55
 воле (3 л. јед. вр. сад), неправ. 63
 волети, не волити 19
 волиј (комп.), неправ. 152—153
 волење, неправ. 173
 Брање 253
 вратију (ген. плур), неправ. 123
 врач, арх. 171
 врвљење 173
 вребач 7
 вредети, не вредити 19
 вредноћа 57
 врелиште 274, 278
 врети, не врити 19

вртети, не вртити 19, 64
 вртети — вртим 64, вртети (неког)
 202
 врћати — врћао, неправ. 63
 врћење 173
 врућ, придев 108

Г

Габријел, Гаврило 268
 гад 120
 гажење 248
 газдарица 155
 Гај, облик 153
 гајити, значење 189
 галоше, галоши, галошне 48
 гасити, гасити се 196
 гаснути, арх. 196
 гвоздац — гвосца и гвоздаца 96
 где, неправ. употреба 126, 255—256
 гениј, геније 153, 154
 геније: апелујемо на латински гени-
 је м. генија 247
 генитив: употреба уз бројеве 61, 62,
 186; значење ген. 65; уз негацију
 93, 96; ген. множ. на -ију 123; посесив-
 ни ген. именице 199—170.
 геологија, терм. 78
 гигантскији 224
 гимназија, гимназиј 150, 154
 глаголске именице на *-ње* и *-ће*: гра-
 њење и значење 125—126, 173—174
 и 262—268
 гладнети, не гладнити 19
 гладњење, постанак 173
 глачало 76
 гледиште, постанак и значење 274—278
 глоб, глобус 152
 глођати — глођао, неправ. 63
 гломазан — гломазно, значење 59, 89,
 90
 глухоћа, глухота 57
 Гњилани, Гњилане 252
 гњилети, не гњилити 19
 говедарица, значење 155
 говорити упоредо с Крашевским... о
 Цанкару значи ... непознавање Цан-
 кара, рђава стилизација 89—90

говорник 172
 годишње, постанак и значење 130—134
 годишњи 131—134
 гозба 93
 гојити, значење 189
 гомила, група 78, 129
 горети, не горити 19
 госте (акуз. мн.) м. гостима (дат. мн.)
 183
 грабљив 7
 Градишка — Градишци 288
 градобитина 243
 грађевина 243
 грађење, постанак 173—174
 граматик, граматичар 205—209
 граматике књ. језика 93
 граматичари и књижевници 198
 грао, варв. 78
 греј, неправ. 152
 грешник, постанак 172
 грмети, не грмити 19
 грмљење 173
 грмовина, значење 75
 гробар 172
 груди, значење 123
 грудоболан, туберкулозан 123
 група, гомила 78, 128
 груписати, постанак и значење 126, 128

Д

дајбуди, покр. 34
 далекопис, телеграфос 159
 далекописац 159
 Дамаск, правопис 192
 дапаче, арх. 140, 168
 датив намерни 86
 датум, облик 152
 двадесетидве м. двадесет и две 123
 двају браће, арх. 284
 двају брата, неправ. 284
 двапут, два пута 221
 двапутно м. двапут или два пута 221
 двоје (збирни број): неправ. употреба (двоје паса) 31; употреба 147
 двоји-е-а (бројни придев), употреба 147
 двају брата м. двојице браће 284
 двомесечно 131

девојаштво, постанак 16
 делиријум, облик 151
 дељача 73
 депеша, телеграм 159
 делоновати 255
 деривирати, вавр. 284
 детињство, значење 15
 дизалица, терм. 73—74, 160
 дијалекат, дијалект 152
 дијалекти и књижевни језик 163
 дилувијум, облик 151
 Д(и)митар, Димитрије 153
 динар, правопис 64
 диригенство, дириговање 91
 диференцијалан, значење 127—128
 дјевојка, ђевојка 5
 дневни 132—135
 дневник, дневничар 133
 дневно, на дан 131, 135
 до: са ген. именица: има кривце до
 данашње школске организације и сл.
 135; употреба у значењу циља, кретања (место предлога у) 149; у прилошком значењу 221
 доброта, доброћа 57
 Довезенци, Довезенце 252
 довршење 264
 додиривати-додирујем 88
 дозволити, русизам 148
 дозивам, не дозивљем 188
 дојам, порекло 66
 доказива м. доказује 182
 долаз м. долазак 125
 донести, покр. 286
 доносиоц, неправ. 126—127
 Домановићи 252
 допринести, покр. 285
 допуст, дозвола 148
 допустити, дозволити 148
 допуштање, дозвола 148
 допуштати, дозвољавати 148
 допуштење, дозвола 148
 досад никад осуђиван м. досад никад
 не осуђиван 248
 доселити-досељавати 246
 Доситеј, Доситије 152
 доследан, порекло 66

дослук, дослук 27, 58
 доспи-доспимо-доспите, неправ. 26
 доспу м. доспеју 26
 достојање, значење 266
 досути — доспем 26
 доћи ћу, не доћићу 21-22
 дрвар 172
 дрвара 172
 дрва, дрвета 178
 дреждати, не дреждити 21
 дремам, не дремљем 188
 дреновина 75
 дрибл(ов)ати, спорт. 202
 дрљача 73
 дрндало 76
 дробилица, терм. 74, 160
 дроњак, крпа 237
 друкање, спорт. 200
 друкер, спорт. 200
 друковање, спорт. 200
 друковати, спорт. 200—201
 дубити 19
 дувалице, машина за дување 74
 дуваљка 74
 дуваљке м. дуваче 73, 74
 дуван-кеса 195
 дудаљка 74
 дужник, постанак 172
 дуљити, значење 196
 дуња, порекло 78
 душеван, значење 223
 душевност, значење 223

Ђ

ђ, изговор 174—177
 ђаво, порекло 77
 ђаволство, постанак 17
 ђак, порекло 77
 ђисаст 195
 ђутуре, варв. 124

Е

евангелије, евангелион, јеванђеље 153
 евангелистар 153
 евхологион 153
 егзерцирати 254

егзистирати, порекло и облик 254
 експедирати, експедовати 254—255
 експлоатисати, порекло и облик 255—255
 електрицитет, терм. 78
 електроним м. електронима (лок.) 195
 елеменат 100, 103—104, 127—128
 елиминовати, елиминисати 254
 еманциповати, порекло и облик 255
 енергија, терм. 78
 енклитике: глаголске 22, 48—50; не прав. употреба 122; употреба 167
 естетик, естетичар 205

Ж

жалба 93
 жалити 19
 жаргон, варв. 104
 жаревина 243
 жвало 76
 ждракај, шатр. 199
 жеднети, не жедвити 19
 желети, не желити 19, 21, 64
 жељезнички м. железнички 124—125
 жељење 173
 женство, постанак и значење 17
 живети, живсти, сад. време 249
 живљење 173
 живо биће 251
 живу м. живе 249
 житарика м. жита 155
 жито—жита, значење 155
 жмарци 249
 жртва, порекло 162
 жутети (се), не жутити 19—21, 174
 жућење 174

З

за: отишао је за Ниш и сл. м. отишао је у Ниш и сл. 149
 за буди зашто м. буд(и) за што 30
 заблагодарити, русизам 63
 заваравати, завитлавати 237
 завидети, не завидити 19
 завитлавање, постанак и значење 238
 завитлавати, значење 202, 237—238

завршујући м. кад се завршује 258
 за готово, заготово 92
 загрдети, не загрдити 19
 задруга, значење 268
 зажалити, значење 183—174
 закопати, значење 260
 за мало зашта м. ма зашто 31
 заменик, постанак 172
 заменути—заменуо, неправ. 88
 заменити—заменявати 222
 замијетити—замијетила, покр. 222
 замислити 91
 замрсивати, неправ. 249
 замрсити — замршавати 246
 занављати се м. поднављати се 95
 за ниједним м. ни за каквим 222
 за никаквим, значење 222
 запалење, неправ. 127
 запахнут 262
 заплет 268
 заповедник, постанак 172
 заповедништво, постанак и значење 17
 заразити — заражавати 246
 заразује, неправ. 246
 зароњен у себе, неправ. 183
 заступништво, постанак и значење 15,
 16
 заступство, постанак и значење 15,
 16, 17
 заспати — заспим 284
 засути — заспем 284
 затвореноплаво м. затворено плаво 64
 затезало 76
 затирати — затирем 87
 зашто, јер је м. „зато што је“ или
 „јер је“ 94
 затрти (затрети, покр.) — затрем 87
 затруднети, не затруднити 19
 захвалити 63
 захвалити се *на нечем или за нешто*
 253
 зачас, за час 224
 заштитне направе против пригњечења
 прстију, германизам 125
 збир, значење 128
 збирка, порекло 66
 збити 128

због, ради, употреба 94—95, 155
 збогом, с Богом 160
 збрати, груписати 128
 звиждати, не звиждити 20
 зграбити 179
 згрнати — згрнао, неправ. 63
 Здравчићи 252
 здруге стране м. с друге стране 160
 зеленети (се), зеленити 20
 зелењење, значење 174
 земљопис 46
 зла болест, туберкулоза 123
 златар 172
 злочинство, постанак и значење 7
 значење родова код глаг. облика 116
 зором (инстр.) 168
 зрети, не зрити 19
 зубим м. зубима 195
 зубма, зубима 6, 23, 25
 зујача 73
 зујити м. зујати 20

И

и (свеза), употреба 248
 игралиште, постанак и значење 273
 играчка-играчки 288
 из (глагол. предметак) 146
 изаћи, изићи 190
 избављење 7, 267, значење 268
 изборити, постанак 93
 избраник 7
 извештан, русизам 166
 извинем, неправ. 286
 извинути, неправ. 286
 изводити, значење 201
 извољети-изволевати 148
 изврћи = бити изложен чему, покр. 196
 извршење 7, 126, 267, значење 268
 извршила хапшење (полиција) м. ухап-
 сила 155
 изговор књижевног *говорног* језика
 67—69
 изгубити се 188
 изигравати вештине, пајацлуке, пајаца
 199
 изићи, изаћи 190
 изјавиле су се спремнима да предузму...

м. изјавиле су да су спремне преду-
зети 180

изједначавати с чим, с ким 91

излаз, значење 125

излишан 90, значење 255

измед, покр. 195

изменути — изменуо, неправ. 88

измолити 93

измотавалац 199, 200

измотавање 199, 200

измотавати се (постанак и значење)

199—201

измотавачки (прилог) 199

измотати се 200

изненадити се на што, неправ. 155

изнудити 122

изостатак, постанак и значење 182

изостати, значење 182

изразити-изражавати 246

израсао м. израстао 250

изузимајући професора и судија (м.
професоре и судије) 72

изумети 26

илирски покрет 69

има кривице до некога 101

имање, значење 265

имање, значење 265

имати (*имају* да буду, *имала* је бити)
148

имена места 252—253

императив од гл. разумети, умети, до-
спети, приспети и сл. 26—27

империј, неправ. 154

инструментал: INSTR. лица уз глаголе у
пасивној конструкцији 221, INSTR.

орућа и *средства* без *с* (*са*), а *дру-*
штва или *заједнице* са *с* (*са*) 28,

INSTR. уз *оженити се* 127,

темпорални просекутив; *часом* (*ча-*
сом ведро, а *часом* облачно), *годи-*
нама (ми смо *годинама* чекали), *ме-*
сецима (ствар се *месецима* отезала) и сл. 141—143; *зором*, *дању*, *ноћу*,
недељом 142—143, 168; локални
просекутив: *ђушем*, *друмом* и сл.
142—143

интегрални, значење 288

интелектуалан рад м. интелектуални
рад 61

интенција, варв. 123

интересантан м. занимљив 31

интернационалне позајмице и термини
в. међународни терм.

интрансингентан м. непомирљив 79

инхалирати 254

Иоб, Јов 268, 272

искористити (некога или нешто), гер-
манизам 81

искупљивати 59

искушење 263

испирати 87, 220

испирача, постанак и значење 73

испиру (3 л. мн. вр. сад.), неправ. 87

исповедник, постанак и значење 103

испоредити, постанак и значење 146,
147

испосник, постанак и значење 103

испреламати 87

испричати се = извинити се, покр. 34

испродавати 82

испродаја, германизам 82

испродати 82

исти-а-о, значење 253—254

историја 78

историк, историчар 205—206

истрашавати м. трошити 222

исушење 264

исходиште, неправ. 278

исцељавати: исцелити 246

ињиндија, порекло 204

ишчезнути 188

Ј

јабучар 207

јавност, значење 104

јад 120

Јакоб, Јаков 268, 272

јамац, јамац 107

јамство, јемство 107

је (ген. множ. од *он*), арх. 182

је (енкл.), употреба 87—88

јеванђеље, постанак 153

јевтино, порекло 77

јегерача 48
 једанпутно м. једанпут 221
 језа 250
 језик и књижевна проза 225—230
 језик у филмовима 39
 језиковни, језички 130
 језичко стварање 165
 језичан, значење 129
 језични, језички 101, 129—130
 језичник, значење 129
 језичница, значење 129
 јектика, туберкулоза 123
 Јелисавета, Јелизабета 272
 јамац, јамац 107
 јемство, јамство 100, 107
 јер: употреба уз *зашо* (...зато јер је и сл.), неправ. 94; употреба са *да* (јер да) 182; употреба место свезе са односним значењем 229
 јестан м. позитиван 103
 јестаство 94
 јество 94
 (у) јестном случају м. у потврдном случају 94
 јечити м. јечати 20, 21
 Јов 268
 југословенски језик м. српскохрватски, односно српски или хрватски 85
 јунак 180
 јунаштво, постанак и значење 17
 јуриш, наступ 223
 јутром (инстр.), значење 168

К

кава, кафа 287
 кад, како 83—84
 казаљка 74
 Кај, Кајо 153
 калдрма, порекло 77, 79, 166, 202—204
 калдрмати 203
 калдрмисање 203
 калдрмисати 203
 калдрмити 203
 калдрмица 203
 калдрмљење 203
 калдрмција 203
 календар, порекло и облик 153

калиј, калија, калијум 151, 154
 калоши, калошне 48
 калуп, значење 37
 калцијум 151
 каљаче, снежаче 47, 48
 камбријум 151
 камивао 44—45
 камиш 37
 камо, употреба 256
 канибал страва 195
 канце, нокти 144
 капија, варв. 79
 капуљача 48
 каре, род 287
 категорија, грам. терм. 127—128,
 кафана, кавана 287
 качара 172
 кашичар 207
 квантум 152
 келнер (ном.) м. келнере (вок.) 95
 кестенаст, браун 64
 кипети, не кипити 19
 кирајџија 204
 кирија, порекло 77, 79, 166, 202—204
 киријање 204
 киријати 204
 киријаш 204
 киријашки 204
 кириџија 204
 кириџински 204
 кириџилук 204
 кириџовање 204
 Кириџић 204
 кириџовати 204
 клепало 76
 клепетало 76
 клечити м. клечати 20, 21
 клинац, шатров. 199
 клонили су се од..., клонили су се (бе-
 од) 58
 клош, варв. 78
 књигопис 46
 куда, употреба 126, 255—256
 кукуруз 155
 култура, терм. 78
 култура језика код Чеха 223—229
 кумовство, покр. 16

кумство, поставак 16, 17, 91
 куражан, варв. 79
 кут, угао 91
 кутлача 74
 кући (датов), неправ. употреба 32
 кухање 264
 кучка — кучки 288
 кнез, порекло 77—78
 књижевни *говорни* језик (изговор)
 67—69
 књижевни језик у средњој школи 38—43
 књижевни канон 6
 књижевници и граматичари 198
 књижевност, акценат 288
 ко, употреба 139
 кованице 118
 код: употреба *код* с глаг. и мисленим
 именицама: *код* доношења закона и
 сл., неправ. 27, 126—127; употреба
код м. намерног датива 86; употреба
 са генитивом 112—115
 код нас је скупо, али ипак солидно,
 несправно 255
 козара 172
 којн, чији 137, 139
 кокос, кокус 152
 колар 172
 колачарница 172
 колевчар 207
 колега, конгр. 250
 колегија, поставак 151
 колиба, порекло 271—272
 колоквијум 151
 кољиво 271
 комџријум 150
 компензација, варв. 79
 коначно м. најзад, на крају 221
 Конгрес-Пољска, неправ. 283
 конзерваторија, облик 150
 конзилијум, облик 151
 конзорција, облик 151
 контролисати, контроловати 253—255
 концерт, концерат 192
 концентрисати 254
 конципирати 91
 коњама, коњима 22—26
 коњокрадица 7

копљар 252
 Копљарн 252
 копнити м. копнети 19
 корацај, покр. 223
 корацати, покр. 223
 користио сам прилику, германизам 31
 користити се (неким или нечим) 81
 Косјерићи 252
 котац — коца 96
 котач 160
 Кочани, Кочане 252
 коштац — кошца и коштаца 96
 крадимице, постанак 144
 краљ, порекло 77, 78
 краљевство, постанак и значење 15
 красити 119
 красота 118
 крв, значење 181
 крвник, значење 181
 крвопролиће, значење 267
 креатура 194
 кревет, порекло 77, значење 196
 креирање, варв. 287
 критериј, критеријум 151, 154
 критичар, критик 205—209
 крчки м. крчки 247
 кроз, неправ. употреба 88
 крој, калуп 37
 крокус (биљка) 152
 крпа, значење 236—237
 крст, порекло 77
 крутина 243
 крчевина 243
 крчмарица 155
 кукотрес 44—46

Л

лабораторија (лабараторија), облик 150
 ладање, кајк. 34, 95
 лакота 118, 119
 лапидаријум, облик 151
 лебдење, постанак 174, 248
 лебдети, 19
 ледиште 274, 278
 лекар, лечник 171—173
 лекарна, аптека 172

лекарник, апотекар 171—173
 лектира, штиво 127—127
 лекционар, лекционаријум 153
 лелуја м. лелуја се 30
 лепота 57, 118
 Лепчинце 252
 летење, лећење 173—174, 248
 летити м. летети 18, 19, 173
 летимице, постанак 144
 летовалиште, ладање 166
 лечити 172
 лечник, лекар 171—173
 Либанон, Ливан 268, 272
 Лица — Лици 288
 линолеум 152
 лиричар, лирик 205
 листопад, значење 44
 литургијар, значење 153
 лихварски рат, рђав превод франц.
 израза *la guerre d' usure* 246
 лихтплаво, варв. 78
 лични глаг. облици, род 116—118
 ловиште, постанак и значење 276
 лудити м. лудети 19
 луђачки м. лудачки 195
 лула 37
 луксуз смрти 194
 луфтирати 93
 лушина 92

Љ

љетовати 166
 људима, људма 6, 23, 25
 људокрадица 7
 људство 17
 љутина 243

М

максимум 152
 малер, порекло и значење 78
 малтретирати, малтретовати 254—255
 мама, обл. вок. 52—55
 мана 223
 Манлије 153
 марнути, шатров. 199
 масени (придев) 95

математик, математичар 205—209
 матине, род 287
 мазулеј, мазуолеум 152
 махнисати 254
 мачка—мачки 288
 медикус, лекар, 171—172
 медијум 151
ме је, ме 48—50
 међународни термини 65, 102
 мељан, мељање, мељајући, неправ. 286
 мермер—авлија 195
 мермер стубе 195
 месечни 131—134
 месечно, значење 100, 130—131, 134
 мећао (је), неправ. 63
 механика, терм. 78
 мешало 76
 мигав 195
 милети 19
 миљење 173
 минеј 152
 минимум 152
 министар, министер 149
 министарство 149
 мирис, порекло 77
 мирисати 254
 мисао и језик 164
 мислети, неправ. 18
 мистериј, мистерија 154
 митровачки 191
 мјесечина, значење 133
 Млађани м. млађани 94
 мноштво 15
 могоднем 166
 мода 78
 модус 152
 молба 93
 молестирати, варв. 249
 молиоц, неправ. 127
 момаштво 17
 монструм 252
 мораториј, мораторијум 151, 154
 мостац—мосца и мостаца 96
 моција рода 116
 мразиште 274
 музеум 152
 музичар 205

мученик 120
мучити 249
муштерија 204
муштика 160

Н

на: употреба 180; неправ. употреба
(с лок м. с акуз.) 29, (с акуз. м. с лок.)
86, (место предлога у) 125
набијача 73
набијаљка 74
навала, значење 223
навалице, постанак 144
навијање, навијати, навијач, навијачки,
навити, постанак и значење 199—202
нагнати, значење 121
нагојити, значење 189
Нагоричани, Нагоричане 252
награда, порекло 66
надлежатељство, русизам 149
надмен, арх. 108
надменост 108
надничар, значење 133
надоместити, арх. 222
надомештавати, неправ. 222
надопуна м. допуна 184
надоћи, значење 285
надрети — надрем 64
надрилекар 171
надувен, надут 107
надувеност, постанак и значење 100
107—108
надути се 107
назва моје име, неправ. 180
назвати, значење 180
назувача 73
најавити 182
најауторизованијих м. најауторитатив-
нијих 90
најближа извора м. најближега извора
247
најдивљи м. најдивљији 29
најчишћа м. најчистија 211
накашљају, неправ. 185
Накучани 252
намагарчити 237

намесник 177
наместити—наместити 222
наместење 263
намотавало 76
наоколо њега м. око (около)
њега 157
наредник 172
нарицати 145,—146
напад, значење 223
напојити, значење 145
(у) напору, покр. 195
направа 37
(у) напрезању, покр. 195
напустити — напуштати, значење 145
насадити, значење 237
насађивање, значење 237
насамарити, значење 237
насиње над језиком 257—262
наследник 172
наслон, порекло 66, 268
настава матерњег језика у нашим сред
њим школама 11—12, 40
наставци: именички: *аљка* 74, *ар* 205
—110, *ара* 172, *арица* 155, *арна* 172,
арница 172, *ач* 61, *ача* 73, 75, *ени-*
ца 75, *ење* 174, *иј* 151—154, *ија* 150
—154, *ик* 172, 26—208, *ина* 75, *ица*
92, *ичар* 206, *иште* 273, 275—276,
278, *ка* 74, *лац* 127, 156, *лија* 205,
лук 205, *ник* 172, 181, *ње* 117, 162,
овина 75, *оша*, *оша* 57, 118, *шељ* 156,
ће 262, *џија* 205; придевски: *ки* 130,
ни 130, *ски* 256; глаголски: *аваши*
јавиши, *иваши* 246—247, *иши*, *еши*
173—174, *ираши* 254—155, *исаши*
254—255, *оваши* 254—255; прилош-
ки: *ице* 144, *ке* 287, *ом* 288
настојник 103
наступ службе, наступ наследства,
наступ поседа, германизам 223
(у) натези, покр. 192
натерати, принудити 121
натријум 151
наука, порекло 66
нахранити 145
начало, начело 128 163
начинили су м. начинило је 122

ваџак-баба 195
 не в. негација
 невид 233
 невоља, значење 81
 негативан, значење 127—128
 недељни 132—134
 недељно, значење 130
 недјељник, значење 133
 недостатак, значење 214
 не достаје м. недостаје 60
 незнабоштво 17
 незрелице, постанак 144
 неживински м. неживотињски 195
 неказаним 258
 неки, извештан 166
 неколико детета м. неколико деча 88
 немети 19
 немљење 173
 неодложно 253—254
 неодређени вид 219
 неологизми (у Маретићеву Језичном са-
 вјетнику) 118
 неосетљив 7
 неперсонално, варв. 194
 непобедим, русизам 88
 непослушање 267
 непоправим, русизам 88
 несношљивост, интолеранција 166
 нестати, значење 188, 210—212
 нетренице, нетренинице, постанак 144
 нетрпељивост, русизам 166
 неумолим, русизам 88
 нехотице, постанак 144
 нештедице, постанак 141
 ни: *ни не* + глагол м. и *не* + гл. 219,
 употреба иза нег. гл. 224, испред
 одречног глагола (*ни нису* и сл.)
 248
 низове наше фамилије м. поколења
 нашег рода 30
 није имао гигантскије и луђе пројекте
 м. није имао *ни...* 224
 није... него 220—221
 Никивци 251
 Никуљане 252
 ниподаштавати, постанак 93
 нитков, бедник 120

нове речи 6—7, 35, 72—76 164, 199
 новоградња, германизам 82
 новчар, банкар 230—231
 новчара, банка 230—231
 новчарина, значење 231
 новчарка, значење 230—231
 новчарица, значење 231
 ногомет 45
 ноктим м. ноктима 195
 номенклатура 66
 номин. множине уз бројеве 186
 носила 76
 нудити, нуткати 121
 нукати 121

Њ

ње (акуз. мвож. од зам. *он*), арх. 182
 његов — свој, употреба 221, 338—240
 (у) њем м. (у) њему 140
 њени м. њен 189

О

о (предлог), неправ. употреба 184
 обеселити, покр. 192
 обесити, постанак 192
 обесхрабљује м. обесхрабљује 91
 обзиром, с обзиром 126—127
 обилије, неправ. 163
 објављати, неправ. 90
 облак, постанак 192
 обнављати се 95
 обновљење 267, значење 268
 оболење, неправ. 127
 обраћање на физичко васпитање м. обра-
 ћање *пажње* на физ. васпитање 284
 обрћати — обрћати, неправ. 63
 обузети, значење 179
 обухваћати, неправ. 285
 овуа, употреба 256
 овчарица, значење 155
 огаван, порекло 66
 огледало 76
 оглувети 19
 огњило 76
 огњиште, значење 276
 оговарање, значење 120

- оголети 20
огроман, порекло 66
огрубети, не огрубити 19
од (предлог): употреба са генитивом 115, неправ. употреба (у пасив. конструк.) 157, употреба уз глаг. „чинити се“ и сл. 185
одабирати — олабирам 87
одабиру (3 л. мн. вр. сад.), неправ. 87
одгој, одгоја, постанак и значење 188
одојити, постанак и значење 189
одељење, неправ. 126—127
одељење 263
одканеш м. отканиш 58
одолети 19
одређени вид 219
ожалити 93
оженити се, слагање с инстр. без предлога *са* 127
оживети, значење 60
оживила м. оживела 60
озаконити — озакоњавати 236—246
оздравети, неправ. 18
окамењење 267, значење 268
оканити се 60
оканути се (отканути се), неправ. 60, 88
околност, порекло 66
окорети се 19
окраћати, окрачати, значење 191
олакотан, постанак и значење 118—119, 167
олакотити, постанак и значење 118—119
олакотљив, олакотан 167
олакшавајући 119
олакшати, значење 119
ометати, употреба 183
омилети, неправ. 19
онда се идемо весело санкати м. „онда идемо да се весело санкамо“ 284
опаданье, значење 120
опадач, значење 120
опетовати, варв. 250
опознати 19
опазити, приметити 120
опонирати 254
оправдање, значење 263—264, 267—268
опсерваторија, облик 150
опстајати, значење 95
оптеретити, отеретити, значење 95
оптичар 205
опћи, општи 100, 105—106
опћина, општина 106
опћити, општити 106
опустети, значење 20
опустошење 264
опушење 267, значење 268
општи, опћи 100, 105—106
општити, опћити 106
опширан, порекло 66
ораће, значење 264, 265
организам 78
организација, терм. 78, 127—128
организовати, организовати 255
Оризаре 252
орлаш, значење 94
орман, ормар 192
осам стотине м. осам стотина 61
осветљење, неправ. 126—127
осветник 7
осведочити (се), употреба и значење 222
освојити, значење 179
осем, осим (предлог и прилог) 27, 57, 227
ослепети, ослепити, значење 19, 20
Осијек, изговор и писање 253
осиромашњење м. осиромашење 184—185
осиротети, значење 19, 20
оскврнути — оскврнуо, неправ. 88
ослобођење 263
осрамотити 119
оставити, напустити 145
оставити кога на цедилу, остати на цедилу 236
острво, оток 160
осуотити, значење 119
осуђење 267, значење 268
отвореноплаво, неправ. 64
отеготан, постанак и значење 118—119, 167
отеготљив 167
отеготити, значење 118—119
отежавајући 119
отеретити, значење 95
отешчати, значење 191
отићи, поћи 147

- откад, откако, значење и употреба
82—84
- откупљавали (обећања), неправ. 59
- оток, острво 160
- ѓтѓк, ѓток, постанак и значење 159—160
- Оточац-Отошца 96
- оточки 96
- отпадник 172
- отпорније м. упорније 259
- отрцати, значење 196
- очишћење 267, значење 268
- П**
- па (свеза), употреба 187
- падати у неком времену, неправ.
185—186
- падежи, називи падежа 65
- пак 140
- пако, арх. 140
- пакт 191
- Паланка-Паланци 288
- пало по главном, неправ. 259
- паљевина, постанак и значење 243
- пану (3 л. мн. вр. сад.), неправ. 195
- пар (у значењу „неколико“), германи-
зам 157
- парадирати, парадовати 255
- парламент, порекло 152, правопис 192
- паркетирати 255
- парлаториј, парлаторија 154
- партицип на-*вши*, употреба 212—212
- пасиште, постанак и значење 276
- пасјане 252
- патримионијум 151
- пасивни глаг. облици (род) 116
- патња, значење 120
- патриотизам, порекло 152
- Паузаније, порекло 153
- паузовати, паузирати 254, 255
- паче, арх. 140, 168
- пекара, пекарница 172
- пелц, варв. 79
- пентикостар 153
- пенѓер, варв. 38
- перовођа 103
- песничка слобода уметничког стварања
193—194
- Петровци, Петровце 252
- петролеј, петролеум 122
- Петроније, порекло 153
- печење, значење 265
- печење, значење 265
- пѓи, пиј (императив) 152
- писаљка, постанак и значење 74
- писарница 172
- питати 189
- питање, значење 265
- питовати, покр. 223
- пиштаљка, постанак и значење 160
- пиштити, неправ. 20—21
- плавети 20
- плављење (глаг. именица од *плавейи*
и *плавийи*) 174
- пламтети 19
- планетарно, варв. 194
- планички (придев) 247
- плаћати: платити 186
- плевети 18
- плетење 264
- плећаш, значење 94
- плоха, варв. 251
- пљуштити, неправ. 21
- по (предлог), употреба 89, 220, 221
- по (префикс) 156
- победа 120
- победити 122
- побелити, побелети 195
- побити, значење 156
- побледео као крпа 236
- поборник, русизам 106
- побратимство, постанак 17
- повест, покр. 78
- повести, значење 182
- повериоц, неправ. 127
- повијање 201
- поганац, значење 120
- погледати, погледати 185
- поглеђујући, неправ. 185
- поготово, поготову 91—92, 253—254
- погрешка, значење 223
- под, употреба 29
- подгојити 189
- подмирити се нечим 127
- поделити 148

- поднављати се 95
 поднебље, значење 29
 подружан, порекло и значење 180
 подружница, неправ. 179—180
 подузети, постанак и значење 179
 подузети посао, германизам 179
 подузетник 178
 подупирују (3 л. мн. вр. сад.), неправ. 88
 подухватити (се) 179
 Пожаране 252
 позајмице 65, 76—82, 194, 205; из старијег јез. нашег 69—70, 162; из дијалеката 162; из словенских језика 66; из германског 77; грчког 77, 202; латинског 206; турског 36, 77
 позатварати, значење 156
 позивљем, неправ. 188
 позивате се, не позивљете се 188
 позитиван, значење 100, 103, 128
 познавањем своје струке... избегавамо честом потсмењу, рђаво и погрешно састављена реченица 184
 познање 267, значење 268
 познати, препознати 87, 146
 познаш м. познајеш 195
 поизраздељивати 148
 покажњавати, значење 156
 покајање 263, значење 265, 267—268
 поклати, значење 156
 поколико (прилог за меру) 254
 покрајинске речи 33—34, 194—195
 покрајински изговори књижевног језика 68
 покрстити — покрштавати 246
 пол, спол 93
 политик, политичар 205—209
 политика 78
 положити на каси, положити на касу 188
 полудети 20
 пољачки, пољски 158—159
 пољска м пољског(а) 219
 пољска имена: транскрибовање 50—52
 помазање 267
 помеждење, арх. 262
 помирење 267
 помѝник 172
 помоћу, с помоћу 241—242
 понижење 263, значење 267
 понос, значење 13—15
 поноситост, значење 13, 14
 повосан на своју земљу, германизам 250
 понудити, нудити, значење 122
 поњава, значење 37
 пооткривати 87
 поп, порекло 77
 попалити, значење 156
 пописати, значење 156
 поповски, постанак 93
 поповство, постанак 16
 поподна (ген. од подне), неправ. 158
 поподнева м. једно по подне 31
 попечитељство 149
 поразбијати, значење 87
 паразити — поражавати 246
 порасео м. порастао 250
 пораскривати, значење 87
 поредити, испоредити 146
 поређење придева 124
 порицати: порећи 145
 поруб, значење 95
 поружнети 19
 посвећење 267
 посесивни генитив именице, значење 169
 посесивни придев: употреба посесивног генитива 247
 посињење 267
 посед, постанак 157
 поседовати, постанак 158
 поскупети 20
 последоваоц, неправ. 60
 последовати, русизам 60—61
 посленик 58
 послџвођа 103
 послуживати, неправ. употреба 154-155
 послужити се 81
 послушање 267
 посредовати уз акуз. предмета, неправ. 186
 посрћу за свим питањима живота, они (тј. књижевници), остају стално у току његову, рђаво стилиз. реченица 29-30

- пост, порекло 77
 постављен задатак, русизам 106
 постеља, значење 196
 постигло се резултат, неправ. 283
 постојање, значење 266
 постојати, значење 95
 посувотити, значење 119
 посушити, значење 119
 потакнути, значење 109
 потаћи (главње, велики огањ), 110
 потврђење 267
 потентно (бескрајно потентно), варв. 194
 потицај; потстицај 109, 110
 пото (прилог за меру) 254
 потпиривати — потпирујем 88
 потреба за акцију, неправ. 221
 потрешена, неправ. 60
 потрошити: трошити 222
 потсетити-потсећати, значење 63
 потстакнути, значење 109, 100
 потстаћи (угарке, ватру) 110
 потстицај, значење 109
 потхватити се, подузети 179
 потхватник 179
 поуздање, значење 266
 поћи, отићи 147
 похођење 267
 почивалиште, значење 276
 почимати — почимам, покр. 185
 починилац 156
 починио исправку, неправ. 156
 починитељ исправке, неправ. 156
 пошто (прилог за меру) 254
 пошто, узрочно 166
 поштење, значење 266
 поштивати, покр. 251
 правопис: писање назива установа, празника, улица, књига 82, скраћенице 86, писање бројева 123, писање имена места, назива установа места и придева од њих изведених 191, сугласничке групе на крају туђих речи 191—192, пољска имена (транскриб.) 50—52
 правдање 264
 праведник 172
 правобранилаштво, правобраниоштво 15—17
 пракса 78
 праћен шефом м. праћен од шефа 221
 прашач 160
 првак у сабљи м. првак на сабљи 180
 први пута, неправ. 285
 превага, варв. 220
 превагнути, значење 220
 превагују ка симболизму м. *нагињу* ка симболизму 220
 превенирати, варв. 154
 превлада, овлада, преовлада, савлада 30
 превођење са страних језика 164—165
 прегалаштво, постанак 17
 прегнути 263
 прегнуће 263, значење 267
 прегојити 189
 предвести (игру), спорт. 200
 предео, порекло и значење 66
 пред конференцијом за разоружање, неправ. 62
 пред мене, преда ме 219—220
 предмети (префикси) глаголски 87
 предрадња, варв. 82
 предузети, постанак и значење 179
 предузети посао, подузети посао 179
 предузимач, подузетник 179
 предусретљив, значење 107
 предусретљивост, значење 100, 107
 пређашњи, ранији 108
 преко, значење 146
 прекомеран 90
 прекорели, неправ. 122
 прелаз, значење 125
 прелудијум, облик 151
 прељубочинство 7
 према, неправ. употреба 221
 пре него м. пре него што 34
 пренути се 263
 преображење, значење 267
 преобука 47
 преписач, неправ. 61
 препицати 145
 преплетати 145
 препознати (се), постанак и значење 146

- претјецати 145
 претрчати, притрчати 146
 префикси: по 156; пред 179
 при, употреба 127
 привид, привиђење 195, значење 232—234
 привидан 233, значење 234
 привидност, значење 234
 привиђење, привид 195, значење 232—234
 привлачан 88
 приврженик, значење 61
 приговор 120
 приговорити 120
 приговорљене 267
 придеви као саставни делови назива 61
 признавати, значење 146
 признање, значење 266, 267
 признати, значење 146
 Пријепоље 253
 прилози на *ице* 144
 при концу, покр. 183
 прилаз, значење 125
 прилика читања, неправ. 184
 примедба, значење 120
 приметити, значење 120
 примирење 267
 приморати, принудити, значење 95, 121—122
 принести, покр. 286
 принудити, приморати 95, 121—122
 принуђавање 121
 принуђавати 121
 принцип, принципски, терм. 126, 127
 припозна(ва)ти 146
 природа, порекло 66
 присвојне заменице, вид 186
 присвојни придев = генитиву именице 163—170
 присвојни придеви: Славенсков, Мушицков, Зринсков и сл., неправ. 31
 приспи — приспимо — приспите, неправ. 26
 присподобљати, присподобљивати, неправ. 90—91
 присталица, значење 61
 притискивати, спорт. 200
 приткаш 94
 причати, значење 34
 причаници, значење 94
 приштевски 191
 пркос, значење 147
 пркосити, значење 147
 пробити, скрозирати 93
 провиђена, покр. 183
 провоцирати 255
 прогрес: проћи кроз прогрес, неправ. 187
 продаја, постанак 82
 продирати—продирем 87
 продрети—продрем 87
 прозор 38
 произвољно, значење 100, 104—106
 пролетњи, неправ. 89
 пргмена речи 5—6
 променути—променуо, неправ. 88
 променада (страсно љубиш променаду бола), варв. 194
 промет, значење 155
 пропагатор 127—128
 пропанемо, покр. 195
 пропеће, значење 267
 пропирати—пропирам 220
 прородевати, неправ. 30
 просиоц, неправ. 127
 простирач, значење 37
 простирка, значење 37
 просути 263
 просуће 263, значење 267
 протицати—протјецати 145
 противник 172
 протински 93
 протски, неправ. 93
 протутњити, протутњавати 246
 проштац — прошца и проштаца 96
 професор 78
 профитирати 254
 Птоломеј 152
 публика, значење 100, 104, 152
 пупољ, пупољак 195, 232—235
 пупуљ в. пупољ, пупољак 235
 пустинице, значење 144

пустити (жену, браду и др.) 145

путац — путаца 96

путник 172

пухаљка 74

пуцаше м. пуцаху 59

пушаљка 160

пушица, неправ. 92, 160

пушкет 44—45

пшеница, жито 155

Р

раден (придев) 58

раденик м. радник 27, 58

радети, неправ. 18

ради, због 94—95

ради се, германизам 156

радити, постанак 94

радио 78

радост, постанак 94, значење 157

радостан, весео 157

радује ме, германизам 80

рађати: радити 186

разабрање, значење 266

разбећи се 148

разбити 148

разоткривајући, неправ. 87

разоткривати—разоткрити, неправ. 87

разуми-разумимо-разумите, неправ. 26

разуму (3 л. множ. врем. сад.), неправ. 26

Рајинце 252

рало 76

рани (придев), значење 108

раније 100

ранији, употреба 108

расао м. растао 250

раскинуће 264

расколити, покр. 251

распеће, значење 267

расплетати 145

расплићу, постанак 145

расподелити, неправ. 148

распознати 87

распродаја, испродаја 82

растеретити, отеретити, значење 95

растргала м. расула 249

расути се, значење 249

расцепити 251

Ратари 252

ратиште, значење 274

Рашки (дат.), неправ. 288

рђобитина 243

реактивирати, реактивисати 255

регулисати 254—255

редати-редале, покр. 186

резервирати, резервисати 254

резон, варв. 79

результат, значење 100, 103—104

рекламирати, рекламисати, рекламовати 254

репродуковати, репродуцирати 255

(с)рескпектом, варв. 31

ресторација м. рестаурација 90

ресторисан м. рестаурисан 90

речници: акцентовани (Вуков и Броза-Ивековића) 68, 168

речма, речима 23, 25

реферисати, реферовати 254—255

реформисати, реформирати 254

реформовати 254

Рибари, Рибаре 252

род личних глаг. облика 116—118

родитељ 156

роман, терм. 78

росити, росјети 19

рубље 47

руж, варв. 78

руковаоц, неправ. 126—127

руковод 243

рукодаће, значење 267

руководж 343

рукопис 44—45, 243

рукосад 44—45, 243

рукотворина 243

руктав 195

румењење 174

рушевина 243

С

с (са): неправ. употреба: (место *од*) 31,
уз инстр. оруђа или средства 28, 155,
изостављање 187, 195, уз глаголе
који се слажу с инстр. без предлога
са 127

Саба, Сава 272

сабија, порекло 204

сабрати 128

савијало 76

сагледати, сагледати 219

сагледајући, неправ. 219

садаљка 160

садра (гипс), порекло 66

сздање, значење 266

сознање, спознаја 146

са и без болова м. са боловима и без
болова 32

самовољан, значење 105

самовољно, значење 105

самовољство, значење 105

саможив 244

самотвор 244

самохран 244

санаториј, неправ. 154

санација 151

саопштавати 106

саопштити, саопћити 106

сапирати, сапјрати (спирати) 220

сапиру м. сапирају 220

саплетати 145

саплићу, постанак 145

сарма 37

сатирик 207

сванути 263

свануће 263, значење 267

свебиће м. опште (или опће) биће 194

свезатрвење 194

свезналица 101

свемржња 194

све плодеће 195

свестан, значење 58

светлити, неправ. 19

свећеник, свештеник 106

свеучилиште, постанак и значење

101—102

свештеник, свећеник 106, порекло 162

свијух м. свих 194—195

свирити м. свирати 19

свих три милиона Парижана м. сва три...
286

свој, употреба 238—240

својевољан, значење 105

својевољно, значење 105

својевољство, значење 105

сврбети 19

свргнуће 264

свршени глаголи 263

себе, употреба 239

себезнао 101

себе, невидеће, неправ. 195

севда 204

седам прасади, неправ. 89

седење 174, 248

седети, седети 19

седлар 252

Седлари, Седларе 252

се је, се 48—50

сејалица 74

сејач 160

сејачица, значење 74

секретар, порекло и значење 100—104

селење, неправ. 248

сем (предлог и прилог) 27, 57

семинар, семинарија 150

сетити 62—63, неправ. употреба (се-
тити се) 248

сефа 204

синтакса 9—10, 225—226

сиромаш, бедник 120

сиромаштина, беда 120

сисам, не сишем 188

сисаљка 160

сичија, туберкулоза 123

сјајниј, неправ. 153

сјемениште 150

скићем се м. скитам се 188

скривила жељезничку катастрофу, не-
прав. 124

скрозирати, постанак и значење 93

скуп, група 128

скупити, груписати 128

слаткоужитни м. насладни 194

следбеник, последовалац 61
 слеђење, значење 174
 слобода песничка у стварању књ. језика 193—194, 197
 сломијена, неправ. 125
 службеник 58
 снежњаче, каљаче 47—48
 смеј, покр. 152
 сметати госте м. сметати гостима 183
 сматрати, значење 120
 смиј, покр. 152
 смрвијена м. смрвљена 125
 смрдети 19
 снабдевен, русизам 183
 снабдети се 127
 сношљивост 166
 с огорченим нестрпљењем м. огорчено и нестрпљиво 125
 сокрушен, арх. 163
 соларној (грани), варв. 194
 Сољани 252
 спасење 263, значење 267
 спасио м. спасао 62
 спаситељ 156
 спасти, спасити 62
 спасти — спасавати 184
 спашавати — спашава, неправ. 184
 спирати (сапирати) 220
 сплет 268
 спознаја, сазнање 146
 спознати, познати 146
 спол, пол 93
 спасти, подузети 179
 спорт 78
 спортски језик 200—202
 спречен од вратара, неправ. 157
 спровели м. провели 183
 спровести м. провести 183
 срамота 57, 148, 119
 срамотан 119
 срамотити 118
 сраштене м. срасле 195
 Србадија 151
 средњи род код слож. времена 167
 сретствима м. средствима 125
 сринати: рећи 146

српскохрватски књижевни језик 4—10, 33—38, 65—72: творци јединства нашег књижевног језика и правописа: Вук Караџић и Људевит Гај 4, књижевни договор Срба и Хрвата 1850 год. 4, стварање два књижевна центра 4, значај В. Караџића за дан. књ. језик 5, принципи које је Вук изнео о нашем књ. језику 5, дух књ. јез. Вукова 5, основни критериј дан. књ. језика 5, Караџић о гласовима нашег књ. језика 5, Вук о промени речи 5—7, Даничић и његова Мала српска граматика 6, књижевни „канон“ 6, наука о грађењу речи 6, српска терминологија 6, упутства за грађење нових речи 7, Ђ. Даничић и његове Основе српског или хрватског језика (1876) 7, синтакса српскохрватског језика (рад Даничића, П. Ђорђевића, А. Мусића, Т. Маретића) 8—9, основица нашег књижевног језика 9, речници књижевног језика (Вуков Српски речник, Броза—Ивековића, Ристића и Кангрге, речник Југославенске академије) 9—10, књижевни језик и народни 33, позајмљивање речи из народних говора 34, речнички развитак књижев. језика 33—94, туђице 35—38, замена туђих речи нашим 37—38, туђе речи које су позајмили књижевници и различни стручњаци 65—67, књижевни изговор и књижевни акценат 67, позајмице из старијег језика нашег 69—70, карактер књижевног језика нашег 71, књижевни стил 71, срх, покр. 249
 срча, варв. 38
 стадијум, стадиј, стадион 151
 стијалиште, значење 278
 стајаћи (придев) 108
 стакло 37
 становиште, значење 278
 старалаштво, староштво 15, 16
 староц, направ. 128
 старети 19

- староцрквени језик 162
 статус 152
 стаћи (угарке, ватру) 110
 стварање нових речи 72—77
 створење, значење 263—266
 створитељ 156
 створити 263
 стил: стил и дух нашег језика 71, сред
 ства књижевнога стила 257, стил и
 језик 225—228 262, 288
 стискати, спорт. 200
 стодвадесет м. сто двадесет 123
 стојача 73
 стопуто, неправ. 221
 стотина, конгр. (уз бројеве) 61
 стотридесет м. сто тридесет 123
 страхопочитно м. са страхом и пошто-
 вањем 194
 страшило 76
 стрина, обл. вокатива 52
 струја — ток 160
 стрчи, стрши 64
 Стублине 253
 студети 19
 студирати, студовати 255
 сунцокрет 44—45
 сухота 57
 сува (болест) 123
 сувислост, варв. 248
 сувишан, значење 90, 255
 сувише (прилог), значење 255
 сувота 119
 суздржавати се м. уздржавати се 187
 сујета, порекло и значење 192
 сукљати, неправ. употреба 186
 сусретљив, предусретљив 107
 сусретљивост, предусретљивост 107
 сухоћа, сувота 57
 сушица; туберкулоза 123
 сушти 106
- Т**
- Табановићи 252
 тајити 21
 тајник, постанак и значење 102—103
- тако рекући, неправ. 287
 такт 191
 тактика, терм. 78
 талаштво, постанак 247
 тамнети 19
 танцшул, варв. 78
 таоство, неправ. 247
 таоц, неправ. 247
 таоштво 247
 тата, облик вок. 52
 тачка гладња (т. гледишта, т. кључа-
 ња, т. мржњења, т. смрзавања) 274,
 278
 тачки—тачци 288
 тачкаш84
 таштина, значење 192
 твој, употреба 238—240
 творевина 243
 тврдоћа 57
 тевабија 151
 тегота 118—119
 теготан 119
ше је, ше 48—50
 техника, терм. 78
 текући (придев) 100, 108
 те (у значењу што), покр. 259
 телеграф, брзојав 159
 телеграфија 159
 телеграфисати, телеграфирати 159, 254
 телеграфиста 159
 телефон, 78 159
 телефонирати, телефонисати 253, 254
 теорија, терм. 78
 теорије књижевности 93
 тепсија 37
 териториј, територија 151, 154
 термини интернационални в. међунаро-
 дни термини
 терминологија: општа 66, српска 6—7
 Тиберије 272
 тим пре м. тим пре што 160
 Тимотеј, Тимотије 152
 тиранисати 254
 тишлер, варв. 78
 терати, ћерати 5
 тко, арх. 185

товити 189
 точак, постајак и значење 160
 транскрибовање пољских имена 50—52
 трговина 156
 требати (безл.), употреба 148
 трем (ока), трен (ока) 144
 треница 144
 тренуће 263, значење 267
 трептети, неправ. 18
 третирати 79
 треће лице множ. врем. сад. у глагола
 као умети, успети и сл. 26—27
 трешња, порекло 78
 тридесетипет м. тридесет и пет 123
 тркрљаш 94
 троје (збир бр.), употреба 147
 тромесечно 131
 трошити, неправ. употреба 222
 трпљивост, русизам 166
 трпети 19
 трпни придеви од трајних глагола, значење 265
 трудбеник 58
 трулих банака, значење 105
 труо, значење 195.231
 трзнеш (а ти се тек трзнеш), непр. 195
 туберкулозан 123
 туга, значење 259
 тукао све постављене рекорде, романтизам
 туст, значење 195. 232
 тустих новчара, значење 195
 тужан, бедан 120
 тућице: тућице које су позајмили књижевници и различни стручњаци 65—66), тућице у народном језику 76—82; тућице са наст. *ар* 205—209.

Ћ

ћ, изговор 173—178
 ћевап 37
 ћелија, порекло 77
 ћирајдија 204
 ћирија 203—204
 ћириција 204
 хоше, варв. 79
 ћуприја, варв. 79

ћутити м. ћутати 19
 ћути, чула 195

У

у (предлог): употреба с генитивом 57, 115, неправ. употреба 61, 89, 180, 284, употреба у значењу циља 149
 убедити, русизам 81, 121
 убеђење, русизам 81, 121
 убезекних м. убезекних се или забезекних се 30
 убиће, значење 267
 убоштво 15
 уверен о м. уверен у 184
 увалити, значење 196
 уверење 81
 уверити 81, 121. 222
 угао, кут, значење 91
 у главном, углавном 92
 угледан (придев) 90
 угледати 120
 угодити, значење 107
 угодљив, значење 107
 угодљивост, значење 107
 угојити, значење 189
 у готову 91—92
 уопћити, уопштити 106
 удавијена (трп. придев), неправ. 125
 удес, значење 240—246
 удесити—удешавати 246
 Ужице, промена 288
 узбуна, значење 224
 узбунити, значење 224
 узбуњених војника м. побуњених војника 224
 узгој, одгој, значење 189
 узде (з л. јед. аориста), покр. 286
 уједињење 263
 ујна, обл. вок. синг. 52—55
 украћени, неправ. 60
 украсити—украшавати 246
 улаз, значење 125
 улешавати 119
 уљарица (суд за уље) 155
 уметнуте реченице 88
 уми-умимо-умите, неправ. 26
 умицати, арх. и покр. 259

умобол, болест 194
 умолити-умољавати 246
 умотворина, умотворевина 242—244
 умрети 263
 умрће 263, значење 267
 унапређење 263
 универза, универзитет, значење 100—
 102, 104
 уникум 152
 уништење 263
 унутар граница, унутар тога, неправ.
 155, 249
 уопште, уопће 106
 уплетати 145
 упожарити (бриљантно се упожари),
 194
 упознати се, значење 146
 упоредити, испоредити 146, 147
 употребити, значење 81
 управа, значење 103
 упрзнити—упражњавати 246
 упркос, успркос, значење 147
 урденик 172
 уресити—урешавати 246
 урличући (рањеник), неправ. 195
 уронити, неправ. 250
 усеђење 263—264
 ускрсење 263, значење 267
 ускрснути 263
 ускрснуће 264
 успело ми је, германизам 80
 успињача 74
 успркос, упркос, значење 147
 успу (3 л. множ. врем. сад.), неправ. 26
 устоличење 264
 устројство, русизам 78
 усуги („улити“) 26
 утапаља (3 л. јед. вр. сад.), неправ. 251
 утврђен у патње његове м. тврдо уве-
 рен 32
 утврђење 267
 утопити—утапати 251
 уточиште, значење 276
 неухватимије м. неухватљивије 259-260
 училиште 101, 150
 учитељ 156, 162

Ф

факат, факт, фак 191
 фамозни, значење 30
 фарбати, значење 86
 фатум (твоја се уста смеше фатумом),
 варв. 194
 фебруар, феврар 270
 физик, физичар 205—209
 физика, терм. 78
 филијала, подружница 179—180
 формирати, формовати 254—255
 фруштук, варв. 78

Ж

жајдуштво, постанак и значење 17
 харбија, порекло 204
 хармонија, хармормонијум 151
 хата, порекло 204
 хвала *на...* хвала *за..* 253
 хемија, терм. 78
 хирург, видар 171
 хитити, хитати 19
 хладнети 19
 хладноћа 57
 хлеб, порекло 77
 хотимце, постанак 144
 Хрватска—Хрватској 288
 хтење 174

Ц

цар, порекло 78
 цариник 172
 царство, постанак и значење 16
 цвилети 19
 цедило 76
 цељ, русизам 93
 Циганија 151
 цигаршица, варв. 92
 циљ, порекло 93
 цичити м. цичати 21
 црвенети (се) 20
 црвенокрсник м. члан Црвеног крста 94
 црвенокрст (придев) 94
 црвенокрстац м. члан Црвеног крста 94
 црвенокрстац м. члан Црвеног крста 94
 црвенокрстовац м. члан Црвеног крста 94

првоток 243
 првоточина 243
 црква, порекло 77
 црнети (се) 20
 црнина 243
 црнограб 82
 Црнотинце 252
 црли м. црпе 89
 црсти — црпем 89
 цртало 76
 цурук, варв. 78

Ч

ч, изговор 174—177
 Чајлани, Чајлане 252
 чамети 19
 чарнути, значење 110
 чаршав, простирач, значење 37
 частим се, германизам 94
 частити се, частити 94
 честољубивост, значење 13, 14
 чегртаљка 74
 чемер, беда 120
 чета, значење 78
 четри и четр м. четири 195
 четири хиљада (стихова) м. четири хиљаде 51—62
 Четирице 252
 чехословачки језик м. чешкословачки 84—85
 чи, чиј 152
 чибук 36
 чији — а — е (релат.) употреба 101, 136—140, 267
 чим жеднији посеже човек за њим, 260
 чинилац 166
 чинити употребу, германизам 187
 чиновништво, постанак и значење 17
 чистац — чиста и чистаца 96
 чистина 243

чистота, чистоћа 27, 57
 човек, акценат 288
 човечанство, постанак 15
 чојство, значење 15
 чудесниј, неправ. 153
 чуди ме, германизам 80
 чудити, неправ. 21

Ц

ц, изговор 174—144
 цам, срча 38
 целат, крвник, значење 7, 181
 цефердан, цефердар 192

Ш

шампион: шампион у мачевању 180
 шара, боја, значење 37
 шестомесечно, значење 131
 шећем се м. шетам се 188
 шибенски 191
 шило 76
 ширевина 243
 школа, порекло 78, 150
 школа и књижевни језик 11—12
 швајдер варв. 78
 швешуе 47
 шнуфтикла, варв. 78
 шпиритус 152
 шта, што 139
 штампање књига 55—57
 штедети 19
 штенара 172
 штиво, лектира 128
 штикла, порекло 79
 штиплем м. штипам 188
 штраљка 74
 штрчи, стрчи, значење 63
 шустер, варв. 78
 Шушњари 252
 шуштити, неправ. 21

Власник за Лингвистичко друштво
 д-р Александар Белић
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 д-р Радомир Алексић
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

